

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Østjysk Hjemstavnr

37.

ÅRGANG

1972

UDGIVET AF ØSTJYSK

HJEMSTAVNSFORENING

ØSTJYSK HJEMSTAVN

1972

ØSTJYSK HJEMSTAVN

REDIGERET AF
ÅGE BREDSTED, KJELD ELKJÆR
OG KNUD THORUP

37. ÅRGANG

UDGIVET AF ØSTJYSK HJEMSTAVNSFORENING

1972

SKANDERBORG AMTSBOGTRYKKERI
HARRY BRIX

ØSTJYSK HJEMSTAVNSFORENING

FORRETNINGSUDVALG

FORMAND: fhv. gdr. Rasmus Bendixen, Provstebakken 9, 8210 Hasle, tlf. (06) 15 52 26

KASSERER: skoleinspektør E. Salomonsen, Vestergårdsskolen, 8260 Viby J., tlf. (06) 14 10 60,
postgiro 3 29 10

SEKRETÆR: museumsinspektør Erna Lorenzen, Elhøjvej 13, 8210 Hasle, tlf. (06) 15 78 13

† Fhv. distriktsbestyrer J. C. Pedersen, Ingerslevs Boulevard 15, 8000 Århus C.

Inspektør N. P. Boye-Nielsen, Sandbygård, 8370 Hadsten

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR

Fhv. stadsbibliotekar Age Bredsted, Rungstedvej 18, 8000 Århus C., tlf. 14 32 12

ØSTJYSK HJEMSTAVN

Foredrag i anledning af Østjysk Hjemstavnsforenings 35 års fødselsdag 25. september 1971.

AF PETER SKAUTRUP

Det er vel ganske naturligt, når man passerer en milepæl på vejen frem — hvad enten det gælder det enkelte menneske eller en sammenslutning af mennesker med et fælles formål — da at friske målsætningen op: hvad var det vi ville, da vi startede, er det lykkedes for os — og er formålsparagrafferne stadig bærekraftige på vejen videre frem?

Peter Skautrup

Hjemstavnsbevægelsen er jo i sin nuværende udformning en ny foreteelse, den hører vort århundrede til, men de bærende kræfter *bag* bevægelsen er jo meget ældre, selv om de kun sjældent fik udløsning, gav sig til kende. Ja, de har vel egentlig eksisteret så længe, der har eksisteret en *hjemstavn*. Det er ikke alle folk, der kender begrebet *hjem* eller *hjemstavn*. De vandrende folk kender ikke begrebet, og de allerfleste sprog har ikke noget specielt ord derfor.

Men i de nordiske sprog og engelsk, til dels også i tysk, har ordet *hjem* fået sin ganske særlige følelsestone. Ordets grundbetydning er ikke helt klar, men måske betyder det »det sted, hvor man har slået sig ned«, »det sted, hvor man søger hvile«. Ordet er nok beslægtet med ordet *hi*, som jo betyder vinterleje.

Vi nordboer har altid haft store udlængsler, og netop gennem modsætningen: fremmed over for hjemlig, er den indstilling og det begreb, som vi nu har, blevet til. Hjemmet var nummer et, det sted hvor vi voksede op, hvor vi i ord formede *vor* verden, vendte vi gerne tilbage til. Vi kan også se det i sproget. Ord som *hjemmel*, *hjemle* og *hente* — der tidligere hed *hemte*, ligesom svensk *hemta*, egentlig »bringe hjem« — kendes kun i nordisk.

Nu er denne modsætning, som jeg hellere ville kalde et *spændingsforhold*, mellem det hjemlige og det fremmede jo et stående problem, som næppe bliver løst endeligt nogensinde — hvad enten det drejer sig om små eller større enheder. Selv den mindste hjemstav: hjemmet i snævrere betydning, *familien*, er der jo strid om og angreb på i vor tid. Men om *storfamilien* skulle have nogen fremtid for sig, ved vi vel ikke noget sikkert om endnu. Den vil i så fald — om den får større udbredelse — på en række etiske områder bringe ændringer af en karakter, der vil være fuldstændig katastrofal for vor hidtidige vurdering af og indstilling til slægtsbegrebet.

Den noget større enhed, den som her har samlet os, er *hjemstavnen* — den topografiske enhed. Den omfatter nok en række familier og slægter, men det, der binder sammen her, er ikke blodets bånd, men fællesskabet på talrige områder inden for såvel kulturen som naturen. Følelsen af ensartethed på en række vigtige punkter — hvad sæd og skik og levevilkår angår — er det, som vi kalder *hjemstavnsfølelsen* — også undertiden kaldt lokalpatriotismen, men der ligger i denne betegnelse oftest en negativ vurdering, fordi den opfattes som en overdreven vurdering af det lokale på bekostning af eller vragten af det almene eller fremmede. Interessen for hjemstavnen som en enhed dukker op i slutningen af 1700-tallet, da de første rørelser i det fra gammel tid fastlåste samfund begynder at vise sig — og her blandt andet repræsenteret ved en række sognebeskrivelser. Men først i dette århundrede har vi fået et mere målbevidst arbejde i gang, der på én gang tager sigte på historiske undersøgelser, det grundlag vi bygger på, og som nu også omfatter bevarelse af nutidsmateriale i sogne- eller egnsarkiver. Ældst er de historiske amtssamfund, derefter kom hjemstavnsforeningerne, og en landsforening for hjemstavnskultur arrangerede i 1923 det første kursus i hjemstavnsforskning, senere fortsat i hjemstavnsstævner. På dette område var lektor Regnar Knudsen en pioner. I de fleste af de små hjemstavnsforeninger ser vi jo tydeligt spændingsforholdet mellem hjemligt og fremmed, for de er blevet til i det fremmede, hvor man blev — om ikke rodløs, så dog klar over afvigelsen fra omgivelserne, miljøet, og klar over det særpræg, man følte sig tryk ved i den gamle hjemstav. Om disse foreninger kan bevares fremefter, ved jeg ikke. Ofte har de vel kun betydning som en dækkende skærm for rekreation en aften nu og da, hvor man kan være sig selv en stund i et fællesskab af minder.

Men her indtager Østjysk Hjemstav, som jeg kort kalder sammenslutningen, jo en særstilling derved, at fællesskabet med hjemstavnen er fuldt bevaret. Her er intet modsætningsforhold i hverdagen og kun en stærkere understregning af samhørigheden i sammenkomsterne.

Det endnu større fællesskab: *nationen*, er jo som et bevidst begreb — i sin kerne bestemt af det fælles sprog og de fælles historiske minder — det yngste af alle fællesskaber. Det daterer sig til begyndelsen af 1800-tallet. Man kunne før den tid være en god patriot uden at kunne tale landets sprog. Nordmænd og holstenere kunne være gode patrioter. Patriotisme forudsatte kun troskab mod kongen og staten — i 1700-tallet helst tillige, at man viste borgerdyd og borgersind. Men da Laurids Engelstoft i begyndelsen af 1800-tallet udsendte to små skrifter om nationalopdragelse, blev det her slået fast, at *sproget* --- modersmålet — var det afgørende kriterium til afgrænsning af nationen. Og dette synspunkt trængte så at sige øjeblikkelig igennem, håret frem af romantikken. Da fik vi de fleste fædrelandssange, vi synger endnu. I nutiden er der adskillige, der forfægter et andet synspunkt, idet nationalisme for dem er ensbety-

Regnar Knudsen

dende med chauvinisme -- alene bestemt negativt, ved nedvurdering af det fremmede og overvurdering af det hjemlige. For dem er gloser som nationalisme eller fædrelandskærlighed eller folkekarakter romantiske ord — i bedste fald uden reelt eller positivt indhold.

Har man en anden indstilling, tror på at der er værdier, som man ikke kan give slip på uden at tage skade på sit jeg, så må man dog ikke være blind for, at det nok kan komme til at koste kamp, og det hvad enten det drejer sig om slægtsfølelse, hjemstavnsfølelse eller nationalfølelse. Vi går en tid i møde, hvor angrebene udefra — hvad enten vi kommer i Fællesmarkedet eller ej — vil blive mangedoblet. Sprogligt er det jo let at se allerede nu. Det er uhyrligt store skarer — både fagligt og alment — af unødvendige fremmedord, som trænger sig på. Og jo stærkere kontakt, jo mere intens samkvem — kommunikation som det nu hedder — jo større påvirkning også på andre områder. Da er det af betydning at høre til et fællesskab til bevarelse af grundlaget for vor selvstændighed, de grundlæggende værdier, der binder os til vor slægt, vor hjemstav, vort folk og vort land.

Østjysk Hjemstavn har nu virket i 35 år. Jeg husker godt begyndelsen — i Højskolehotellet i Klostergade — og selv om der var mange at nævne, kan jeg vist godt uden at forklejn nogen sige, at den drivende kraft i starten — i al stilfærdig og beskeden ydmyghed — var redaktør Østergaard. Men kredsen, der tog en tårn i det lokale arbejde, voksede jo snart stor, så foreningen vel nu er den største hjemstavnsforening, vi har. Og dette skyldes jo ikke alene udgivelsen af årbogen, men nok i højere grad, at foreningen har forstået at dyrke *samkvemmet* — gennem møder, sammenkomster og ekskursioner. Samkvem og samleven er betingelsen for samfølelse og fællesskab. Jeg lykønsker Østjysk Hjemstavn på dagen og ønsker arbejdsmod og alt godt for fremtiden.

N. P. Østergaard

LISBJERG SKOLE GENNEM 200 ÅR

AF RASMUS BENDIXEN

Lisbjerg skole var ingen degneskole, men de kirkelige forretninger varetoges af degnen i Hasle, ligesom han foretog afhøring af ungdommen i kirken efter gudstjenesten. Han hed Niels Isachsen (1724-42) (Århus Stifts Årbøger 1967).

Den 23. januar 1739 kom der en »allernådigst« forordning, at der skulle oprettes skoler på landet i Danmark. Det må dog vel ikke forstås sådan, at der før den tid ikke har fundet en form for undervisning sted.

Man ser fra første halvdel af 1700-tallet, at fæstebreve og skifter i flere tilfælde er underskrevet egenhændigt, men mange har også kun underskrevet med forbogstaver. Men dette med at underskrive kun med forbogstaverne forekommer helt til omkring 1870'erne, eller der er underskrevet med »påholden pen«.

Allerede i begyndelsen af 1700-tallet er der tale om oprettelse af skoler på landet. 1717 svarer pastor Mygind i Hasle på spørgsmål fra biskop Ocksen i Århus om skolegangen i hans sogne. Det vil være synd at oversætte præstens brev.

»Efter min Velædle og Høyær Værdige Hr. Bischof deris gunstige befinde om scholer i hver Sogn att indrette, Hvorved Bøndernes Børn og tiendste tyende kunde under Vises udi deris Cathekismus og børne lærdom, har iek giortt mitt beste ved at informere de gamle Huusfædre og Huusmødre om deris Børns og tieneste tyendis gudelig fremtarfv i denne Post, hvortil Bønderne udi Liisberg Sogn, har de hidintil holdt mestendels hver Vinther Een scholemester udi Sognet, som holder schole hos hver mand uge indtil Sommerdagen, da Kongens, Husbondens (herremændens) og deres egne høi fornødenhed udkræfves samme deris Børn og Tyende til forremelte Kongens, Husbondens og deris egett arbeide, hvilchet bekræftes under min egen Haand.«

Hasle Præstegaard
d. 7 Aprilii Ao. 1717

B. J. Mygind.

Men der skulle endnu gå 25 år, før Lisbjerg får en skole.

Det har nok været en eller anden fæstebonde, som har været mere end almindelig vellært, der har samlet ungdommen om vinteraftenerne i sit hjem eller omkring i hjemmene i sognet for at lære dem at føre en pen og måske også at læse til husbehov.

Der kendes dog ingen sådan i Lisbjerg, hvorimod en mand i Skejby, Søren Andersen hed han, men skrev sig Søren Skolemæster. Han træffes fra omkring 1690.

I 1721 begyndte Frederik IV opførelsen af nogle rytterskoler, hvoraf enkelte står endnu. Men godsejerne var for størstedelen imod den megen lærdom

af deres hovbønder, dels af sociale grunde, dels på grund af bekostningen ved opførelsen af sådanne skoler.

Endelig i 1739 kom en forordning, at den største jordbesidder i hvert sogn skulle forestå opførelsen af en skole i sognet med hjælp af de øvrige jordejere i sognet. Nu var der ingen vej udenom.

For Lisbjergs vedkommende var det Marselisborg, som var største jordbesidder og som sådan måtte tage initiativet.

I Landsarkivet i Viborg bevarer fundatsen for Lisbjerg skoles oprettelse:

Special-Beregning

paa den Løn i Penger, Jildebrændsel og Foering, som den nu værende eller kommende Skoelholder i Liisberg Sogn tillægges at nyde og oppebære, for at holde stændig Skoel for bemeldte Sogns Ungdom. Alt i følge den Allernaadigste Forordning af dato 23. janr. 1739 og Placat af 29. april 1740.

Matricul	Hartkornet				Byer og Beboernes Navne	Penge å Tønde Hkorn 4 skl.			Tørv å Tønde Hkorn 1/2 td			Halm å Td. Hkorn 5 Pd.		
	No.	Td.	Skp.	Fk.		Alb.	Rd.	M.	Skl.	læs	Tu.	Stk.	L.Pd.	Pd.
1.														
og														
11.	11	4	2	0	Iens Pedersen Bunde	0	2	15	1	0	32	3	10	
2.	9	1	1	1	Christen Pedersen	0	2	5	0	4	24	2	14	
3.	9	3	3	2	Frands Nielsen	0	2	6	0	4	30	3	0	
4.	4	3	2	1	Rasmus Nielsen	0	1	2	0	2	10	1	7	
5.	5	1	1	1 1/2	Sørren Jensen	0	1	5	0	2	24	1	10	
6.	6	4	3	2	Peder Rasmussen	0	1	11	0	3	13	2	2	
7.	4	0	0	2	Niels Offersen og Frands Jensen	0	1	1	0	2	1	1	5	
8.	5	6	3	1	Jens Christensen i Ny Mølle, Niels Nielsen og Rasmus Ollesen i Liisberg	0	1	8	0	2	38	1	14	
9.	7	7	0	0	Sørren Nielsen	0	2	0	0	3	38	2	8	
10.	5	7	1	1	Rasmus Rasmussen (Tydsk)	0	1	8	0	3	0	1	14	
12.	11	4	3	0	Rasmus Mickelsen	0	2	15	1	0	32	3	10	
13.	5	3	0	1	Jens Mickelsen	0	1	6	0	2	28	1	11	
14.	9	0	2	1 1/2	Christen Ladsen	0	2	5	0	4	22	2	14	
15.	6	5	2	1 1/2	Peder Sørrensen	0	1	11	0	3	15	2	2	
16.	5	3	3	1	Anders Offersen	0	1	6	0	2	30	1	11	
17.	9	1	0	2	Jens Jensen Kiær	0	2	5	0	4	24	2	14	
18.	10	1	0	1	Anders Bering	0	2	9	1	0	3	3	3	
19.	7	6	2	1/2	Peder Lassen	0	2	0	0	3	37	2	8	

(De to sidste navne er ikke påført den første fundats).

Matricul	Hartkornet				Byer og Beboernes Navne	Penge å Tønde Hkorn 4 skl.	Tørv å Tønde Hkorn 1/2 td	Halm å					
	Td.	Skp.	Fk.	Alb.				Td.	Hkorn	5 Pd.			
No.	Td.	Skp.	Fk.	Alb.		Rd.	M.	Skil.	læs	Tu.	Sik.	LPd.	Pd.
Huusmænd													
Smeden (Niels Hermandsen)													
						0	0	10	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
						0	0	8	0	0	0	0	0
Terp													
1.	10	4	2	1/2	Anders Nielsen	0	2	11	1	0	12	3	5
	10	4	2	1/2	Peder Møller	0	2	11	1	0	12	3	5
2.	6	0	1	1	Niels Holm	0	1	9	0	3	2	1	15
	6	0	1	1	Rasmus Nielsen Møller	0	1	9	0	3	2	1	15
	7	0	1	2 1/4	Peder Møllerup	0	1	13	0	3	22	2	4
3.	7	0	1	2 1/4	Rasmus Mogensen	0	1	13	0	3	22	2	4
	6	3	2	1 1/2	Niels Pedersen	0	1	10	0	3	10	2	0
4.	6	3	2	1 1/2	Rasmus Christensen	0	1	10	0	3	10	2	0
5.	6	4	0	2	Anders Rasmussen	0	1	11	0	3	11	2	1
6.	6	4	0	1	Povel Nielsen Ladsen	0	1	11	0	3	11	2	1
Huusmænd													
					Peder Rytter	0	0	8	0	0	0	0	0
					Niels Kiødsens Enke	0	0	8	0	0	0	0	0
					Møllerupgaard								
13	2	2	2		Hospitalets Forstander								
					Hr. Niels Nielsen i								
					Aarhus	0	5	6	1	1	27	4	3
					Graa Mølle								
0	7	3	2 1/2		Hr. Peder Borre	0	0	4	0	0	20	0	5
					Mølleskyld 4 Td.								
					2 skp. a1 mark er	0	4	4	0	0	0	0	0

Matricul	Hartkornet				Byer og Beboernes Navne	Penge å Tønde Hkorn 4 skl.			Tørv å Tønde Hkorn 1/2 td			Halm å Td. Hkorn 5 Pd.	
	No.	Td.	Skp.	Fk.		Alb.	Rd.	M.	Skl.	læs	Tu.	Stk.	LPd.
					Røde Mølle								
	0	6	1	0	Iesper Eenvoldsen	0	0	4	0	0	16	0	4
					Mølleskyld 5 Td. 2 skp.								
					2 fj a 1 mark er	0	5	5	0	0	0	0	0
	0	0	1	1½	Iens Christensen	0	0	1	0	0	2	0	1
					Mølleskyld 4 Td. 2 skp.								
					a 1 Mark er	0	4	4	0	0	0	0	0
					Summa af Sognet	13	1	8	22	2	20	70	12
					Lysepenge af Liisberg								
					Kirche tillegges med	3	2	0	0	0	0	0	0
					samt tillegges Bra-								
					brand Kirckes Lyse-								
					enge, og denne Skoele								
					med	3	2	0	0	0	0	0	0
					Summa Sunmarum								
					over alt skoeleholde-								
					rens tillagde	19 rd.	5 m.	8 s.	22 læs	2 tusind			
									20 stk.	70 LPd.	12 pd.		

2det

Foruden forbemelte Specificered Aarlige Tillæg, der udgør i Penge Nitten Rixdaler femb marck aatte skilling. Tørv = Tiue og toe Læs, Tønder og 20 stycker heele Tørv, og Halm Halvfierdsindstiue Lispund tolv Pund, de toe Deelee af Biug og den Tredie Deel af Ruug Halm, nyder Skoeleholderen Græs om Sommeren paa Liisberg Marck til Een Koe og Sex Faacr, som skal græsses Ligeved Bøndernes eget, endten det falder i Sæer Drift eller Fæltitzgang. Hvorfor Liisberg Byemænd ingen Refution nyder af De andre uden Byes beliggende Sognemænd, i henseende til den Magelighed De har med Deres Børns Skoelegang frem for de andre.

3die

Videre bliver Skoeleholderen tilladt af Forældrene i dette Sogn, at maa kræve og imodtage Eengang for alle fra hver Barn som første gang kommer i Skoele til Jndgangspenge 4 s., og ei videre; siden intet maa fordres eller gives for De Børn, endten det er Gaardmænds, Huusmænds eller Indsidders, Fattiges eller Riges, som ei lærer eller underviises udi andet end at læse inden eller uden ad i Bøger og Deres Christen Dom; Men vil nogen have sine Børn tilligemed underviist og lærdt i at Skrive og Reigne, da bethales for hver Barn ugentlig, at Lære at Skrive Een Skilling, og naar det begynder at Reigne ugentlig Toe Skilling, Hvilckem Moderation i Skoele-Lønne dog icke skal komme andre tilgoede, end forbemelte Sogns Beboere, som desuden Aarlig til Skoeleholdet Contribuerer, thi med andre udenfor Sognet Boende, som

vilde formedelst Skoelemesterens Capacitet eller anden Aarsags skyld sætte Deres Børn under hans information, maae hand have frihed at Accordere som De imellem sig best kand blive Eenige.

4de

Ligesom De Friheder med offers tagelse paa de Tree Stoere Høytider og andet som Forordningen af 29de April 1740. tillader Skoeleholderen i Aldmindelighed at nyde, bliver denne i Liisberg i alle maader Conserveret, naar hand ved Kirche Tienisten gaar Deignen tilhaande, og i andre maader opfører sig saa skickelig i Liv og Levnet at hand kand være saadan Menighedens Gave og Godhed værd.

Saa vorder Ham derimod allerunderdanigst at efterleve den Allernaadigste instruction for Deigne og skoelømæstre paa Landet i Danmark af Dato 23 Januarii 1739, saavidt den hannem i nogen maade vedkomme kand, og For Resten være sin Sogne Præst udi hvis hand til ung Dommenss opliusing og andre goeder skicke med Dennem udi og uden Kircken ordinerer hørrig og lydlig.

5te

Og da Skoeleholderen i Liisberg af denne Beregning, eller Fundatz, er meddeelt Een Rigtig Copia og 2de Mænd i Skoele-Districtet saasom En i Liisberg og Een i Terp af største LodsEiers Gods for førstegang er Anbefahlet, Aarlig at Assistere Skoelømæsteren at Bonde og Huusmænd yder og giver i rette tiider hvis De bør saavel i Vahrer som Penge, Saa haver hand herefter at indkræve og imodtage det ham tillagde staaende, saasom Pengene halv Deelen til hver St. Hansdag, og den anden halve Del til hver Juule Høytid, Tørvenc inden Olsdag (3. aug.), og fouragen inden Martini (11. nov.), men Skoelønnen for De der Skriver og Reigner hver uge eller Maaned.

Bliver nogen ude med nogen af Deelene efter den tid, og De Tvende Tilsiufsmænd icke kand Raade Boed derpaa, Angives Restancen for største LodsEirs FriHerskabet Marsellisborgs Forvalter som da i følge Forordningen viiser prompte Assistance til des inddrivelse.

6te

SkoeleHuset holdes herefter af Skoele Districtets Bønder ved lige. Detz u-agtet skal dog Skoeleholderen tilsee og handle forsigtig med Dørre, Vindver, Laase, Hengsler og øfrige pertinentier, at sligt icke af u-agtsomhed eller ond medfardt øedes eller forspildes, saa fremt hand icke skaden selv vil viide opreiset og bekoste.

Men bekostningen for Skoelen at opbygge bliver Erstattet efter derfor af lagde tillige Reigning af Lods-Eierne, som igien efter Forordningen tager Refution af Deres Bønder og Tienere; om de saa behager.

Da nu hans Kongl: Maiestættis Allernaadigste Villie og Befahling saaledes i alt Allerunderdanigst vorder opfyldt, og Skoeleholdet for dette ene Sogn, som bestaar af 2 Byer og nogle Stæder, Stændig uden anden eller fremmet Hielp skal vedvahre, Saa bliver ingen Skoele Casse oprettet, eller noget til Skoeleholdet af Tieneste-Folck Fordret, eftersom Børnene foruden saadan Casse, af Deres Forældre, Frænder eller Værger, skal vorde forsiufnet med behøvende Bøger og Skriv-Materialer. Hvorforre mand og Forhaaber at indtet til Skoeløvæsenets Drift andenstæds at udgives vorder dette Sogns Beboere paalagt. Udi Hvilcken Henseende denne Repartition og Skoelofundatz samtlige

LodsEiere Godsets Possessores (besiddere), Forsvar og Fuldmægtiger, til Deres Samtyckes behagelige paateigning Allerskyldigste og tjenstligst insinueres, hvorefter den til videre Naadgunstig approbation indsendes, af Aarhus den 8de Januarii 1742.

Paa Hans Høygrevelige Excellence Geheime Conferentz Raad og Greven af Danneschiold Samsøes Veigne underskriver som Forvalter ved FryeHerskabet Marsellisborg,
Andreas Stæhr.

Paa Hans Høygrevelige Excellence Høyvelbaarne Hr. Geheime Conference Raad General Lieutenant og Greve Friises vegne underskriver
H. E. Saabye

Ommeldte underskriver jeg
B. D. Bielcke (Kjærbygaard) Sahlig Styrups.

Forbemelte Repartition og Skoele Fundatz underskriver og samtycker
Ristrup d. 14 Septbr. 1742
F. Reenberg.

Paa forbemelte samtycker og underskriver
Aarhus d. 15 September

Olle
lesen

Forrevist og af mig underskreven i Aarhus d. 20 September 1742
P. M. Borre.

For Mollerupgaard underskriver
Nielsen

Forrestaaende Repartition og Indretning til Skoelens underholdning for Liisberg Sogn Approbered med saadanne Vilkor at Eenhver proprietarius for sit Gods, i følge Skoele Placatens 22 Artl. bliver Skoeleholderen Ansvarlig for den udlovede Skoele Løn, med viidere, saafremt samme icke af Vedkommende i Rette Tiid skulde vorde erlagt.

I. Benzon.

Forbemelte Fundatz for Liisberg Sogne Skoele er mig forrevist, og skal ieg, saavidt mit Embede Vedkommer, mig derefter underdanigst forholde, Ligesom ieg i Allermaader indretningen approberer og samtycker.

Vithen Prestegaard d. 2 Martij 1743
Christen Høst (herredsprovst)

Forrestaaende Indretning Approberes efter min Stiftbefalings Mand Benzons paategning, der og af Herretz Provsten befindes samtøct.

I. Benzon

P. Hygom.
(biskop)

Nu havde Lisbjerg fået en skoleordning og et skolehus, men hvordan fik man nu en skolemester? Erfaringerne var langtfra gode, og lærerne vedblev i mange år at være langtfra skikkede til undervisning af børn, ja i flere tilfælde kunne han med besvær læse og dårligt skrive. Degnen i Hadbjerg måtte, fordi han »ikke skrev smukt og rigtigt«, lide et fradrag i sin løn på 8 td. byg, indtil skolekommissionen måtte finde, at han deri har nået den manglende duelighed.

Hvordan var så skoleholderen, og hvem var det, som tilbød sig til et så lille og nyoprettet kald som Lisbjerg?

Omkring 1780 havde Århus 7 skoler, af hvilke en var fri kristendomsskole for byens fattige børn. Læreren hed Peder Gulov og har været student. Den anden lærer ved denne skole havde også været student og hed H. C. Cramer, han var egentlig skrive- og regnemester og tillige klokker ved Frue kirke. Af de andre fem har Christian Morslet været bonde, Anders Fischer matros, medens Christen Schmidt og Laurs Wærn havde været ridefogder.

Sådan var lærerne i Århus omkring 1780. Hvordan kan man da forvente de skulle blive i Lisbjerg 1742?

Hvordan så nu det første skolehus ud, da det blev opført omkring 1740? Det bestod af et 6 fags hus, hvoraf de to var forbeholdt skoleholderen til beboelse, de fire til skolestue. Mod syd nogle små karmløse vinduer, som ikke kunne åbnes. Gulvet, som efter forordningen skulle være af mursten nedsat på kant eller brædder, blev kun af stampet ler, som efter gentagne stridigheder først bliver udskiftet med brædder godt 100 år senere. Skolestuen skulle være 4 alen høj fra gulv til bjælker, der skulle desuden anskaffes en sortmalet træ-tavle, 2 alen høj og 2½ alen bred.

Her i dette halvmørke rum — det var jo kun i vinterhalvåret, der var skolegang, om sommeren var børnene beskæftiget hjemme i bedriften — sad børnene ved lange borde, som bestod af nogle få brædder fastgjort på pæle, som var nedrammet i lergulve, ligeledes bænkenene.

For enden af stuen var en forhøjning, hvorpå var anbragt et bord og en stol til skoleholderen, og i nærheden stod en spytbakke, hvori degnen med mellemrum lydeligt udtømte sit sorte mundvand. I hjørnet stod »sandbordet«, et bord dannet af en flad kasse fyldt med fint sand, her sad de mindste børn og lærte med en pind at skrive bogstaver i sandet.

Den tids lærere havde et arbejde, som nutidens vel knap forstår, nemlig at skære penne af gåsefjer, hvorfor en skarp pennekniv hørte med til degnens udstyr. Fjerpennen blev benyttet helt til vore bedsteforældres skolegang. Stålpennen blev opfundet i England 1803, men blev først almindelig i danske landsbyskoler omkring 1850.

Lærernes pædagogiske evner og hele deres undervisningsform må jo bedømmes ud fra tidens levevis og det miljø, hvorfra de kom. Senere, efter seminariernes opståen, bedredes forholdene måske noget, men helt til omkring 1860-erne foregik undervisningen vel under tampens trussel. Lærdommen skulle nødvendigvis og bogstaveligt bankes ind i hørnene (ungerne).

IOHAN PANCH

Om de første lærere i Lisbjerg vides meget lidt, da der ikke er bevaret kaldsbreve, skifter eller lignende, og i fundatsen er intet nævnt om den kommende lærer.

Den første lærer eller skoleholder må imidlertid være Iohan Panch. Vi ved ikke andet om ham, end at han onsdag den 23. maj 1753 »formedelst herredsskriveren Erich Lauridsens svagheds skyld« overtog dennes hverv som skriver ved herredsretten i Lisbjerg. Han ses nogle gange senere at være blandt stokkemændene.

At han har været den første skoleholder, fremgår også af et gammelt fæstebrev på et gadehus i Skejby under Marselisborg gods, som 1759 bortfæstes til Laurids Iohansen Panch »født og opfødt i Liisberg skolehus«. Laurids Panch var født 1741.

Hvornår Iohan Panch har taget sin afsked, vides ikke, ligesom hans død ikke er indført i kirkebogen. Det er dog ikke ualmindeligt, at præsten på den tid glemmer at indføre såvel fødte som døde, ja fra 1740 til 44 er kirkebogen overhovedet ikke ført.

OLE RASMUSSEN

I kirkebogen for 1757 står: døde Ole Rasmussen, skoleholder i Lisbjerg. Der er desværre ingen aldersangivelse, han kan jo godt være død ung og ugift. Han får ingen børn døbt i Lisbjerg.

IENS IENSEN RENSBORG

Hans kaldsbrev er bevaret. Han blev beskikket og anordnet til skoleholder i Lisbjerg af hans grevelige excellence højbarne hr. general, admiral, løjtnant, greve af Danneschiold Samsøe, efter begæring af sognepræst hr. Peder Kiærulff i Hasle, og — efter at være eksamineret og befundet dygtig og bekvem til at være skoleholder i Lisbjerg, efter at han allerede nogen tid i embedet har virket — er given attest dertil af provst I. H. Muncheboe i Skjoldelev den 25. januar 1762.

Han skal ikke alene nyde det opbygte skolehus til beboelse og brug, men alt hvad fundatsen i penge, fourage og deslige er lagt, så længe han efterlever de kongelige allernådigste anordninger og skole-fundatsen, og ingen over ham kan have retmæssig årsag til klage.

Provst Muncheboe skriver under kaldsbrevet: »Forbemelte Iens Rensborgs lovlige beskikkelse til skoleholder embedet i Lisbjerg er mig forevist; jeg håber, ligesom jeg forhen, medens han var skoleholder i Sabro, har erfaret, at han bliver denne menigheds ungdom en duelig og dygtig skoleholder, og tillige lempe sig efter forældrenes begreb, så vidt han med god samvittighed kan, men skulle de nægte ham noget af det som fundatsen pålægger dem at yde ham, vil jeg tjenstlig herom bede det høje herskabs fuldmægtig efter foregåen eksamen (afhøring) ville behøve derudi inden at være ham behjelpelig.«

Skjoldelev d. 21 maj 1762.

I. H. Muncheboe.

Navnet Rensborg er gentagne gange skrevet lidt usikkert og kan måske også stå for Rinsberg eller Riisberg. Iøvrigt bruger han aldrig navnet, men kun Iens Iensen. Han optræder gentagne gange som stokkemand i herredsretten i Lisbjerg, første gang vistnok 1769 og sidste gang 3. juli 1776.

Han ses ikke død i Lisbjerg, ligesom han ingen børn får døbt.

Iens Iensen må være død eller afskediget omkring 1777, for da fremtræder en ny skoleholder.

SØREN JØRGENSEN WIILS.

Hans fødested kendes ikke ligeså lidt som hans fødselsår. Han får 3. januar 1779 en søn døbt Jørgen i Lisbjerg kirke. Året efter bliver igen født en søn Christian, som dør 3 måneder gammel. 1. august 1781 dør hans kone Mette Iensdatter, 34 år gammel. Skiftet efter hende — som er bevaret — viser et meget fattigt hjem. Her skal kun nævnes »en blå fyr kiste med lås og nøgel«, som skoleholder Wiils selv har lavet, et sengested med blå og hvid tavlet omhæng, et træ urværk, en bilægger ovn, 6 skilderier, 2 små fuglebure. Den salig kones gangklæder bestod af en rød og hvid kattuns trøje og skørt, som den salig kone havde givet hans søster for hendes pleje i hendes svaghed, 1 grøn vateret trøje og skørt, 1 sort klædes kjortel, 1 gammel grøn staffes trøje og flonels skørt, en gammel kartuns kåbe, 2 hvide forklæder, 1 sort damasket kyse og en grøn hue med hovedlintøj og 4 gamle særke. Desuden havde degnen en gråblakket ko, 7 år, og 4 får.

Hele værdien af boet blev opgjort til 44 rd. 4 m. 3 skl.

Desuden var der af gæld følgende: til møller Pæstrup i Grå Mølle 6 rd. 3 m., til degnen Lund i Hasle 6 rd. 4 m., til gdr. Søren Rasmussen i Lisbjerg 7 rd. 5m., til Christen Lassen i Lisbjerg 4 rd. 6 m., til degnen Bøgh i Trige 2 rd. 8 m. 3 skl., samt til provst Meulengrachts enke i Hasle 12 rd. Den salig kones begravelse havde kostet 12 rd., og desuden var der lidt klatgæld. I alt beløb gælden sig til 52 rd. 3 mark, 3 skilling, et ganske betydeligt beløb samlet i løbet af et par år.

Skiftet viser den fattigdom, som herskede i den tids degnehjem, ja måske i de fleste almuehjem på den tid.

Samme år forlader Søren Wiils Lisbjerg, og det har været ugørligt at efterspore ham siden.

SØREN KNUDSEN (1782—1817)

Søren Knudsen er faktisk den første af de gamle Lisbjerg-lærere, som træder klart frem for os.

Hans fader Knud Sørensen var skoleholder i Elsted, men hvor han var født, har det været ugørligt at finde frem til. Hans yngre broder blev skoleholder i Elsted efter faderen.

Det første indtryk, vi får af Søren Knudsen, er ikke særlig flatterende — for resten heller ikke de senere.

Onsdag den 6. december 1767 står indstævnet for Galten, Houlbjerg, Vester Lisbjerg og Hasle herredsret i Lisbjerg bondekarl Søren Knudsen på Skårupgårds gods i Elsted, hjemme hos faderen skoleholder Knud Sørensen i Elsted, for begangen lejermål (besvangring) med Maren Sørensdatter af Århus, som har udstået kirkens disciplin — stået frem i kordøren, i menighedens påhør bekendt sin synd og fået formaningsstale af præsten.

Søren Knudsen er for den forseelse den 26. oktober blevet idømt en bøde på 6 rigsdaler, som han ikke har betalt, hvorfor han nu bliver indstævnet. Her beklager han »ydmygsomt« overfor dommeren, herredsfoged Gieding, sin dårlighed og iværende mådelige tilstand, at han formedelst sine svage ben ikke kan tjene bønderne og gøre tilstrækkeligt arbejde, og derfor formoder en mild medhandling, samt at slippe med, at han allerede har siddet på vand og brød i 8 dage. Herredsfogden fremkalder to mænd, Niels Pedersen og Knud Lauridsen fra Elev, som med oprakte fingre efter loven bekræftede,

at Søren Knudsen havde efter herredsfoged Giedings foranstaltning været indsat i en kælder på Skårupgård fra 1. til 8. i forrige måned og samme 8 dage ikke fået andet til livets ophold end »rent vand og godt forsvarlig bagt groft rugbrød«. De tilstod også under edstilbud, at Søren Knudsen er i den tilstand, han her har forklaret.

Retten tog hensyn til hans fysiske tilstand og stadfæstede den allerede idømte lejemålsbøde på 6 rd., som nu skal være betalt inden 15 dage. I modsat fald vil han blive straffet på kroppen.

Året efter, 1768 den 11. marts, bliver Søren Knudsen trolovet og 22. juni gift med Dorthé Iohansdatter i Elsted kirke, hun er datter af Iohan Lauridsen i Elsted.

De flytter til Søften, hvor Søren Knudsen får et hus i fæste under Ristrup gods. Hvad han har beskæftiget sig med her, er uklart.

1771 dør Dorthé Iohansdatter 38 år gammel. Hun begravnes på Søften kirkegård 1. februar. Men Søren Knudsen trøster sig hurtigt. Todbjerg kirkebog meddeler, at enkemand i Søften Søren Knudsen 16. april bliver trolovet og 7. juni gift med Kirsten Andersdatter fra Balle. Kirsten Andersdatter er datter af Anders Offersen i Lisbjerg og født 1737. Moderen dør, mens Kirsten er barn, og hun kommer i huset hos en moster i Balle. De får 3 børn i Søften: Ane Marie, født i december 1771 — samme år som hans første kone døde 1. febr. — gift med enkemand Michel Nielsen i Brabrand, anden gang med urmager Poul Frengel i Studstrup, Skødstrup sogn; Dorthé, født 1774, dør som barn; en søn Knud Sørensen, født 1775, bliver gårdmand i Hørslevbole, hvor gården i dag har navn efter ham »Knudsminde«.

Antagelig 1782 bliver Søren Knudsen skoleholder i Lisbjerg. Hans kaldsbrev er ikke fundet, men mon ikke det er slægten Secher, som står bag. Han havde jo fra sit hjem i Elsted kendskab til denne slægt på Skårupgård, og ved hans retssager senere var det proprietær Sechers forvalter på Kærbygård, som var hans forsvarer.

Onsdag den 26. februar 1794 træffer vi Søren Knudsen for herredstinget i Lisbjerg; dommer er rådmand og forvalter Ingerslev fra Århus. Peder Nielsen i Terp har indstævnet degnen for ærerørige ord og beskyldninger. Desværre er klageskriftet gået tabt, så vi har kun justitsprotokollen at støtte os til, men den giver også et ganske godt billede af sagen. Søren Knudsen var selv til stede, men lod forvalter Esmark fra Kærbygård føre ordet.

Degnen erindrede ikke ret, hvad der var sket, og beklagede meget, men da han den dag, den 10. februar, da Peder Nielsen var i hans hus, var meget syg og sengeliggende og så heftig angrebet, at han manglede fornuftens fulde og sande brug, erklærede han: »Skulle den tid være noget sagt af ham til forklejning for Peder Nielsen, genkaldte han samme og erklærede, at samme var sket i vildelse og ikke skulle komme Peder Nielsen til skade eller ulempe på hans gode navn og rygte i nogen måde, og for endvidere at vise, hvor meget han fortrød, om noget skulle være sagt citanten Peder Nielsen til forklejning, der aldrig nogen sinde havde fornærmet ham, og om hvem han ikke vidste andet end ære og godt, lagde han videre dette til, at han Søren Knudsen anså citanten Peder Nielsen og agtede ham som ligeså god, ærlig og oprigtig en mand som indestævnte selv«.

Desuden lovede Søren Knudsen at ville betale alle på denne sag medgåede omkostninger, samt til Lisbjerg sogns fattigkasse 2 mark, hvis Peder Niel-

sen på den måde ville frafalde det påbegyndte søgsmål, men i modsat fald måtte sagen gå videre.

Citanten Peder Nielsen erklærede selv, at han ved det fremsatte forslag var fornøjet, når Søren Knudsen betalte her i retten sine 3 skilling i bøde og 2 rd. til sognets fattige, samt selv for menigheden, når de var forsamlede ved kirken, oplæste sin erklæring ved Lisbjerg og Skejby kirker, men i modsat fald begærede han sine vidner fremkaldt.

Søren Knudsen henholdt sig til sit tilbud, men lagde til, at han selv ville indløse og overlevere citanten Peder Nielsen udskrift af det fremsatte, som han så selv kunne lade publicere og bekendtgøre, hvor og på hvad måde han selv lystede, desforuden ville han give de fattige 2 rd. i stedet for de tilbudte 2 m., og håbede på denne måde citanten ville lade det påbegyndte søgsmål falde.

Peder Nielsen erklærede, at han ikke ville på anden måde end den af ham opgivne, og i modsat fald måtte lov og ret dømme dem imellem.

Rådmand Ingerslev anså Søren Knudsens forligstilbud for passende.

Efter nogen diskussion mellem Peder Nielsen og Ingerslev erklærede denne sagen udsat i 14 dage og tilkendegav da over for Peder Nielsen, at han frasagde sig sagen, og han måtte søge sig en anden fuldmægtig inden de 14 dage. Herover blev Peder Nielsen så forskrækket, at han skyndte sig at erklære, at han ganske overlod sagen til rådmand Ingerslev at gøre som han fandt bedst, og han, Peder Nielsen, vil dermed være fornøjet. Ingerslev erklærede da Søren Knudsens forligstilbud som antaget og frafaldt sagen. Så blev altså sagen hævet.

1797 træffer vi igen Søren Knudsen for herredsretten. Sagen er noget vidtløftig og lidt vanskelig at få rigtig rede på. Grunden er, at degnen har solgt brændevin til nogle militærpersoner. Han forklarer selv i retten, at da han den 4. marts om formiddagen stod i sin dør, så han en vogn komme kørende ganske langsomt op ad gaden, og da den kom til hans hus, sagde en officer til karlen, som kørte, om at holde, for han vilde inden døren. Vognen holdt og de kom alle ind. Officeren, som han kendte, men ikke af navn, forlangte at få en pægl brændevin, det skete, han sagde det var til rekrutterne i Århus, og efter at han havde fået brændevinen, som han betalte degnens hustru, kørte de ganske stille bort.

Derefter kom Søren Knudsens kone Kirsten Andersdatter i vidnesranken.

Efter at være bleven formanet sandheds udsigende og at vogte sig for mened, forklarede hun, at en ung officer, en soldat og 2 rekrutter med en liden dreng var for over 14 dage siden kommet udi hendes hus, officeren bad hende om en pægl brændevin til de 2 rekrutter, hvad hun og gjorde. Hun så ikke, hvordan brændevinen blev delt eller drukket, men den ene rekrut betalte det med 4 skilling, som officeren bad ham udlægge til videre. Karlen som kørte var kun kort tid inde, hun gik sidst ind og gik først ud, og hun så ikke, om den karl fik noget at drikke af brændevinen, og hun kunne ikke mærke, om karlen som kørte var beskænket. Hun så ikke, de kørte derfra, da hun blev i huset.

Hermed sluttede retsmødet uden igen at blive optaget. Der er muligvis bleven — som ofte — aftalt en mundtlig overenskomst. Sagen går vel ud på, at degnen har solgt brændevin, som i den tid blev anset som ulovligt krohold. Der var i disse år mange, både bønder og husfolk, som fik bøder for krohold.

Kirsten Andersdatter dør 7. febr. 1803, 66 år gammel. Men der er endnu krudt i den gamle Søren Knudsen, han gifter sig igen 16. juli 1811, 75 år gammel, med pige Maren Mortensdatter fra Skejby. Hun er 22 år gammel og har siden hans kones død været husholderske for ham.

Med hende får han 18. marts 1816 en søn, Morten Sørensen. Han bliver senere væver i Lisbjerg.

I Søren Knudsens sidste år som lærer er der en uoverensstemmelse vedrørende skolejorden. Sognemændene mener, at der ved Lisbjerg marks udskiftning 1781 af landinspektør Haar blev tildelt skolen 10 a 11 td. land — noget mere end forordningen krævede — alt efter jordens beskaffenhed. Såvel skolepatronen som skoleforstanderne mener, at den for meget tillagte jord bør fratages den og komme sognet til gode. Et andragende herom indsendes til amtsskoleinspektøren, formuleret af sognepræsten Henrik Møller og underskrevet af Peder Iensen, Frands Madsen, Rasmus Hansen og Rasmus Holm.

Skoledirektionen svarer, at da jorden blev udlagt til skolen, var det 1/10 og 3/20 mil fra byen og efter taksationen ikke opdyrket. Det forekommer nu direktionen, at jorden nu efter 12 års kultur bør og skal tilhøre skolen. Skulle skolen ved en ny udskiftning blive tillagt jord i nærheden af skolen, kunne dette måske blive takseret og da måske anbefalet.

Samme år 1815 bliver der foretaget en udvidelse af skolehuset, og der bliver indrettet et par værelser til læreren. Pastor Møller beser i den anledning byggeriet og spørger skolepatronen og skoleforstanderne, hvad slags gulv der skal lægges i skolelæreren værelser, og de svarer lergulv. Præsten søger at overtale dem til at lægge fjælegulv eller i det mindste murstensgulv. Mændene svarer, at de i disse åringer har været så trykkede af skatter og andre udgifter, at de ikke formåede at lægge andet gulv end lergulv, men sagde, at når dette lergulv havde ligget nogle år og deres omstændigheder bedredes, skulle de ikke være uvillige til at lægge en anden slags gulv.

Pastor Møller retter nu en forespørgsel — efter tilskyndelse af den nye lærer G. M. Petersen, som er vikar i Foldby, men allerede da må have fået løfte på embedet i Lisbjerg, hvortil han bliver kaldet 1817 — til skoledirektionen om, hvad slags gulv der skal lægges i skolelæreren værelser.

Skoledirektionen svarer, at man ikke skønner rettere, end at lærerens beboelse og dens indretning er under samme anordnede fordele og bekvemligheder som skolestuen, og at gulvet desårsag bør lægges af mursten på kant eller brædder.

Men de gamle Lisbjerg-bønder lader sig ikke sådan kujonere af en »sølle« præst. De sender pastor Møller en skrivelse, hvori de ikke stikker deres mening under stolen og vedkender sig deres syn på ham.

Skrivelsen, som her bør fremtræde i sin helhed, lyder:

»Deres velærværdighed hr. Møller i Hasle ærbødigt!

P.M. Til gensvar på Deres velærværdigheds skrivelse af 13 d.m. angående bestemmelsen med gulv i skolen, meldes, at det for en del af sognets beboere vil blive meget trykkende, om ikke ganske umuligt at udrede så store bekostninger i disse besværlige tider, måske somme endnu står til rest for deres skatter, når de mindre formuende ikke kan få noget at låne, skal vi jo gøre udlæg i deres bo for betalingen, og siden måske sælge samme for en spotpris, hvilket ville være os ubehageligt, men hvad hjælper det os at klage, når

ingen medlidenhed vises, vil Deres velærværdighed som præst i sognekommisjonen, og som den, der er så påstående om at få alting udført på det hurtigste og kostbareste uden hensyn til tidens besværligheder, påtage Dem eksekution, ifald udlæg og auktion skulle finde sted, skal vi, i hvor trykkende det er for os, dog forbinde os til at lægge stengulv i et værelse for det første, er De ikke dermed fornøjet, hvilket tjener Deres velærværdighed til behagelig efterretning.

Det er besynderligt, hvorledes det kan gå så striks til hos os, med vor skoles så hastige istandsættelse mere end så mange andre steder, nogle præster viser dog en slags medlidenhed med deres menighed, med at forestille høje vedkommende tidens besværlighed og skaffe dem i det mindste nogen henstand, andre derimod piner og plager deres menighed med de kostbareste og hurtigste udførelser uden mindste medlidenhed, og man måtte næsten tro, det er mere af ærgerrighed for at få alt fuldbyrdet i en sådan skynding, end det er nidkærhed for at gavne, og desværre alt for ofte vises. Nu må vi føde og gøde vores skolelærer i sommer, uden at han gavner os det mindste.

Lisbjerg den 16 juli 1816, Skolekommissionens medlemmer

Peder Jensen Frands Madsen Rasmus Hansen Rasmus Holm

Pastor Møller — som ellers er et hårdt gemyt og ofte har retssager løbende, især med sine sognebørn i Lisbjerg og Terp — bliver let chokeret over brevet og tilstiller biskoppen følgende skrivelse:

»Længe stod jeg i beråd med mig selv, om jeg skulle anmelde foranstående brev for øvrigheden, da jeg som religionslærer ønskede at undgå ethvert skøn af hævnerrighed, og når jeg kunne være forvisset om, at dette brev skulle blive det sidste af slig indhold, ville jeg gerne have glemt det. Men tier jeg til dette, som jeg på ingen måde har fortjent, hvorledes vil jeg da blive trakteret, når jeg nødsages til at påse efterlevelsen af skoleordningen i det hele. Det er mig ikke bevist, at jeg har efterladt nogen del af mit embedes pligter, og kun den alvidende dommer kender mit hjerte, om jeg nogensinde har søgt at tilfredsstille ærgerrigheden på embedets pligters bekostning. Ikkun rolighed for eftertiden er den eneste hensigt, hvorfor denne sag indstilles til amtskoledirektionens gunstige bedømmelse.

Hasle præstegård den 25 juli 1816
underdanigst af
H. Møller«.

Men den gang som nu har det offentlige ingen hastværk. Først 7. december får pastor Møller svar fra det kongelige danske kancelli gennem stiftamtmand Güldenchrone, at der på skolekommissionens upassende og fornærmelige skrivelse af 16. juli med disse ugrundede udtalelser ikke var at agte.

Lisbjerg skole fik dog hverken fjæl eller murstensgulv i denne omgang, lergulvet blev først afløst af brædder 1859 ved skolens ombygning.

Arbejdet mellem præst og skolekommission blev dog umuliggjort, og der blev dette år valgt nye folk i kommissionen. Skolepatron Peder Iensen blev udskiftet med Iens Iustsen, de 3 forstandere blev i stedet for Frands Madsen: Niels Sørensen, og for Rasmus Hansen: Iens Laursen, og Rasmus Holm i Terp blev erstattet med Rasmus Tysk i Terp.

I 1816 køber Søren Knudsen et hus i Lisbjerg, matrikel nr. 44, nu borte, hvor han flytter ind.

Den nye lærer Petersen var en økonomisk og påholdende person, hvad ses af følgende klagesuk fra Søren Knudsen til pastor Møller, det lyder:

»P. M. Jeg fordrister mig at anråbe Deres velærværdighed om at være mig behjælpelig med en ansøgning til høje amtsskoleledelse om bevis for den mig lovede pension. Jeg kunne for det første halve år fra 1. november til 1. maj 1816 tilkomme penge for 20 skp. byg efter kapitelskøb. Jeg har af nød og trang forlangt dem af vedkommende, men hr. Petersen svarede 1. gang, han havde nok fået løn for det halve år, men havde købt lærred for pengene og sendt det til Lolland, og når han havde fået penge for det, skulle jeg få det begærede. Men den sidste gang, jeg begærede dem, svarede han, om jeg havde noget bevis for, at jeg skulle have noget. Jeg svarede, endnu ingen anden end hans højærværdighed hr. amtsprovstens løfte, som mig er hastelig tilsagt, at jeg kunne lide på. Hr. Petersens endelige svar var: førend jeg kom med bevis, fik jeg intet.

Jeg bønfalder derfor Deres velærværdighed, om De vil have den godhed for mig gamle og fattige mand at ansøge for mig på tilbørlig sted.

Lisbjerg den 15 august 1816.

Søren Knudsen
Skoleholder i Lisbjerg

Pastor Møller sender en skrivelse til amtsskoleledelsen, som i al korthed lyder:

»Ligesom jeg nu finder mig pligtig at bære al mulig omsorg for, at de beskikkede skoleholdere får den dem tillagte løn, så tror jeg og det er min pligt at sørge for den gamle afskedigede Søren Knudsen, således at han på sin gamle alder skal med familie ikke lide nød og derfor beder jeg underdanig, at bemelte Søren Knudsen måtte nyde den ret han kan tilkomme.

Hasle præstegård den 16 aug. 1816

H. Møller

Allerede dagen efter får pastor Møller det svar, at Søren Knudsens pension er ansat til 2 td. rug, 2 td. byg in natura og betalt efter kapitelstaksten, men det findes unødvendigt, at pensionen udbetales Søren Knudsen to gange om året, og at læreren ikke skal udbetale den, inden han selv har fået sin løn udbetalt.

I 10 år får den gamle skoleholder lov at hensidde i det lille hus, hvor han og hans kone vel nok ved at hjælpe sønnen ved væven tjener til det daglige brød.

Søren Knudsen døde 24. maj 1826, 89¼ år gammel, og samme dag underrettes skifteretten, som så tager det fattige bo under behandling. Af de mest værdifulde genstande i boet skal nævnes: 1 grønmalet aske dragkiste som er ormstukken 4 rd., samt et klokværk med hus 4 rd., to sengesteder med dyner. Desuden består degnens garderobe af 1 sort uldhat, en rød hue, 1 par blå-ribede vanter, 1 blå vadmels kjol, 1 ribbet brystdug med metalknapper,

1 par hvide uldstrømper, 4 hørgarns skjorter. Desuden en stolpeseng med omhæng, en jern bilægger kakkelovn 10 rd., 9 gamle bøger, en ragekniv med hvedsten, 1 par stangbriller. Huset med plads vurderedes til 60 rd. Hele værdien af boet beløb sig til 131 rd. 4 m. 5 skl.

Efter tilspørgelse erklærede enken, at der ikke var mere til indtægt, hvorimod var der skyld til Iens Kiærs moder 4 rd. til karlen Anders Iensen 1 rd. og til lærer Petersen 10 rd., i alt 15 rd.

Skiftet er underskrevet af enken Maren Mortensdatter med ført pen. Lærer Petersen som laugværge for enken, Rasmus Iensen, Iens Kiær.

Arvingerne er foruden enken sønnen Morten Sørensen og de to børn af forrige ægteskab gårdmand Knud Sørensen i Hørslevbole og datteren Anne Marie, gift med urmager Poul Frenger i Studstrup.

Efter Søren Knudsens død søger pastor Møller understøttelse af hjælpe-kassen til enken med halvdelen af den pension, hendes mand havde nydt. Det ansøgte bevilgedes, og enken måtte oppebære en understøttelse af 12 skæpper bygs værdi årlig.

Maren Mortensdatter dør 10. december 1842, 63 år gammel. Sønnen Morten bliver boende i huset sammen med en væverlærling. Han dør 31. april 1845, 29 år gammel og ugift.

I Dansk Folkemindesamling i København findes en række eventyr, ord-sprog og lignende, indsendt af grd. Anc Nielsen i Terp 1874, men sikkert fortalt af eventyrfortælleren Peder Lausen i Lisbjerg (se Østj. Hj. 1938, s. 60-66). Deriblandt er et brev, udateret og uden underskrift, men formodentlig skrevet eller fortalt af »blind Pe Lausen«.

Brevet er skrevet på egnens uforfalskede dialekt og lyder:

»I Liisbjære hå di hat en skwållmæjjste ow den gammel slaww, å den siist ow dem hie Soren Knusen. Da han måt slæp mæ skuelen, så såc han, te no durr han nok it te å væ skwållmæjjste længe, få såen nove tuer ku han it læc bønen, han ku hværrken læc dæm å klyww i gallien helle gjø krommspreng, som di nøj skyålmæjjstere ku.

Den hie Såren wa hwa di kalle gåt låc, å han ku åsse løos i cyprianus, men de wa han lii gåt it møj døggti te, få de gik så galt jen gång, te stowen bløv ful ow bej, mæn han løst, å dæ bløv såen en brommlen dærenn, te han ku et wal vææ dæ. Men så fek hans kuen bájj ætte en klog mand te dæ boor hænn ve Henerop. Han kamm åsse snåt, mæn da wa dæn solle Sååren næjjsten kvæl, å sweren vælt u oww ham. De føøst dæn kloog mand goo, de wa å løs teháåg de Såren ha løst få møj, å i de såmm gek han hæn å prak et hwåll i veneshløjet mæ en knapnoel, å diie dryww han bejen u.«

(I Lisbjerg har de haft en skolemester af den gamle slags, og den sidste af dem hed Søren Knudsen. Da han måtte holde op med skolen, sagde han, at nu duede han nok ikke til at være skolemester længere, for sådan nogle ture kunne han ikke lære børnene, han kunne hverken lære dem at kravle i galgen eller gøre krummspring, som de ny skolemestre kunne.

Den her Søren var, hvad de kaldte godt lært, og han kunne også læse i Cyprianus, men det var han lige godt ikke meget dygtig til, for det gik så galt en gang, at stuen blev fuld af bier, mens han læste, og der blev sådan en brummen, at han kunne ikke vel være der. Men så fik hans kone bud efter en klog mand, der bor henne ved Hinnerup. Han kom også snart, men da

var den sølle Søren næsten kvalt, og sveden væltede ud af ham. Det første den kloge mand gjorde, det var at læse tilbage det Søren havde læst for meget, og i det samme gik han hen og stak et hul i vinduesblyet med en knap-penål, og der drev han bierne ud).

GEORG MARIUS PETERSEN (1817-1847)

Kaldsbrev: »Friderich Julius Christian Baron af Güldencrone og Ole Anchersen Secher

Gjøre vitterligt, at da hidtil værende Skolelærer Søren Knudsen i Liisberg Sogn, haver formedelst Alder og Skrøbelighed fratruadt dette sit Embede, saa haver vi, paa Embeds Vegne, i hans Sted beskikket, ligesom Vi og herved beskikke, Hæderlig Velagte Seminarist Georg Marius Petersen til at være herefter Kirkesanger og Skolelærer i Liisberg Skoledistrict i ovennævnte Liisberg Sogn, hvortil Han er efter det fra Seminariet paa Westerborg meddelte Vidnesbyrd befunden duelig og beqvem. — Thi skal Han, efter sit for mig Amtsprøvsten aflæggende edelige Løfte, dette ham anbetroede Kirkesanger og Skolelærer Embede med vedbørlig Flid og Troskab forestaa og betjene, ej alene i Henseende til Sangen i Kirken og ved Gudstjenesten, men fornemmeligen og i Særdeleshed med yderste Bestræbelse antage sig Ungdommens Undervisning i Christendom, Skriven og Regning samt anden nyttig Kundskab; bevise sin foresatte Øvrighed den tilbørlig Lydighed, i rette Tid erlægge de paa Embedet hæftende Byrder, hvoriblandt Pension til hans Formand 2 Tdr Rug 2 Tdr Byg in natura og 2 Tdr Byg efter Capitels Taxt aarlig, samt det til Amtets Hjelpecasse allerunderdanigst bestemte aarlige Bidrag, i alle Ting holde sig hans Kongelige Majestæts allernaadigste Forordninger, og i Særdeleshed Anordningen 2den Juli 1814 og den Samme vedhæftede Instrux efterrettelig, samt i øvrigt opføre sig som det en retskaffen Kirkesanger og Skolelærer vel egner og anstaar, hvorimod Han fra dette vort Beskikkelses Brevs Dato nyder og oppebærer Embedets lovlige Indkomster i Overensstemmelse med den fra Sognets Skolevæsen allernaadigste approberede Plan.

Aarhus Amtsskoledirection den 1 November 1817

Güldencrone O. A. Secher

(L.S.)

Georg Marius Petersen var født i Kasted 25. april 1791 som søn af lærer Peder Jensen i Kasted. Ved dåben havde han ingen ringere faddere end »Mdm. Secher på Kiærbygaard, som bar barnet, monsr Jørgen Mørch Secher, monsr Niels Secher, begge fra Schaarupgaard, Jørgen Mørch Secher fra Kiærbygaard, og iomfru Magrethe Secher fra Hiortzhøylund.«

Når det kan fremvises så fornemme faddere, er grunden måske følgende: Kort efter Lisbjerg skoles oprettelse måtte børnene fra Kasted — som endnu ingen skole havde — søge skolen i Lisbjerg. Der var stor utilfredshed med, at børnene skulle gå den lange vej, og fru Edel Secher på Kærbygård sendte da en ansøgning til biskoppen, at hvis der kunne findes en »dertil beqvem duelig mand«, vilde hun indrette en skolestue på gården, og læreren måtte bo der, imod at han kunde få kosten ved omgang på gårdene i Kasted.

G. M. Pedersens fader Peder Jensen blev således den første lærer i Kasted og boede den første tid på Kærbygård, til der blev bygget skole i Kasted. Derfor formodentlig de fornemme faddere.

I 1811 kom G. M. Petersen på Vesterborg seminarium, hvorfra han dimitte-
redes med følgende vidnesbyrd:

»G. Marius Pedersen fra Jylland har i 3 Aar opholdt sig paa det vesterborg-
ske Seminarium for at danne sig til Skolelærer. Han har i bemeldte Tid ved
særdeles megen Flid afbenyttet Undervisningen ligesom han har anvendt ikke
mindre Flid paa de med Undervisningen forbundne praktiske Øvelser.

Ved den offentlige Examen, der anstilledes med ham 29 Juli sidst afvigte,
befandtes han saavel i Henseende til Kundskaber som Undervisnings Færdig-
heder at være fortrinlig duelig til Skolelærer i en Almue Skole og tillægger vi
ham herved Seminariets første Karakter med Udmærkelse.

Hans Opførsel har i de 3 Aar som Seminarist været meget sædelig.

I Musiklæren har han bragt det saa vidt, at han med fortsat Øvelse kan
forestaa Orgelet og Sangen i en Landsby Kirke.«

Direktionen for det vesterborgske Seminarium
4 August 1814

Winther

Schiøtz

Garde.

Den 5. marts 1815 blev en dreng født og hjemmedøbt på Stensgård i Stok-
kemarkar ved Nakskov. Han fik navnet Lars Peter Petersen, Moderen var Ma-
ren Lasdatter, datter af Lars Vester på Stensgård, faderen Georg Marius
Petersen, konstitueret lærer i Foldby i Århus amt.

Samme år den 8. april blev de viet i Stokkemarkie kirke, og deres barn,
født 5 marts og hjemmedøbt, fremstilledes i kirken på forældrenes vielses-
dag. Forlovere ved brylluppet var provst Secher i Søften præstegård og bru-
dens fader Lars Iensen Wester på Stensgård.

Det er vel naturligt, at G. M. Petersen får det efter tiden ret gode kald i
Lisbjerg, da han og provsten begge har haft deres barndom på Kjærbygård.

G. M. Petersen og Maren Lasdatter får ikke mindre end 11 børn født i Lis-
bjerg, hvoraf dog flere dør som spæde og unge.

De mange børn gør, at der måtte spares i det lille skolehjem, hvad dog ikke
hindrer, at der efterhånden blev samlet en ret stor formue, men lærer Pe-
tersen har tilsyneladende søgt at give det udseende af tyngende fattigdom,
hvad følgende synes at bevidne. I et bønsskrift til kongen, som jeg finder bør
med i sin helhed, da det viser tidens omstændelige talemåder, skriver han:

»Til Kongen!

Foruden den naturlige Faderfølelse og deraf følgende Omsorg for mine
Børn, tilskynder også min besværlige økonomiske Forfatning mig til aller-
underdanigst, at bede om Tilladelse til at faae forestaaende ordinaire Con-
firmations Søndag confirmeret en Datter navnlig Sophie Francischa Marie
Petersen, skjønt hun til den Tid mangler 9 Uger i den befalede Alder.

Naar jeg til den Tid kunde faa hende confirmeret, haver en Familie til-
budt at ville modtage hende til Maidag paa en Maade, hvorpaa jeg troer hun
ei alene vilde for den første Tid komme udi en ønskelig Stilling; men haaber
endogsaa at hendes Fremtids Vel derved vilde befordres, og som Familie-
Fader for 7 Børn, der endnu alle ere Hjemme hos mig, vil letteligen erkiendes,
at jeg, som Kirkesanger og Skolelærer kun med Besværlighed kan forsørge
dem alle med det Fornødne, og vil det haabelig tilgives mig, at jeg ogsaa fra
denne Side kunde ønske mig Byrden lettet.

Hendes Moder og jeg have efter vores Evne og Leilighed ikke sparet paa Flid og Omsorg for hendes Evners Udvikling, saa jeg med Hensyn til hendes Kundskaber og Modenhed haaber ingen Hindring skulde være, hvilket vil kunde godtgjøres ved den inden Confirmationen afholdende Examen og tillige bevises af Sognepræsten baade efter de afholdte Examener og efter hans specielle Kundskab til hende, baade fra Skolen af, og fra den Tid han selv haver læst med hende tilligemed de andre Confirmantere, thi baade i Haab om denne min allerunderdanigste Begierings Opfyldelse, og i den Overbevisning at hendes Deeltagelse i Præstens Undervisning vilde være hende mere gavnlig, end hendes Hjemmeværen, har jeg med Præstens Tilladelse ladet hende følge bestandig med de andre Confirmantere.

Under disse Omstændigheder haaber allernaadigst Bønhørelse.

Liisberg Skole den 19 Jan. 1831

Allerunderdanigst

G. M. Petersen

Med hensyn til Paagjældendes Kundskaber og Udvikling, da tør jeg nok bevidne at derfor aldeles intet kan være til Hinder, at hun efter min specielle Kendskab, er den ikke den allerbedste, saa den næste, og med Hensyn til de i Ansøgningen anførte, og virkelig stedfundne Omstændigheder, synes jeg og at turde anbefale Ansøgningen til allernaadigste Bønhørelse.

Hasle Præstegaard den 23 Jan 1831

Allerunderdanigst

Chr. Thygesen, Sognepræst.«

Ansøgningen blev bevilget, og Sophie Francischa blev konfirmeret.

Sophie Francischa giftede sig 1842, 25 år gammel, med Ludvig Wilhelm Steckhahn, søn af musiker og rottefænger i Århus Christopher Steckhahn. De ejede flere småejendomme og købte 1869 matrikel nr. 27a i Lisbjerg, »Fredenslund«. Samme år døde Steckhahn, og Sophie Francischa sad ene tilbage med 6 børn. Hun døde 27. november 1912, 95 år gammel, efter at have været enke i 43 år.

Den 15. september 1838 mister lærer Petersen sin hustru Maren Lasdatter, 43½ år gammel, og to måneder senere en 4-årig datter af tyfus.

Der bliver afholdt skifte efter hustruen 19. november s.å. Skifteforvalteren bemærker, at bemeldte skifteforretning indtil nu har været udsat på grund af den i Petersens hus herskende tyfussygdom, som nu efter lægens erklæring er ophørt.

Petersen meddelte, at børnenes fødte værge var hans hustrus fader aftægtsmand Lars Vester i Stokkemarke sogn på Lolland, men at hans skrøbelighed og alderdom gjorde det, som også hans fraværelse, ugørligt for ham at være noget for børnene. Som værge blev da antaget gårdmand Peder Iensen i Lisbjerg, som var til stede.

Det ses af skiftet, at Petersen allerede har samlet en hel del løsøre, især en betydelig del tømmerværktøj, som giver anledning til at tro, at han har drevet dette håndværk ved siden af sin skolegerning. Desuden har han 2 heste, 3 køer og 9 får og lam. Han har også købt et hus i Lisbjerg, hvortil han har lånt 198 rd. af sønnen Lars Peter, som er murer og ugift.

Lærer Petersen meddeler, at udgiften til læge og medicin — som ved registreringen var ukendt — var udredet af amtet, da sygdommen var smitsom. Boets formue blev opgjort til 356 rd. 3 m. 14 2/5 skl. (Skiftet i Skejby-Lisbjerg sognearkiv).

1819 skal der vælges ny skolekommission i Lisbjerg, og pastor Møller sender et forslag til biskoppen.

»Jeg ønsker gerne den forandring, at Niels Iensen, selvejergårdmand i Lisbjerg, måtte beskikkes til patron i stedet for Peder Sørensen, dels fordi han er ældre og har mere erfaring, dels fordi han har børn, der søger skolen, og da kunne til forstandere vælges Peder Laursen og Iens Holm.«

I disse år udsendte den alfaderlige Frederik VI en række forordninger vedrørende skolevæsenet. Et par af dem skal nævnes her, selv om de ikke har særskilt betydning for Lisbjerg.

Omkring 1820 beordredes, at alle skoler på landet skulle have gymnastikredskaber og læreren undervise i gymnastik, hvis han var kvalificeret dertil.

Men det kostede at indkøbe de forlangte redskaber, og beboerne i Lisbjerg fandt, at det var spild af tid at dyrke gymnastik, hoppen og springen fik bønderbørnene nok af ved deres arbejde på gårdene, og den bekostning til redskaber var ganske unødvendig, og det havde de aldeles ikke råd til.

Efter nogle forhandlinger med præsten sendte denne følgende skrivelse til skoledirektionen.

»Skolelærer i Liisberg, Georg Marius Petersen, har som seminarist lært gymnastikken og tror vel og at kunne undervise deri. Men det vil udfordre apparater, som næppe kunne udredes af skolekassen, og altså måtte udredes af distriktet; men dette havde store endnu følelige bekostninger med skolevæsenets organisation og hele skolens nu anordningsmæssige indretning.

I betragtning heraf har kommissionen troet at måtte lempe sig efter tid og omstændigheder.

Ærbødigst

Hasle Præstegaard d. 31 Jan. 1824

H. Møller.«

Endvidere en forordning fra samme år:

»Frederich den Sjette, af Guds Naade
Konge af Danmark, de Venders og Goters,
Hertug udi Sleswig, Holsten og Stormaren
og Delmenhorst, Launborg og Oldenborg.

Vor synderlige Bevaagenhed! Vi har bragt i Erfaring, at Vor allerhøieste Hensigt med de udgivne Lovbud angaaende den indbyrdes Undervisning, paa nogle Steder er bleven misforstaaet saaledes, at der endog er yttret Frygt for at Skoleungdommens religiøse Dannelse mindre varetages i de Skoler, hvor den indbyrdes Undervisnings Methode for nederste Klasse er indført, end i andre Skoler med Hensyn til samme Klasse.

Da det er Vor Villie at Skolelærerne allerede i den første Skoletid skulle søge at indprente Religionens Sandheder, for saavidt de smaa Børn kunde modtage samme, i disses Forstand og Hjerte; saa give Vi Eder hermed tilkiende, at Skolelærerne ogsaa i de Skoler, hvor den indbyrdes Undervisning for nederste Klasse er indført, skulle i Overensstemmelse med den 15 § i de dem, med vore allerhøieste Anordning for Almue-Skolevæsenet i Vore Kjøb-

stæder og paa Landet i Vort Rige Danmark af 29 Julii 1814 givne Instruction, benytte den første halve Time om Morgenen førend den indbyrdes Undervisning begynder og uden Afgang i de for samme bestemte Timer, til Bøn og til at forklare Børnene Bønnens Hensigt og enkelte Vers af Psalmer, eller de fatteligste Stykke af Lutters Catekismus og Lærebog, for at opvække religiøse Følelser og Begreber hos de Unge; hvilket og skal være et Hovedformaal for dem i de af Os under 21 Aug. 1822 allernaadigste approberede Bestemmelser for den indbyrdes Undervisning,

Derefter I Eder allerunderdanigst haver at rette og Vedkommende saadant til Efterretning at tilkiendegive,
Befalende Eder GUD.

Skrevet i Vor Kongelige Residentsstad Kiøbenhavn
Den 19 May 1824 Under Vor Kongelige
Haand og Seegl
Friderich

Indbyrdes undervisning indføres i Danmark 1818 af Frederik VI. Den gik ud på at spare lærerkræfter ved at lade de ældre og dygtige elever hjælpe og undervise de yngre og mindre dygtige, hvorved det blev muligt for en lærer at undervise mange flere børn. Denne form for undervisning afskaffedes dog igen i begyndelsen af 1830erne.

I 1841 anmelder pastor Werlin til stiftsprovsten, at skolepatronen for Lisbjerg sogn endnu intet skridt har foretaget sig med hensyn til gulvet i skolestuen, der uforandret beholder sit udseende, mere ligner en stald end et læseværelse. Og fortsætter: »Ifølge Deres højærværdigheds bestemmelse af 8. juli 1841 skulle såvel dette uvæsen være hævet ved anlæggelse af et nyt gulv af fjæl i stedet for det gamle af brosten, samt gymnastikapparater være anskaffet inden oktober dette år. Hverken det ene eller det andet er sket, men jeg er overbevist om at Deres højærværdighed vil møde med de midler, der står til Deres rådighed, at bringe den selvrådende skolepatron i Liisberg til ufortrødent at efterkomme sin pligt«.

Lærer Petersen skriver i en indberetning om skoleforholdene i 1842 således:

»Distriktet udgør 206 tdr. hartkorn, med 28 gårde, 4 boelsteder, 17 huse med og 19 uden jord.

Løn: 6 tdr. rug, 10 tdr. byg in natura, 20 tdr. betalt, 10 rbd. som kirkesanger.

Nannest: 26 stk. brød, 22½ snesc æg, 2 skp. rugmel, ½ skp. bygmel, 4 mark sølv.

Afkortning: 10 tdr. 3 skp. byg, til den lærde skole 6¼ skp. byg.

Jordlod: 11 tdr. land god muld 1/8 mil fra skolen, ret god jord.

Bolig: 3 fag skole, 6 fag til læreren, 4 fag udhus — alt i en længe.

Anmk.: Her er 3 møller; til skolen er 2 haver. Paa jordlodden er saa meget kratskov, at der årligt hugges cirka 2 læs brændsel, der kan avles 1 læs hø paa samme.«

I 1846—47 grasserer igen en tyfusepidemi i Lisbjerg, og igen går det ud over lærerhjenmet. En datter Juliane dør 20. oktober 18 år gammel, og 14. oktober 1847 dør lærer Petersen 57 år gammel.

Biskoppen skriver i visitatsprotokollen 1847:

»Den i Liisberg skole berammede visitats kunne ikke finde sted, da der herskede typhus i lærerens hus, og læreren selv netop på den til visitaten berammede tid blev angrebet af denne sygdom, så at skolegangen i de sidste måneder af året blev standset«.

Den 20. oktober 1847 bragte Aarhus Stiftstidende følgende:

»Bekjendtgjørelse

At det behagede den Alvise, den 14de dennes, at bortkalde til sig min elskede Fader, Skolelærer G. M. Petersen, i hans Alders 57de Aar, dette bekjendtgjøres herved sørgeligt for fraværende Slægt og Venner.

Liisberg pr. Aarhus, den 19 October 1847

Paa egne og Sødskendes Vegne

L. P. Petersen.«

Og 1. november samme år følgende:

»Auction

Tirsdag den 16de November førstkommende, og følgende Dag, om Formiddagen Kl. 10 bliver, efter Skifterettens Foranstaltning, i Liisberg Skole afholdt offentlig Auction over afdøde Kirkesanger og Skolelærer G. M. Petersens Efterladenskaber, bestaaende af,

1. et Huus i Liisberg bestaaende af 7 Fag til Gaden, og et Baghuus paa 3 Fag, med tilliggende Jordlod af Hartkorn gl. Matr. 2 Skp. $\frac{1}{2}$ Alb., samt Konge-Kirke, og Korn og Qvægtiende; og
2. en betydelig Deel Indbo og Udbo, saasom Borde, Stole, Chatoller, Dragkister, Kakkellovne, Jern, Kobber og Messing, eendel Haandværktøj, Sengeklæder, Mands og Fruentimmer Gangklæder, Vogne, Ploug og Harve, 2 unge Heste, 3 Køer, Får og Svin, saa og ca. 14.000 stk Tørv. Lysthavende indbydes

Hasle etc. Herreders Contoir d. 30 Oct. 1847

John Finsen.«

Efter auktionens afholdelse er boets formue 1847 rd. 3 m. 10 s., og efter fradrag af auktionsomkostninger m. m. bliver der til deling mellem de 6 børn 1785 rd. 3 m. 1 s. En efter den tid uhyre stor formue efter en landsbydegn.

Når man ser nærmere på boets ejendele, synes det, som Petersen har været en alsidig og flittig mand. Han efterlader sig en hel del tømrerværktøj, hvoraf det må formodes, at han har dyrket dette håndværk ved siden af skolegeringen.

At han har 2 bogpresser og beskærerjern, heftelad samt bøger og papir kunne tyde på, at han også har fusket i bogbinderfaget.

Ligeledes var han ejer af 2 forskærerknive, flere fade, tallerkener, glas og kedler, hvad der giver anledning til at tro, at han har fungeret som skaffer ved bøndernes gilder.

Endvidere har han været særdeles godt beslået med tøj, for eks. 6 klædesfrakker, 4 par klædesbukser, skindtrøjer, underbukser og veste, 2 hatte og 2 kasketter samt 12 nye skjorter og 10 brugte, et søvlommeur og en sølvbeslagen merskumspibe m.m.m. (Skiftet findes i Skejby-Lisbjerg sognarkiv).

Om Georg Marius Petersens evner som lærer ved vi ikke meget. Ved en visitats 1841 betegnes han som dygtig og i enhver henseende agtværdig.

Højskoleforstander Rasmus Nielsen, Særsløv, som var født i Lisbjerg skov, skriver om lærer Petersen (selv om Rasmus Nielsen ikke var født, da lærer Petersen døde, må han vel siges at kende ham på første hånd, da både hans moder og mormor gik i skole hos Petersen):

»Den gamle Petersen var en flink og godmodig mand. Han røg evig og altid tobak. Bakkede og snakkede sig gennem alle livets besværligheder. Han gjorde aldrig børnene fortræd, hverken skældte eller smældte. Nej, de måtte for ham gøre, hvad de lystede.

Livet kunne give en sølle lærer, der var dårlig lønnet og alt andet end højt anset, vrøvl og viderværdighed nok! Med børnene ville han holde fred. Og det gennemførte denne godmodige mand, således at alle ungerne elskede ham. Skete det en enkelt gang, at de listede ham til at fortælle f.eks. en spørgeshistorie, da var der glæde og smilende solskin derinde i den lave tilrøgede landsby-skolestue.«

Rasmus Nielsen fortæller også, at lærer Petersen engang af en elev blev spurgt om, hvorledes han mente, menneskesjælen så ud. Og dertil skal han have svaret, at den sandsynligvis lignede røgen fra en tobakspibe.

NIELS RASMUSSEN WISSING (1847—51)

Den 22. oktober 1842 er lærerembedet i Lisbjerg oplået ledigt i Aarhus Stiftstidende med angivelse af lønnen, som da er 6 tdr. rug og 10 tdr. byg in natura, 25 tdr. byg betalt efter kapitelstaksten, 26½ brød, 22½ sn. æg, 2 skp. rugmel, ½ skp. bygmel og 4 mark i penge. Kirkesangerløn 10 rbd., for kirkens rengørelse 5 rbd., 6 favne brænde, 128 lispund hø og 192 lpd. halm, 3 tdr. byg efter kapitelstaksten, som tillæg for afdrag af offer og acc. (hifortjenester) der kunne anslås til 40 rbd. Skoleloden har rigelig den anordningsmæssige størrelse. På embedet hviler for tiden en enkepension.

Den 30. november 1847 ifølge kaldsbrev »beskikkes hidtilværende skolelærer i Svenstrup i Søby sogn, Niels Rasmussen Wissing, som ved allerhøjeste accept af 11. feb. 1820 har erholdt adgang, tilligemed alle de på skolelærerseminarier oplærte seminarister, til befordring til skolelærer og kirkesangerembeder, til herefter at være kirkesanger og skolelærer i Lisbjerg.«

Han var som ganske ung blevet optaget på pastor Niels Blichers (St. St. Blichers faders) skolelærerseminarium i Randlev præstegård, hvor han sammen med flere andre fik den fornødne uddannelse til skolelærer.

Niels Rasmussen Wissing var født 26. nov. 1794 i Halling, hvor faderen Rasmus Wissing var skoleholder. Han har sikkert været den da aldrende fader behjælpelig i skolen, samtidig med at han har gået den korte vej til Randlev præstegård for at få undervisning hos Niels Blicher.

Efter at han nogen tid har været lærer ved Frijsenborg, bliver han af grev C. E. Krag-Juel-Vind-Frijs kaldet til lærer i Svenstrup.

I Svenstrup skoles embedsbog har en lærer engang noteret følgende om Niels Wissing: »Gamle folk erindrer et og andet om hr. Wissing, der i sin tid var skolelærer i Svenstrup. Han skal have været meget aparte, men ellers en grov retskaffen og lærd mand. Når han skrev ansøgninger for folk, ville han helst affattede dem på vers. En skrædder boende i Sporup kom engang til

ham og bad ham skrive en ansøgning til godsejeren, hvem han ville bede om lidt hjælp til at få et nyt hus rejst, da stormen havde ombløst det gamle. Straks skrev Wissing følgende:

Jeg arme fattige skrædder Lassen
 Har ikke fire skilling i kassen,
 Og dog har stormen lagt i grus
 Sex fag over af mit hus,
 Som jeg må have rejst på ny,
 Om jeg vil bo i sikkert ly.
 Hr. Greven kiender mig vel nok,
 Jeg svoger er til Anders Kok,
 Ja også til hr. Bjerre Madsen,
 Men de har ingenting i kassen.
 Der ingen redning er for mig,
 Hvis Greven ei forbarmer sig.

Wissing skriver om sig selv bl. a., at han hver »løverdag« aften fra 6 til 10 har forsamlet Svenstrup skoledistrikts bønder for at læse nyudkomne skrifter, mest vedrørende landbrug, og at det har været ham en kær beskæftigelse. »Hvilke gode følger mit foretagende vil medføre, vil tiden vise; så meget tror jeg at kunne sige med visshed, at en del af mine tilhørere har fast besluttet at foretage forandringer i deres sædskifte«. »Mange og gode forsætter er fattede, og jeg har søgt at overbevise dem om, at den fornemste tak og erkendtlighed, de kan vise, vil være den: at hver af dem dyrker sin jord med flid og overlæg, at deres kår forbedres tilligemed deres agerbrug, og at de ville vedblive som hidindtil at være flittige, nøjsomme, sparsommelige og retskafne mennesker«.

Hvordan Niels Wissings dyrkning af skoleloddet har været, vides ikke, man må tro den har været særdeles god, ikke mindst fordi en søn Ole Waldemar Wissing som krigsinvalid efter 1864 har været lærer i Resen, hvor han flere gange har fået præmie fra Husholdningsselskabet for frugtavl, samt for at omdanne en grusbanke til have og plante 22.000 grønkål. Han var sidst lærer i Balle ved Silkeborg og henlevede sine sidste år i Alderslyst.

Den bedste karakteristik af Wissing får vi måske gennem synsprotokollen for Svenstrup skole. Den betegner ofte undervisningen som svag, og kun bibelhistorie er godt.

I 1742 skriver provsten: »Wissing er som let mærkes autodidakt (= selvlært person). Han ville uden tvivl have katekiseret bedre, dersom han ikke havde gjort sig umage for at udmærke sig. Skolen står på en ringe fod, hvori mangel på en ordentlig skolegang har en væsentlig del«.

14. januar 1830 gifter Niels Wissing sig i Søby kirke ved Hammel med pigen Marie Kirstine Pedersdatter, født i Skannerup. Allerede 1. marts samme år får de en søn Rasmus Peder. 15. marts 1832 dør hun efter en fødsel, 27 år gammel.

Wissing gifter sig igen 1836 med pigen Maren Rasmusdatter, datter af gårdmand Rasmus Andersen i Tulstrup, Gjern herred. Hun er da 25 og han 41. Kirkebogen meddeler, at han har haft naturlige kopper, mens hun er vaccineret af pastor Arntzen i Sønder Vissing. De har fået en kongelig bevilling til at ægtevies hjemme i huset uden forudgående tillysning. Grunden hertil er vel,

at hun allerede en måned forud har født ham en søn, Ole Waldemar Wissing, senere lærer og en tid under faderens sygdom dennes medhjælper i skolen i Lisbjerg.

Det ser lidt mærkeligt ud, at Niels Wissing som 55-årig søger nyt embede, ligesom det er besynderligt, at man i Lisbjerg har ønsket at få en lærer i den alder, som oven i købet ikke var seminarist. Men beboerne er måske slet ikke blevet spurgt.

Niels Wissings virke i Lisbjerg blev ikke lang. Hans tidligere bemærkede særhed går allerede året efter hans ansættelse i Lisbjerg over til regulær sindsyge.

I Hasle-Skejby-Lisbjerg sogneforstanderskabs forhandlingsbog for 7. april 1848 er indført følgende:

»Skolelærer Wissing i Lisbjerg er som afsindig indbragt til dåreanstalten i Aarhus, men da der ikke er udsigt til, at han kan genvinde sit helbred, så skulle jeg på vedkommende sogneforstanderskabs vegne udbede mig stiftamtets nærmere meddelelse om, hvad der må være at foretage i denne sag, da hans kones omstændigheder er således, at hun ikke formår at betale ham indlagt i nogen ordentlig dåreanstalt, i hvilken anledning jeg tillige skulle forespørge mig hos stiftamtet i denne henseende, hvis de ikke kunne afholdes af det offentlige, da skulle udredes af Lisbjerg eller af Svenstrup sogn, hvor Wissing i 35 år har været skolelærer, og hvorfra han kom til Lisbjerg i slutningen af januar d. å.

Hasle præstegaard d. 7. april 1848

På Hasle-Scheibye- og Liisberg sogneforstanderskabs vegne
Werliin.«

Lærer Wissings sygdom kom til at koste 46 rd. 1 mark, og der blev en længere strid mellem Hasle-Skejby-Lisbjerg og Hammel-Søby sogneforstanderskaber om betalingen af det »store« beløb. Hasle hævdede, at Wissing havde været lærer i Svenstrup i 35 år og allerede var syg ved ankomsten til Lisbjerg. Til sidst afgjorde biskoppen sagen derhen, at hver af parterne betalte halvdelen.

I visitatsbogen skriver biskop Brammer, at skolen i Lisbjerg står meget langt tilbage som følge af de uheldige forhold, hvortil kommer, at lærer Wissing i de sidste måneder af sin levetid ikke kunne bestride undervisningen, som derimod besørgedes af en søn under sognepræstens tilsyn.

Lærer Wissing døde 8. april 1856 og blev begravet på Lisbjerg kirkegård. Aarhus Stiftstidende bragte følgende bekendtgørelse:

»Der bekendtgøres sørgeligt for slægt og venner, at døden den 8. april bortrev mig min elskede og uforglemmelige mand

Niels Wissing

skolelærer i Lisbjerg, 57½ år gl. Efter at han på sygehuset i lang tid har prøvet hårde lidelser, gik han således bort fra syv børn, hvoraf de seks endnu er hjemme, og de fleste af dem tillige meget små.

Han som er enkers og faderløses støtte, giv mig kraft til at tåle og stride.

Liisberg d. 12. april 1851

Maren Wissing f. Rasmussen.«

Der var stor medlidenhed med den hårdtramte enke med de mange små uforsørgede børn, hvoraf den yngste Frandsine kun var 3 år. Hun kom i huset hos gdr. Anders Jensen Holm i Lisbjerg, hvor hun blev, til hun var 22 år.

Lærer Kofod i Elsted satte sig i spidsen for en indsamling til den nødstedte familie ved 7. maj at indrykke i Aarhus Stiftstidende:

»Opfordring!

Når jeg her tillader mig at stille en anmodning, såvel til mine ærede standsfæller som til enhver anden, der med deltagelse tænker over sine medmenneskers modgang og ofte hårde prøvelser, da sker det ej alene af medfølelse, men også for at holde et løfte som, afsagt til en døende, af enhver må betragtes som dobbelt helligt.

Afdøde skolelærer Wissing i Lisbjerg, som henlagt på det hårde smertens leje så døden nærme sig, anmodede mig om at drage omsorg for hans stakkels familie, der ved hans dødelige bortgang efter de nærværende udsigter måtte styrtes i den største elendighed. Jeg gav den døende, som var omringet af den dybt nedbøjede hustru og de mange små grædende børn, min hånd derpå, og jeg sørger for en del ved disse linier at opfylde mit løfte, idet jeg vover at bønfalde ej alene den afdødes standsfæller, men også enhver menneskeven, om at understøtte den i flere henseender så beklagelsesværdige familie, der således har mistet sin jordiske fader og forsørger.

Af de syv efterladte er seks hjemme og fem ukonfirmerede, hvortil endnu kommer, at familiens formuestand, tildeels en følge af den bortgangnes langvarige sygdom, er meget dårlig. For den som har et ømt, et menneskekærligt hjerte, behøver jeg næppe at anføre mere; kun skal jeg tilføje, at enhver, som vil understøtte den hårdt trængende familie, anmodes om at sende sit bidrag enten til hr. overkrigscommissair Elmquist (Stiftstidendes redaktør) i Århus eller til undertegnede.

Ligesom jeg venter, at mine ærede medbrødre i deres kredse vil virke for, at mit her udtalte ønske nyder fremme, således tør jeg måske også håbe, at flere ædle, hos hvem jordens goder findes i overflod, ved små årlige bidrag indtil videre ville understøtte de forældreløse.

Elsted skole den 20. april 1851.

Kofod.«

Medlidenheden med den hårdtramte familie var stor, og i løbet af sommeren kom en hel del penge ind, dels til avisen og dels til lærer Kofod i Elsted. Det var mest i mindre beløb på 1 a 2 rd. fra lærere og præster på Århus- og Hammelegnen, men i øvrigt fra hele landet blev der indbetalt penge. Af større beløb kan nævnes agent Raac, Århus, med 20 rd. og biskop Brammer 5 rd. I øvrigt lærer Sørensen i Svenstrup med en sum indsamlet i Svenstrup skoledistrikt, fortrinsvis Wissings gamle elever, stor 13 rd. 2 m. 3 skl. Den 21. oktober sluttede indsamlingen, og madam Wissing fik udbetalt 156 rd. 59 skl. hvorfor hun takker i Stiftstidende. (Indsamlingslisten findes i Skejby-Lisbjerg sognarkiv).

1852 køber hun en mindre ejendom eller et hus på Gjærn mark for 200 rd. med kongetiende, kaldet smedelodden. Hertil flytter hun med de mange små børn samt sin gamle mor Anc Sørensdatter, som var blevet enke. Den 19. juni 1857 døde Maren Wissing, født Rasmussen, kun 46 år gammel, og børnene spredes for alle vinde. Et liv er slut, som ikke just har været en dans på roser.

En af lærer Wissings efterkommere — hvem jeg bringer min tak — skriver bl. a. til mig: Angående min oldefars sygdom er den mig bekendt, og min bedstefar havde måske en snert deraf, stridbart sind og kvartalsdranker, en søn døde på Nyborg sindssygehospital, ligesom andre har lidt af sygdommen i den store familie.

SØREN JOHANSEN (1851—59)

Nu sker der det ejendommelige, at Lisbjerg atter får en halvgammel mand til skolelærer. Måske har beboerne været uden indflydelse på ansættelsen, måske har biskoppen eller en anden af skoledirektionen ønsket manden forflyttet. Vi ved det ikke, men underligt ser det ud.

Søren Johansen var født i Kolt 12. september 1795. Forældrene var skoleholder Iohan Nielsen og hustru Margrethe Nielsdatter i Kolt. Han var seminarist fra Lyngby seminarium 1817 med første karakter.

Han blev 20. juni 1818 gift i Galten kirke med Ane Katrine Nielsdatter, 19 år, datter af hartkornejer Niels Iensen Hjulmand i Galten.

Han fik 6. februar 1819 kaldsbrev som lærer i Galten, men må allerede forud have virket i embedet, måske som hjælpelærer, da han ved sit giftermål 20. juni 1818 i kirkebogen betegnes som skolelærer og kirkesanger i Galten.

Efter at have været lærer i Galten i 33 år fik han 20. maj 1851 kaldsbrev på skolelærer- og kirkesangerembedet i Lisbjerg. Han var da 56 år gammel.

I 1852 skriver biskop Brammer i visitationsprotokollen: »Skolen i Lisbjerg har efter skolelærer Wissings død i april f. å. fået en duelig og omhyggelig lærer i skolelærer Johansen, der, såvidt vi efter hans gode virke har kunnet dømme, vist vil retfærdiggøre det gode vidnesbyrd, der er ham meddelt for hans mangeårige virksomhed i Galten skole i Storring pastorat.«

Men biskoppens gode forhåbninger skulle ikke gå i opfyldelse. Allerede året efter skriver han, at selvom skolen ved Johansens overtagelse var i temmelig mådelig tilstand og man ikke så hurtigt kunne vente den skulle hæve sig, fandtes det dog ved visitaten, at den var på et lavere trin »end det måtte formodes at kunne være nået«. Lærer Johansen betegnes dog som ret duelig og flittig, men »hans duelighed har hidtil ikke i dens frugt svaret til forventningerne«.

Men med årene bliver det ikke bedre. I 1856 benævnes han som ældre og langsom. I 1857 som »nogenledes duelig, dog ældre, 63 år, agtværdig men ikke tilfredsstillende«. Men i 1858 er det helt galt, da betegnes både Johansen og skolen som gamle og indskrænkede, men så længe Johansen er lærer, kan der ikke være tale om hovedforbedring eller opførelse af ny skole. Biskoppen tilføjer: »Imidlertid vil den gamle Johansen nu i løbet af 1859 indgive sin ansøgning om entledigelse, og der vil da i sin tid blive forelagt det fornødne til skolebygning«.

Lærer Johansen giver en interessant beskrivelse af embedets økonomiske forhold i hans tid:

Hans løn var 462 rd., alderstillæg 50 rd., desuden haves 6 tdr. rug, 38 $\frac{1}{8}$ td. byg; for de kirkelige forretninger 20 rd.; offer og accidenser 60 rd.; nannest (småredsel = naturydelser) 13 lispund brød, 20 snese æg, 2 lispund ost, fourage og brændsel efter forordningen. Fribolig, gammel bindingsværk, og mangler 30 \square alen i de 120 \square alen; tæt ved kirken, en $\frac{1}{8}$ mil til mølle, 1 mil fra Århus. Jordlod 11 td. land, geometrisk mål, ikke langt borte, god jord, hartkorn 1 td. 1 $\frac{1}{2}$ skp. Der holder en hest, 4 køer og 4 får. I skolen er 60 børn.

Man må tage sig til hovedet: 60 skolebørn, lærer og hustru med 8 børn i en skole på 90^m alen!

I 1859 fik Søren Johansen sin afsked. Han havde fra 31. dec. 1858 skødt på et stykke umatrikuleret gadejord i Lisbjerg. Skødet er underskrevet af gårdmændene Rasmus Jensen og Niels Nielsen Mollerup på samtlige hartkornsejeres vegne, og prisen er 100 rd.

Her opførte Søren Johansen et hus, som ligger på stedet den dag i dag, stærkt moderniseret. Han solgte det igen i juli 1860 og købte en mindre ejendom i Galten, hvor han døde 13. januar 1870.

Aarhus Stiftstidende bringer et meget oplysende avertissement, som er typisk for den tids dødsannoncer og derfor bør anføres her.

»Mandag den 3. januar bortkaldte Gud til sig min kære, retskafne mand, pensioneret skolelærer og kirkesanger

Søren Johansen

74½ år gammel, efter 1½ års tiltagende sygdom, 14 dages hårde lidelser og 51½ års lykkeligt ægteskab. 4 børn modtager ham hisset og 8 begræder tabet af en altopfrende mand og fader.

Galten den 8. januar
På egne og børns vegne
Ane Katrine Johansen, f. Nielsen.

Begravelsen finder sted, om Gud vil, fra hjemmet tirsdag den 11. januar, kl. 12 middag.«

Ane Katrine Johansen døde i Århus 11. marts 1876, 78 år gammel, og blev begravet på Galten kirkegård.

En gammel mand fortalte mig for ca. 60 år siden om hans skolegang hos lærer Johansen.

»Han gik altid med en stor hue på hovedet, hans frakke var af vadmøl og af en ubestemmelig farve, den var stor og lang, med store udvendige lommer, som vi drenge havde fornøjelsen at fylde med alskens gode ting, lige fra madrester og regnorme til hestepærer, hentet friske fra stalden. Han havde store hjemmelavede træsko på fødderne. Han gik gerne frem og tilbage på gulvet med en bog i den ene hånd og tampen, der aldrig forlod ham, i den anden. Altid holdt han et forfærdeligt postyr med os. Hans morgenhilsen var gerne, når han om morgenen kom ind i skolestuen, og der var nogen uro, og man dårligt kunne se en hånd for sig for støv, hvad der nemt kunde ske, hvor der var ca. 40 børn, og ingen vinduer kunde åbnes: »A ska fanden golme lær jer, i satans onges«, og så brugte han tampen i flæng på både onde og gode, til han træt og udmattet sank ned i sin stol.

Om det var fortjent eller ufortjent var uvæsentligt. Men en dag gik det dog galt. En af de store drenge skulle have en ordentlig omgang af tampen og degnen tog, som han plejede, synderens hoved mellem sine ben, og så skulle det rigtig gå løs med tampen, men drengen var for stærk. Han løftede degnen fra gulvet og brasede ud gennem døren, og med ham på ryggen gik det i fuld fart med den hujende klasse i hælene til den nærliggende smededam, hvor degnen blev kastet af, hvor dammen var dybest, under hele sværmens jubel. (Det skal bemærkes, at der på daværende tidspunkt var to 16-årige drenge i klassen, hvoraf den ene ved konfirmationen fik karakteren tg, den anden antagelig. Om det

var en af dem, som var den skyldige, skal jeg ikke kunne sige, men de har sikkert ikke virket til skolens fremme). Vi fik klø både først og sidst, men trods det var det en fornøjelse at drille degnen, så han blev vred«.

Tampen, som aldrig forlod ham, bestod af et tørret kønslem af en tyr. Den gamle mand sluttede gerne sin beretning med at sige: »Do ka fanneme trow den ku slå«.

Lisbjerg skole opført 1860

I begyndelsen af året 1860 bliver der opført en ny skolebygning i Lisbjerg. Bygningen opføres med gavlene i øst-vest, umiddelbart vest for den gamle skole, som lå i syd-nord.

Det har vist sig ugørligt at finde noget som helst vedrørende dette byggeri, hverken tegning eller overslag synes bevaret. Der er søgt såvel i Landsarkivet i Viborg som på Rigsarkivet. Det vides dog, at både tegning og overslag er godkendt af ministeriet 1859.

NIELS MADSEN STEENSGAARD (1860—91)

Navnet stammer fra slægtgården Steensgård i Gjetrup i Thy, som kan føres tilbage til 1512, og som endnu er i slægtens eje.

Niels Madsen Steensgaard var født 23. juli 1819 i Hurup (Refs herred), hvor faderen Mads Nielsen Steensgaard betegnes som tjenestekarl på gården Lodahl, moderen Mette Madsdatter. Mads Steensgaard blev dog snart efter husmand i Bodum, en naboby.

Lærer Steensgaards sønndatter, frk. Gerda Steensgaard, København, fortæller om slægten: »Min oldefar Mads Steensgaard var dragon i Randers i 13 år — hans soldaterbog bevares i vore familiepapirer. Han var med i krigen i Frankrig under Napoleon. Da han kom hjem i 1814, havde statsbankerotten taget både hans og hans kærestes formue, så der blev kun den rest tilbage, der kunne skaffe dem husmandsstedet i Bodum.

For øvrigt skriver min far (pastor Ditlev Steensgaard), at der var meget lidt fremdrift i Mads Steensgaard, så det gik stadig tilbage for dem, hvorimod hans

kone Mette var både klog og virksom. Da sønnen Niels Steensgaard på den tid var blevet lærer i Sønder Onsild, kom hans moder med sin mand, som hun forlangte skulle blive hos ham. Hun mente, at et lærerembede var en udtømmelig rigdomskilde, hvad han også gjorde. Hun gik selv den lange vej til fods tilbage til Thy, hvor hun i en årrække klarede sig selv ved at væve og passe syge o. s. v., indtil hun også flyttede til sønnens hjem i Lisbjerg, hvor de begge

Niels Madsen Steensgaard (1819—99)

døde, han 12. juni 1864, 79 år gammel, efter mange års sengeleje, hun 22. november 1860, 75½ år gammel.

Niels Steensgaard og hans eneste søster måtte i 6 års alderen ud for at vogte gæs. 13—14 år gammel fik Niels »koldfeber«, vel det samme som gigtfeber, og blev således uegnet til landbrugsarbejde. Ved en forstående barndomslærers velvilje, blev den opvakte dreng hans hjælper i skolen. Senere lykkedes det hans moder, ved formående venners og slægtninges hjælp, at få ham på Snedsted seminarium (1847 flyttet til Ranum) hvor forstander Brammer tog sig særlig af den flittige unge mand. Han blev dimitteret herfra 1841 med ug i alle fag undtagen et med mg, og hovedkarakteren »udmærket duelig«, og at han kan forestå orgelspil og kirkesang. Det er sikkert rigtigt, da han var meget musikalsk og senere dyrkede sang og musik med sine børn og omegnens lærere.«

I 1845 blev Steensgaard lærer i Sønder Onsild. Hvor han opholdt sig fra 1841 til 45, vides ikke. Herfra giftede han sig samme år med Nielsine Margrethe Elisabeth Meiner, en skolelærerdatter fra Lønborg ved Tarm, født 19. juli 1817. Her har han måske opholdt sig fra 1841 til 45.

I 1855 blev han forflyttet til Harlev, og i 1860 blev han af sin gamle forstander Gerhardt Peder Brammer, som nu var blevet biskop i Århus, kaldet til skolelærer og kirkesanger i Lisbjerg.

Steensgaard var for sin tid en usædvanlig lærer. Han brugte ikke som sin forgænger tampen daglig som led i undervisningen, lige så lidt som opremsnin-

gen i særlig grad blev brugt. Han forstod ved sin fortællekunst at gøre børnene interesserede og lydhøre.

I en visitatsberetning for året 1867 siger biskoppen, at Steensgaard er særdeles flink, meget god og god fremgang i skolen. Der er 76 børn i skolen, 50 i første klasse og 21 + 5 i 2. klasse. Ældste klasse går 4 dage ugentlig og yngste 2 dage ugentlig om vinteren, om sommeren omvendt. Der har været 245 pligtige skoledage i skoleåret, og der har været forsømt 345 dage, som er mulkeret med 38 skilling. Desuden tilføjes: Der er ingen aftenskole, men Steensgaard bestyrer en højskole med 36 elever.

Steensgaard optog mange unge mennesker i sit hjem til udvidet undervisning, og flere blev forberedt til seminariet. Dette gjorde han ikke for egen fordels skyld.

I 1866 havde Steensgaard oprettet en højskole, som dog kun virkede i 3 eller 4 vintre. Der begyndtes med 30 elever. Befolkningen i Lisbjerg var dog ikke helt moden for tanken. De syntes, det var noget sært noget, degnen havde fundet på, at voksne mennesker skulle gå i skole påny; nej det var der såmænd ingen grund til, de kunne sagtens klare sig med de kundskaber de havde fået i børneskolen. Hvad skulle sådan noget nymodens skolevæsen gøre godt for? Nej, degnen havde at passe sin børneskole og dermed basta. Beboerne lagde så megen uvilje for dagen over for hans ungdomsarbejde, at han tilsidst så sig nødsaget til at opgive det.

Når Steensgaard havde så vanskeligt ved at blive anerkendt og respekteret i Lisbjerg, skyldtes det sikkert for en stor del hans store fattigdom — de mange børn og de fattige forældre bl. a. Han måtte jævnlig gå til bønderne for at låne småbeløb på 100 à 200 rigsdaler, hvad tinglyste pantebreve bevidner. Beboerne kunne ikke i deres stupiditet vurdere hans gerning.

En modstander havde lærer Steensgaard også i den stovte selvbevidste bonde og landstingsmand Niels Rasmussen i Terp, der havde den opfattelse, at siden man havde fået de faste skoler, var befolkningen ringere undervist end før, og han mente, at den smule undervisning, der kunne nås i hjemmene, frugtede meget mere end det de fik i skolen, og at hele undervisningen hvilede på et forkert grundlag.

Det er meget beklageligt, at der ikke kunne opnås en forståelse imellem Niels Rasmussen og Steensgaard, da ville meget være opnået — men det er sjældent, en rig og en fattig finder hinanden.

At Steensgaard ikke var nogen helt almindelig landsbylærer, ser man også deraf, at han var med til at stifte Danmarks Lærerforening. Lærer Steensgaard var en åndsinteresseret mand, hvis hjem jævnlig gæstedes af bl. a. mænd som Emil Sauter, den senere forstander for kvindeseminariet i Vejle R. J. Holm, Lars Bjørnbak, Jens Nørregaard i Testrup, forfatterne Knud Skytte, C. A. Thyregod og andre.

Ved de store skolemøder, der på den tid holdtes i Århus, var Steensgaard ofte forhandlingsleder. Det har sikkert tit været et vanskeligt hverv, da det som regel kneb at holde styr på de stridende parter, Bjørnbakkerne i den ene side af salen og Grundtvigianerne i den anden, lige rebelske.

Steensgaard stiftede også en sangforening på egen.

Lærer Steensgaards søn, den senere pastor Ditlev Steensgaard i Ørsløv, giver i sine håndskrevne erindringer, som med stor velvilje er udlånt mig af hans

datter frk. Gerda Steensgaard i København, en skildring af Lisbjerg skole og en skoledag m. m., og lyder i pastor Steensgaards egen stil:

»I 1860 var alle bygninger gamle, men så blev der bygget stuehus, hvori skolestuen indtog ca. $\frac{1}{4}$ af pladsen. Lejligheden bestod så af tre små værelser med køkken, spisekammer og et ganske lille bitte pigekammer, på loftet var der et ret rummeligt gæsteværelse.

Lisbjerg skole omkring 1885. Til højre lærer Niels Madsen Steensgaard. Til venstre Chr. Steensgaard, senere lærer i Skejby

Formanden i embedet Johansen, hvor meget han havde gjort ved undervisningen, ved jeg ikke, men byens kultur stod i hvert fald ikke højt. De vejfarende kunne om aftenen risikere at blive standsede, om ikke for at blive udplyndrede, så for at blive generede på forskellig vis, og selv gifte gårdmænd sagdes at kunne være med til sådant postyr.

N. M. St. var en virksom og interesseret lærer. Skolestuen havde 10–12 skoleborde med faste bænke, ved hvert bord sad 6 elever, drengene til højre og pigerne til venstre. Der var undervisning i to klasser, ældste klasse gik 4 dage ugentlig om vinteren og 1 eller 2 om sommeren, den bestod undertiden af 60–70 elever, de måtte jo deles i mindst to hold. Jeg kan ikke huske, at der i min skoletid (1864–72) blev givet en lussing eller uddelt prygl. Læreren havde let ved at holde disciplin, men fra begyndelsen af måtte han nok tage hårdt fat. Jeg har hørt fortælle, at en husmandskone kom ind i skolen og klagede over, at hendes søn var blevet mishandlet. Det er umuligt, svarede læreren, jeg tog ham blot således ved armen. »Av, av!« råbte konen, skyndte sig ud af døren og kom

aldrig mere for at klage. Til samme dreng råbte læreren fra katederet: »Kom herop, din tyksak!« Han bar navnet tyksak lige til han blev gift mand. Læreren var uskyldig deri, han brugte ellers ikke at give folk øgenavne.

Klarest står vel for mig en vinterdag i skolestuen, kakkelovnen var fra morgenstunden rødglødende fra høgekuderne, hen på eftermiddagen blev der halvkoldt. Børnene møder fra morgenstunden med fugtige klæder, overfrakker eller kåber er der så godt som aldrig tale om, træskoene beholdt de på ind i skolestuen. Gulvet sejlede nede ved indgangen, andre steder kan gammelt støv og sand muligvis opluge det våde. Luften er forfærdelig, og støjen går som en møllekværn, 60 munde remser lektier op indtil det øjeblik, da læreren åbner døren, så standser kværnen, og alle rejser sig. Børnene synger en salme eller verset »Du bedst min tarv og trang, o Herre, kender«. Fadervor bedes, og stilheden varer en hel time, religionstimen, hvor læreren hører eller fortæller bibelhistorie eller taler med børnene om skriftsteder. Det er helligbrøde ikke at være med. Under regning, især tavleregning, brydes stilheden, 60 må deles på flere hold. Medhjælpere er nødvendige, de dygtigste er slet ikke glade ved skiftevis at nyde æren, de vil hellere selv regne for at nå langt frem; thi der er en vældig kappelyst i skolen, og læreren har et ualmindeligt greb på at få eleverne til selv at tænke over opgaverne. I skrivetimen bliver der atter stilhed, skønskrift øves, og den, der kan præstere den smukkeste, sidder øverst i skrivetimen. Historie- og geografitimer får blot alt for hurtigt ende, og så er der sangtime enten før middag eller lige før undervisningens slutning. Det er noget usædvanligt på den tid, skolen kan synges to- og trestemmige sange, et lille udvalgt kor danner sangforeningen »Lærken«, og det oplever senere at blive indbudt til sommerfester i omegnens skove.

Det er mørkt, når skoledagen ender om vinteren, mange børn har langt hjem, Terp hører jo til skoledistriktet, men et lille fej over gadekæret må de have med hinanden.

Nogle store piger er dog blevne tilbage i skolestuen, det er absolut nødvendigt at få fejtet; der er vel næsten gået 14 dage, siden det sidst skete. I dag er der tilmed ingen fare for, at det skal støve. To-tre koste går livligt, borde flyttes frem og tilbage, et godt lag sand strøes, og så er alt i orden, der behøver såmænd ikke at støves af. Skabsdøren ind til bøgerne har jo været lukket hele tiden. Jo, holdt, det er vist alligevel bedst at støve af på lærerens kateder.

I sommertiden besøgte ældste klasse skolen onsdag og lørdag, vist fra 9 til 12, men så fandt man det praktisk at slå sammen til onsdag fra 6 til 12, derved fik læreren en fridag og om onsdagen en mængde sovende elever, som der ikke var andet at gøre med end at lade dem sove i håb om, at de kunne holde sig vågne om vinteren og dermed indhente det forsømte. Lidt gymnastik ude på pladsen kunne jo for et øjeblik kvikke de søvnige lidt op, men gymnastik vurderedes ikke ret højt på den tid, der ofredes ikke mange kvarter (kun frikvarter) på den, og ved eksamen eller til andre tider var der sjældent opvisning.

Eksamensdagen ventedes med stor spænding både af forældre og børn, den indtraf to gange om året, om foråret før majdag og om efteråret før november. Forårseksamen var vigtigst, da blev særlig ældste klasse overhørt og præmier uddelt til de dygtige. Sognet havde nemlig det Kaacske legat, hvoraf nogle var bestemte til brudeudstyr for en hæderlig pige. Hvert fjerde år uddeltes 200 rigsdaler og noget bestemt til skolepræmie, 4—6 børn kunne hver få et nyt

testamente og 2 rigsdaler. At forlade skolen uden at have opnået præmie var mindre hæderligt, kunne måske tilgives tyende, men ikke andre.

Eksamensdagen var en festdag både for børn og lærere. Tidligt på formiddagen kom præsten kørende fra Hasle (H. C. Bloch 1850—79), de 4 skolekommissionsmedlemmer havde allerede indfundet sig. Når kaffen var drukket i lærerens dagligstue, gik de ind i skolestuen og fik hver sin liste til karaktergivning, præsten indtog pladsen på katederet, og så begyndte overhøringen af hvert enkelt barn, først i religion og senere, som dagen skred frem, i de øvrige fag. 60 børn, det tog tid og blev hen på eftermiddagen søvndyssende, heldigvis blev et hold børn af og til lukket udenfor, og så var der jo det store middagsfrikvarter, hvor kommissionen spiste middagsmad i lærerens stadsstue. Og hvor en enkelt nysgerrig sjæl kunne liste ind i skolestuen for at kaste et blik på de interessante lister. Vedkommende kom gerne tilbage og meldte: Præsten giver endda nogle skammelig små karakterer.

Dagen endte med præmieuddeling, den foretoges nærmest efter lærerens indstilling, de 4—6 lykkelige skulle konfirmeres nu i foråret eller til efteråret.

Det vakte ved lejlighed megen opsigt, at en rig arving af præmien kun beholdt det ny testamente og gav pengene til et par tjenestedrenge. Hans venstre hånd vidste absolut, hvad den højre gjorde, og måske vidste han også, at han ikke fik præmien efter fortjeneste, men for ikke at gøre ham, der var forældreløs, skam.

Eksamen endte gerne så sent, at børnene ikke den aften kunne danse i skolestuen, men så dansede de en aften senere, det var en fast regel. Kl. 4 om eftermiddagen begyndte ballet efter en violin, den samme musikant spillede forresten uforskammet godt, når han ville, kagekonen Bankan(e) Kirstin(e) var forud underrettet og mødte med rigelig ikke alt for gammel forsyning til rimelige priser. Undertiden havde skolen splejset sammen til 1 pd. kaffe og sukker, gårdmandsdørene kom med en flaske fløde, og så drak man ved 6—7-tiden kaffe inde i lærerens stue og nød dertil sine købte kager. Pengene var ikke så rigelige på den tid, de taltes i skillinger.

Om aftenen kom nogle af forældrene for at se på dansen, tilmed kunne der også vanke en kop kaffe. Kl. ca. 10 skulle dansen høre op, de små var for resten blevet trætte længe forud, men de store kunne naturligvis ikke lade være med at bede om bare et eneste stykke lige til slut, og det fik de for det meste.

Allerede i 60'erne begyndte nogle at blive blaserede over for skoleballerne med deres tarvelige traktement, men jeg ved alligevel ikke af, at de opnåede at få dem forstyrrede.«

Steensgaard var respekteret i Lisbjerg, men ikke afholdt. Han var aristokrat, der var afstand mellem ham og beboerne. Han forlangte, at han og hans kone blev tiltalt med De, ligesom han også tiltalte bønderne med De. Det gjorde måske også sit til, at bøndernes omdømme af den meget fattige degn, som gik rundt og lånte penge hos dem og skyldte både hos høker og skomager med jævnlige besøg af stævningmændene, forringedes. Hans børns tiltale var Far og Mor og ikke du.

Den 15. november 1884 havde lærer Steensgaard 25 års jubilæum, og Aarhus Stiftstidende bragte 19. november følgende meget oplysende artikel om festen:

»Jubilæum i Lisbjerg skole.

Den 15. november var det 25 år siden, gamle Steensgaard blev skolelærer i Lisbjerg, ligesom det nok også er 50 år siden, han som 15-årig yngling begyndte sin lærervirksomhed, så det på den måde kan siges at være 50 års jubilæum, han kan fejre.

Da gamle Steensgaard er kendt af mange af dette blads læsere, kunne det sikkert interessere dem at høre lidt om denne fest.

Venner stævnedes hid fra nær og fjern, sognets beboere overrakte ved deputation værdifulde gaver. Sangkoret »Apollo«, der også holdt jubilæum, idet Steensgaard for 25 år siden var dens stifter, havde givet talrigt møde og ved sin ordfører, hr. lærer Damgaard i Trige, bragte den gamle Steensgaard sin tak for, hvad han havde udrettet for sangen, samt en lille »ting i en stor kurv«, der ved nærmere eftersyn viste sig at være en særdeles smuk kostbar hængelampe, der så straks indtog sin plads og viste sig at være en god oplysning i Steensgaards dagligstue.

Pastor Siegmufeldt i Hasle tolkede derefter i gribende ord, hvad den gamle hædersmand havde været i og for skolen, at det ikke blot var hans egen skole, som havde nydt godt af hans ihærdighed og rige begavelse, men også at Steensgaard ved sin kraftige deltagelse i alle skolespørgsmål havde udøvet en uberegnelig indflydelse på folkeskolens udvikling.

Hvad han havde været som familiefader for hustruen, for børnene, særlig for sønnerne, samt at »Vorherre endda havde givet ham nåde til også at antage sig sine gamle fattige forældre og flere plejebørn«, ja en stor og rig velsignelse var udbredt over hele hans gerning.

»Apollo« lod derefter omdele en sang ved aftenbordet, hvori på en morsom måde var skildret foreningens egne bedrifter under Steensgaards ledelse, og taler og sang gik nu slag i slag, så gemytlighed, liv og munterhed var tilvisse ikke stænget.

Blandt vrимlen af motiverede skåler vandt hr. Damgaards skål for »den lille fru Steensgaard, som dog var en stor kvinde«, fortjent opmærksomhed.

Alle deltagere i festen havde sikkert som indsenderen medtaget et behageligt indtryk såvel af hele tonen i dette hus, der er præget af den inderligste kærlighed mellem unge og gamle, og af kærlighed til skolegerningen, samt at gamle Steensgaard står som en af de fyldigste og værdigste repræsentanter for den danske lærerstand.

En deltager.«

Det er beklageligt at hans gerning i grunden blev så lidt påskønnet blandt hans bysbørn. Nogle år før han tog sin afsked, blev han udnævnt til dannebrøgsmand.

Hans søn pastor Steensgaard fortæller om sin far: »Over hans store, ærlige ansigt lå ofte, så vidt jeg erindrer, et vemodigt skær, og det var sjældent, han lo. Livets tryk hvilede tungt på hans skuldre. Men når han optrådte i den gamle smukke kirke og stod frem i kordøren med foldede hænder for at læse indgangsbønnen, da var det med en værdighed, som sikkert hvilede på en dyb følelse af egen uværdighed, og en alvor, der stemte kirkegængerne til andagt«.

I 1891 tog Steensgaard sin afsked og flyttede til Nørbæk, hvor en søn Jens Roll Steensgaard var lærer. Her købte han et lille hus, som fik navnet »Lisbjerg-huset«.

Her døde han den 10. september 1899. Hans hustru døde året efter, 23. april 1900. De ligger begravet på Nørbæk kirkegård, hvor deres gravsten endnu findes, og under indskriften står: »Hvo som bliver i kærlighed, bliver i Gud og Gud i ham«.

En stor mand, der levede i et samfund, som endnu ikke var modent til at følge ham, var gået bort.

I 1896 havde fru Steensgaard modtaget en arv fra en barnløs bror på 6.000 kr. Nu kunne alle gældsposter til høkeren, skomageren og bønderne i Lisbjerg og andre, som ikke var blevet klaret før afrejsen, betales, og endda blev en lille klat tilbage, så familien kunne leve ubekymret deres sidste år.

Steensgaards børn:

- 1) Diderik *Christian* Meiner Steensgaard, født 23. juli 1846.
Han var i en årrække lærer i Skejby samt formand for Hasle-Skejby-Lisbjerg sogneråd. 1887 blev han lærer i Sæby ved Roskilde.
- 2) Mads Nikolaj *Carl* Steensgaard, født 11. november 1847.
Han var en årrække lærer i Elsted. Døde i Risskov 1907.
- 3) Mette Caroline Steensgaard, født 23. juli 1849.
Gift med lærer C. S. T. Munch. Han var 1865—66 lærer på Lisbjerg Højskole hos svigerfaderen og huslærer på Ny Mølle, blev senere lærer i Nørre Vinge. Caroline døde 1880, og lærer Munch giftede sig igen 1881 med hendes yngre søster.
- 4) Ingeborg Christine Steensgaard, født 26. april 1852, gift 1881 med svogeren, lærer C. S. T. Munch. To af deres sønner Aksel og Erik Munch grundlagde Ryumgaard Realskole.
- 5) Jens Roll Steensgaard, født 22. maj 1853, lærer i Nørbæk.
- 6) Anna Jensine Steensgaard, født 25. juli 1855, ugift, død i Randers Kloster.
- 7) Ditlev Frederik Vilhelm Steensgaard, født 30. april 1858, sidst sognepræst i Ørslev-Bjerre ved Skælskør.
- 8) Lars Winslev Steensgaard, født 13. januar 1862. Han blev ansat ved statsbanerne ved Holstebro, men fik afsked og døde i Ørslev præstegård.

JENS MARTINUS PEDERSEN BÆKGAARD (1891—1926)

J. Bækgaard var født 19. februar 1859 i Ølholm ved Vejle, hvor forældrene Peder Jensen og hustru Magdalene Hansen var gårdmandsfolk.

Bækgaard blev 1884 dimitteret fra Gjedved seminarium under den kendte forstander og politiker L. P. Bojsen.

Efter et par år som lærer i Klovborg — hvor han 1886 giftede sig med Mette Kirstine Larsen, datter af gdr. Larsen i Assing, født 4. november 1858 — kom han til Skejby som lærer 1886, for ved Steensgaards afsked 1891 at blive kaldet til skolelærer og kirkesanger i Lisbjerg.

Omtrent samtidig med — eller få år før — Bækgaards ankomst til Lisbjerg indlededes faktisk en helt ny epoke i byens historie.

Beboernes synskreds havde været meget indskrænket, og hvad angår åndelig oplysning lod den meget tilbage at ønske. En kreds af beboere, som i længere tid havde haft en meget dårlig indvirkning på byens omdømme, synes at være forsvunden eller havde tabt sin indflydelse. Rasmus Nielsen, Særsløv, fortæller

i sine erindringer i Skejby-Lisbjerg sognearkiv: »Lisbjerg var i min barndom ilde anset i omegnen. Mandfolkene blev anset for at være nogle forsorne sviregaster. Beskyldningerne savnede desværre ikke grund. Til Århus skulle mændene hver lørdag, enten de havde ærinde eller ej, og alt for mange af dem kom beruset tilbage, og det gjaldt både husmænd og gårdmænd. Jeg husker, at en af de

Jens M. P. Bækgaard (1859—1929) og hustru Mette Kristine f. Larsen (1859—1943)

sidste i reglen først kom hjem langt ud på natten. Og da kunne det falde ham ind at køre ind i fremmede folks gårde, slå skrald med pishen og med høje, gjaldende råb vække folkene der, inden han under drukne latterbrøl atter ramlede af sted: »Hej, hej, her kører fanden danse mig Pæ' Garde!«.

Og når husmændene kom dinglende hjem fra sådan en bytur, var de ikke altid rare at tage imod for deres koner. Jeg kender det af egen erfaring så godt som nogen. Men det var selvfølgelig ikke alle, der dyrkede Bacchus, men at drikkeriet havde alt for stor udbredelse i Lisbjerg i 1870-erne er en sørgelig kendsgerning. (Det stemmer jo helt overens med pastor D. Steensgaards udtalelser).

Når Rasmus Nielsen ikke nævner den ilde omtale af Lisbjerg, som i nabo-byerne var almindelig — »Den der kan gå uskændt igennem Lisbjerg, kan gå ubrændt igennem helvede« — så skyldes det måske hans store kærlighed til sin hjemby, som holdt sig, til han blev 100 år (død 4. januar 1964, 100 år gammel).

Nu kom den unge og dygtige lærer Bækgaard til Lisbjerg med helt nye impulser, nye generationer med sundere interesser havde overtaget gårdene og gjorde sig gældende. Hvad der bevirkede, at Lisbjerg i løbet af ganske få år gennemgik en fuldstændig forvandling.

At Bækgaard, som i mange år selv drev skolelodden, viste sig at være en meget dygtig landmand, hvor enhver kunne lære, gjorde vel også sit til, at han

så hurtigt blev anerkendt og velset af alle og enhver i Lisbjerg, måske også, at hans efterhånden mange børn daglig gik rundt fra hjem til hjem.

Bækgaard tog til stadighed del i sognets og byens liv. Han holdt aftenskole for ungdommen, ligesom han oprettede en sangforening, en foredragsforening og ikke mindst en husflidsforening. Han var i mange år formand for Lisbjerg

Lisbjerg skole o. 1899. Til højre lærer J. M. P. Bækgaard og hustru. Til venstre graver Ras Elgaard og andenlærer P. E. Gylesen

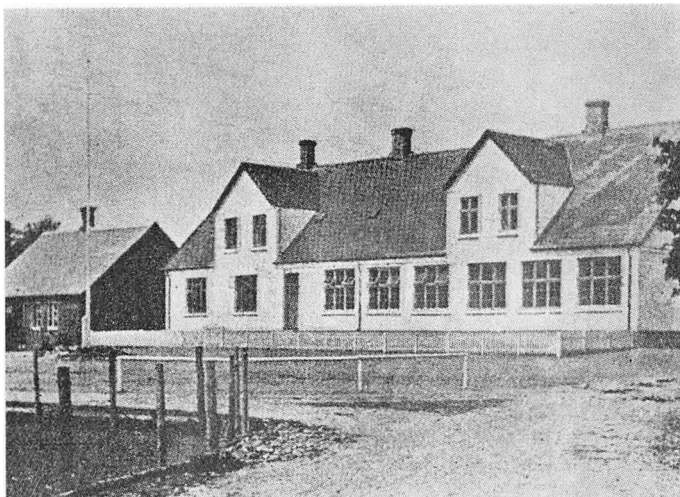
Andelsmejeri og i en årrække repræsentant for fængselshjælpen og tilsynsførende for Foreningen til Forsømte Børns Frelse.

Bækgaard var med sit meget stilfærdige og beskedne væsen en meget dygtig og afholdt lærer, men lektierne, især katekismus, skulle kunnes på remse, ellers vankede der af spanskørret.

Selv om jeg ikke har gået i skole til Bækgaard, må jeg vist siges at have kendt ham ganske godt, idet han jævnlig kom i mit hjem, og jeg mindes hans forunderlige, smittende lune. Ingen kunne fortælle en historie med bid og lune som han. »Der skal ingen bebrejde mig ikke at have økonomisk sans« sagde han. »Engang jeg var hjemme på påskeferie, medens jeg gik på seminariet i Gjedved, gav min mor mig et pund smør med tilbage, jeg holdt mig selv med tør kost, »men nu skal du ikke frådse, men holde hus med det dyre smør.« Da jeg kom hjem til pinse, havde jeg 2 pund »smør« med tilbage, sådan havde jeg skrabet brødet. Kom så ikke og sig, at jeg ikke er sparsommelig anlagt«.

Bækgaard havde en usædvanlig smuk sangstemme, som var skattet i sangforeningskredse langt omkring og som man ikke mindst i kirken glædede sig over.

Den 1. juli 1916 havde Bækgaard 25 års jubilæum i Lisbjerg og fik i den anledning overrakt et dobbeltkapslet guldur med inskription, ligesom fru Bækgaard fik en smuk brosche af beboere i Lisbjerg og venner.

Lisbjerg skole o. 1928

Ved hans afsked i 1926 blev det afholdte ægtepar fejret ved en fest i Lisbjerg forsamlingshus med taler og sang. Efter sin afsked flyttede Bækgaard og hustru til Århus, men holdt dog kontakten med Lisbjerg ved lige.

J. Bækgaard døde i Århus den 2. april 1926, og hans hustru Mette Kirstine Bækgaard 15. maj 1943. De ligger begravet på Lisbjerg kirkegård.

HELGE VALDEMAR RAHBEK (1926—40, Centralskolen 1940—66)

Født 6. marts 1898 i Borris, Ringkøbing amt, søn af købmand Mads Rahbek og hustru Hanne Marie Lauridsen.

Efter at have taget præliminæreksamen fra Tarm Realskole kom han på Vinters Seminarium i Silkeborg, hvorfra han tog lærereksamen 1919. Efter en tid som andenlærer i Birket på Lolland, hvor han giftede sig med Asta Stub, datter af Chr. Stub og hustru Sofie Stryhn, blev han førstelærer på Femø.

I 1926 blev han ansat som førstelærer og kirkesanger i Lisbjerg.

Da den unge impulsive Helge Rahbek kom til Lisbjerg, forsvandt den sidste rest af det gamle skoleholderske præg fra undervisningen. Der kom fart, frihed, tillid og glæde i arbejdet, der kunne tales om sagerne børn og lærer imellem. Børnene elskede ham og følte sig frie, men når Rahbeks malmfulde røst lød i eller udenfor klassen, kunne man høre en knappenål falde til jorden. Der var kontakt mellem Rahbek og børnene til glæde for begge parter.

Rahbek tog straks stærk del i sognets anliggender og i mange måder på en god og fornuftig måde. I en lang årrække var han medlem af Hasle-Skejby-Lisbjerg sogneråd, valgt af socialdemokratiet.

Desværre var børnenes tillid til Rahbek ikke altid også forældrenes og lærernes. Hans ofte iltre og uovervejede udtalelser stødte flere forældre og lærere bort og kunne give årsag til stridigheder og uro.

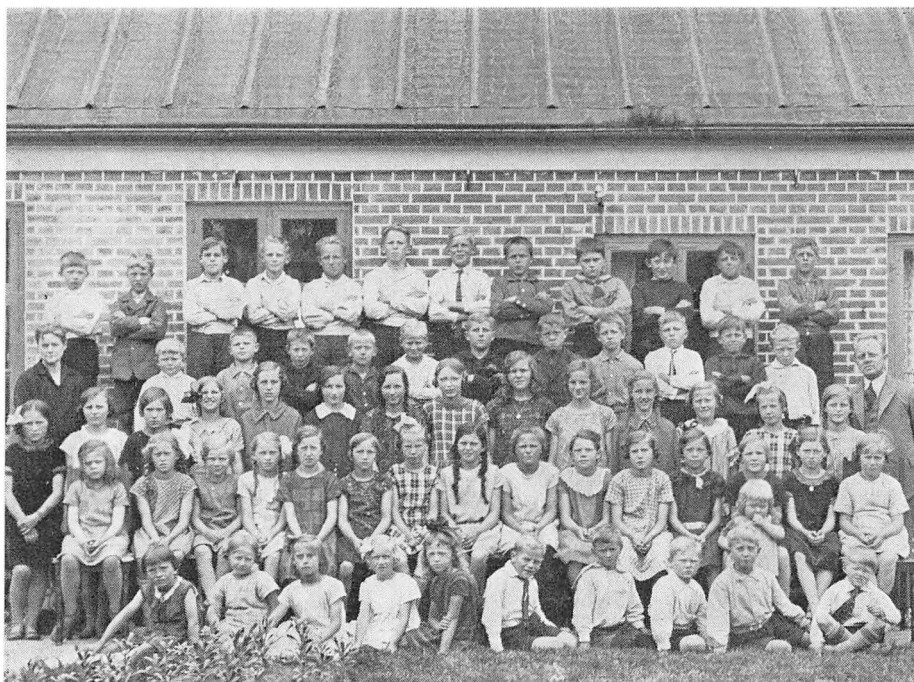
Helge Rahbek og hustru Asta f. Stub

I slutningen af 1930 begyndte man indenfor sognerådet at tale om oprettelse af en centralskole for de tre byer Lisbjerg, Terp og Skejby, hvad der blev en kendsgerning. Ved landevejen noget syd for Lisbjerg omtrent ved Lisbjerg bro byggedes en stor ny centralskole, som åbnedes 1. april 1940.

Der havde forud været nogen diskussion om, hvem der skulle være leder af den nye skole. Der var tale om Helge Rahbek og lærer Henry Jensen i Skejby. Den tredje lærer, Anton Bauning i Terp, ønskede ikke stillingen af helbreds-hensyn. Striden stod da mellem Rahbek og Henry Jensen. Skolekommissionen for Terp og Lisbjerg gik ind for lærer Rahbek, mens et medlem fra Skejby holdt på Jensen. Da man gerne ville have en enstemmig indstilling, lovede skolekommissionsmedlemmet fra Skejby at stemme for Rahbek, hvis han trak sig ud af sognerådet og helligede skolen hele sin arbejdskraft (et krav som kun havde moralsk, ikke juridisk lovhjemmel), hvad Rahbek også lovede og gjorde omgående, for at lade sig indvælge igen 1943.

Altså blev Helge Rahbek den første skoleinspektør for den nyoprettede Lisbjerg Centralskole. Men da der her kun skal fortælles om Lisbjerg skoles historie og dens lærere, er hvad der skete på Centralskolen efter 1940 et andet kapitel, hvorom der ikke her skal berettes.

Allerede i 1860'erne var der oprettet en pogeskole i Lisbjerg. I 1870 holdt en gammel mand kaldet Skrædder Niels (Niels Olesen, væver) en forskole, (se Østj. Hj. 1946). 1895 blev oprettet et andenlærerebøde, men det vil føre for vidt her at berette om alle de ofte skiftende andenlærere igennem tiderne.

Lisbjerg skole o. 1930. Til højre lærer Helge Rahbek

Samtlige kilder, som er benyttet ved denne skolehistorie, findes originale eller afskrevne i Skejby-Lisbjerg sognekirke.

FORRIDEREN FRA CLAUSHOLM

AF ERNA LORENZEN

Det er nu pudsigt! Man kan sidde ganske systematisk og gennemblade gamle arkivalier udfra et ganske bestemt sigte, hvorved man naturligvis må lade meget andet stof ligge, der er den specielle sag uvedkommende, og så pludselig falder øjet på nogle ord, og man er uhjælpelig fortabt! Sådant noget lignende må arkæologer på søndagstur føle det, når deres ransagende blik efter en velegnet plads til indtagelsen af frokosten falder på en hævnning i terrænet, som viser sig at være ukendte rester af et oldtidsminde — så er *de* også fortabte. Men sandt at sige, man behøver ikke at skulle have jord under neglene for at afdække stumper af fortiden. Fundet, der her skal fortælles om, i den gamle skifteprotokol, er såmænd bare en detalje, en lille hverdagshistorie, men en let forgyldning får den, fordi den med en spindelsvævsfin tråd fører tilbage til en på samme tid romantisk, eventyrlig og tragisk skikkelse i Danmarkshistorien — dronning Anna Sophie.

I Halling, en lille mil fra Clausholm, døde en ældre, ugift karl Rasmus Madsen, og 1. august 1763 mødte Johannes Bornemann, birkedommer og forvalter ved Clausholm, op for på stiftsbefalingsmand Huitfeldts vegne at varetage skifteforretningen. Når der så skrives 17 sider om alle enkeltheder, begynder nysgerigheden at melde sig. Hvad har en mand lavet i Halling, når han til forskel fra gård- og husmænd havde paryk, parykblok og pudderpose samt en ret effektiv garderobe? Han havde et sølvbæger med sine egne navnetræk R M S og årstallet 1757 (5 — 5 — 4, d. v. s. 5 rigsdaler, 5 mark, 4 skilling) samt fire sølvkeer med samme initialer og årstal (6 — —), dertil speciedukater og cronestykker i sølv — faktisk usædvanligt! Og så mellem hans få gudelige bøger står der »1 Liig Prædicken over høyst Sal: Enke Dronning Anne Sophie, — — 8«. Der er forklaringen — Rasmus Madsen har været en af de mange i den forviste dronnings hofetat på Clausholm. Yderligere afslører det sig senere, at han har haft 40 rigsdaler i årlig kongelig pension, hvilket han fik udbetalt kvartalsvis med 10 rigsdaler. Han har i bogstavelig forstand haft kronede dage, men nu 20 år efter dronningens død bliver han kun betitlet »en ugift karl«.

Egentlig kunne man have kaldt ham biavler, men sådan noget hed man ikke dengang, selv om han havde været en virksom pensionist med slet ikke så få bistader a 1 — — med »unge sværmer«, der gennemgående blev vurderet til — 4 — pr. sværm. Ved huset havde han selv to stader, men rundt om hos folk i byen stod der også flere stader »til halvs«, hvilket vil sige, at de hver havde en halvpart i dem. Usandsynligt er det heller ikke, at Rasmus Madsen oprindelig

havde været sadelmager, for det blev anmeldt, at han hos sadelmager Johann Knoblock i Voldum havde 4 — — tilgode, hvilket denne straks betalte boet. Nå, det kan selvfølgelig også være, at Rasmus Madsen har afhændet en god sadel til ham og ikke havde fået pengene. I det hele taget viser det sig gang på gang, at pengene sad utrolig fast hos folk — hellere skyldte i årevis end læse sig unødigt. Den afdøde havde troligt fulgt samme princip. Således fordrede Anders Rasmussen i Halling 1 — 1 — 8, fordi han de sidste 10 år havde leveret malt til den salig karls husholdning a 12 skilling årligt. Claus Wind fik 1 — 2 —, fordi han i seks år havde opvarmet den afdøde med brygning og bagning, men hvor længe Johan Smed havde ladet Rasmus Madsens linklæder vaské, meldes der intet om, der bevilgedes ham — 1 — 3.

Pengeudlåner kunne man også have betitlet den afdøde — det var der mange, som befattede sig med — enten lånte man ud af overfloden mod renter, eller man omsatte pengene i sølvkrus, skeer o. lign., sølv vidste man immervæk hvad var. 19 rigsdaler havde Rasmus Madsen lånt ud i rede penge, på en måde havde han fungeret som den stedlige spare- og lånekasse.

Den største modregning til boet var den, som den afdødes vært, gårdmand Niels Pedersen, præsenterede, og det var omkostningerne ved begravelsen. Regningen lød:

En ligkiste	2	—	—
Jordeklæder	3	—	—
3 tønder øl a tøndens 2 rd	6	—	—
1½ tønne rug a tøndens 3 rd	4	—	3
Til præst og degn for deres umage	5	—	—
2 lispund 4½ pund flæsk a lisp 5 mk	1	—	5
1½ lispund 3 pund kød a lisp 4 mk	1	—	—
10 pund ost a pund 4 skilling	—	2	—
13 pund smør a pund 10 skilling	1	—	2
2½ pund tobak a 1 mk 4 skilling	—	3	—
½ skæppe hvedegryn	—	2	—
¼ kar salt	—	—	10
2 lam	—	5	—
12 høns a stk 8 skilling	1	—	—
1½ ol æg og en halv snes a 1 mk 4 sk	—	2	—
1 lispund 3 pund Bergenfisk a lispund 4 mk	—	4	—
Specerier for	—	4	—
	Summa summarum	30 rd	— 6 sk

Når man nu ser, at de 10 rd alene gik til kiste, jordeklæder samt præst og degn, kan man blot fastslå, at det tydeligt også dengang var dyrt at komme i jorden, når det skulle ske med manér. På den anden side har der været en umådelig købekraft i pengene, når velsagtens en hel landsby, lidt familie og sikkert mange gamle venner både kunne bispises og beskænkes godt og rigeligt en hel dag for en snes rigsdaler. Hos en fæstebonde i Knagstrup, der også døde i 1763, kan fremdrages sammenlignende værdimålere som en blakket ko, 9 år 3 — —, en sorthjelmet do 6 år 3 — — og en sort kvie 3 år 2 — 2 —. Ganget op svarer begravelsesomkostningerne snart til en hel gårdsbesætning i dag, og så

kommer den formidable jordefærd i perspektiv. Det har rent ud sagt været et gevaldigt gilde, hvor alle har været på benene og har haft en ganske dejlig dag — en dag, som der i årevis er gået gny af, og som har afgivet stof til mangen en hyggelig snak mand og mand imellem. For resten forekom det nu og da, at man har benyttet lejligheden til at holde et godt gilde, hvis den afdøde var ugift, og der var god dækning i boet.

Det blev den lange og omstændelige annonce, som man indrykkede i avisen for at efterlyse den enlige ungkarls arvinger, der afslørede hans tidligere virke:

»Paa Clausholms Gods i Aarhus Stift Halling Sogn og Bye i Jylland er dend 1ste Julj sidst, bortdød en gl: ugift Karl Nafl: Rasmus Madsen, som tilforn har staaet i høyst Salig Dronning Anna Sophies tjeneste som forrider, Paa 30te Dagen er hans efterladenskaber Aabnet og Wurderet — — —«

Forrider har han været! I et ryk er man på Clausholm og fornemmer et pust af det liv, der trods alt har været på slottet, selv om dronningen nærmest med

Et Menneskes Ufælsbed og Elandighed af sig selv
 Et Menneskes ^{Om} Herlighed og Lyksalighed af
 GUD i **SKRIFTEDE**.
 Det ene foredraget til Indgang af Jobs. 7, 17.
 Det andet forestillet af den ^{Men} Allernaadigst approberede
 Text hos Propheten Hoseam C. 14. v. 6. 7. 8.
En Sig-Sale
 Den fordum ^{Over} Stormægtige nu i
 Herren Hønsfællige
Enne Dronning
ANNA SOPHIA
 Efter Høy-Kongelig Befalning
 Holden i Clausholm's Slots Capel d. 5
 Marty 1743.
 Og nu først efter manges Indstændige Begiæring
 Ell Trykken befordret
 af
 Niels Schive
 Præst ved stædet
 Kiøbenhavn Trykt hos J. C. Groth,

Niels Schives ligprædikenen over dronning Anna Sophie

sygelig omhu dyrkede sorgen over Frederik den Fjerdes død i 1730. Hendes dybe hengivelse i religionen, hendes omtanke og godhed for andre og hendes fortvivelse hvert år omkring kongens fødselsdag d. 11. oktober, hvorved hun op til en 14 dages tid næsten helt trak sig bort fra omgivelserne, var naturligvis noget, der altid ved efterårstide måtte lægge en dæmper på det lille hof. Men ellers har pastor Schives ligprædiken, som Rasmus Madsen gemte, nok på nogle punkter været mild overdrivelse. Som en hyldest siger præsten således, at dronningen både klædte sig tarveligt, havde en ret og slet ekvipage og et mådeligt taffel.

Realiteterne er imidlertid, at Anna Sophies hofstat var på 66 personer, heri medregnet forstbjetente, skolholdere, smed o. s. v. De årlige lønninger, pensioner, kostpenge, husholdningsudgifter til mad, øl og vin løb op i godt 16.000 rigsdaler. Derfor — selv om dronningen nok på grund af sin neurotiske tilstand til en vis grad har isoleret sig og følt sig meget ensom, så skete der byggeri og nyindretninger omkring hende, og der var anledning til at udfolde en vis pragt, som man må tro også har fundet sted. Rasmus Madsen var ikke den eneste forrider. Der var to og en biløber samt page, lakajer, kuske og personlig livkusk, 22 heste i stalden, og så var der vognene! Stadsvoغن var forgyldt udvendig og indvendig betrukket med rødt fløjl og guldgaloner, -ludse, -kokarder, -frynser og -krone, ligesom der var spejlglasruder og gardiner for. Dronningen havde to andre vogne til rejsebrug, de var også forgyldte udvendig, men havde indvendig grønt fløjl garneret med guldgaloner. Når dertil kommer, at der var flere andre fine vogne til forskelligt brug, så kan man nok anvende den lidt forslidte vending, at alting er relativt. Det var i hvert fald ikke tarvelige ekvipager!

Rimeligvis har Rasmus Madsen ikke været fra egnen. Broderen Ib Madsen, der meldte sig som arving, var skrædder i Tranebjerg på Samsø. Og præsten Morten Eeg i Søllinge (Vindinge hrd., Fyn) skrev til »Monsieur« Bornemann på den afdødes søster Marens vegne. Hun var gift med Hans Nielsen Skrædder, der boede i et hus, som tilhørte præstegården. »Denne fattige Mand og Kone har længe Drømt om Arve gods efter Konens afdøde Broder. Det skal glæde mig, om de ved denne Leilighed kand høste Frugten af deres haab. — — — « En af de sædvanlige vendinger om at høste frugten af deres arbejde er faldet den gode præst i pennen, men det skal være ham tilgivet, når han i realiteten skriver, at de har drømt om broderens død. Efter familiens hjemsteder tyder alt på, at Rasmus Madsen var fynbo. Muligvis er han kommet med til Clausholm fra Odense slot efter Frederik den Fjerdes død i 1730. Der kan ikke være tvivl om, at han med fynboernes syngende mål og åbenhed har været en fremmed fugl hos de sindige kronjyder. Men der har stået en vis glans om ham, og han har sikkert altid været en velkommen gæst, og en mand som man gerne slog en snak af med, når han lukkede op for crindringens sluser og fortalte om de i virkeligheden for ham gyldne dage, da han tjente den højst salige enke dronning Anna Sophie.

Når Rasmus Madsen i dagligdagen slyngede sin honning og syslede med sine forskellige gøremål, har han vel stort set lignet de fleste andre folk på egnen, selv om en ulden hue med sølvtræse (— 1 — 8) ikke var almindelig. Men han havde da to par gamle skindbuxer (ialt — 2 — 4), to gamle sorte (ialt — 4 —) og en rød klædesvest (— 1 —) samt almindelige ting som en hjemmegjort rød-

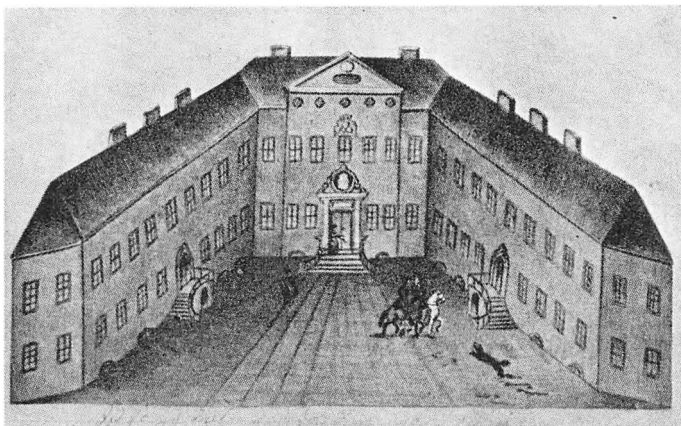
og grønstribet nattøje (— 1 —), en hvid af vadmæl (— 2 — 8) og en broget nathue (— 1 — 12). Når han derimod gik til kirke eller var i besøg, måske undertiden på rejse, har man dog nok kunnet se, at dette var en mand, som havde hævet sig over den almindelige bondestand. Der har over hans finere dragtdele i høj grad været minder om tiden på Clausholm. Således havde han

Dronning Anna Sophie. Efter maleri i privateje

26 store kjolknapper af sølv (10 — 4 — 8) og 24 tilsvarende vestknapper (5 — — 12), hvilket uden tvivl har hørt til forriderliberiet, idet der i 1743 på slottet registreredes et løberliberi af rødt klæde med det samme antal knapper. Eftersom Madsens fineste klædeskjol (3 — 3 —) og vest (2 — —) også var rød, synes det at have været den udformning, som dronningen ønskede, at hendes staldbetjentes liberi skulle have. Yderligere havde han en hel klædning bestående af kjol, vest og bukser i grønt (3 — —) og en i sort klæde (2 — —). Disse ting har udgjort hans fest- og helligdagstøj — det som han hagede om. Alt efter behov har han pyntet kjol og vest med sølvknapperne, idet man ikke syede knapperne i dengang. Der var små huller, som man stak knappernes øskener igennem og på bagsiden gennemtrak med en skindstrimmel. Denne blev ganske vist heftet i begge ender, men det skulle en mand, der havde været vant til at ordne seletøj, nok kunne klare. Til det nævnte noble antræk har han bl. a. brugt nogle af de seks gamle halskraver (ialt — — 12) og syv par gamle halværmer (— 1 — 12) samt 17 gamle bind (— — 10), hvilket nogenlunde har svaret til det, som man endnu i 1920-erne kaldte kravebryst, løse

manchetter og flipper, selvom udformningen naturligvis var noget anderledes. Endog to par støvlemanchetter (— — 2) har han haft til at pryde den øverste kant af de halvlange støvler med, af disse havde han to par (— 5 — og — 3 —). I slet vejr har han brugt sin sorte klædeskappe (2 — —) og et par udsyede læderhandsker (— — 12) — sjældne ting for folk på landet — og sin yderligere formåen har han markeret med sølvkospænder (1 — 1 — 8), tilsvarende knæspænder (— 4 — 2) og en gammel hirschfænger af sølv (3 — 4 —).

Clausholm efter et gammelt billede på Haseldorf

Med den sparsommelighed, som man tidligere ganske naturligt indrettede sit liv på, hvad enten det var nødvendigt eller ej, så kan man roligt regne med, at de bedste klæder, der her er nævnt, går tilbage til Rasmus Madsens tid som dronningens forrider med en årlig løn af 60 rigsdaler. Det har været en tid, som altid har stået for ham som højdepunktet i hans liv. Fra dengang anlagde han manerer, som hans efterladte ejendele viser, at han aldrig nogensinde slap — han var og blev forrideren fra Clausholm! I øvrigt er der nok hengået nogen tid, inden tingene faldt i lave efter Anna Sophies død i januar 1743. Madsen har måttet rejse til København om sagen, og i august er han indført i ekstraskatten for Øster kvarter, nr. 285 Laxegade, men den 25. september anføres om ham: »er nu rejst til Jylland, fattig«. Dette sidste betød, at han ikke skulle betale skat. Yderligere nævnes: »Rasmus Madsen, som har tjent enkedronningen og nu søger pension«. Som vi har set, kom pensionen i orden, så han med en vis sparsommelighed fik gode dage, og — hvad der betød meget — en ordentlig begravelse. Og da alt var fratrukket, fik skrædderen på Samsø 117 — 2 — 10 og de fattige mennesker på Fyn en søsterlod, der udgjorde 58 — 4 — 5. Man må håbe, at de fik lov at nyde frugten af deres drømme!

Kilder:

Clausholm godsarkiv, skrifteprotokol 1763—1780. Landsarkivet Viborg.

H. C. Roedes fortegnelse over hofetaten. Rigsarkivet.

H. Berner Schilden Holsten: Dronning Anna Sophie på Clausholm. Historisk Arbog for Randers Amt, 1911.

DRENG I SILKEBORG 1914-20

AF C. M. POULSEN

II

Året 1918 bragte forskelligt nyt med sig. Med skam må jeg tilstå, at jeg næppe erindrer den rigtige rækkefølge af de vigtigste begivenheder. Pengerigeligheden slog igennem, og vi lærte ordet inflation. Sidst på året kom så fredslutningen.

Mit barndomshjem, hønseriet Skovlæ, set fra Ørnsøvej. Foto fra 1919

Det gik stadig lidt tungt med hønseriet, bortset fra, at min far det følgende forår oplevede hausse i rugæg til store priser. Folk ude omkring i landet fik pludselig lyst til at anskaffe sig fornemme racehøns.

Det gik så vidt hos os, at hønsene slet ikke kunne klare efterspørgselen, endda rugeæg kostede 10 gange mere end spiseæg. Jeg oplevede for første gang i 5 år et aftensbord uden æg. Til gengæld blev det en daglig begivenhed at vandre ind på posthuset med en særlig slags spånkurv, mærket med »forsigtig« og indeholdende 12 æg, hvilket var, hvad en normal skrukhøne på Fyn — eller hvor æggene nu skulle hen — måtte antages at kunne udruge med held. Det skete, at jeg først kom af sted i allersidste øjeblik, fordi vi måtte afvente resultatet af de sidste hønens besøg i redekasserne for den dag for at få dusinet fuldt til pakning.

Også Vandkuranstalten fik en stor sæson. Mange gæster, der ikke kunne få plads inden for murene, lejede sig ind i private huse og villaer i nærheden og gik så daglig til badebehandling. Der boede mange i et pensionat ved søen, i »Trouville«, i »Solbakken« og i villa »Augusta« (det senere »Aggerholm«, der dengang kun havde en etage).

Vort hus lå 15 minutters gang fra Kuren, men mine forældre havde lyst til at prøve med et tomt gæsteværelse. Der blev hængt et skilt op med »Ledigt værelse for kurgæster«.

Virkningen overtraf ganske vore vildeste forventninger. Samme dag holdt en landauer for indkørselen, og to damer kom ind. Det lod til, at den relativt store afstand til Kuren netop passede dem særligt godt. De var interesseret i den store, solrige have og de grønne marker nedenfor. Men de ville leje hele stueetagen med møbler og husgeråd komplet — og for hele sommeren.

Jeg erindrer ikke noget om forhandlingerne mine forældre imellem, men det må nu have været sin egen sag sådan at leje sit hjem ud for et halvt år. Men fakta blev, at de flyttede ind dagen derpå, medens vi indrettede os i kælder og på kvist.

Det viste sig, at vore logerende var en grevinde Brockenhuus-Schack, ledsaget af en hofdame. Nu plejer grevinder vel, sådan til daglig, ikke at holde hofdamer, højst selskabsdamer. Men det opklaredes efterhånden. Hofdamen var russisk flygtning fra czar Nikolaj IIs hof. Hun var fyrstinde og hed Vera Maslinikoff, og da hun var af den russiske højadel, havde de røde udsat en pris på 1.000 rubler for hendes hoved (czaren med familie var myrdet få måneder i forvejen). Den danske grevinde var lige kommet hjem fra Frankrig, hvor hun indtil fredslutningen havde gjort tjeneste som sygeplejerske under Røde Kors ved feltlazaretter på Vestfronten og nu trængte til hvile og lettere behandling på Kuranstalten. Hvordan og hvor i Frankrig hun havde samlet hofdamen op, fandt vi ikke ud af.

Det viste sig, at damerne yderligere medbragte en ældre russisk ritmester, flygtning fra en tysk krigsfangelejr. Han var fjernt ude beslægtet med hofdamen og ret medtaget efter krigen. Han gik med stok og tilstræbte vist at ligne en engelsk gentleman: viklers, plusfours, tweedjakke, ternet kasket og monocle i sort snor. Jeg kendte intet til engelske gentlemen's udseende og deres udstyr, og da jeg meget senere så et billede af en sådan, var min første tanke: han ligner en russer.

I årene lige efter krigen var der mange russiske flygtninge i Danmark, men vist kun få så heldige som disse to, der var under en dansk grevindes skærmende vinger. Alle samtaler de tre imellem blev ført på fransk, et sprog som alle russere af de højere samfundslag var fortrolige med.

For mig blev det en gylden sommer på mere end en måde. Jeg blev næsten daglig sendt i byen af grevinden for at besørge talrige ærinder, og hun bestemte en gang for alle, at jeg som budpenge skulle beholde alle beløb i småpenge under hele kroner, når jeg ved hjemkomsten afregnede for indkøbene. Det gav mangedobbelt af, hvad mine kammerater tjente i deres faste budpladser.

Jeg var så velstående denne sommer, at jeg fik for vane efter skoletid at gå til bageren sammen med Aage og købe en såkaldt Dagmartærte til 50 øre. Den blev skåret midt over, og med en halvdel hver satte vi os ind i et lille aflukke ved siden af butikken, der prangende kaldtes konditori.

Grevinde Agnete Brockenhuus Schack

Nu var pengeriglighed hos 11 års drenge altid mistænkelig; det hørte til en selvfølge, at indtjeningen afleveredes hjemme for at støtte familiebudgettet. Da vore konditorbesøg havde stået på en 14 dages tid, kom bageren selv ind til os, satte sig ned og begyndte en samtale, der dog snart tog form af en afhøring, hvem vi var sønner af o. s. v., og jeg tror nok, han derpå kontaktede min far for at forvise sig om, at han var klar over sin søns velstand og deraf flydende luksusvaner. Jeg har sikkert forekommet ham at være en gullaschbaron i letvægtsklassen.

De sjældne gæsters ophold i mit barndomshjem var et pust ude fra den store verden, både geografisk og socialt. Når man er skomagerson og i månedvis har en dansk grevinde, en russisk ritmester og en hofdame fra czaren over alle Ruslande til at sove i ens senge, spise af ens søndagsporcelæn og omgås familien til daglig, vil det nødvendigvis sætte spor langt fremover. Hvor dybe, blev jeg naturligvis først klar over mange år senere.

Grevinden forrykkede min opfattelse af voksne kvinder, som hidtil havde forekommet mig ret ensartede, hvilket nærmere beset skyldtes deres klædedragt.

Men »hende her« var anderledes. Ikke nok med, at hendes kjoler var en anelse kortere end det næsten fodlange klædebon, min mor foretrak, men hun havde ørenringe, to synlige guldpomber, guldarmbånd og, hvad der nok har chokeret andre end mig, en tynd, gylden ankelkæde. Hun røg cigaretter, oven i købet et af os drenge ukendt mærke, hvis inderste del var et paprør.

I de første uger tilbragte hun megen tid på den store glasveranda eller i en liggestol i haven. I formiddagstimerne ofte i pyjamas, et klædningsstykke, jeg aldrig havde set før. Jeg tror faktisk ikke, at dette endnu dengang havde fundet vej til de danskes soveværelser, men at det, lig cigaretterne, for kvinder var en uhørt letsindighed.

Overraskende nok kom min mor og grevinden godt ud af det sammen; det viste sig, at de trods den store sociale forskel alligevel havde noget til fælles. Min mor var nemlig den ene af de to første sygeplejersker i Danmark, som Røde Kors for betaling lod uddanne på Rigshospitalet engang i halvfemserne. Det havde jeg ikke anet noget om før denne sommer.

Jeg kan endnu se for mig, hvordan mor med det stivede, hvide forklæde og bakken med vor næsten ægte sølvkaffekande plus nogle skiver af hendes gode, hjemmebagte franskbrød vandrede ind til grevinden hver morgen. Resten af dagen holdt gæsterne sig selv med kost eller spiste ud.

Kort tid efter ankomsten blev grevinden kaldt til København, hvor den franske ambassadør på sit lands vegne dekorerede hende med en fransk orden for hendes langvarige indsats i lazarettjenesten. Den russiske dame var en hel del yngre end vor grevinde og en overordentlig smuk kvinde. I den første tid var sprogveskellighederne store for os, men hun var et venligt, naturligt menneske og meget optaget af vore forskellige dyr, hunden, gederne og hønsene.

Helt betaget blev hun, da hun fik lejlighed til at holde en hel kurvfuld nyudrugede kyllinger. Vi fik at vide, med grevinden som tolk, hvordan hun hjemme på det store gods i Rusland aldrig havde set en levende kylling, men først stiftet bekendtskab med dem, når de spisefærdige kom på bordet.

Der var også andre mystiske ting at finde ud af. I vort køkken stod en pæn, solid kasse, fyldt med hø. Selv grevinden måtte til slut spørge om dens formål. Jo, det var da en høkasse, og den var beregnet til at holde færdiglavet mad varm i. Man satte ganske simpelt gryden med låg på derved og lukkede den polstrede lem. Ganske genialt — dengang.

For folk, der var opfødte med større bekvemmeligheder, kunne det ellers være en betænkkelig sag at bo længe i et hus uden gas eller elektricitet, med et tørvefyret komfur, der næsten altid røg, med kun en vandhane til rådighed (den sad over en garanteret stålfri rustvask i køkkenbordet) — og toiletforhold, der bestod i et lille rum med en zinkspand mellem to hønsehuse. Men det gik så fint, at de kom igen det følgende år.

Grevinden medbragte fra udlandet en cykel, lakeret i en stærk gul farve, en sensation i en tid, hvor alle cykler var og skulle være sorte. Skærmene var af træ, og den havde ingen kæde. Der var et hult rør fra kranken og ud til baghjulet og inden i dette rør en stang med krom- og spidshjul, der overførte trækraften.

Da jeg begyndte at løbe ærinder, tilbød hun generøst, at jeg måtte låne det sjældne køretøj. Men jeg kunne slet ikke køre på cykel. Så lær det, afgjorde hun myndigt — og jeg vovede mig ud på vejen med apparatet, mere bange for, at dette skulle tage skade end jeg selv.

Flere af mine kammerater havde lært sig kunsten på deres fars cykel ved i en underlig akavet stilling at stikke højre ben under stangen; nå ovenover klarede vi 11 års drenge ikke.

Jeg begyndte at køre ved at sidde på kranken og med højt løftede arme for at nå styret, og så skubbe mig frem som på en slags løbehjul (der som legetøj er en langt senere opfindelse). Kort efter kunne jeg stå på pedalerne. Trods al forsigtighed væltede jeg en dag i grøften og fik fæle skrammer. Værst var det, at forskærmen fik en revne. Jeg måtte trække cyklen til en venligsindet snedker, vi kendte, og han limede den fint sammen igen. Men det er eneste gang, jeg har set eller hørt om en cykel, der skulle til snedker for at blive repareret.

Grevinden var også spejder. Dengang var pigespejdere her i landet vist en meget ny opfindelse, og hun har sikkert været mindst divisionschef. Hendes uniform var i kaki og ikke blå eller grøn, og hun gik med skedekniv i bæltet, hvad vi drenge beundrede. Hendes lejrudstyr var også genstand for interesse; hun havde et lille silketelt, der kunne være i rygsækken, og en stegepande af et tyndt materiale, velsagtens det nu så almindelige aluminium. Den havde et håndtag, der via et hængeled kunne klappes ind over panden, så også denne meget bekvemt kunne stuves af vejen. En opfindelse, der vist er gået i glemmebogen.

Der kom et stort cirkus til byen. Beck Olsen hed det, efter indehaveren, der lå inde med verdensmesterskabet i sværvægtsbrydning. Han var dengang en så kendt personlighed, at hans billede prangede på alle tændstikæsker fra Gosch (det var før Tordenskjolds og Chr. Xs tid). Grevinden stak mig 5 kr., så jeg kunne købe mig »en ordentlig plads«. »Jamen den dyreste børnebillet koster kun 2,50«. »Så tag en kammerat med«. Og så gik Aage og jeg i cirkus for at gøre studier; vi havde planer om selv at lave cirkus.

Det overraskede damen ved billetlugen, at vi ikke skulle have »to lodret«, og mange af de andre fra klassen i skolen kiggede langt efter os, da vi anbragte os nede på de røde plydesstole.

Det var pragtfuldt at være så nær på artisterne. Men vi blev nu idelig forstyrrede her. Det var nemlig skik og brug, sådan for mindre bemidlede drenge, at tage »undergangsbillet«, hvorved forstås, at man efter forestillingens begyndelse smuttede under teltdugen udefra og krøb op på galleriet. Fremgangsmåden var ikke ukendt for cirkusfolkene, der som regel foretog en senere kontrol af billetterne netop på galleriet. Når tilskuerne med undergangsbillet observerede denne aktion, søgte de gerne, lidt efter lidt, at liste ned over hænkeraderne til 3. plads eller 2. plads og der sætte sig nær op ad en voksen.

Nu var dette en eftermiddagsforestilling og de dyreste pladser derfor meget tyndt besat. Da cirkustjenerne pludselig bemærkede to halvvoksne, ikke særlig velklædte drenge uden voksen ledsager på de dyreste pladser, ja, så måtte vi selvfølgelig vise billetter — og blev gentagne gange spurgt, hvor vi havde fundet dem.

Jeg var grædefærdig af disse forhør, men Aage tilbød stædigt den mest nærgående af cirkusfolkene at gå med ud til billetsalget; damen derude kunne bevidne, at vi havde betalt.

Han mønstrede vore forvaskede skjorter og slidte sandaler (Aage havde vist endda bare fødder). Jamen hvor havde vi så fået pengene fra? Af en grevinde? Rend og hop! Nå, skidt, men hils så kejseren af månen, næste gang I snakker med ham.

Jo, vi var i cirkus den dag, men morede os ikke efter forventningerne. Jeg kan slet ikke huske noget andet fra forestillingen.

Den sommer var der mange flygtninge fra Østeuropa på vor egn. En overgang boede en veritabel prinsesse på »Solbakken«. Jeg har glemt både hendes navn og det Balkan-land hun var kommet fra. Hun besøgte jævnlig »vor« grevinde og hofdamen. Hun undgik gerne den støvede vej og kom gående over markerne langs skel og hegn, så vi på lang afstand kunne genkende den hvide parasol og hendes lyse kjole. Det var altid den samme kjole, hun havde på. Nogle gange blev jeg sendt til »Solbakken« med skriftlig besked til hende, og det står for mig, at hun må have været meget fattig; hun havde kun et værelse og langtfra det bedste i villaen. Det var meget spartansk møbleret, og der var næsten intet at se af den omfangsrige garderobe, de øvrige kurgæster ellers uvægerlig mødte op med.

Hun gav aldrig drikkepenge, men et træt smil og nogle venlige ord på fransk, der nok var hendes »nærmeste« sprog. Men jeg fik nu min rigelige betaling derhjemme.

En ganske kort tid havde vi også en russisk løjtnant boende. Han havde hørt til ritmesterens regiment og var en ganske ung mand. Han kedede sig nok en del og tog sig meget af os drenge, lærte os flere russiske sætninger, som vi så rablede af os i tide og utide. Jeg fik senere en anelse om, at disse sætninger vist ikke var helt artige; jeg husker engang, hofdamen tilfældigt hørte os, at hun trak øjenbrynene helt op i panden og så meget mærkelig ud.

Løjtnanten havde det med at sove til henved middag, men var til gengæld meget sent ude om aftenen. Han var en flot mand og gik i sin uniform med snore og kvaster og med røde striber på bukserne i de sorte skaftestøvler. Byens piger flokkedes og var på nippet til at falde over hinanden, når han gik forbi dem (om aftenen tror jeg ikke, han gik forbi).

Det gik op for grevinden, at han vist ikke bestræbte sig på at finde en levevej, og han måtte rejse igen.

Der kom jævnlig udenbys gæster kørende til vores danske grevinde i store, åbne biler med sammenklappelige vindspejl til hvert af bagsæderne og med chauffør i liberi. Der var også en enkelt bil imellem, hvor kun førersædet var åbent, medens der var lukket karosseri over de to bagsæder. Der var malet en krone på vogndørene, men jeg aner den dag i dag ikke, hvem det kan have været, og jeg har dengang sikkert været mindre imponeret, end tilfældet ville være i dag.

Mange af disse gæster skulle overnatte på hotel, og jeg fik gerne til opgave, siddende foran hos chaufføren, at lodse køretøjet den rigtige vej. Motorkøretøjer var stadig et sjældent syn; vi havde måske kun 5—6 mindre biler i byen, og når jeg i en sådan stor, fremmed karet rumlede ind på de brolagte gader i den indre by, siddende som vejviser for en fransk eller russisk chauffør, var jeg misundt af praktisk talt alle mine jævnaldrende. At jeg så, når herskabet behørigt var afleveret på hotel »Dania«, måtte gå den lange vej hjem, gjorde mindre til sagen.

Men også på andre områder voksede min verden i den sommer. Grevinden og hendes to faste gæster lavede selv deres mad, d. v. s. åbnede for mærkelige glas eller pakker med tørret frugt, hvis navn jeg ikke kendte. De brugte en del konserves, dåser med ubestemmeligt indhold og retter, hvis eksistens vi ikke tidligere havde anet noget om. Mine forældre i hvert fald turde næppe

vove at spise sådan føde, der i måneder eller år havde været gemt i en blikdåse, en beholder, der måske var blevet rusten. Nej da, om de ville. Men grevinden lod til at trives derved og blev tydeligvis mere rask og kvik, all som månederne gik.

Noget af det bedste, der overgik mig den sommer, startede en eftermiddag, jeg sad ude på fliserne ved siden af et lille billede, som jeg havde malet. Det skulle tørre i solen. Antagelig har det været noget værre juks; det sagde mine kammerater som regel, når de så mine tegninger. Jeg kunne vist nogenlunde tegne, og det var nærmest, når jeg lagde farver på, at det blev ødelagt.

Grevinden kom rask forbi, og jeg søgte at dække for kunstværket. Men hun havde en vis evne til at se alt, så da hun stoppede op og tog mit arbejde i øjesyn, flettede jeg tæer af bare forlegenhed.

Hun har nok sagt et par venlige ord; det var hun altid betænksom med. Men da hun var kommet lidt bort, vendte hun sig for anden gang: »Sig mig, hvorfor står de to hvepse hele tiden og summer foran dit billede?« »Hvepsene?« Jeg kiggede skyldbetyngt hen på »maleriet«. »Joh, æh, de kan lugte hindbærsaften. Min røde farve slap op, og så lånte jeg lidt saft hos mor.«

Hun kiggede igen grundende på billedet og på mig, og sagde så: »Kom ind til mig i morgen, så vil jeg vise dig lidt teknik«.

Og det gjorde hun; hun var dygtig til at male selv. Jeg kom vel en 6—7 gange en halv time hver dag og fik grundbegreberne forklaret og fik vist, hvordan man bygger et billede op.

Jeg lærte nok ikke særlig meget; det var for tidligt at skulle forstå og regne med dybde og balance i et motiv, når man er 11 år. Hun må have kedet sig temmelig grundigt, når hun spildte, eller næsten spildte, sin tid på mig. Senere forærede hun mig et af sine billeder, signeret Agnete Brockenhuus Schack. Det har nu hængt på min væg i 50 år, men er stadig levende med sine højlys og flimrende skygger.

Da efteråret kom, begyndte ritmesteren og hofdamen at samle svampe. Jeg skulle med i skoven for at bære kurven. De kunne nu begge nogle danske ord og jeg nogle få russiske, så det gik ganske godt med underholdningen. Selvfølgelig lærte de mig at kende de spiselige svampe fra de giftige, og inden længe var jeg den mest ivrige. Med mit grundige kendskab til skoven fandt jeg frem til nye voksesteder.

Efter hjemkomsten prøvede de i fællesskab at fremstille specielle retter fra deres hjemland, som de savnede i Danmark. Der var både ristede svampe og svampesuppe med rødbeder i, og hvad ved jeg. Men, som grevinden sagde til os: »De ved, hvad disse retter kaldes, og hvordan de skal smage, men de har aldrig lært at tilberede noget af det selv.«

Hun spiste dog pligtskyldigst sin ration af de mystiske resultater fra vore svampejagter, vel nærmest for ikke at såre de to rare mennesker, der nu så en udvej til at bidrage til det langvarige ophold, som de nød godt af. Vi fik lov at smage, men kunne ikke spise op. Min mor foreslog, at vi skulle give hønsene resten, sådan i al ubemærkethed. Men her protesterede min far. Ikke tale om; hans kære dyr kunne tage skade deraf: svampene kunne være giftige. Rolf ville heller ikke spise lækkerierne; måske havde den forstået, hvad min far sagde, og da den tydeligvis altid havde foragtet de støjende og støvede høns, skulle den sandelig ikke nyde mad, som først var foreslået til disse skabninger. Tilbage var så kun geden. Men den klarede sagen med største

sindsro. Jeg synes nu, at dens mælk i de nærmest følgende dage havde en bismag. Men det kunne sagtens stamme fra helt andre rariteter; geder har så helt uberegnelige kulinariske interesser — ikke mindst vores eksemplar af arten — så for den sags skyld kunne den sagtens have suppleret svamperetten med lidt carbid eller en anden os ukendt delikatesse.

Svamperigeligheden var stor dette efterår, og noget skulle gemmes til vinteren. De flade brune »hatte« blev skåret i terninger, trukket på snore og hængt til tørring i solen på den store glasveranda. Et arrangement til skellig undren for den gående trafik ude på vejen, der ikke forstod meningen med de syrligt duftende guirlander. Denne høst blev pakket ned og taget med, da vore usædvanlige sommergæster rejste.

Hvad de senere fik ud af svampehøsten, ved jeg ikke. Men vi fik både brev og pakker fra dem til julen, så på dette tidspunkt var de i hvert fald i live alle tre.

Når vinteren blev streng med tidlig frost, havde vi nær adgang til at more os på søernes is. Sålænge denne var tynd, holdt vi os på en oversvømmet eng i skoven. Her kunne der ikke ske synderligt, om vi trådte igennem den gynnende nysis, ja vi tog det som en del af sporten, hvem der klarede sig længst uden våde fødder. Nogle var udstyret med et sæt rustne skøjter, arvegods fra ældre generationer, men de fleste udnyttede en gevaldig opfindelse, som vist nu er gået helt af brug (og som måske kun var kendt på min egn). Den bestod i al sin simpelhed af et par sammentømrede brædestumper, vel tilsammen 25 × 25 cm, nedenunder forsynet med 2 stykker galvaniseret jerntråd nr. 8, anbragt parallelt nær de to yderkanter. Når man stod op på sådan en isslæde og benyttede en 2 m lang stage, forsynet i enden med en lang pik, som regel et 4" søm med affilet hoved, kunne man opnå stor hastighed på isen. Det varede et stykke tid og kostede adskillige knubs og skrammer, før øvelsen bragte den fornødne sikkerhed til at føre dette »fartøj«. Men når rutinen først var der, voksede præstationerne fænomenalt.

Mange, mange glade timer strøg vi rundt på disse isslæder, der kunne fremstilles på 10 minutter og i realiteten intet kostede. Men derfor vakte et nyt par skøjter, datidens attråede statussymbol, alligevel altid stor opmærksomhed og affødte snedige forsøg på at låne dem »bare lige et øjeblik«, hvilket ofte viste sig at være et meget elastisk begreb. Mangen en nybagt skøjtecyjers glæde kunne forvandles til gråd og tænders gnidsel, når en større dreng anstillede sig døv for alle tilråb fra land og helt opslugt af nydelsen glemte alle løfter.

Cigaretter var forlængst steget til 25 øre for 10 stk. af mærket »Capstan«, der holdt sig, lige til »Adamas« med guldmundstykket dukkede op. Vi var så forargede over prisstigningen, at vi vedtog at holde helt op med at ryge. Det gjorde vi virkelig — i hele 14 dage.

DEN GUDERNE ER VRED PÅ SYV GENERATIONER I FOLKESKOLENS TJENESTE

AF T. BUNDGAARD LASSEN

V.

VIGGO CHRISTIAN LASSEN

Lærer og kirkesanger i Hylke 1898-1940.

To af Jens Lassens og Maren Basses sønner tog lærereksamen, Rasmus Lassen fra Gedved seminarium 1885 og Viggo Lassen, min far, fra Jelling seminarium 1893.

I sine første ungdomsår var far fast besluttet på, at han ikke ville være lærer, men mærkeligt nok viste det sig, da han alligevel blev det, at han ligesom sin farfar Las Lassen i udpræget grad var i besiddelse af evne til at undervise og omgås børn, og han blev en særdeles dygtig lærer.

Efter at far havde taget sin afsked som lærer, begyndte han på min opfordring at nedskrive sine livserindringer, men på grund af sygdom nåede han kun at få erindringerne fra sin barndom og ungdom nedskrevet. Efter hans død fik jeg disse optegnelser, som jeg har benyttet i efterfølgende skildring af livet i et lærerhjem på landet for ca. 90 år siden og i skildringen af fars seminarietid i Gedved og Jelling.

BARNDOM I TEBSTRUP SKOLE

Min far blev født i Venge skole i 1872. Skolen, der ligger på det sted, hvor amtsvejen Skanderborg-Låsby brat svinger ned gennem den smukt beliggende landsby, kendt for baroniet Sophiendal og sin gamle kirke, oprindelig klosterkirke ved Venge benediktinerkloster, var nyopført, idet den gamle rytterskole, der lå inde i byen, blev kasseret til skolebrug i 1870.

Skolelodden, der på den tid var en lærers vigtigste indtægtskilde, lå et par km fra skolen, og det var vistnok grunden til, at min farfar søgte andet embede. I 1876 blev han som tidligere omtalt kaldet til embedet som lærer ved Riis-Tebstrup skole og kirkesanger i Ovsted kirke. Min far var således kun fire år gammel, da familien flyttede fra Venge, og så godt som alle hans barndoms-erindringer knytter sig til hjemmet i Tebstrup skole.

Om flytningen hertil fortæller han således:

»Vi børn havde lige haft mæslinger og måtte derfor ikke så gerne komme i for stærkt lys, men far havde på en eller anden måde fået fat i en lukket vogn, som vi foretog flytningen i. Jeg husker tydeligt, at vi skændtes om at

få lov til at stå ved vinduerne for at se ud. Det var også nok værd at se ud over landskabet, for det var vel nok en af Danmarks smukkeste egne, vi passerede: Hårby, Forlev og særlig Skanderborg med skov og sø.

Jeg har mangfoldige gange senere beundret den smukke vej, som jeg så ofte har tilbagelagt til fods, i hestevogn, på cykel og til sidst i bil. Mine tanker går stadig tilbage til denne vej, hvor jeg fik min første rejse ud i den vide verden. Jeg har i øvrigt ofte undret mig over, at min far kunne nænne at flytte fra det så romantisk beliggende Venge til Tebstrup skole, der lå så ensomt ved vejen fra Tebstrup ved hovedvej 10 til Ejer Bavnehøj. Nå, Ovsted sogn har også sin romantik, og jeg kom til at holde uendelig meget af Tebstrup skole og egnen omkring mit barndomshjem.

Vort nye hjem var ikke særlig imponerende: en lav hvidkalket bygning med stråtag, en faldefærdig udhusbygning og en forsømt have. Skolestuen og privatlejligheden havde fælles indgang. Den var belagt med klinker, og jeg mindes endnu det frygtelige pløre, der dannedes i den lille gang, når sneen fra børnenes træsko og træskostøvler smeltede og sammen med det snavs, der førtes med fodtøjet ind, flød i stride strømme. Selve lejligheden var upåklagelig med hensyn til størrelse, men den var meget fugtig. Skolen lå højt, uden læ, og var derfor hårdt udsat for alle vinde. Foran skolebygningen, ud mod vejen, hvorfra der var en vid udsigt over det afvekslende landskab ind mod Horsens fjord, stod en række mægtige popler, der kunne ses i lang afstand.

Til daglig færdedes vi mest ved hjemmet, i haven og på jordlodden, men om søndagen foretog vi ture i den nærmeste omegn, der var rig på udflugtssteder: Kyllinghøj, Høndal, Elling skov med Polakkerstenen, Maramshvol, Ovsted kirke og Ejer Bavnehøj.«

Det forår, far blev syv år, begyndte han sin skolegang. Det var ikke nogen større forandring i hans daglige tilværelse, der hermed indtraf, for han havde ofte leget med skolebørnene i frikvartererne og været med til timerne i skolen, men alligevel følte han det som en stolt og spændende oplevelse, da det var pligten, der bød.

»Der var på den tid mange børn i Tebstrup skole — så vidt jeg husker omkring 100. Et par vintre var der alene i ældste klasse 63 elever, der sad tæt sammenstuede i den lille skolestue. På hver side af midtergangen stod 5 lange borde med faste bænke. Der var plads til 6 børn ved hvert bord, og når elevtallet var over 60, måtte nogle stykker anbringes på en lille smal bänk uden bord. Til de mundtlige fag kunne det jo nok gå, men når der skulle skrives, måtte vi stoppes ind i bestemt orden, for at der kunne blive plads. Sådan gik det i mange år, først i 1893 blev der ansat en lærerinde ved skolen, og eleverne blev nu fordelt i fire klasser.

Det er uforståeligt, at der kunne nås et blot nogenlunde godt resultat med så mange børn i klasserne, men dog hævdede fars elever sig godt ved visitatser såvel som ved de årlige eksaminer og fik ord for at være dygtige, især til skrivning og regning. Gamle elever fortæller, at han var en mester til at fortælle danmarkshistorie og bibelhistorie, og han havde efter sigende betydelige evner til at katekisere med børnene.«

Min far havde 12 søskende, så det var en stor børneflokk, der voksede op i hjemmet i Tebstrup skole. De blev tidlig vænnet til at hjælpe til inde og ude, men fik dog også tid til muntre lege med hverandre og kammerater. I et afsnit

af optegnelserne, hvori der meddeles træk fra forskellige lege, der optog dem, får den trådløse telegrafis opfinder, Joh. P. Sørensen, der havde sit hjem i Tebstrup, en kort omtale.

»Det var, mens vi var små, at drengen fra Tebstrup, møllebyggerens søn, drog til søs. Han, der på sin 80 års fødselsdag blev hædret som den egentlige opfinder af den trådløse telegrafi, og hvis smukke mindesten nu står i Tebstrup. Jeg husker, da han som 15—16 årig gut kom løbende over bakkerne fra sit hjem til skolen for at fortælle os, at han havde fået hyre som skibsdreng og snart skulle afgå fra Horsens ud i den vide verden. Vi så ham ikke igen, før han seks år senere aftjente sin værnepligt og var hjemme som marine-soldat. Han var en flot fyr, og eventyret strålede om ham. Han blev min helt, og fra den tid var jeg i vore lege sømand med liv og sjæl.«

Den store søskendeflok svandt ind under de voldsomme influenza- og difteritisepidemier, som rasede sidst i firserne. To af fars søskende døde som helt små, en ældre søster og bror, som nævnt i afsnittet om Jens Lassen, henholdsvis af influenza og en følgesygdom efter difteritis. Far var selv hårdt angrebet af sidstnævnte sygdom, hvilket der fortælles om i hans optegnelser:

»Det eneste middel, man dengang kendte mod den frygtede sygdom, var pensling med salpetersur sølvilte, helvedessten, som vi kaldte det, men det var ikke ufejlbarligt. En af mine brødre og jeg blev for at undgå smitten sendt over til vor nabo, men vi fik alligevel smitten, da vi kom hjem, og jeg var så dårlig, at jeg i nogle dage var opgivet af lægen.

Jeg husker, at lægen blev hentet til mig om natten, og at han penslede mig med før omtalte substans. Man har fortalt mig, at han, bøs af væsen, som han var, brummede, da han så mig i halsen: »Her skulle jeg s'gu have været for længe siden«. Da han skulle tilse min yngre bror, var denne i stor skræk kravlet ned under dynen, helt ned i fodenden af sengen, og doktoren brølede: »Hvor pokker er drengen?« Ja, det har man fortalt mig, for jeg hørte intet. Jeg havde tabt bevidstheden under behandlingen og kom først til mig selv om morgenen derefter, men helvedesstenen må have hjulpet, for jeg kom mig mod forventning.«

Efter omtalen af barndomstidens muntre lege med søskende og kammerater og af de hårde sygdomme, der angreb søskendeflokken, fortæller far om arbejdet i hjemmet og på jordlodden og om den daglige levevis.

»Vi børn blev tidligt vænnede til at tage del i arbejdet i hjemmet og på jordlodden, som far selv drev. Det var en udmærket jordlod. Vi havde hvert år en særdeles god avl, og far fik et godt udbytte af den 6 tdr. land store lod. Det kunne også nok gøres nødigt, for vi var jo mange børn at skaffe føde og klæder til. Vi havde som regel tre køer og opfedede en del grise til eget brug og til salg, ligesom vi i flere år havde nogle får. Vi havde ingen hest, men lejede en gårdmand til at pløje, harve og så.

Far var vist ret dygtig som landmand. Han var i sognet en af de første, der begyndte at dyrke roer og gøre forsøg med staldfodring om sommeren. Roerne såede vi med hånden i opkammede furer. Vi kravlede møjsommeligt på knæene langs med furerne. I den ene hånd havde vi en skål med frø, og med den anden tog vi frø af skålen og puttede i jorden med nogle tommers mellemrum. Senere kom udtyndingen, som vi også besørgede i kravlende stilling. Rensningen udførtes med skuffejern eller hakke.

Der blev leveret favnebrænde til skolen og til privat brug. Det savede vi drenge, ligesom vi hjalp vor tærskemand med at tærske kornet. De to sidste år, jeg var hjemme, gjorde jeg det ud for husassistent. Jeg hjalp mor med brygning og baging og alt til husgerning henhørende. Jeg fik også lært at vaske og klippe får, at karte ulden og tvinde garnet, når mor havde spundet det, for spinde fik jeg dog ikke lært.

På den tid havde vi meget besvær med at skaffe vand. Brønden ved skolen gik tør om sommeren, og vi måtte hente vand ved en ny brønd, som sognerådet havde ladet grave ca 200 meter fra skolen. Da det så satte ind med hård og langvarig vinter, måtte vi hente vand i en øltønde, som vi trak på en slæde. Det var et besværligt arbejde, og vi var gerne to om det. En tid lang måtte vi endog på den måde hente vand til kreaturerne, der på grund af sne og kulde ikke kunne trækkes ned til brønden.

Far havde så mange mærkelige ideer. I lang tid var han optaget af tobaksdyrkning og cigarproduktion. Mangen en vinteraften har vi drenge siddet og rullet cigarer. Om sommeren plantede og passede vi planterne, amerikanske, ungarske og danske. Vi tørrede bladene på loftet, hvor de blev ophængt i lange rækker, gærede dem, og hvad ved jeg. Det interessanteste var at rulle cigarerne. De skulle pakkes omhyggeligt, rulles ind i et dæksblad og presses. Derefter skulle de indrulles eller svøbes i et fint, tyndt omslag af fineste kvalitet tobak, som vi ikke selv kunne avle, men måtte købe. Det vanskeligste var at få dette omslag til at ligge rigtigt og få det samlet med en særlig klister iblandet cikorie. Til sidst kom cigaren atter i form, hvorfra den efter nogle dages forløb forelå som en ægte havaneser.

Far afsatte adskillige kasser cigarer til hoteller og gæstgivergårde i Skanderborg. I disse tobaksfattige tider (1942) havde det slet ikke været så galt at have haft en beholdning af disse hjemmelavede og slet ikke stærke »Tebstrup-Havanesere«, som vittige hoveder kaldte dem.

En tid var far optaget af at indsamle græsfrø til salg. Det var navnlig frø af hundegræs, han afsatte. Mine brødre og jeg har gået lange ture ved vejkanter og i skovkanten hver med en pose for at samle toppen eller akset af det kraftige vildtvoksende hundegræs. Hjemme bankede vi frøene af, hvorefter far solgte det. Vi fik dog del i fortjenesten, idet far gav os en vis sum pr. pund. Vi samlede også tjørnebær. Hvor far afsatte dem, ved jeg ikke, men det har vel været til gartnerne.

Når vi slagtede gris, var der stor travlhed hjemme. Dagen før var vi børn ude at finde pøsepinde, de lange torne på slænbuskene. Vi skulle gerne have et hundrede stykker. De blev tørrede i komfurovnen, og om aftenen sad vi så og skrabede dem, så al barken kom af, og de blev glatte.

Jeg er sikker på, man i vore dage vil synes, at vi levede tarveligt i mit barn-domshjem. Vi fik ikke mange lækkerier, men vi fik god og nærende mad. Om morgenen stod den altid på mælkegrød, kogt sødmælk med ismuldret rugbrød. Som regel havde hver sin tallerken, som vi øste op i fra et stort fad midt på bordet. Middagsmaden bestod gerne af grød eller vælling med stegt flæsk og kartofler til efterret. Om vinteren fik vi jævnlig kål eller ærter kogt på hensaltet flæsk. Frikadeller var også ofte på bordet, men de var lavet af hensaltet kød — fersk kød købte vi sjældent. Til aften blev der oftest serveret fedtebrød med saltkødspålæg på. En gang om ugen fik vi pandekager, og det var så eneste ret den dag.

Det forår, jeg fyldte 13 år, kom jeg for første gang hjemmefra, idet jeg kom i tjeneste hos min farbror, lærer Niels Oskar Lassen, i Røgen ved Hammel. Mit arbejde her var omtrent det samme som hjemme, og jeg havde det i alle måder godt, men i den første tid længtes jeg hjem. Det hjalp dog, da jeg fik nogle gode skole- og legekammerater. I Røgen var der oprettet en gymnastikforening, og her fik jeg interesse for gymnastik.

Den sommer havde jeg en oplevelse, som optog mig stærkt. Det var det år, Bjørnstjerne Bjørnson talte ved Himmelbjergfesten. Mange fra Røgen tog med til festen, og jeg var så lykkelig at få lov til at komme med. Vi lejede eller lånte et køretøj til Ry og gik så derfra til Kollen. Jeg husker endnu den tæt-pakkede menneskemasse på festpladsen. Man sad, lå eller stod på skråningen omkring talerstolen, hvorfra den verdensberømte mand slyngede sin ildnende tale ud over forsamlingen. Jeg erindrere endnu en enkelt replik: »Jeg erklærer Jesus af Nazaret for at være den første socialist.« Ja, det møde var en oplevelse for mig, muligvis var det en af grundene til min senere begejstring for frihed og for det individuelle ret.«

Hjemmet i Tebstrup skole var stærkt præget af det grundtvigske livsrøre. Far nævnedes ofte, at han var vokset op ved Grundtvigs salmer og Bjørnsons sange, og det prægede hans sind fra hans første ungdomsår. Når han fortalte om sin barndomstid, fremhævede han, at han var vokset op i en lykkelig tid. Takket være Grundtvig og Kold var det en guldaldertid for det folkelige og kristelige. Der var en bevægelse og en begejstring uden lige. Der blev holdt folkemøder, stiftet valgmenigheder og oprettet højskoler. Når familie og venner samledes i skolen, kom samtalen uvægerlig til at dreje sig om det folkelige og politiske røre.

Om den folkelige vækkelse, der således efter 1864 gik over landet, og om lærernes deltagelse i det folkelige og politiske arbejde fortæller far i det sidste afsnit af hans barndomserindringer.

»De lærere, der omkring 70erne og 80erne virkede i deres manddomsår, var særdeles dygtige, især var de udmærkede fortællere. De var næsten alle påvirkede af Grundtvig og Kold. Jeg husker alle omegnens lærere: Hovgaard, Tåning — Solgaard, Sattrup — Lausgaard, Yding — Meldgaard, Bjedstrup — Jensen, Hårby — Vinther, Torrild — Møller, Virring. De betød alle meget for deres by og sogn. De holdt alle aftenskole for den konfirmerede ungdom. En vinter havde far så mange elever, som skolen kunne rumme. Flere af lærerne holdt mødeaftener for sognets ældre. Det var begyndelsen til foredragsvirksomheden her i landet. Møderne holdtes i skolerne. Forsamlingshusene blev jo først bygget senere.

Det var jo ikke så længe efter 64, og alle var optaget af at udvikle og dygtiggøre sig. »Hvad udad er tabt, skal indad vindes« fik også sin opfyldelse i åndelig henseende, og her gjorde den tids lærere et godt stykke arbejde.

Det var i provisorieårene — de politiske bølger gik højt — og her tror jeg også, lærerne gik i spidsen, senere fik de jo »mundkurv« på. Jeg husker, da de første gendarmere kom til Tebstrup. En af mine brødre og jeg stod ved gavlen af skolen, da sådan to beredne fremtoninger passerede forbi. Vi drenge havde hørt så meget om provisorier og grundlovsbrud, at vi opfattede gendarmene som en hån mod samfundet. De skulle bl. a. passe på, at der ikke på møder fremkom udfald mod regeringen. Det skete ikke sjældent, at de

pludselig optrådte i en forsamling og måske opløste den, hvis der vistes tendens til »revolutionerende« udtalelser.

Der var også sange, som ikke måtte synges. Der blev digtet en, hvis omkvæd var: »Ned med Estrup, Scavenius og Ravn, vi vil ingen revnet grundlov ha i kongens København.« Den var særlig slem, og dersom gendarmerne hørte nogen sige »Ned med Estrup«, blev han omgående noteret til bøde eller anden straf.

Man fortalte, at gendarmkorpset blev oprettet i anledning af, at en forrykt skræddersvend ved navn Rasmussen en dag skød på Estrup. Han ramte en knap i Estrups frakke, og her prellede kuglen af. Det var vel nu godt nok, for Estrup var jo en reel mand, men en ivrig modstander af parlamentarismen. Nogen gavn gjorde provisorierne dog ved at vække den almene befolkning til forståelse af dens ret til politisk og folkelig frihed. Jeg husker, hvor ivrigt min morbror Søren Basse fra Blegind, når han besøgte os, diskuterede politik med far. Stor og mægtig, som han var, gik han med lange skridt frem og tilbage på gulvet i vor dagligstue og forfægtede parlamentarismens ret og velsignelser. Jeg forstod vel ikke ret meget af det, de drøftede, men så meget forstod jeg, at mit drengehjerte kom til at brænde for frihed, og det har præget mig hele mit liv.

Rundt om i sognet nægtede man at betale skat, da der jo ingen finanslov blev vedtaget. Man holdt møder, hvor man drøftede sagen, og under sådanne møder blev der plantet en ildrød fane uden for lokalet, hvor mødet blev holdt. En sådan fane opbevares endnu i Hylke skole.

Den folkelige vækkelse gik samtidig som en voksende bølge over landet. Når vi havde besøg i Tebstrup, navnlig af familien, svirrede det med navne på tidens førende mænd: Baagø og Nørregaard, Testrup — Bjørnbak, Viby — V. Brücher, Ågård o. m. fl. Mellem skolerne i Testrup og Viby gerådede der i årevis en stor strid. Bjørnbak forfægtede kundskaber, men Baagø og Nørregaard holdt på ånd. Brücher var en tid stærkt på tale. Han var selv de grundtvigske et nummer for frisindet. Hans frie syn på mange religiøse spørgsmål, navnlig angående det gamle testamente, har senere tiltalt mig meget.

Der blev talt meget om Bering valgmenighed, som blev oprettet 1876 med Teilmann som præst. Min morbror fra Blegind var så begejstret for valgmenigheden, at han lod sine børn døbe og konfirmere i Bering og lod dem gå i Bering friskole. Valgmenigheden havde sognebåndsløser milevidt omkring. Helt ude fra Them sogn kørte man til Bering med børn til dåb, ja, også til almindelig gudstjeneste. Senere blev der oprettet en afdeling af Bering valgmenighed i Silkeborg med en ung mand ved navn Rosenstand som hjælpepræst. Han var også lærer i gymnastik ved »Kornmod«, hvorfra jeg tog præliminær-eksamen sidst i firserne. Det var Lings gymnastik, som en tid lang var i kurs her i landet, han indøvede.

Ja, hvor var min barndomstid en levende og bevæget tid.«

SEMINARIEOPHOLD I GEDVED 1890-91 OG I JELLING 1892-93

Far tog præliminær-eksamen fra »Kornmod« i Silkeborg i sommeren 1890, og det var nu hans mening, at han ville ind på en maskinist-skole, men det viste sig, at der ikke blev optaget elever dette år. Han skulle så vente et år, men min farfar syntes, det var bedre, at han i stedet søgte ind på Gedved seminarium, der ligger en halv mils vej fra Tebstrup.

Far havde ikke noget herimod at indvende, og en dag i efteråret 1890 gik han over til seminariet og fik foretræde hos forstanderen, Peter Bojsen, og spurgte, om han kunne blive optaget på seminariet. Bojsen gik straks med far over i 2. klasse, råbte til læreren: »Her er en ny elev«, og forlod så atter klassen. Far tog plads mellem de andre elever og kom således samme dag til at deltage i seminariets undervisning.

Viggo Lassen som ung

Gedved var en gammel højskoleby. Højskolen blev oprettet i 1854. I 1859 købte Bojsen den, og tre år senere oprettede han en seminarieafdeling ved skolen. I mange år ledede han begge afdelinger, men da elevtallet på seminariet i begyndelsen af firserne steg stærkt — et år blev der optaget 90 i 1. klasse — var det umuligt at fortsætte med begge afdelinger, og højskolevirksomheden ophørte så i 1881.

I tiden indtil jul boede far hjemme i Tebstrup og gik til seminariet og hjem igen hver dag. Efter jul lejede far et værelse på seminariet. Det lå i en afdeling, der hed Sparta, og det var meget spartansk udstyret, så det svarede godt til navnet. Lige over for fars værelse lå et værelse, der blev kaldt »Svampedåsen«. Der ville ingen bo, da det var meget fugtigt, og der var fuldt af rotter under det svampede gulv.

Far holdt sig selv med tør kost og fik middagsmad på et pensionat. Mange af eleverne spiste på seminariet — et år havde Bojsen over 100 pensionærer. Når de skulle have pandekager på seminariet, kunne pigerne ikke bage hurtigt nok, og en del af pensionærerne fik ingen middagsmad den dag. En dag fik de æbleskiver, der ikke var bagt nok indeni. En af seminaristerne, der altid talte så højtideligt, gik hen til køkkendøren og sagde henvendt til pigerne i køkkenet: »Disse æbleskiver har det som farisæerne. Udvendig er de som kalkede grave.« Mere fik han ikke sagt, da de andres latter overdøvede ham.

Undervisningen foregik under frie former. Eleverne kunne gå og komme, som de ville. Der var ingen kontrol med, om de fulgte undervisningen. Bojsen ville ikke tvinge eleverne. De havde frihed til at opføre sig, som de havde lyst, både i og uden for skoletiden. Bojsen var frihedsmand på alle områder. Hans syn på de politiske forhold og på skolevæsenet — hans forkærlighed for højskolen og friskolen — kom selvfølgelig til at præge mange af eleverne. Det fortælles således, at flere af eleverne ikke ville tage den afsluttende eksamen for ikke at blive ledet i fristelse af eksamensuvæsenet.

Bojsen underviste i geografi samt historie og matematik i begynderklassen. Hans undervisningsform var præget af mange års arbejde i højskolen. Han virkede stærkest gennem sine livlige foredrag. Selv var han stærkt optaget af emnet, og han var meget morsom at høre på, men han lagde ikke særlig vægt på, om eleverne tilegnede sig stoffet med eksamen for øje. Han bekymrede sig ikke meget for, om de bestod eller ej — dumpede de, kom de jo gerne tilbage til Gedved. Et år, da han underviste i geografi i 2. klasse, der skulle op til eksamen, begyndte han med England og kom ikke længere end til London, så måtte eleverne selv klare resten.

Han kom for det meste ind i klassen med en pegepind i den ene hånd, satte sig ved pulten med en tommelfinger ved det ene øre, strøg sig ned over ansigtet med de andre fingre og stemte så i med en sang, ofte »Ved Lejre græsser nu får på vold« eller »Venner, hvor er vort fædreland dog kønt.«

Han var stærkt politisk og socialt interesseret og havde mange tillidshverv. I tresserne var han en kort tid folketingsmand, men nedlagde sit mandat, da den reviderede grundlov blev vedtaget. En del år senere blev han landstingsmand. Han var sognerådsformand, amtsrådsmedlem og formand for Horsens og Omegns Landboforening. I 1887 fik han oprettet et andelssvineslagteri i Horsens og blev bestyrelsens formand. Han drev selv et stort landbrug og holdt mange svin, der løb omkring alle mulige steder i landsbyen.

Bojsen forstod at få dygtige lærere knyttet til seminariet. J. Jeppesen, der senere blev ansat ved Ranum seminarium, underviste i fysik og stil, Martin Kristensen i naturhistorie, dansk og historie. Kort tid, før far kom til Gedved, havde seminariet fået en ny lærer, nemlig den senere seminarieforstander J. Byskov. Han var et geni til regning, og blandt seminaristerne gik der mange historier om hans dygtighed i dette fag. Da han tog eksamen i regning, skulle censorerne have sagt, at dersom man havde haft en karakter højere end ug, skulle han have haft den.

Den, der betød mest for seminariet i min fars tid, var vel nok Martin Kristensen. Han havde selv ug i alle fag til lærereksamen undtagen i sang. Han underviste udmærket, og seminaristerne fik gode karakterer i hans fag. Han var ualmindelig godt inde i floraen — kendte hver plante i omegnen. En af eleverne ville en dag forsøge at narre ham. Han satte en blomst fra en plante over på en af en anden slags og gik så op til Martin Kristensen og spurgte, hvad det var for en plante. Martin Kristensen gennemskuede straks hans bedrageri, så på eleven med sit skarpe blik og sagde: »Jeg tror nok, den hører til bøllefamilien.«

Seminaristerne i Gedved var på den tid stærkt politisk interesserede. De fleste var radikale, nogle sluttede sig til det moderate venstre, kun enkelte var højremænd. Seminaristerne holdt en del aviser, der blev fremlagt på seminariet og et par gange om året blev solgt ved auktion. Ved en sådan auktion opstod

der engang slagsmål mellem de politiske partier. Markus Hansen, der blev lærer i Brønderslev, var fører for de radikale. Deltagerne i kampen anvendte avisruller som våben. Kampen fortsattes helt ind i klasserne, så lærerne havde besvær med at komme ind, da undervisningen skulle begynde.

Skriftlig eksamen afholdtes på seminariet, men den mundtlige eksamen foregik på latinskolen i Århus. Hen i juli rejste eleverne fra Jyllands seminarier i hold på 25, i alfabetisk rækkefølge, til Århus. Seminarielærerne havde ikke noget med eksamen at gøre. Det var fremmede professorer, der eksaminerede og var censorer. Det skete dog, at seminarielærerne tog ud og bad for en elev. En af eleverne fra Gedved fik tg? i praktik og var således dumpet. Martin Kristensen rejste da til Århus og tog ham i forsvar for censorernes formand, etatsråd, professor Brix. Martin Kristensen fremhævede bl. a., at vedkommende elev var så selvstændig, at han var eneste højremand på seminariet. Brix forandrede da hans karakter til tg, så han bestod. Samme elev var så forbitret på matematik, at han efter eksamen bandt alle sine matematikbøger sammen og slæbte dem gennem gadernes snavs fulgt af et stort optog af seminarister og Gedved-ungdom.

I de år var der mange seminarieelever, der ikke bestod eksamen. I 1892 og 93 »faldt« over halvdelen af de indstillede. Nogle »dumpede«, fik negativ i et af hovedfagene, andre »sultede ihjel«, fik under godt i gennemsnit. I det hold, min far var på til sidste del, »faldt« 13 af 25, de fleste i religion og praktik. Der var flere, som læste i mange år. En seminarist i Gedved havde læst i 14 år. Om vinteren havde han vinterlærerplads og læste selv, men hvert forår mødte han i Gedved til skriftlig eksamen. Han måtte tage 1. del om et par gange, da den kun gjaldt i tre år.

Censorerne var strenge i deres bedømmelse af eksaminanderne. En seminarist skulle til eksamen i praktik fortælle om elefanten, og det gjorde han udmærket, men så ville han til sidst tegne den, og da det ikke gik så godt, fik han tg? og var dumpet.

Seminaristerne fra Gedved klarede sig godt i førstedelsfagene — regning, matematik, geografi, fysik og naturhistorie — men frihedsideerne, som på Gedved seminarium var sat i højsædet, kunne den høje eksamenskommission ikke med, og til sidste del »faldt« omkring halvdelen af de fra Gedved indstillede elever. Det var måske grunden til, at far forlod Gedved, da han havde taget 1. del. Han tog et år huslærerplads hos pastor Bak i Røgen og blev derefter i sommeren 1892 optaget i 3. klasse på Jelling seminarium.

Jelling var et statsseminarium, og det blev ledet efter andre retningslinier end Gedved. Der blev stillet bestemte fordringer til elevernes flid og opførsel, og forsømmelighed eller dårlig opførsel kunne resultere i bortvisning fra seminariet. Forstanderen, Sophus Sørensen, der senere blev biskop, var en myndig leder. Han førte seminariet videre i den ånd, der rådede i Svendsens og Madsens forstandertid, og holdt traditionerne fra den tid højt i ære.

Sophus Sørensen underviste i dogmatik, pædagogik og praktik. Hans viden var meget omfattende, og han var ualmindelig dygtig til at undervise. Han var i besiddelse af en forbavsende evne til at tilrettelægge stoffet, så eleverne kunne tilegne sig det. Den klasse, far gik i, var første hold, han underviste i pædagogik. Der var 24 elever, og gennemsnitskarakteren til eksamen blev mg?. Det var meget almindeligt, at en del elever fik negativ i pædagogik, men ingen fra Jelling havde dette år under tg.

Sophus Sørensen brugte ikke mange overflødige ord i sin undervisning — han holdt sig strengt til emnet — men en lille morsomhed fra en elev besvarede han som oftest med et venligt smil. Han gav en streng kritik i praktisk undervisningsøvelse, og eleverne følte sig små, når han sad i klassen og hørte på den opgave, de havde med børnene. Seminariets elever værdsatte ham højt som forstander. De indordnede sig villigt under ham, holdt meget af ham, men havde tillige stor respekt for ham. I tiden indtil 1894 var han tillige sognepræst i Jelling. Han var en god prædikant, og mange af seminarieeleverne var i hans tid flittige kirkegængere.

I 1899 blev Sophus Sørensen udnævnt til skolekonsulent, i 1903 blev han biskop over Lolland-Falsters stift, og fire år senere forflyttedes han til Århus stift. Som biskop var han jævn og ligetil. Jeg husker ham fra en visitats i Hylke skole i 1909. Han hilste far med ordene: »Det er rart at se sine gamle elever i gode embeder«. Da han hørte, at min søster samme dag skulle til Århus, tilbød han at hjælpe hende til rette i toget, og han var så omsorgsfuld for hende, at han fulgte hende helt op til den familie, hun skulle besøge.

Martin Sørensen underviste med stor dygtighed i dansk, historie og litteraturhistorie. K. M. Kristjansen, af eleverne kaldet Pi, var lærer i regning og sang. Han vandt sig et godt navn blandt eleverne, ikke blot på grund af sin dygtighed og trofasthed i gerningen, men også for den omsorg, han viste for sine elevers ve og vel. R. J. Holm blev udnævnt til forstander for forskoleseminariet i Vejle kort tid efter, at far begyndte i Jelling. Han var en ypperlig fortæller, kunne fortælle sagaer som ingen anden og lignede selv en viking med sit lange, hvide skæg. Han og seminarielærer C. M. Ibsen udgav flere bøger til undervisningsbrug og betød meget i skolekredse. Ibsen tog sin afsked i 1893, men på grund af sygdom underviste han ikke det år, min far var på seminariet.

Albert Jensen, der i min fars tid var vikar ved seminariet, afløste Ibsen som lærer i matematik og naturhistorie. Han virkede i Jelling i en lang år-række og fik stor betydning for seminariet. Holms efterfølger, cand. theol. W. Kierkegaard, senere provst i Nebel, underviste bl. a. i kirkehistorie. I den første tid, han var lærer ved seminariet, havde han af og til vanskeligheder med eleverne i 3. klasse, men da han havde været der en tid, satte de ham meget højt.

En af fars bedste venner blandt klassekammeraterne i Jelling var Ejler Møller, der blev kendt som seminarieforsstander for Odense seminarium. Hans far var på den tid præst i Gamborg og blev senere biskop i Ålborg. Ejler Møller begyndte i Jelling samtidig med far, og da de begge havde gjort for lidt ved sidstedelsfagene, blev de enige om at læse sammen. Far omtaler Ejler Møller som en dygtig elev og en flink kammerat. Han fik en stor eksamen. Bl. a. fik han ug i praktik for en samtale med børnene om salmen »Til himlene rækker din miskundhed, Gud«.

Ejler Møller var meget litterært interesseret. Allerede før han kom på seminariet havde han udgivet en digtsamling »Paa eventyrfart«. Mellem min fars bøger har jeg fundet et eksemplar af denne bog med følgende dedikation af forfatteren:

At tale ud om sin længsel,
 at tale ud om sin brud,
 det første sprænger ens fængsel,
 det andet læ'r vår springe ud.
 Men hvem gider tale, når ingen vil høre?
 Tak, du da, som lånte mig øre.

I venskab fra forfatteren.
 Jelling, den 13. januar 1893.

En aften havde Ejler Møller sammen med flere kammerater været en tur på kroen, hvor de havde opført sig på en måde, der stod i modstrid med seminariets fordringer til eleverne. Forstanderen kaldte dagen efter lærerne og eleverne sammen og holdt en tordentale for eleverne. Han meddelte dem, der havde været på kroen, at der var skrevet til deres forældre om deres opførsel, og dersom slig uorden gentog sig, ville de blive vist bort fra seminariet.

Et par dage efter fik Ejler Møller brev fra sin far, der meddelte sønnen sin ankomst. Ejler Møller blev hed om ørene og bad min far komme op til sig, så de kunne sidde og læse sammen, når faderen kom. Han mente, det ville mildne faderens vrede, når han så, hvor flittig sønnen var. Far fortæller, at Ejler Møller var meget urolig, og da de hørte postvognen, blev han helt desperat. Han sprang hen efter en vandkaraffel, faldt om på gulvet og slyngede karaffen hen i et hjørne af stuen og lå derefter som besvimet. Far måtte bære ham hen på sengen, hvor han lå og så meget lidende ud. Præsten kom imidlertid ikke, og Ejler Møllers pludselige sygdomstilfælde forsvandt hurtigt. Han spurgte far, om der ikke var et eller andet drikkeligt, han kunne ønske sig. Far foreslog champagne, og Ejler Møller løb straks hen på kroen og hentede en flaske af den ædle drik. Den knækkede de halsen på og holdt så en glad aften.

Som nævnt var det på den tid svære opgaver, der blev stillet til lærer-eksamen, og præstationerne blev hårdt bedømt. Af de 24 elever fra Jelling »faldt« de 5 i religiøs stil. I praktik fik eksaminanderne fire opgaver, som de måtte forberede sig på i 20 minutter, hvorefter de kom ind til børnene. Far trak opgaverne: Samtale med de små om noget læst, gennemgang af grundloven med de store, fortælle for de små om Guds himmelfart og katekisation med de store over ordene: »Gud anser ikke personer«.

VIGGO LASSENS VIRKE I HYLKE 1898-1940

Efter at far havde taget lærereksamen, var han et par år vikar forskellige steder — Erritsø, Nørskov, Laven og Bjedstrup — og den 1. april 1895 blev han ansat som lærer i Gram, Stilling sogn.

I Bjedstrup var han vikar i lærerembedet, der var ledigt efter lærer Meldgaards død. Meldgaard var som forfatter, under pseudonymet Sigurd Lind, en af Skanderborg-egnens kendteste lærere. Her lærte far og mor hinanden at kende. Mor var datter af gårdejer, senere opsynsmand og nattevagt ved sanatoriet i Silkeborg, Daniel Pedersen, men hun var opdraget i Bjedstrup skole. I oktober 1896 holdt mine forældre bryllup.

1. maj 1898 blev far ansat som lærer og kirkesanger i Hylke og virkede her i 42 år. Skolen var en af de gamle rytterskoler og var bygget efter samme

Rytterskolen, Hylke

tegning som alle de andre, men omkring 1820 var dens oprindelige indretning forandret. De 4 fag, der før udgjorde beboelseslejligheden, blev indrettet til skolestue, medens de øvrige 5 blev omdannet til beboelse, og kostald og fåresti henvistes til et udhus i haven.

I 1860 skete der igen en forandring, idet der blev bygget en ny skolestue på 5 fag til den vestre ende af huset, og alt det gamle blev nu anvendt til beboelse.

Da der i 1902 ikke mere var brug for kostald, fåresti og lade, blev det gamle udhus i haven revet ned, og et nyt udhus blev opført bag ved skolebygningen.

Fars forgænger i embedet var Søren Kristensen Hedegaard og hans igen hans svigerfar, Knud Ottosen, der var far til de to kendte skolemænd, sanginspektør, lektor M. Ottosen, Haderslev, og historikeren Johan Ottosen. En mindetavle over sidstnævnte er nu indsat over indgangsdøren i den gamle skole, der stadig bruges til beboelse.

Far var enclærer ved rytterskolen i 11 år, til der i 1909 opførtes en ny skole og ansattes en lærerinde. I de år, far var enclærer, var der over 100 børn i de to klasser, og selv i skolestuen fra 1860 var der kneben plads til det store elevtal.

Lærerlønningerne var på den tid blevet forbedrede, men der var dog ikke meget at slå til side med for en familie med et par børn. Begyndelseslønnen i Hylke var, så vidt jeg husker, 950 kr. årlig. Hertil kom brugen af en jordlod, der i min fars tid var bortforpagtet mod en afgift af 3—400 kr. årlig. Endnu på den tid var det skik, at beboerne ved forskellige lejligheder kom med gaver til læreren, f. eks. slagtemad, æg og mælk og i jagttiden harer, men efter som årene gik, faldt denne skik helt bort. Der blev endnu i min barndom ydet vederlag til kirkesangeren ved bryllupper og begravelser, og der blev betalt indgangspenge for børnene, når de begyndte deres skolegang.

Hylke skole 1909

Far var meget interesseret i havebrug, særlig i frugtavl, og hver dag sommeren igennem arbejdede han i sin fritid i skolens store have. Han var også »bimand« og havde i mange år 15—20 bistader stående i et hjørne af haven. Far havde også håndelag for andet praktisk arbejde, f. eks. reparerede han selv sin bil, en gammel Overland, ligesom han istandsatte vore cykler og forsålede vore sko og støvler. Ofte har han en søndag formiddag, når det ringede til gudstjeneste anden gang, ligget under bilen for at efterse et eller andet og måtte så skynde sig ind for at komme i kirketøjet.

Far drev vel i den første tid på det nærmeste undervisningen, som hans far havde gjort det, men han stivnede aldrig i et bestemt system, og han søgte stadig ved deltagelse i kurser at være på højde med de krav, der stilledes til skolens mænd. Han indførte fag som tegning, fysik, zoologi og botanik, der på den tid ikke var obligatoriske i landsbyskolen, og i flere år underviste han uden for skoletiden en del elever i engelsk.

Lektierperiet lå ham fjernt, men han forsøgte dog ikke at drage omsorg for, at hans elever fik en grundig tilegnelse af læsefagene. Han lagde særlig vægt på den opdragende side af skolegerningen og søgte gennem undervisningen, især i bibelhistorie og danmarkshistorie, at påvirke eleverne, så de fik sans for livets sande værdier.

Far røgtede en lang række tillidshverv i sognet og tog stærkt del i det folkelige arbejde. Han var bl. a. i mange år formand for sygekassen og brugsforeningen, formand for bibliotek, borger- og håndværkerforening og foredragsforening, og i den anledning kom kendte talere, mænd som seminarieforstanderne Vinther og Byskov, højskoleforstanderne Grønvald Nielsen og Elbek, pastor Holm, Fruering, pastor Bjerre, Kerteminde, Holger Rosenberg og P. A. Rosenberg, for blot at nævne nogle, jævnligt på besøg i skolen. Jeg forøgede ofte mine sparsomme lomme penge ved at slæbe talernes kufferter fra stationen ind til skolen og tilbage til stationen igen.

Mine forældre kom meget sammen med distriktets beboere. Ved fester i hjemmene var de selvkrevne gæster, og det blev betragtet som en selvfølge, at far ved en sådan lejlighed talte, og at han til bryllupper, jubilæer o. l. lavede en vise. Far var en meget dygtig forfatter af lejlighedssange.

Far kendte hvert hjem, der havde skolesøgende børn, så han var nøje inde i de forhold, hvorunder børnene voksede op, hvilket i forbindelse med beboernes forståelse af skolens arbejde lettede ham det vanskelige arbejde, der i de år, han var enelærer, var forbundet med at undervise og opdrage børnene i de overfyldte klasser og bibringe dem de nødvendige kundskaber.

Min far holdt ikke forældremøder — det var ikke på mode dengang, men hvert år arrangerede han en skolefest med forældresammenkomst, hvor der dog ikke blev talt om skolens arbejde. Det var ikke nødvendigt — det kendte forældrene gennem børnene og gennem samtaler med min far i hjemmene.

Far gav os sammen med mor et lykkeligt barndomshjem, så lykkeligt, at jeg ikke formår at skildre det i ord. Far tog sig meget af os, da vi voksede op, legede med os og talte med os om det, der optog os, men samtidig forstod han at sætte sig i respekt. Vi var bange, når vi havde gjort noget galt, ikke så meget for straffen som for, at far skulle gå og være vred på os.

Vore forældre forstod ved små midler at bringe os glæder — særlig vore fødselsdage og højtiderne gjorde de til festdage for os. Juleaften gjorde de til en højtidsaften, som vi aldrig glemmer. Da vi blev voksne, blev far for os tillige en trofast kammerat og rådgiver. Aldrig kom vi forgæves til far med noget, der lå os på sinde. Han hjalp os ikke blot med kærlige ord i tale og i breve, men også i handling hjalp han os gang på gang. Det var næsten altid far, der gav, og vi andre, der tog imod.

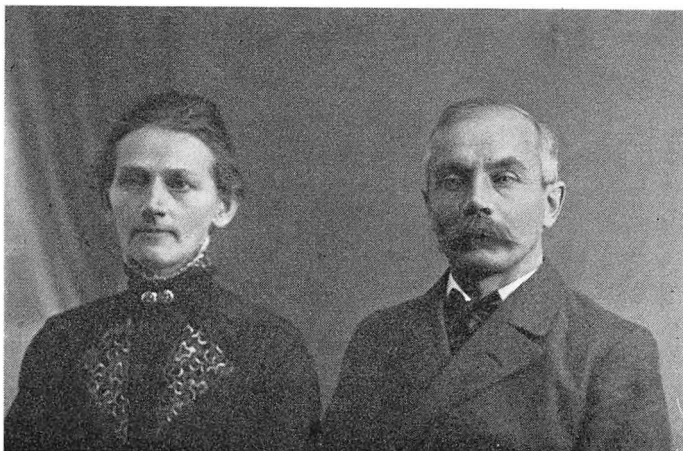
Far ejede et rigt sind, fuld af godhed og kærlighed til alle, og han delte ud til os alle af denne rigdom. Han forstod at udtrykke sig så smukt både i poesi og i prosa, og han har ved sine taler og sange forhøjet glæden ved mange sammenkomster. Han var en lykkelig og glad mand. »Glæd andre, så bliver du selv glad«, siger et gammelt ord. Det ord levede far efter. Han glædede andre, og han blev selv glad.

Mor havde ikke som far sit virke udadtil. Mor ofrede sig helt for sit hjem og lagde hele sit arbejde her. Mor passede hjemmet mønsterværdigt. Der måtte ikke være noget at pege fingre ad, og det var der heller ikke. Der var meget at bestille for mor, særlig da vi var små. Jeg husker, hvorledes mor sad aften efter aften og stoppede og lappede, når de mindste var kommet i seng, men hvor travlt mor end havde, fik hun altid tid til at komme op i børneværelset og bede aftenbøn med os og se efter, om vi lå godt.

Mor var så omhyggelig for os, men hun forkælede os ikke. Hun var selv blevet opdraget til orden, sparsommelighed og lydighed, og det søgte hun også at lære os. Hun viste vel ikke sine følelser så stærkt som far og gav dem ikke så stærkt udtryk, men inderst inde havde hun lige så følsomt et sind. Mor var mere nøgtern end far, og når far skulle holde en tale eller skrive en sang, lod han ofte mor høre noget af det, spurgte hende til råds og rettede sig efter hendes kritiske bemærkninger. Hvis far var for rundhåndet, for godgørende over for os, så kunne mor sige: »Pas nu på, at du ikke hjælper dem for meget — de skal jo lære at klare sig selv engang«.

Mor var meget plaget af sygdom, en hofteskade. I de sidste 30 år af sit liv havde hun sikkert smerter i benet hver dag. Vi forstod ikke som børn, at det ofte var strengt for mor at holde alt i orden, men da vi blev voksne, forstod vi, hvor hun ofrede sig for at gøre alt så godt som muligt for far og os og de mange gæster, der kom i hjemmet. Det var mærkeligt, at mor kunne

bevare sit glade sind og gode humør så godt, som hun kunne. Ofte kunne hun ikke bevæge sig uden store smerter, og ofte lå hun vågen det meste af natten, men vi mærkede ikke meget til det. Mor var stærk i sin svaghed. Hun lærte at bide smerterne i sig og vise et glad ansigt. Da vi blev voksne, syntes vi, at det var for strengt for hende at have os alle samlede hjemme i ferierne, men det ville hun ikke høre tale om, vi skulle blive ved med at komme sammen

Anna og Viggo Lassen

i ferierne, som vi plejede, og selv om hun var træt efter en travl dag, så var der ingen, der morede sig bedre end hun om aftenen, når vi samledes, om sommeren ved leg i haven og om vinteren ved samtale, sang eller et eller andet spil i stuerne.

Mor kom ikke så meget ud som vi andre, men hun fandt glæderne hjemme. Hun elskede at gå og pusle med sine blomster, som hun plejede med nænsom hånd, og hun elskede at sidde med sit strikketøj og en god bog.

Der er særlig et par billeder af mor, som står tydeligt for mig, og jeg tænker også for mine søskende. Det er mor, der kom gående ned ad havegangen med sit milde smil for at tage imod os, når vi kom hjem. Det er mor, der sad ved sybordet med strikketøjet eller sytøjet, og det er mor, der, når vi skulle rejse, fulgte os ned ad havegangen til vejen og stod der og vinkede, når vi gik ud ad vejen.

Mor var så trofast og så rørende beskeden. Vi måtte ikke have ulejlighed for hendes skyld. Lejede vi en bil til hende, når hun kom og besøgte os, så var det alt for galt. Og sådan var det helt igennem — mor var så let at gøre glad, så taknemlig for lidt.

Et indtryk af, hvorledes fars undervisning formede sig, kan vist bedst gives ved at anføre uddrag af gamle elevers udtalelser om ham.

En lærerinde, der havde været hans elev i skolen og som senere blev forberedt til seminariet hos ham, skrev ved hans 25 års jubilæum i Hylke:

»Jeg husker, som var det i går, hvor spændte vi var på den »nye degn«. Vi var vant til at se nye ansigter i skolen. Vi havde haft 6--7 vikarer i de

sidste år, men vi vidste godt, at Dem blev vi ikke så hurtig kvit, så spændingen var stor. Jeg tror egentlig ikke, det første indtryk var så gunstigt, men så begyndte det at blive morsomt at gå i skole. Det kunne hænde, at De i det store frikvarter kom ud til os på legepladsen og hjalp os med at lege, så der ret kom fart i det, og var vejret dårligt, kunne det ske, at bordene i skolestuen blev skubbet sammen, og »degnen selv« lærte os sanglege og danse, så støvet røg, og vi alle burde være døde af bacillerne, vi slugte. Og når legen var forbi, og timen begyndte, tror jeg ikke, der var en af os, der ikke ville gøre hvad det skulle være til gengæld i retning af flid o. s. v.

Viggo Lassen i Hylke skole

Ja, vore hjerter vandt De, ikke mindst om sommeren, når De tog os med ud på botanisereture, der gerne endte med, at vi fik en lystig tagfat på marken ved højen i skoven. Mange glade minder fra vor barndom har vi, Deres elever, Dem at takke for, og vi gør det af hele vort hjerte. Den gang var vi endnu ikke i barnets århundrede, og vi var ikke forvante med fornøjelser, så skolen, hvor arbejdet var blandet med leg, stod i en særlig glans for os«.

I bogen »Min far var præst«, skriver stadsingeniør E. Bollerup, Vejle, der var min skolekammerat og bedste legekammerat (hans far var provst i Hylke) således om sin skolegang i Hylke skole:

»Det andet midtpunkt i min Hylke-tilværelse er skolen. Den gamle skole lå lige over for præstegården på den anden side af vejen, så jeg havde ikke langt til skole de første år. Det var en af Frederik den Fjerdes gamle rytterskoler, og der var kun to klasser, de store og de små. Dengang gjaldt det jo om at tilrettelægge sagerne således, at børnene mest muligt kunne hjælpe hjemme, og derfor var det sådan, at de store om sommeren kun gik i skole 3 dage om ugen fra 7 til 11, og til gengæld havde vi små rigeligt med skolegang om sommeren. Om vinteren måtte de store holde for, og de små kunne slippe for at komme tidligt op om morgenen og ud i mørket. Det er klart, at under-

Hylke kirke

visningen under disse forhold måtte blive ret primitiv, og mange af de fag, som nu er en selvfølge i enhver skole, lærte vi intet som helst af, men til gengæld blev vi belært grundigt i de vigtigste fag.

I en sådan gammeldags toklasset skole var der naturligvis kun een lærer, og alt ahang faktisk af ham og hans personlighed. Vor lærer, Viggo Lassen, var, da jeg kom i skole, en ganske ung mand, men han var en enestående dygtig lærer og en fremragende pædagog. En rask lussing, der altid sad, hvor den skulle, kunne der nok falde, og en enkelt gang en omgang af spanskkrøret, men det er min absolutte overbevisning, at ingen af børnene bar nag af den grund. Lassens familie havde gennem mange generationer været lærere, og de efterfølgende generationer er det forresten også.

Han lærte os på en fortrinlig måde at læse, skrive og regne. Om hans form for regneundervisning kunne der skrives et helt værk. Hver enkelt elev lærte efter sine evner, og udenadlært systematik og forståelse var passende blandet. Visse regningsarter lærte vi rent mekanisk, uden at der navnlig i begyndelsen var nogen som helst dybere forståelse bagved. Man ganger en brøk med en brøk ved at gange tæller med tæller og nævner med nævner, og dermed basta. Da jeg senere kom i mellemskolen og i matematikken stødte på de samme forhold og fik dem forklaret ad mere teoretisk vej, var det en uvurderlig støtte, at jeg på forhånd vidste, hvordan det var, man skulle bære sig ad.

Religionen var et vigtigt fag, og bibelhistorien, som det forlangtes, at vi skulle kunne fortælle, forstod han at levendegøre for os, så de gammeltestamentlige fortællinger stod lyslevende for os.

Foruden de allerede nævnte fag lærte vi en lille smule danmarkshistorie, og også her kom lærer Lassens pædagogiske evner og hans fortællekunst os til uvurderlig nytte. Hvad enten sagen drejede sig om sagntidens konger, om bondefrigørelsen eller om treårskrigen, forstod han at få os til at lytte. Hans beskrivelse af ånden fra 48 og hans redegørelse for de strategiske forhold

omkring slaget ved Isted glemmer jeg aldrig. Han havde den store evne at kunne rive en enkelt episode løs af en stor sammenhæng og gøre den så levende for os, at vi bogstavelig talt levede med i tiden og i det, der foregik.

Lærer Lassens redegørelse for Danmarks tilblivelse i istiden var næppe fuldt ud i overensstemmelse med de nyeste geologiske teorier, men i hovedtrækkene var den rigtig, og beskrivelsen af det, der var foregået, optog os levende. Om det så var fysik og kemi og ikke mindst astronomi, fik vi lidt at vide om det. Ved hjælp af et meget primitivt apparat fik vi forklaret jordens og de andre planeters rundtur omkring solen og månens kredsen om jorden og derved en svag fornemmelse af, hvordan måne- og solformørkelse opstod. Da der i 1911 eller 12 kom en ret betydelig solformørkelse, var vi meget stolte over at vide lidt om, hvad det egentlig var, der foregik.

Dengang var sognepræsten jo født formand for skolekommissionen, og der udviklede sig hurtigt et meget intimt og venskabeligt samarbejde mellem lærer Lassen og min far. Far interesserede sig levende for undervisningsproblemer, og naturligvis glædede det ham som præst at se, hvor gode kundskaber vi havde i religion, men også de andre fag, og ikke mindst regning, havde hans dybe interesse. Han har senere hen mange gange fortalt mig, hvor heldig jeg var med at have en lærer som Lassen i mine første skoleår. I sin gerning som provst havde han rig lejlighed til at konstatere forskellen fra skole til skole og fra sogn til sogn, og bedre lærer end Lassen traf man aldrig, hans ligemand kun sjældent.

Den ene ende af skolebygningen var optaget af skolestuen og forgangen, i den anden var lærerens lejlighed, der vist efter den tids forhold var aldeles udmærket, men sommetider kunne det jo nok knibe lidt med vedligeholdelsen, der var jo ikke mange penge mellem folk dengang, og sognerådet var nødt til at se på skillingerne. Men lidt godt humør kunne jo undertiden klare svært på begreberne, og engang da lærer Lassen syntes, at nu var hans køkkengulv alligevel blevet et nummer for dårligt, greb han sagen an på sin egen måde, og resultatet udeblev ikke.

Andragende:

Kære, rare »sognerødder«!
Undskyld jeg på tiggerfødder
beder ydmygt: »Lån mig øre
til den bøn, jeg vil fremføre.«

Byen er et paradis,
(skolen med begribeligvis),
dog her er et notabene,
som er os til megen gene.

Ak vort stakkels køkkengulv
det har fået hul på hul,
det har udstridt, er opslidt,
det er gammelt, det er skidt.

Disse gamle køkkensten,
de er os til megen men.
Hvis vi vore ben nu brækker?
Tanken derom os forskrækker.

Hvilket ansvar og I får,
hvis det os således går!
Nej, det kan I ikke bære,
ej I kan så hårde være.

Kære, gode vise syv!
Hold jer ikke nu så »styv«!
Sig for denne gang blot: »Pyt,
lad os give ham et nyt.«

Send det gamle på museum!
— det er passende dertil —
Læg så os et nyt på pladsen,
da jeg takker. *Viggo Lassen.*

Skolekommissionens påtegning:

At høre Lassens svare sukken,
fordi hans køkkengulv er sprukken,
har rørt mig næstendels til gråd.
Jeg derfor be'r: »O, kære råd,
vær ikke dyr og ej fortrædeligt,
gør snarest degnens gulv betrædeligt.«

J. T. Bollerup,
provst og sognepræst.

Sognerådets svar:

Rare Lassen — lille Lassen!
Skønt der ebbe er i kassen,
dog et køkkengulv I får.
Vi bør ej det ansvar have,
om et led I får af lave —
mindre for et brækket lår.

På museum send det gamle!
Hvis De ret forstår at handle,
det derfor De får et »nyv«,
dog om der bli'r difference,
skal af sognets slunkne kasse
vi den dække alle syv.

Bli'r der noget overskud,
må De sætte dette ud,
at det kan trække renter,
som vi siden skænker bort
til universitetet stort,
hvorefter Århus venter.

P. J. Christensen.
sognerådsformand.

Jeg har i min skrivebordsskuffe liggende et bundt af fars lejlighedssange, og som et eksempel på hans evne til at »lave« en vise eller en sang skal gengives en konfirmations- og en sølvbryllupssang.

Konfirmationssang:

Til lykke på din højtidsdag
vi dig nu alle bringe —
og se dig om, et festligt lag
vil hjælpe dig at svinge
med frejdigt mod »livsfanen« kæk
og bringe i det mørke skræk.
Giv glad din hånd til pagten,
så giver Gud dig magten.

Er svunden nu din barndomstid,
vi ved, den gav dig glæde —
gå fremad kun som nu med flid,
blandt lysets børn tag sæde.
Foran dig ligger håbet end,
så trofast dig mod livet vend.
Gig glad din hånd til pagten,
så giver Gud dig magten.

Så har vi da til dig den tro,
at du vil ikke svige —
du lysets tanker giver bo,
mod mørket vil du krige.
»Din hånd er lagt på Herrens plov,
se ej til verdens trylleskov.«
Den aldrig tager magten,
når du står fast i pagten.

Så vend kun øjet frejdigt frem
og se mod dag, der kommer,
og glad din ungdoms harpe stem,
så bringer dag dig sommer.
Hvad smukt dit barneøjeblik så,
det vil i ungdoms år du nå,
når du står fast i pagten,
og lysets Gud har magten.

Og barndomsår som lykkekår
vil stå med glans om tinde,
og poesiers stråleskær
dem farver, når de svinde,
og de skal for din tanke stå,
og livets andre dage grå
dem aldrig skal fordunkle,
i mindets lys de funkle.

Sølvbryllupssang:

Forglemmigejen.

Der gror en blomst ved bækken med særskønne navn,
lysblå stråler den med skin og skær af himlen.
Kronens blade en guldkrans ømt slutter i sin favn —
ved aftenstund genspejl af stjernevimlen.

Den suger alt sit liv fra det rindende vand,
fra de skjulte kilder strømmer det om roden —
fint kranser den min vej langs med bækkeløbets rand,
og skjulte dyb det gemmer den for foden.

Forglemmigej, kærminde, du randt mig i hu,
da igennem svundne år jeg så tilbage —
ingen blomst kan mig røre mere ømt i sind end nu —
du kalder frem for mig de fjerne dage.

Sødt tryller du min barndom i minderne frem,
sært det hvisker som blad i lune vinde,
det dugger for mit øje, når der hviskes navnet hjem.
Forglemmigej — derom vil du mig minde.

Forglem mig ej — så siger det hjem, jeg vandt ind
 med det kæreste for mig — mit kongerige —
 det bæver mig i sjælen — det blusser på min kind —
 mit hjem, min fred, min lykke uden lige.

Forglem mig ej — det lyder fra venner, jeg fandt,
 og det lyser fra øje mod øje —
 det tvinger frem min tak for de dage, som svandt,
 for alt så vel for mig de ville føje.

Nej aldrig vil jeg glemme min solfyldte dag—
 hvert et minde er som strejf og skær fra himlen —
 det vil løfte mig og styrke mig til stedse bedre tag —
 det lyser over vej som stjernevrímlen.

Og vil jeg da som blomsten mit liv hente frem
 fra de skjulte kilders væld fra evigheden —
 jeg stævne vil mit livsløb mod livets rette hjem,
 mod ham, som evigt giver glæden — freden.

Hylke skole, 17. oktober 1921.

Med hjertelig tak.

Anna og V. Lassen.

Min far tog sin afsked som lærer i Hylke i 1940, og mine forældre flyttede til Bjerringbro. Far døde i maj 1943, min mor døde tre uger senere. De ligger begravet på Bjerringbro kirkegård. I en omtale af fars virke i Hylke, som Aarhus Amtstidende bragte, nogle dage før far tog sin afsked, stod der bl. a.:

»En meget dygtig og i vide kredse anset skolemand afslutter sin lærergerning efter at have virket ved samme skole i 42 år. Det er en stor og vel-signelsesrig gerning, lærer Lassen har øvet i Hylke. Hans fríisind har altid præget undervisningen, og han har haft den tilpasningsevne, der skal til for at skabe det rette tillidsforhold mellem lærer, barn og hjem.

Ved sin grundige undervisning, sit ægte væsen og hele tillídvækkende personlighed vandt han børnenes respekt og kærlighed. Forældrene sendte trykt deres børn til Hylke, ikke blot fordi Lassen var distriktets lærer, men også fordi de vidste, han havde et livssyn, som faldt sammen med deres. Lærer Lassen såede aldrig tvívl i barnets sjæl, og det er der mange, der ved afskeden vil sige ham tak for. Ikke mindst hans religionstimer har elever og forældre været glade for.

Foruden at have passet sin skole med den største samvittighedsfuldhed har han gjort en stor indsats i oplysningsarbejdet for ungdommen og på anden måde. Tillige har han dygtigt og godt røgtet en lang række betydelige og samfundsnyttige tillíds hverv. I bibliotekssagen har han udført et stort og fortjenstfuldt arbejde. Han var i en længere árrække formand for lærerkredsen og var indtil i fjor formand for det udvalg, som forestår afholdelsen af skole- og efterárrsmødet i Skanderborg. Skolestuen var dog altid det sted, hvor han havde sine bedste stunder.

Mange har i årenes løb søgt råd og oplysning hos lærer Lassen, der altid med stor tjenstvillighed har ydet bistand, ligesom enhver altid er blevet modtaget med megen gæstfrihed i det hyggelige hjem hos lærer Lassen og hustru.«

VI.

TAGE BUNDGAARD LASSEN

Ansæt ved Brande Byskole-Præstelundskolen, Brande, 1923-1967.

MINDER FRA RYTTERSKOLEN

Jeg er født i den gamle rytterskole i Hylke den 6. juni 1900. Det ældste minde, jeg har fra mit barndomshjem, er, at det gamle udhus i haven en sommer blev revet ned, og der blev bygget et nyt bag ved skolebygningen. Hele sommeren igennem lå der ude i gården store bunker af sten, bjælker og brædder, imellem hvilke min ældste søster og jeg fandt på mange spændende lege, men da jeg en dag faldt mellem bjælkerne og fik et rustent søm op i bagdelen, blev det forbudt os at benytte denne legeplads. I løbet af vinteren blev bunkerne imidlertid fjernet, og vi fandt så snart på andre lege.

Allerede da jeg var fem år gammel, fulgte jeg daglig min far ind i skolestuen og tilbragte en stor del af min tid derinde.

Jeg husker endnu tydeligt det lille, lavloftede rum, der var tæt pakket med børn — skolen havde på den tid, umiddelbart efter århundredskiftet, to klasser med over 60 børn i hver klasse. Skolebordene stod så tæt, at man måtte kante sig op mellem rækkerne, og for at skaffe siddepladser til alle børnene havde man anbragt nogle af de gamle seksmandsborde fra rytterskolens første tid nederst i skolestuen.

Når jeg i erindringen genkalder billedet af den store børneflokk i ældste klasse, hvor jeg holdt mest af at være, træder de forskellige ansigter med tydelighed frem for mig. Jeg ser dem, som de en blæsende efterårsdag stod grupperet omkring den rustrøde vandpost på legepladsen, som silhuetter mod rytterskolens nøgne, hvide gavlflade, opstillet af en omrejsende fotograf, der på den tid besøgte egnens skoler.

Klarest fremtræder billedet af en stor, klodset dreng ved navn Janus, af kammeraterne kaldet Janus Skævben, der med sine skrævende hjulben, hænderne dybt begravet i bukselommerne og med et måbende udtryk i sit ansigt havde taget opstilling i forreste række. Han er for mig så afgjort gruppens midtpunkt, og dersom de forskellige ansigtstræk med tiden udviskes, vil billedet af Janus sikkert blive stående for mig med samme skarphed som nu.

Grunden til, at han står tydeligere for mig end de andre, er ikke den, at han på nogen måde udmærkede sig i klassen eller på legepladsen, men tværtimod den, at han var den dårligst begavede i hele klassen, en sinke, der på grund af sine små åndsevner ofte pådrog sig kammeraternes latter og spot.

Havde han haft sin skoletid nu og ikke for 60 år siden, ville han være blevet prøvet af en skolepsykolog, der ville have henvist ham til særundervisning. Men da Janus gik i skole, var der ingen skolepsykologer og ingen særundervisning. Janus sad år efter år med sin abc og sin regnebog for første klasse, og da han gik ud af skolen, var han ikke nået videre, end at han til nød kendte bogstaverne og kunne addere og subtrahere med små talstørrelser.

Der sad på den tid mange Januser rundt om i landets skoler, og grunden til, at de gik ud af skolen som analfabeter, var ikke, at lærerne ikke forstod at undervise dem, men den sendrægtighed, skolemyndighederne udviste med hensyn til at forbedre skoleforholdene. I en klasse med over 60 elever havde en lærer mere end nok at gøre med de normalt begavede og kunne ikke afse tid til at tage sig tilstrækkeligt af Januserne.

Jeg havde ondt af Janus og søgte at hjælpe ham, så godt jeg kunne. Jeg husker ham, som han sad tæt ved den store runde kakkelovn på den yderste plads ved det nederste seksmandsbord og masede med at skrive bogstaver og tal. Når han møjsommeligt havde fået tavlen skrevet fuld, spyttede han på den, tørrede den over med fingrene, gned den halvtør med trøjeærmet og tog så atter fat på tællekæden 1—10 eller på abc'ens for ham så vanskelige bogstav-sammensætninger: is — si — os — so.

Jeg stod ved siden af ham time efter time og hjalp ham med at stave de få ord, han havde for som lektie, eller hjalp ham med at regne lette additions- og subtraktionsopgaver, lette for et normalt begavet seksårshavn, men vanskelige for en trettenårs Janus.

Havde han skrevet $2 + 2 = 5$, viskede jeg diskret 5 tallet ud, lagde først venstre hånds tommel- og pegefinger og derefter de tilsvarende fingre på højre hånd over bordkanten. Janus talte efter, hviskede fire, idet han så spørgende på mig, som om han tvivlede på resultatets rigtighed, og først når jeg havde nikked, skrev han sit skæve firtal, stolt som en mellemskoleelev, der på egen hånd havde løst en vanskelig matematisk opgave.

Når min far havde sat klassens forskellige hold i gang med deres arbejde, et hold med regning, et andet hold med skønskrivning og et tredje med indskrivning af diktat, kom han ned til Janus for at stave lektien igennem med ham. Så blev der musestille i klassen, alle lyttede spændt for ikke at gå glip af de morsomme ord, Janus dannede, når han skulle forbinde bogstaverne med hverandre.

Det var unægtelig også en festlig forestilling, Janus ufrivilligt opførte, hver gang han blev hørt. Han gentog som regel bogstaverne et par gange og fandt så på et ord, der havde nogen lighed med bogstavlydene: ni, ni, kanin — to, to, tor — os, os, ost. Intet under, at det kneb for børnene i klassen at holde latteren tilbage.

Vel sagtens for at hverken Janus eller hans kammerater skulle mærke, at han indtog en særstilling i klassen, prøvede far enkelte gange at høre Janus i lette tabelstykker og i enkelte byer, som far i forvejen havde forsøgt at lære ham. Janus skulle således en dag høres i 3-tabellen. Far skrev på tavlen 6×3 . Janus tænkte sig længe om, så gik der et smil over hans ansigt, og troskyldigt spurgte han: »Ment du it 5×3 ?«. Rimeligvis havde han på en eller anden måde fundet ud af, at det var femten, og ville nu gerne, at sekstallet blev ombyttet med et femtal.

Samme dag skulle han på danmarkskortet, hvor byernes begyndelsesbogstav var anført, finde et par af Limfjords-byerne og nævne navnene. Han begyndte med Løgster, stod længe og stirrede på det store L, drejede sig om mod far, og med et forlegent smil kom han så med det for os alle så overraskende spørgsmål: »Det skul da vel alle væ London?«. Alle i klassen, selv far, brast i latter, men siden slap Janus for at blive overhørt på samme måde som de andre i klassen.

Når Janus havde dummet sig i timerne, var han ofte i frikvartererne genstand for kammeraternes drillerier. Tilsyneladende tog han sig det ikke nær — han legede sammen med de andre, skønt de også her morede sig over ham og havde ham lidt til bedste. Skulle der leges Tagfat eller Stå Troid, blev han næsten altid udtaget til at være første fanger, og da han, på grund af at benene sad på ham som på en grævlingehund, ikke udmærkede sig som løber, måtte han på de dage, hvor det morede kammeraterne, trave rundt i frikvartererne og i middagspausen uden at kunne fange en eneste af dem.

Gik det for vidt med de andres jubel over hans klodsethed, kom jeg ham til hjælp, tog ham ved hånden og hjalp ham med at fange. Om det var, fordi jeg var den mindste i flokken, eller fordi man ville stå sig godt med degnens søn, skal jeg ikke kunne sige, men resultatet blev hver gang, at en lod sig fange, og Janus slap fri.

Som jeg nu tænker tilbage på Janus' skoletid, kan jeg ikke mere skelne de enkelte dage fra hverandre. De er i erindringen kædet sammen til en lang tid, hvor jeg hver dag var opfyldt af ønsket om at hjælpe Janus mod de andres drillerier. Dog er der en hændelse, der står som prentet ind i min bevidsthed, trukket stærkere op i min erindring end tidens øvrige tildragelser, så at den aldrig vil fortone sig sammen med disse.

Denne hændelse indtraf den dag, Janus havde anbragt London ved Limfjorden. Hans kammerater drillede ham i middagspausen ud over alle grænser, og da Janus i forvejen var nedtrykt over sine mildest talt uheldige præstationer i regne- og geografitimen, kunne han ikke som sædvanlig tage deres drillerier med godt humør.

Han havde stillet sig med ryggen mod en af bomstolperne og ville ikke lege med. Som han stod der under den ophejsede bom mellem bomstolperne, mindede han med sit forgræmmede ansigt om en forbryder, der er blevet ført til galgen og kun venter på at blive klynget op. Kammeraterne sværmede om ham og søgte at overgå hverandre med drillende hentydninger til hans fortætelser i timerne.

»Er du falden ned fra månen, Janus? — Har du ondt i maven, Janus? — Har du slugt en ost? — Nej, mon han ikke har slugt en kanin? — Tænker du på å ta te London, Janus?«.

Da de til sidst begyndte at smide sten og jordknolde mellem benene på ham, gik det for vidt. Janus greb en sten, slyngede den af al sin kraft efter de nærmeststående, der sprang til side, så stenen fløj forbi, helt over til skolebygningen, hvor den gik gennem et af vinduerne.

Den gennemtrængende klirren af glas, der knustes mod stenbroen, fik for et øjeblik al samtale til at forstumme, men så brød en orkan af harmfyldte råb løs omkring Janus.

»Do ka stole på, æ degn blyvver gal!«. »Do får tæsk, å de hår do godt a!«. »Do kommer te å betål æ rud!«.

I det samme blev der kaldt ind. Janus fulgte grædende efter flokken, der med større iver end sædvanlig stormede ind i skolestuen. Far behøvede ikke at spørge om, hvem der var synderen. Det stod tydeligt skrevet i Janus' tårevædede ansigt. Dommen blev straks afsagt: »De, der har drillet Janus, får en times eftersidning. Janus betaler ruden med 50 øre, og så taler vi ikke mere om det. Hold så op med din græden, Janus!«.

Men Janus lod sig ikke trøste. Han var fra et fattigt hjem, og 50 øre var for ham en så stor kapital, at han ikke turde gøre sig håb om at kunne fremskaffe den. Med hovedet hvilende mod den ru bordplade græd han så heftigt, at tårerne som blanke striber langsomt banede sig vej gennem de figurer og initialer, rytterskolens tidligere elever med grifler og knive havde prentet i pladen for at efterlade sig et minde om deres skoletid.

Synet af den grædende Janus rørte mig dybt. Stille listede jeg mig ud af skolestuen og gik ind i køkkenet, hvor jeg hurtigt satte min mor ind i den for Janus så fortvivlede situation. Mit ønske, om jeg måtte »låne« 50 øre af husholdningskassen, blev straks efterkommet, og med en håndfuld småpenge vendte jeg snart efter tilbage til den endnu grædende Janus.

Uden at selv de nærmestsiddende bemærkede det, fik jeg ham til at tage pengene, som straks forsvandt ned i hans rummelige bukselommer, og da jeg havde gjort ham begribelig, at han først næste dag måtte aflevere pengene til far, tog vi fat på vort sædvanlige arbejde med tal og bogstaver.

Den følgende dag havde Janus en kurv dejlige, sorte syltekirsebær med til mor, og efter morgensangen gik han stolt op til far og tømte lommens indhold af 2 og 5 ører iblandet med kirsebærsten og lommeuld ud på katederet.

Far var synligt overrasket såvel over den hurtighed, hvormed bøden blev betalt, som over foræringen. For mor og mig var overraskelsen — i al fald med hensyn til den omgående erlæggelse af den Janus idømte bøde — knap så stor.

SOGNEFOGDENS GUDSØN

Landsbyens sognefoged var min gudfar. Hans gård lå ikke så langt fra rytterskolen, og fra jeg var et par år gammel, gik jeg ofte over i sognefogedgården. Med min hånd i sognefogdens store, barkedede arbejdsnæve travede jeg med ham rundt i stald og mark og blev ven med alle gårdens dyr.

Næst efter mit eget hjem var sognefogedgården i mine første barndomsår mit kæreste opholdssted. At færdes her var som at blade i den store eventyrbog med de farvelagte billeder, jeg undertiden fik lov at låne af min far.

Hver dag bragte mig her nye oplevelser, særlig i forårstiden. I timevis kunne jeg da stå og se på de kåde lam, der sprang rundt på marken og puffede til hverandre som drengene hjemme på legepladsen, på føllet, der efter en rask tur om i toften kom farende hen til moderen for at få sin tørst slukket, eller på de gule gæslinger, der boltrede sig i dammens grumsede vand.

Spændende var det, når jeg fik lov at ride det gamle, skimlede føløg ud i marken, morsomt når jeg kørte med sognefogden til møllen, men allerbedst var dog høsttiden med de mange køreture på de høje kornlæs.

De festligste dage i min tilværelse — foruden juleaften og min fødselsdag — indtraf, når sognefogden tog mig med til købstaden. Det skete som oftest, når han skulle levere grise til slagteriet. Så tronede jeg ved siden af sognefogden og følte mig så stolt, som om grisevognen var kongens karet, og det var kongens staldmester, jeg sad ved siden af.

Det eneste, der ærgrede mig, når vi kom til købstaden, var, at folk ikke hilste på os. Det var, som om de slet ikke lagde mærke til, at nu kom sognefogden og hans gud søn. De gik forbi os, som de gik forbi andre, nikkede ikke engang til sognefogden, som folk gjorde hjemme i landsbyen. Den første gang,

jeg var med i byen, tog jeg hatten af for alle dem, jeg kom forbi, indtil sognefogden sagde, at det skulle jeg ikke, for det brugte folk i byen ikke. Det kunne jeg ikke forstå, men det måtte jo passe, når sognefogeden sagde det.

Kun een gang stod folk stille og så efter os, og den opmærksomhed, vi da pådrog os, var så lidt smigrende for os, at ingen af os i lang tid derefter omtalte det til nogen. Jeg var vel da 3—4 år, og det var en af mine første ture til købstaden. Sognefogden havde spændt fra i købmandsgården, og vi var så derfra gået op gennem byen. Da havde folk vendt sig om og set smilende efter os. Sognefogden havde følt sig helt bæret. Mon det var ham eller den lille dreng, de beundrede? Pludselig kom han til at se, at elastikken i mine bukser var gået i stykker, så de hang om hælene på mig, og skjorten flagrede efter mig. Så forstod han, at det ikke var beundrende blikke, folk havde rettet efter os. Skyndsomst fik han mig med ind i en port og fik mit tøj ordnet.

Lille og spinkel var jeg barndommen igennem, men jeg hævdede mig blandt de store ved at påtage mig et rask væsen, og jeg blev derfor aldrig betragtet som en undermåler.

Når bålet valborgaften var brændt ned, så jeg lige kunne se over det, var jeg den første til at springe over det og viste derved, som Rolf Krake og hans kæmper hos kong Adils, at den skyr ej ild, som over den springer.

Når jeg sammen med byens andre drenge om sommeren gik ned til søen for at bade, var jeg den første til at springe på hovedet i vandet. Vel fik jeg aldrig stor færdighed i at svømme — som jeg også selv beskedent udtrykte det: »Det er ikke noget, der er værd at prale af — kun lidt hundesvømning«, men da jeg var mellem dem, der tog de fleste dukkerter, blev jeg aldrig sat i klasse med »vandskrækkerne«, den kategori af drenge, der ikke turde få hovedet under vandet.

Have drengene om vinteren hugget skåder i branddammen, var ingen så dumdristig som jeg til at springe hen over de farligste steder, og når vi på selvlavede tømmerflåder og i utætte kar sejlede på mølledammen og udkæmpede »blodige« sørøverslag, var jeg en af de mest forvovne til at sejle de andre i sænk, hvilket en dag, da jeg sammen med møllerens søn havde bemanded et gammelt dejtrug, hævnede sig på den måde, at vi ved sammenstød med et andet sørøverskib begge væltede i dammen. Heldigvis var det på lavt vand, og da jeg kom til at hænge på ryggen af min kampfælle, havde jeg det nogenlunde på det tørre, men da han åbenbart mente, at jeg var sluppet for billigt, rystede han mig af sig, så vi kom til at lide samme skæbne. Vandet drev af os, da vi nåede land, og kamplysten var foreløbig gået af os.

Aldrig holdt jeg mig tilbage, når det gjalt om at udføre en i kammeraternes øjne rask bedrift, og skønt jeg ikke var i besiddelse af store kræfter, blev jeg alligevel regnet som en ligemand blandt mine jævnaldrende.

Hertil bidrog vel også i nogen grad min nære forbindelse med sognefogden. Han var landsbyens konge, hvis mening om en eller anden sag var afgørende for, hvilket standpunkt andre folk i byen indtog. Rundt om i hjemmene var børnene vant til daglig at høre: »Sådan siger sognefogden« eller »Sådan gør sognefogden«, så det var intet under, at børnene fik den forestilling, at han var lidt mere end andre i byen.

Der var unægtelig også noget martialske over ham, når han i embeds medfør med guldtræset kasket på hovedet og den uundværlige knortekæp i hånden

værdig og bred skridtede hen ad landsbygaden med den tynde skrædder, der fungerede som pantevidne, tre skridt bag efter sig. Når drengene ved en sådan lejlighed indstillede deres leg ved vejen, medens øvrigheden passerede forbi, og jeg hilste: »Goddag sognefoged«, hvilken hilsen han besvarede med et venligt nik, voksede jeg et godt stykke i de andres agtelse, og jeg befæstede min position yderligere ved at bemærke: »Han er jo min gudfar«. At det betød noget, var de alle klar over.

Blev der klaget til sognefogden, når drengene om vinteren havde gjort sprøjtehusbakken spejlblank ved slædekørsel, eller de om foråret spillede pind eller slog trille på gaden, så forbipasserende stod i fare for at blive ramt, ønskede enhver dreng, at han som jeg var sognefogdens gudsøn.

Da jeg kom til at gå i skole, opdagede jeg dog, at der kunne komme tider, hvor det ikke var så rart, at ens gudfar var sognefoged. Jeg fik nu mange lege-kammerater og blev undertiden listet med på et eller andet foretagende, der bevirkede, at jeg bagefter havde en dårlig samvittighed, så jeg ikke med samme frejdighed som før gik over i sognefogedgården.

Første gang det skete, var en vinterdag kort tid efter, at jeg var begyndt at gå i skole. Om formiddagen traf jeg uden for skolen et par kammerater, der fik mig med ned på branddammen. I lang tid morede vi os med at lave glidebaner, men da det ikke var morsomt mere, fulgte vi bækken op gennem præstens eng og kom helt op til stampmøllen i nabobyen. Her opdagede vi et væld i kanten af engen og gik straks i gang med at udnytte opdagelsen. Af sten og brædestumper, der lå ved stampemøllens sluseværk, fik vi bygget en dæmning om vældet, hvorved der dannedes en lille dam, der i vor fantasi blev til en stor sø. Nogle gamle drænrør, som vi fandt på engen, blev stukket ind i dæmningen, så vandet fossede ud i tykke stråler. Vi var så optaget af legen, at vi ikke tænkte på, at der var noget, der hed middagsmad og vrede forældre, når vi ikke kom hjem til tiden.

Langt om længe nåede vi ned til branddammen og blev meget overraskede ved at se min far sammen med sognefogden og alle skolebørnene stå ved sprøjtehuset. Grunden til, at de stod der, var dog ligetil. Da jeg ikke havde vist mig hverken til middag eller til eftermiddagskaffe, var min mor blevet ængstelig for, at jeg var kommet noget til — isen var jo ikke sikker på alle steder. Skolebørnene blev sendt ud i byen for at spørge efter mig, og da sognefogden hørte, at jeg havde været borte hele dagen, deltog han i eftersøgningen. Det var ikke blide ord, jeg blev modtaget med af min far. Selv sognefogden så vred ud, da han bemærkede: »Du er vel ikke ved at blive til en landstryger?«.

Efter denne begivenhed varede det nogle dage, før jeg aflagde besøg i sognefogedgården. Det var nogle lange dage for mig, og glad var jeg, da sognefogden en dag kom forbi skolen, tog mig ved hånden og lod, som om han helt havde glemt det med landstrygeren. Jeg lovede mig selv, at nu ville jeg aldrig mere være med til noget, der kunne bevirke, at jeg pådrog mig mine forældres og sognefogdens vrede. Men da jeg en sommer kom til at lege med nogle store drenge, gik det galt igen.

Samme sommer blev der bygget et nyt hus på kirkebakken. Her legede vi om aftenen, når håndværkerne var gået hjem. Det var ikke nogen ufarlig legeplads, da brønden var sat og kun dækket med nogle løse brædder, men det

tænkte vi selvfølgelig ikke på. En aften fandt de store drenge på, at vi skulle kaste en stabel mursten ned i brønden. Jeg og et par af mine jævnaldrende sled og slæbte for at tjene de 5 øre, der blev stillet os i udsigt, når stenene var kastet i brønden.

Pludselig så vi, at manden fra den nærliggende gård kom løbende over marken op imod os med en pisk i hånden. Da forstod jeg, at jeg igen var på forbudne veje. Jeg tabte et par mursten ned over mine bare tæer. Det gjorde nederdrægtigt ondt, men det var der ikke tid til at tænke på — det gjaldt blot om at komme bort, før manden nåede op til os og så, hvem synderne var.

Jeg hørte dagen efter, at håndværkerne havde arbejdet flere timer med at få stenene op, og at de havde truet med at melde drengene til politiet. Jeg gik i den dødeligste angst for, at mine forældre og sognefogden skulle få at vide, at jeg havde været med til denne skarnsstreg. I flere dage holdt jeg mig fra sognefogedgården uden at forstå, at jeg netop derved fik mistanken rettet mod mig.

Da jeg endelig vovede mig derover og traf sognefogden ude på gårdspladsen, kunne jeg ikke finde på noget at sige, stod blot og skottede forlegen op på ham. Sognefogden brød så tavsheden med et par spørgsmål, der berørte mig på pinlig måde.

»Du har vel ikke været ude at strejfe igen? Det er længe siden, vi har set dig.«

Jeg rystede benægtende på hovedet, og de første tårer piblede frem i mine øjne. »Du skulle vel ikke have været med til at kaste sten i brønden ved det nye hus? Jeg har hørt en fugl synge derom.«

Så måtte jeg ud med sproget, og jeg forsikrede grædende, at jeg aldrig skulle gøre det mere, og at det var de store, der havde fået os til det. Sognefogden lovede at lade nåde gå for ret, og så blev der ikke talt mere om den sag.

Nu gik der lang tid hen, hvor jeg hver dag uden betænkning aflagde besøg i sognefogedgården, men »krukken går så længe til vands, at den kommer hjem uden hank«. Der kom igen en tid, hvor jeg følte, at min samvittighed ikke tillod mig at komme på sognefogdens enemærker.

Den episode, der forårsagede, at jeg for tredje gang — om end frivilligt — var forvist fra sognefogedgården, indtraf, da landsbyens gamle rejsebud var afgået ved døden, og der blev holdt auktion over hans efterladte ejendele.

Det var kun en lille auktion, og sognefogden skulle selv forestå den. Der var dårlig plads i de små stuer, og da det var hen på sommeren, blev auktionen afholdt i fri luft. Rejsebudets fattige møblement stod opstillet til almindelig beskuelse ude i haven, hvor solens ubarmhjertige lys åbenbarede dets mangler endnu mere, end da det stod i stuens halvmørke. Jeg og min gode ven Peter var mødt op for at se på forestillingen, der var en stor begivenhed i den lille landsby. Vi lå ved havegærdet og morede os over folks vittigheder om det defekte bohave.

Det gik noget trent med budene. Skrædderen viste numrene frem, og sognefogden, der havde anbragt sig i en af de bedste stole med et lille, leddeløst bord foran sig, opmuntrede folk til at byde. Han ledsagede sine bemærkninger med nogle slag af knortekæppen på bordpladen.

»1 krone er budt. Det er ingen penge for et stueur. Siger I, det er orm-stukket? Ja, men man skal ikke skue hunden på hårene. Kommer det i en

anden kasse, vil det være en pryd i ethvert hjem. 2 kroner er budt — $2\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ — første gang $2\frac{1}{2}$ — anden gang $2\frac{1}{2}$ — ingen højere — tredje gang $2\frac{1}{2}$ «. Knortekæppen daskede mod bordpladen, så bordet vaklede og gav sig i alle dets sammenføjninger.

Peter og jeg var til at begynde med tilskuere til forestillingen, men så kom jeg i tanker om, at det kunne være morsomt at byde. Blot vi bød lavt nok, var der jo andre, der bød over.

Næste nummer, en brødmaskine, blev sat på bordet. »25 øre«, råbte jeg. Den gik snart op i et par kroner. Nu blev vi ved med at byde, og vi holdt ikke op, medens legen var god. Folk lo af os, men sognefogden blev irriteret. Det tog for lang tid med auktionen, når de første bud var så små — og han skulle hjem og køre rug ind. Han måtte have de to knægte bremsset, selv om den ene var hans gudsøn.

Så kom et faglebur uden låge, en tørvcløb med hul i bunden og et par slidte gulvmåtter. Det blev råbt op på en gang, og jeg var der straks med et bud på 25 øre.

Sognefogden så hen på mig. »25 øre — ingen højere — første gang — anden gang — tredje gang — 25 øre«. Kæppen faldt i slag mod bordpladen, og sognefogden spurgte underfundigt: »Hvem var det, der bød?«. »Degnens søn«, blev der svaret. Sognefogden så smilende hen på mig. »Vil du betale med det samme? Ellers bliver det plus $12\frac{1}{2}$ % salær«.

Jeg var grædefærdig — jeg havde ingen penge med. Jeg fik effekterne samlet sammen, og under folks latter slæbte Peter og jeg af med sagerne.

I lang tid derefter turde jeg ikke se sognefogden, men skjulte mig, når han kom forbi. Drengene fortalte mig, at nu kom sognefogden en dag og pantede mig. Hvad det var at blive pantet, vidste jeg ikke, men antog, det måtte være noget med straf.

En dag, da vi sad ved middagsbordet hjemme i skolen, kom sognefogden ind i stuen, hilste med et lunt blink i øjnene på mine forældre, satte sig ved siden af mig og trak nogle papirer op af lommen. Jeg stirrede stift ned i min tallerken — — nu kom det, jeg havde frygtet så længe.

»Ja, det var jo de her sager, du købte på Søren Budmands auktion. Du har vel pengene, ellers må vi jo have et par af dine kaniner til tvangsauktion«.

Mine forældre lo, men jeg kunne ikke se det komiske ved situationen. Grav alvorlig hentede jeg min sparebøsse og talte beløbet op. Sognefogden daskede mig blidt oven i hovedet med sin store snørøpung. »Så er det i orden, og nu ser vi dig vel snart ovre hos os. Vi længes efter dig«.

Det var sidste gang, jeg havde noget udestående med den stedlige øvrighed, og sognefogden fik ikke oftere lejlighed til at klage over sin gudsons opførsel.

TRÆK AF LIVET PÅ DEN GAMLE GÅRD

Nærmere skolen end sognefogedgården lå Eskegård, en bondegård på et halvt hundrede tønder land. Her holdt jeg også meget af at komme og blev altid vel modtaget af gårdens folk. I et par år kom jeg her så godt som daglig og fulgte således arbejdet på gården til de forskellige årstider.

Det er nu ca. 60 år siden, jeg havde min gang på gården, og der er i dette tidsrum sket en stor forandring med hensyn til levemåde og arbejdsforhold på landet. På den nævnte gård levede man meget gammeldags. Der var så

godt som intet forandret med hensyn til husets indretning, kost og levevis m. m., efter at manden havde overtaget gården efter sine forældre, der som aftægtsfolk beboede et par værelser i stuehuset.

Her skal fremdrages nogle træk af livet på gården i begyndelsen af århundredet, og selv om gården vel nok var det sted i Hylke, hvor man længst bevarede gamle skikke og gammeldags levemåde, vil jeg dog antage, at skiltringen kan passe på jysk landboliv i almindelighed omkring århundredskiftet.

Gården bestod af fire bindingsværkslænger med stråtag. Mellem bygningerne var der en stor brolagt gårdsplads, og midt på denne lå møddingen. Da vinduerne i de af stuehusets værelser, der blev mest benyttet, vendte ud mod gårdspladsen, kan man jo ikke påstå, at man herfra havde nogen særlig smuk udsigt.

Stuehuset havde to indgangsdøre. Den ene, som yderst sjældent blev benyttet, førte ind til overstuen, der kun blev brugt ved de store gilder. Den havde hele husets bredde, med vinduer både mod gårdsplads og have, der lå på den anden side af huset. I overstuen var der hvidskuret bræddegulv. Udover en stor alkoveseng med et bjerg af dyner samt et par gamle dragkister, der havde tilhørt slægten langt tilbage i tiden, havde stuen ingen møbler. Om vinteren blev der ofte opbevaret frugt i overstuen, og da der kun sjældent blev lukket vinduer op, var der altid en egen sødladen duft i det store tomme rum.

Den anden af stuehusets yderdøre, den egentlige indgangsdør, der var delt på tværs i to dele, hvoraf den øverste del kunne åbnes som et vindue uafhængig af den nederste del, førte ind til en lille forstue, hvorfra man gennem en dør kom ind i bryggeret og gennem en anden ind i folkestuen.

I bryggeret, der optog en stor del af stuehuset, bestod gulvet af store, ujævne brosten. Her stod den store bageovn, i hvilken gårdens forbrug af rugbrød blev bagt. Om efteråret blev den også benyttet til at tørre æbler i. Ildstedet var åbent; når man stod inde i det, kunne man gennem skorstenen se helt ud i det fri. I bryggeret arbejdede kvinderne, når der blev slagtet, brygget, bagt, vasket o. l.

Folkestuen, der lå imellem bryggers og overstue, var folkenes daglige spise- og opholdsstue. Her stod der også et stort komfur, så stuen var på en gang både køkken, spisestue og dagligstue. Langs med vinduerne ud mod gården stod i hele stuens længde en fast bæk og langs med bænken et langt bord med mægtige, firkantede, massive egetræsben. Folkestuen havde hvidkalkede vægge, bjælkeloft og murstensgulv. Et par gange om ugen blev der på gulvet strøet hvidt sand. Ved siden af folkestuen ud mod haven lå de to aftægtsstuer.

Ved det lange bord i folkestuen blev alle måltiderne indtaget. Efter gammel skik sad man i en bestemt rækkefølge. Manden for bordenden, nærmest ham på den lange bæk forkarlen, efter ham andenkarlen, hjorddrengen og i de travle tider daglejereren. Kvinderne spiste bagefter, eller også stod de op og spiste ved den anden side af bordet. Aftægtsfolkene fik for det meste maden ind i deres stue.

Kosten var god, men måske efter vore begreber ensformig, idet den overvejende bestod af gårdens egne produkter. Dagens første måltid — dovve — (davre), øllebrød eller mælkebrød og bagefter kaffe, blev indtaget, så snart man var færdig med at røgte kreaturerne, det var altså til forskellig tid efter de forskellige årstider.

Klokken tolv blev der spist »onne«, middagsmad. Det var ofte grød, vælling, flæsk, gule ærter, kål, suppe el. lign. I jagttiden fik vi ofte vildt, da manden og hans to brødre, der tjente på gården, var ivrige jægere. En fast lørdagsret var pandekager og øllebrød. Vafler eller æbleskiver fik vi også jævnlig, nemlig hver gang en ko havde kælvet. De blev lavet af den første mælk, en ko gav efter kælvningen, den såkaldte råmælk.

Grød, vælling o.l. blev spist af et fælles fad, der stod midt på bordet, så alle kunne lange til det. Kartofler blev sat upillede på bordet, og enhver pillede sin portion. De var ofte så varme, at man måtte puste på fingrene for ikke at få dem brændt. Skeerne var af træ eller horn. Hver af folkene havde sin bestemte ske, som efter måltidet blev omhyggeligt aftørret og sat op i en krog ved vinduet eller op under en af loftsbjælkerne.

På en hylde i folkestuen stod en stor »kovs«, der daglig blev fyldt med hjemmebrygget øl. Når folkene kom ind for at spise, skulle de gerne efter omgang hen til kovsen for at få tørsten slukket.

Om sommeren sov karlene til middag en timestid, og før de atter drog i marken, fik de en kop kaffe med et stykke kandis til. I høsttiden blev der ved firetiden om eftermiddagen sendt smørrebrød ud i marken, »ættemeddesmelmad«. Jeg husker endnu det dejlige hjemmelavede pålæg, der var lagt på de store, sorte skiver »grovbrød«, rullepølse, røget fårekød og knapost med kommen i.

I den travle høsttid arbejdedes der ofte til syv eller otte aften, så det blev sent, før man fik det sidste måltid, »natte« (nadver), der bestod af kold boghvede- eller byggrød i varmt øl eller mælk og derefter smørrebrød.

Når vintersæden var sået og efterårspløjningen tilendebragt, kom der en rolig tid hjemme på gården. Vinterens vigtigste arbejde var tærskningen. Alt kornet blev tærsket med plejl. 25—30 neg ad gangen blev spredt ud på logulvet. Når det var tærsket på den ene side, blev det vendt og derefter tærsket på den anden side, til det var tærsket rent. Halmen blev rystet godt af og bundet i store bundter, »klapninger«, der anvendtes til kreaturfoder. Så snart et passende lag korn lå på gulvet, blev det rensat. Først blev det jævnet, ved at man forsigtig svang en rive hen over det. Derefter blev det fejlet med en lime, en stiv kost. På den måde fik man kornet rensat for vipper og strå, men rensningen var ikke færdig dermed. Nu blev det med en skovl kastet fra dyngen hen ad logulvet, således at kornet faldt for sig, avner for sig. Til sidst kom kornet endelig gennem rensmaskinen, der blev trukket af en karl. Når kornet var rensat, blev det lagt i dynger på stuehusloftet, sædekorn, brødkorn og foderkorn i dynger for sig. Brødkornet lå i et tyndt lag, så det ikke skulle blive muggent, og det blev kastet — vendt og flyttet med en skovl — hver dag.

Fra juleaften til efter helligtrekonger blev der ikke bestilt noget ud over pasningen af kreaturerne. Helligtrekongersaften blev også holdt hellig. Den aften fik man æbleskiver og sødsuppe, og på bordet stod to trearmede tællelys, som konen havde støbt om efteråret sammen med de andre lys.

Dersom man sidst på vinteren ikke havde andet at bestille, arbejdede manden og karlene i huggehuset. De lavede selv tøjrstager, river, tøjrkøller, hammelstokke o. s. v. Før det egentlige forårsarbejde begyndte, blev vognene reparerede, udhusene blev kalket både ud- og indvendig, og der blev lavet tøjre til de kreaturer, der skulle på græs om sommeren.

Hvis det ikke morede mig at gå ude hos karlene, gik jeg ind til aftægtsfolkene og fik »en slav kort«. De lærte mig mange forskellige spil: fjedtmul, nysgerretosse, perre, svotdamssjavs m. fl. Det kneb for de gamle at holde varmen. Selv når vi spillede kort, sad de med store fingervanter på hænderne.

I april blev der travlhed i marken med at pløje, harve og så. Alt kornet blev sået med hånden. Det var et trættende arbejde at gå en hel dag med en tung sæk korn over skulderen, og der skulle en øvet hånd til at så det jævnt. Det var oftest manden selv, der havde dette vigtige arbejde.

Tro mod de gamle traditioner afbrændte man hver valborgaften et stort blus på en bakke tæt ved gården. Der var den gang mange flere valborgblus end nu. Fra bakkerne ved Hylke kunne vi ofte tælle 70—80 blus i egnen omkring Skanderborg sø.

Vi børn betragtede valborgaften som begyndelsen til sommeren. Dersom vejret var nogenlunde, fik vi lov til at gå med bare ben. Jeg har flere år gået med bare ben fra 1. maj til november uden en eneste dag at have strømper på. Vi blev så hærdede, at vi kunne gå på den mest stenede vej, ja, løbe hen over stubmarkerne, uden at det smertede i de bare fødder. En dreng, der gik med sko på, blev anset for en kryster, og vi pralede over for hverandre med, hvem der i sommerens løb havde gået uden strømper og sko de fleste dage.

Før høsletten begyndte, kom der undertiden en periode, hvor man ikke havde så travlt. Så måtte karlene med i tørvemosen, eller også blev der sendt bud efter tækkemanden, og man benyttede så tiden til at hjælpe ham med at lægge nyt tag eller reparere det gamle på en af gårdens længer. Et år, da stalden blev tækket, blev hjorddrengen og jeg af karlene sendt over til naboens efter et mønningsjern. I parentes bemærket findes der ikke noget redskab af dette navn, og karlene ville blot holde os for nar. Det var naboens folk indforstået med, da det var en almindelig brugt morskab. Uden vort vidende stoppede de nogle sten og noget gammelt skrammel i en sæk, som vi efter meget besvær fik slæbt hjem. Da sækkens indhold blev hældt ud, var karlene revnefærdige af latter, og vi dygtig flove. Men af skade bliver man heldigvis klog. Om efteråret, da møddingen var kørt ud, ville karlene have os til at hente en møddingskraber hos naboens, men den hoppede vi ikke på.

Høslet og høst strakte sig over længere tidsrum end nu, da man jo ikke anvendte så mange maskiner som nu til dags. På enkelte gårde i Hylke havde man i min barndom rigtige høstmaskiner, men de fleste steder havde man kun en slåmaskine med aflægger, eller også brugte man le.

Jeg husker det som en vældig begivenhed, da den første selvbinder kom til byen. Det var i 1908 eller 9, at præstegårdsforpagteren anskaffede sig en sådan. Den blev samlet hos smeden, og dagen igennem stod jeg sammen med byens andre drenge og så på, hvorledes denne vidundermaskine tog mere og mere form. Om aftenen blev den prøvet på en mark uden for byen. Vi fulgte den i »hælene« omkring marken, misundte karlen, der sad på det høje sæde, svingende pisken over trespandet, og så med undren på, hvorledes neg efter neg blev spyttet ud af maskinen, færdige til at sætte i hobe på marken.

Men een svale gør ingen sommer — det varede mange år endnu, før det blev almindeligt med selvbindere. På den gård, hvor jeg havde mit tilhold, brugte man udelukkende le både til græs og korn.

Til gården hørte et par tønder land, kaldet Renslykke, der lå i Hylke skov 2—3 km fra gårdens øvrige marker. Når her i forsommeren skulle slås hø, kørte vi derud tidlig om morgenen og havde mad med til hele dagen. En dejlig køretur fik vi herudefra, når høet skulle køres hjem. Så lå vi, så lange vi var, i det høje læs duftende kløverhø, mens vognen skumplede hen ad den ujævne skovvej.

Når der skulle høstes korn, fik learne om morgenen tidlig en omgang på slibestenen, ellers holdt man dem dagen igennem skarpe ved hjælp af strygen. Manden, karlene og daglejeren tog skår i række efter hverandre. Den forreste bestemte farten, for de andre gjaldt det om at følge hug — det var flovt at blive »æ bag«, som Morten Borup, der ikke kunne »skåret strække med sine tunge drag«, da han gjorde hovarbejde i »Skanderborrig enge«.

Hver høstkarl havde sin opbinder, der bandt kornet op efter ham. Først blev kornet med en krat, en rive med fire trætænder, revet sammen til et passende neg. Af en håndfuld strå blev der lavet et bånd, neget blev i en fart bundet, og man tog fat på det næste. Det var konen, pigerne og hjorddrengen, der bandt op. Pigerne havde det strengt i høsttiden. Når mændene holdt fyraften, skulle pigerne til at sørge for aftensmad, malke køer o. s. v.

Den dag det sidste stykke korn blev høstet, blev der holdt opskår. Så fik vi bedre mad end ellers, og om aftenen trakterede konen med chokolade og æbleskiver. Senere hen, når kornet var kommet i hus, blev der holdt høstgilde, der endte med dans i overstuen eller i laden.

På de fleste gårde i byen rev man stubbe med hesterive, men på Eskegård brugte man en mægtig trærive, som en af karlene trak rundt over marken. Det var en træls fyr at slæbe med en hel dag igennem.

Når rivningen var kørt hjem, blev kørerne sluppet løse og fik lov at gå frit omkring på stub- og græsmarkerne. Selv om hjorddrengen, der skulle være hos kørerne fra morgen til aften, nu havde en bunden bestilling, var det dog hans bedste tid hele året. De første dage kunne det være vanskeligt at holde styr på flokken, da de uroligste elementer af og til forsøgte at løbe på egen hånd, så hjorddrengen skyndsomst måtte efter dem, men når et par dage var gået, var kørerne blevet vant til friheden og gik rolig i samlet flok og græssede. Nu havde hjorddrengen gode dage. Han kunne ligge og dase på eet sted i flere timer, men han skulle jo være der for at passe på, at kørerne ikke gik ind i roemarken, i den nysåede rug eller på naboens marker. Om middagen blev han en halv times tid afløst af andenkarlen, så han kunne komme hjem og få »onne«.

Jeg tilbragte mange timer ude hos hjorddrengen. Vi holdt mest af at drive med kørerne i en stor dal, hvor vi havde jernbanen på den ene side og en lille skov, Hesselhoved, på den anden side. Her kunne flokken gå i ro i timevis. Vi fordrev så tiden med at brænde store bål af tørre grene, som vi samlede i skoven, og af gyvel, der voksede i store mængder på skråningerne ned mod dalen. I bålene stegte vi kartofler eller æbler og stenpærer, som vi tog med hjem fra gården. Undertiden morede vi os med at skyde til måls med stenslynger, d. v. s. jeg var dog kun tilskuere, for mine forældre havde forbudt mig at kaste sten med de ikke ufarlige slynger. Skønt jeg altså overholdt forbudet, kom jeg dog alligevel galt af sted.

En dag da hjorddrengen skød efter kragerne i den lille skov, og jeg mente, han havde ramt en af dem, styrtede jeg ivrigt frem for at se nærmere efter.

I det samme fyrede han løs påny, og da jeg befandt mig lige i skudlinien, fik jeg stenen i panden og styrtede blødende til jorden. Jeg lå bevidstløs, og hjorddrengen vidste ikke sine levende råd. Heldigvis var en karl fra en af gårdene i landsbyen nede i den nærliggende grusgrav efter et læs grus. Han fik mig på vognen og kørte mig hjem.

Mine forældre tog det meget roligt. Der blev ikke engang sendt bud efter læge — den nærmeste boede en mils vej fra Hylke og blev kun tilkaldt ved yderst alvorlige sygdomstilfælde — far var som så ofte før selv læge, han vaskede såret ud, satte et plaster på, og med den bemærkning: »Det slap du vel nok heldigt fra«, var konsultationen forbi. Jeg var da heller ikke mere medtaget, end at jeg om aftenen var med mine forældre til høstgilde på Hylkegård, og jeg husker, at jeg som et »plaster på såret« fik en kurv af de store, røde æbler, der i guirlander af frugt og kornneg hang ned fra loftet i loen, hvor høstgildet blev holdt.

I efteråret 1909 flyttede vi ud i en ny skole, der var blevet opført i udkanten af byen, og nu kom jeg kun af og til på gården, men jeg erindrer, at forholdene med hensyn til levevis og driftsmåde i det væsentligste forblev uforandrede, til gården kort tid før verdenskrigens udbrud 1914 skiftede ejer.

Den ny ejer indrettede stuehuset efter tidens brug, moderne landbrugsmaskiner, som man allerede havde indført på de fleste af byens gårde, blev anskaffet, og de skikke og sædvaner, som før havde været rådende på gården, blev afløst af andre, som nye folk og en ny tid førte med sig.

BARNDOMSOPLEVELSER BLANDT HUSDYR

Den, der som barn selv har haft husdyr, ved, at pasningen af dem giver anledning til mange glæder. Det er desuden en sund beskæftigelse for børn at passe dyr. De har da altid noget godt at være optaget af i deres fritid, og de forstår tidligt, at der følger ansvar og pligter med, når man får noget betroet. De børn, der daglig har lejlighed til at følge med i husdyrenes liv, føler umiddelbar glæde ved at færdes i naturen og lægge mærke til, hvad der sker i dyrenes og blomsternes verden på de forskellige årstider, en glæde, de børn, der aldrig har haft med dyr at gøre, ikke så let kan føle.

Jeg betragter det derfor som en stor lykke, at jeg havde mit barndomshjem på landet. I rytterskolen var der god udhusplads, og da mine forældre indså betydningen af, at børn kommer til at holde af dyr, fik jeg i en tidlig alder lov til at holde husdyr.

De første husdyr, jeg fik, var nogle kaniner, et par grå harekaniner, som vi kaldte dem, og et par blåbævere. Hver dag havde jeg nu arbejde med at passe dem, men jeg følte det aldrig som en kedelig pligt. Om sommeren plukkede jeg græs til dem i vejgrøfterne, og om vinteren hentede jeg hø og roer til dem på den gamle gård.

Kun den, der selv har haft husdyr, forstår den glæde, jeg følte, da jeg en dag opdagede, at der i et hjørne af blåbævernes bur i en bunke hø og afplukket uld lå et kuld nyfødte unger. Mine forældre måtte straks med om at se dem, og i de følgende dage inviterede jeg alle, der kom i skolen, med om til kaninburene.

En dag traf jeg provsten uden for skolen og spurgte ham, om han ville se ungerne. Han så just ikke så begejstret ud ved denne indbydelse, men jeg tog

ham resolut ved hånden og trak ham med om til buret, hvor han til min store glæde blev stående længe og betragtede de vævre småskabninger.

Omtrent på den tid, jeg fik de første kaniner, begyndte min far at drive biavl. Jeg mindes tydeligt, da han hentede det første bistade. Han havde købt det i en by en mils vej hjemmefra, og en lørdag eftermiddag efter skoletid kørte han over efter det. På vejen hjem slap en del bier ud af huset. De var vrede over den behandling, de var blevet udsat for, en køretur i en stiv arbejds-vogn på en hullet bivej følte åbenbart heller ikke af bierne som en behagelighed — de overfaldt far og stak ham rundt om i ansigtet og på hænderne.

Dagen efter var far så opsvulmet i ansigtet, at han næsten var ukendelig, og jeg måtte over til provsten med bud om, at far ikke kunne synge i kirken den søndag. Dersom far ikke havde taget hensyn til sit udseende, men var mødt i kirken, kunne han sikkert have givet anledning til, at menigheden ville have troet, det var fastelavnssøndag.

Bierne stod i udkanten af en grusgrav, far havde lejet et lille stykke vej fra skolen. Far havde anlagt en dejlig have med frugttræer og læhegn, et udmærket sted for bierne. En varm sommerdag så det ud til, bierne ville sværme, og jeg fik ordre til om eftermiddagen at opholde mig i grusgraven for at se efter bierne. Dersom de sværmede, skulle jeg lægge mærke til, hvor de satte sig, så far senere kunne få fat i sværmen.

Jeg fik en pakke smørrebrød og en flaske saftvand med mig og gik ned i grusgraven stolt over det hverv, der var blevet mig overdraget. Skønt det var lige efter middag, satte jeg mig straks til at fortære den medbragte fourage. Så lagde jeg mig ned på ryggen og stirrede op på de lette sommerskyer, der drev hen over grusgraven, og hørte på fuglene, der rundt om i havens træer med herlig sang udtrykte deres glæde over tilværelsen. Glemte var bierne, glemte var årsagen til mit ophold i haven, og lidt efter var jeg langt inde i drømmenes verden.

Da far hen på eftermiddagen kom ned i haven, havde bierne sværmet, men sværmen var forsvundet, og jeg måtte grædefærdig bekende, at jeg havde sovet på min post og ingen anelse havde om, hvor sværmen havde sat sig.

I skolen havde vi også høns og duer, men det var ikke mine på samme måde, som kaninerne var mine, og selv om jeg glædede mig over at se på duerne, når de kom flyvende med pinde og strå til reden, og morede mig over de små kyllinger, der i deres ivrighed efter at komme først, når moderen klukkende fortalte, at hun havde fundet noget til dem, somme tider faldt over hverandre, var jeg dog ikke så optaget af dem som af kaninerne.

Der var dog en af hønsene, som fik stor betydning for mit husdyrhold. Det var en gammel, brun italienerhøne, der hvert år var skruk i flere måneder. Den bidrog til, at jeg i en alder af otte år foruden at være kaninejer også blev fjerkræjer, ikke hønseejer, men fjerkræjer, thi i min bestand på fire dyr var både gæs, ænder og høns repræsenterede.

På Eskegård, hvor jeg ofte færdedes, fik jeg en forårsdag to gåseæg og et andeæg. Revnefærdig af vigtighed skyndte jeg mig hjem med de tre store æg. Min mor tilbød mig at bruge æggene til sagesuppe, men skønt det var min livret, kunne det dog ikke friste mig. Jeg havde hverken rist eller ro, før jeg samme dag fik æggene under den ti år gamle italienerhøne, der dette forår var skruk som sædvanlig.

En uges tid senere forøgede jeg redens indhold med et par hønsecæg. Forsøget lykkedes over al forventning, og stor var min glæde, da italieneren viste sig med sit afkom, to gæslinger, en ælling og en kylling, mellem sine forbavsede og vel sagtens misundelige kolleger i hønsegården.

Hele sommeren havde jeg fornøjelse af de fire sammenbragte børn. I et stort bur på præstegårdens toft tæt ved mit hjem gik de tre største af firkløveret — den mindste måtte pænt blive hjemme hos skrukken. Det var et skår i hendes glæde over det prægtige kuld, når hun om morgenen måtte se de tre store børn blive drevet op i toften, og hun stod tilbage med sin Benjamin. Man kunne ligefrem se på hende, hvor bedrøvet hun var, når jeg drog af sted med de tre fjerdedele af hendes afkom. Hun stod med hovedet og halsen langt ud gennem trådvævet og stirrede efter dem med store, blanke øjne, til de forsvandt ud gennem porten.

Trofast var hun, den gamle italiener. Længe efter, at hønsene med hanen i spidsen havde sat sig til ro på pindene i hønshuset, gik hun i hønsegården og ventede på børnene, og hun forsøgte ikke at skjule sin glæde over gensynet, når de endelig kom, tungt vraltende, med kråsen svulmende af græs. Sin kærlighed til dem viste hun ved at glatte dem lidt med sit næb — klukkende førte hun dem ind i hønshuset, hvor hun satte sig på gulvet mellem dem og gjorde et klodset, men velment forsøg på at dække dem med sine vinger.

Min glæde over firkløveret blev også isprængt »kyllingesorger«. Så længe de tre krabater var små, var alt idel fryd, men da de voksede til, opdagede de, at verden var større end præstens toft. Medfødte tilbøjeligheder vågnede i dem, og når de om aftenen slap ud af buret, halvt fløj og halvt løb de over til en dam, der lå i nærheden af toften. Her var de i deres rette element, og til stor ærgrelse såvel for mig som for den gamle skruk blev det ofte sent, før jeg kunne få dem drevet op af vandet og hjem til hønsegården.

Andre ubehageligheder bragte de mig også. Det var en varm sommerdag — det lyder som indledningen til en solstrålefortælling, og dog vil man snart blive klar over, at begivenhederne udviklede sig til en tragedie — men det var en varm sommerdag, og det var vel netop den omstændighed, der blev årsag til tragedien.

De to gæs og deres halvbroder — ællingen var en andrik — har formodentligt fået det for varmt i buret og har længtes efter skygge. De må have opdaget et svagt sted i trådvævet, og ved forenede kræfter har de lavet det så stort, at de kunne klemme sig ud. Lutter formodninger ganske vist, men hullet i buret var ikke til at tage fejl af, og efter det blev de tre forbrydere dømt på indicier. Friheden benyttede de imidlertid til et besøg i provstens have, og da de var kede af salat, spinat m. m., gik de gennem den åbentstående havedør ind i havestuen. Her travede de rundt på de bløde tæpper, efterlod sig hist og her visitkort holdt i samme grønne farve som tæpperne og lagde sig der-efter til hvile under en stor palme i stuens ene hjørne.

Her fandt provstinden dem, da hun kom ind fra en tur i haven, ærgerlig over at se den vandalisme, der var overgået hendes urtebede. Nu forstod hun, hvem tyvene var, og da hun mærkede, at de også havde spildt deres bærmæ, hvor de havde indtaget deres føde, var det ikke blide ord, de hørte under deres første og heldigvis også sidste besøg i præstegården, men det var selvfølgelig som at slå vand på en gås.

På det tidspunkt kom jeg heldigvis til. Jeg så straks, at her måtte der handles hurtigt, og jeg tilbød resolut provstinden anden, når den var slagtefærdig, hvis hun så ville lade os slippe for videre tiltale. Det kunne provstinden ikke stå for — anden så allerede på den tid lovende ud — og hun lod nåde gå for ret.

De tre vandaler blev nu bogstavelig talt taget ved vingebenet, og så endte udflugten i hønsegården, hvor de til straf måtte gå resten af dagen, til stor glæde for skrukken, der den aften kunne komme tidligt til ro.

Fraregnet disse små udflugter gik den ene dag som den anden for gæs og and. Græsset i toften var frodigt og saftigt, og de tre grovædere voksede for hver dag, der gik, og med alderen fik de store tanker om sig selv. Skønt de om aftenen måtte tage til takke med ståplads i hønsehuset, mens hønsene sad på første balkon, så de alligevel foragteligt op på dem, som om de tænkte: »I morgen går vi på præstens toft, og I må nøjes med degnens hønsegård«. Den tid kom også, da de ikke længere regnede deres gamle, opofrende mor, men langede ud efter hende, når hun blev dem alt for kærlig.

Den sidste periode i gæssenes og andens liv skal ikke gøres til genstand for nogen lang beskrivelse — fængselsophold skal man jo ikke prale med, og det var et sådant, de tre stolte skabninger kom ud for, da græsset i toften meldte pas over for deres grådighed. Skønt opholdet ikke var på vand og brød, men på gulerødder og korn, var det dog beskæmmende nok for fugle, der elskede friheden, at stå i en mørk krog i brændehuset og høre på høns og duer, der muntrede sig i det fri.

Hvis de tre fanger følte det som en ydmygelse, var det sikkert en tilfredsstillelse for dem, at dommen snart blev eksekveret. Først for andens vedkommende — den mistede hovedet til mortensaften, og dagen efter lå dens skrog i provstens skraldespand. Nu havde den sonet sin egen og halvbrødrenes synd, der blev begået hin dag i provstens havestue, men de to sidstnævnte så ikke lykkeligere ud af den grund. Med en ligeglådhed, der var fanger værdig, fandt de sig i livets tilskikkelser og åd gulerødder, som om de var betalt for det, indtil de en dag kort tid før jul måtte strække hals på huggeblokken.

Blev deres udlængsler ikke tilfredsstillet i levende live, fik de nu efter døden revanche herfor. Da de plukkede og pillede, glinsende fede lå i en stor kurv, drog jeg selv af sted til Århus med dem, hvor jeg hos min onkel fik dem solgt for den efter mine begreber i de dage svimlende sum 11 — siger og skriver elleve kroner. Så mange penge havde jeg ikke før været i besiddelse af, og det trøstede mig unægtelig i den sorg, det havde været for mig, at jeg skulle af med mine kære dyr. Jeg turde knap gå på gaden med pengene i lommen, da jeg ikke kunne tænke mig andet, end at folk kunne se på mig, at jeg gik rundt med så stor en sum i rede penge.

Natten, som jeg tilbragte i min onkels hjem, blev også urolig for mig. Flere gange i nattens løb måtte jeg have hænderne op under hovedpuden for at mærke, om pungen lå der endnu. Helt rolig blev jeg først, da jeg vel hjemme igen fik pengene i min sparebøsse.

Sommerens oplevelser med firlingerne, måske også tanken om de elleve kroner i sparebøssen, gav mig lyst til at forsøge med fjerkræavl i større stil, og jeg gav ikke op, før jeg fik lov til at overtage det hjemlige hønseri for egen regning og risiko. 11 år gammel blev jeg således ejer af en bestand på 14 høns og 1 hane.

Et par år før var vi flyttet ud i den nye skole. Her var udhuspladsen endnu bedre end i rytterskolen, og vort husdyrhold blev snart betydelig udvidet. I flere år købte far nu hver sommer et par smågrise, der blev fedet op, så de var tjenlige til slagning først på vinteren. På det tidspunkt blev den ene solgt og den anden slagtet hjemme til eget forbrug.

Vi havde mange forskellige typer grise i de år. Der var grise, som ord-sproget »Jorden er altid frossen for dovne svin« passede på. De var så lade og dovne, at de knap gad rejse sig, når der skulle gøres rent hos dem. Så snart de havde ædt deres foder, vraltede de hen og lagde sig igen. Andre af grisene var derimod livlige og muntre. De tilbragte meget af tiden med at gå og rode i strøelsen, og når de fik lov at komme ud i en lille indhegning uden for grisetien, kunne man se på deres krøllede hale, at de rigtig var i deres es.

Jeg husker især en af de grise, vi havde. Det var en vantrivning, der ikke så ud til at blive til noget, og vi fik den foræret af en gårdmand i byen. Den var nok tre måneder gammel, da far kom bærende med den i en sæk, men den var ikke større end en månedsgris. Dens krop var lille og mager, men hovedet var uforholdsmæssigt stort med et par lange, strittende ører. Den var meget aparte, og måske derfor var den blevet nøjlet af sine søskende, der havde holdt den borte fra moderens patter og senere fra mælketruget.

Hos os kom den snart til kræfter, og det blev en af de bedste grise, vi fedede op. Da den i løbet af de første dage var blevet kendt med sin nye lejlighed, fik den lyst til at se mere af verden, og da den opdagede, at den kunne kravle ud af foderhullet, var den næsten ikke til at holde inde. Vi måtte dække hullet med et bræt og lægge en tung sten over, til den blev så stor, at den ikke kunne slippe ud.

I de år, vi holdt grise, deltog far som oftest hver sommer i feriekursus, og arbejdet med at passe grisene blev så mig betroet. Jeg tror næppe, at man dengang kunne have overbevist mig om, at en kronprins under kongens bortrejse til udlandet havde større ansvar end jeg, når far var rejst. Jeg følte det, som om hele hjemmets velfærd afhang af, hvorledes jeg blandede foderet til grisene, og hvordan jeg holdt rent hos dem. Jeg så til grisene tidligt og sent og ville gerne give det udseende af, at mit arbejde med de to grise var mindst lige så stort som fodermesterens på en stor herregård. Få tid til at følge far til toget, den dag han rejste, var umuligt. Før far endnu var forsvundet på vejen ud til stationen, tog jeg mit arbejdstøj på og kørte med trillebør og høle om i haven for at hente et læs boghvede, skønt jeg godt vidste, far havde sørget for, at der var boghvede nok i foderrummet til de første dage.

Når far kom hjem, var han knap kommet indenfor døren, før han måtte med op at se, hvorledes grisene havde det, og det var mig belønning nok for det arbejde, jeg havde haft med grisene, når far fastslog, at de havde taget mere på i vægt i de to uger, han havde været bortrejst, end de plejede.

I den nye skole var udhuset indrettet således, at hønsene boede lige over grisetien. Det viste sig snart af flere grunde at være uheldigt. Selv en gris kan blive ked af svineri — vores blev det — de ville ikke røre maden, når deres trug blev forurenede af hønsene. Da så tilmed den gamle skruk en aften faldt ned til grisene, der åd hende med hud og hår — undskyld fjer — blev jeg betænkelig ved sagen. Ganske vist var hun over sin bedste alder, ti år

er en høj alder for en høne — stivbenet, halvblind og plaget af gigt var hun også, men trods disse svagheder en meget værdifuld del af bestanden, da hun konstant to gange hver sommer rugede kyllinger ud.

Selv om jeg kunne sige som manden, der gav sin so flæsk: »Det kommer igen«, havde jeg dog ikke lyst til at ofre flere af mine høns for at ophjælpe familiens flæskeforsyning, og jeg fik derfor bygget et særskilt hønsehus.

Det traf sig så heldigt, at man på samme tid havde nedrevet den gamle præstegårdslade, og her fik jeg for næsten ingen penge nogle læs sten, deriblandt flere store munkesten, der oprindelig — det blev i hvert fald påstået for bestemt — havde siddet i Skanderborg slot, hvor omegnens bønder i sin tid, da slottet blev nedrevet, havde hentet dem.

En svensk stenhugger, der jævnligt arbejdede for os hjemme i haven, blev antaget som muremester, selv var jeg arkitekt og håndlanger. Stenhuggeren var god til at bruge murske og vaterpas, og det blev efter min mening et ideelt hønsehus, vi fik opført. Hønsene befandt sig deri som fisk i vand, og de lagde godt med æg. Om det var munkestencenes skyld, tør jeg ikke påstå, og dersom der mellem læserne skulle være hønseejere, som herefter gør et forsøg med munkestenshuse, fralægger jeg mig alt ansvar, hvis virkningerne udebliver.

Efter denne udvidelse af udhuset fik jeg plads til flere husdyr, og snart efter havde jeg høns og duer i de fleste af udhusets rum. Omtrent på samme tid købte jeg en ged, og som erstatning for skrukken fik jeg en kalkun. Det viste sig snart, at den fuldt ud erstattede italieneren. Når den om foråret havde lagt en halv snes æg — i parentes bemærket på de utroligste steder, så jeg måtte strejfe rundt i hegn og ved gærder for at finde dem — var den villig til at ruge seks uger i træk, og da den kunne tage 25 hønseæg hver gang, blev det i heldigste tilfælde en forøgelse af hønsegårdens bestand på et halvt hundrede indvånere. Skete det, at den i anden omgang blev ked af at ligge, virkede en snaps brændevin så beroligende på den, at den ventede dyrehavstiden med ligesom anden i sventyret om den grimme elling. Et år fik den for meget snaps. Det tyrede sig som storhedsvanvid — den fløj op på skolens tag, hvor den stod baskende med vingerne som en storkeunge, der holder flyveøvelse. Jeg fik den skyndsomst indfanget og fik den på æggene, før de blev kolde. Den havde altså ingen grund til selvbebrejdelser, da den blev ædru.

Geden var det sorte får i min bestand. Selv om jeg ikke havde ventet, at den var en Hejdrun, der kunne give alt det mjød eller i alt fald mælk, vi kunne bruge i husholdningen, så blev den dog en skuffelse for mig. De første år blev den ikke med lam, og jeg havde kun udgift af den. Den 1. februar 1915 skrev jeg i min lommebog »Geden skal være halvgående« og den 18. april »Geden skal have lam«, men jeg måtte senere føje til »Den fik det ikke«.

Da den endelig et år fik lam og begyndte at give mælk, viste det sig, at den var meget vanskelig at malke. Jeg var den eneste, der kunne få den til at stå rolig. Når andre kom til, sparkede og stangede den, så de ikke kunne holde den. Jeg malkede den i en lille, blomstret urtepotte, hvori der var et lille hul, der var lukket med en prop. De fleste dage blev krukken kun halvfuld, og blev den en enkelt dag fyldt til randen, gik proppen af, og før jeg fik den sat i, var halvdelen af mælken løbet ud. Resultatet blev altså hver dag

det samme. Mælken kunne knap nok slå til til min lille søster. Hun fik for resten et dejligt krøllet hår, og en gammel kone sagde, at det kom af, at hun som lille havde fået gedemælk. Dersom dette er tilfældet, har mit gedehold jo ikke været helt omsonst.

Som årene gik, kom jeg i nogen grad til at ligne konen med æggene. Jeg regnede og regnede, udvidede i tankerne bestanden til enorme størrelser, byggede til hønsehuset, så det blev et helt palads, og udlagde flere tønder land i hønsegårde. Det var som sagt kun i mine tanker, så store udvidelser fandt sted. I virkeligheden holdt jeg mig nogenlunde ved jorden. Som regel havde jeg kun 15 høns og om sommeren ca. 50 kyllinger, et enkelt år omtrent det dobbelte antal, men det gav anledning til så stor sorg for mig, at jeg ikke oftere slog så stort op.

Da kyllingerne voksede til, blev pladsforholdene for små. Om natten stod de sammenstuede i små trækasser som sild i tønder. En morgen, da jeg blev optaget af andet arbejde, glemte jeg at lukke op for en af kasserne. Det blev middag, før jeg huskede dem, og da var det for sent. Varme og luftmangel havde gjort det af med dem: 15—20 store, slagtefærdige kyllinger lå døde, da jeg med bange anelser fik lågen op. Det var for meget, selv for en fjortenårsdreng. Jeg græd, som jeg aldrig havde grædt før, og det varede længe, før jeg genvandt troen på min duelighed som hønsepasser.

Var jeg på grund af denne hændelse sunket i andres agtelse, fik jeg et par år senere fuld oprejsning. I et blad så jeg en bekendtgørelse om Det kongelige Landhusholdningsselskabs uddeling af redaktør J. Pedersen-Bjerregaards legatpræmier for »særlig fremragende ydelser på fjerkræavlens og andre landbrugsbinærings områder«. Blandt de forhold, der særlig ville komme i betragtning ved præmieuddelingen, var nævnt: »En kort og klar skildring af virksomheden og de opnåede resultater med hovedvægten lagt på fjerkræavl som væsentlig indtægtskilde, børns og unge familiemedlemmers virkeglade og omtænksomme deltagelse i arbejdet«.

Det var noget for mig. Jeg fik hurtigt sat en skildring sammen om virksomheden, vedlagde regnskab samt sognerådsformandens attest for rigtigheden af opgivelserne, og et par måneder gik jeg i en spænding, som jeg tænker kan sammenlignes med den, en forfatter går i, når han deltager i en romankonkurrence.

En søndag morgen udløstes jeg af denne tilstand. Min far kom hjem fra stationen med en stor, gul konvolut med laksegl. Man kan tænke sig min store glæde, da konvolutten indeholdt et flot diplom fra Landhusholdningsselskabet og en meddelelse om, at der var tildelt mig en præmie på 25 kroner. Hele dagen gik jeg i en salig rus af glæde og — sandheden tro — vigtighed over denne anerkendelse.

Et af de lokale blade skrev dagen efter: »Den unge mand har drevet hønseri i 6 år, fra han var fyldt 11, og han har nu til Landhusholdningsselskabet måttet indsende regnskab over bedriften for samtlige 6 år. Dette har formentlig været i orden, siden resultatet er blevet så smukt«.

Ja, regnskabet var i orden, selv om den måde, det var ført på, sikkert ikke kunne have fået revisorpåtegningen »Intet fundet at bemærke«. Jeg har det endnu i »And. Nielsens lommebog for landmænd 1911«. Den var stor nok til at kunne tage 6 års regnskab over bedrifter af min slags.

Mit hønseriregnskab udviser, at jeg i gennemsnit hvert år har haft en indtægt på 175,47 kr., en udgift på 82,02 kr. og et overskud pr. høne på 6,23 kr. I overskud pr. høne var også regnet indtægten af kyllinger, men selv om man kun regner efter ægydelsen — ca. 150 stk. årlig pr. høne — var der hvert år et ret pænt overskud. Af regnskabet kan jeg se, at jeg i 1916 og 1917, da der var store priser på korn, har givet 24 øre pr. kg majs og 28 øre pr. kg byg, men priserne på æg var også gode, i april 1916 1,80 kr. pr. kg og i november 1916 3,20 kr. pr. kg. Når mine udgifter til foder ikke var større, end regnskabet udviser, kommer det af, at mine høns efter høst gik frit omkring, desuden fik jeg affaldet fra køkkenet og samlede hvert år aks på stubmarkerne.

Få dage efter, at jeg havde fået præmien, mærkede jeg, at der fulgte ubehageligheder med hæderen. Hønseinteresserede mænd fra forskellige egne af landet og af forskellige samfundslag skrev til mig om råd i valg af racer, fodringsmåder o. s. v. Havde de vidst, hvor gammel jeg var, havde de nok henvendt sig til andre og mere erfarne hønseejere, men det stod ikke i fjerkræbladet, hvor diplomuddelingen var omtalt. Min bestand var langtfra raceren — der var endnu efterkommere af den gamle italiener blandet med sølvwyandotter, minorkaer o. a. Hvad skulle jeg stille op med disse forespørgsler? Det kostede mig flere dages hovedbrud at regne det ud. Jeg valgte så at skrive enslydende til dem alle, omtrent således:

»Da jeg har fået så mange forespørgsler angående den rentableste form for hønseri, ser jeg mig desværre ikke i stand til foreløbig at besvare dem alle, men dersom tiden senere tillader mig det, skal jeg med glæde give Dem de ønskede oplysninger«. — At jeg ikke endnu har fået tid til at besvare brevene, er en sag for sig.

Min virksomhed som hønsepasser strakte sig på det nærmeste over 7 år, afbrudt af en vinters ophold på efterskole, i hvilken tid min yngre søster var ansat som staldforpagter. Jeg havde indlevet mig sådan i at pusle med hønsene, så jeg syntes ikke, jeg kunne undvære dette arbejde, men da jeg 18 år gammel blev optaget på Silkeborg Seminarium, kunne jeg ikke længere lede »den store bedrift«. Mine bedste kunder i de forløbne år, mine forældre, overtog så hele bestanden til en pris af 2 kr. pr. høne for både unge og gamle. For at man ikke skal tro, at jeg narrede aftagerne, bemærkes, at ingen af hønsene tilnærmelsesvis havde opnået italienserkrukkens høje alder.

Foruden de omtalte husdyr havde mine søskende og jeg i vor barndomstid to hunde, og selv om vi havde megen glæde af hønsene, duerne, kaninerne og de andre, var der dog ingen af dem, vi sluttede så nært venskab med som hundene.

Den ene af de to hunde, vi havde, fik jeg, mens vi boede i rytterskolen. Det var en lille, gul hund, der en dag kom løbende til den gamle gård. Jeg fik lov at tage den med hjem, og stor var min og mine søskendes glæde, da den blev hos os, og ingen ejer meldte sig til den. De fleste, der kom i skolen, syntes, den var grim, men vi, der aldrig før havde haft hund, syntes, den var et vidunderligt dyr. Den sluttede sig i løbet af kort tid til os med en sjælden hengivenhed og trofasthed, og vi kom til at holde meget af den. Vi gav den navnet Basse, og det adlød den straks, skønt den vel næppe af sin første ejer var blevet døbt med dette navn. Den havde en mærkelig måde at vise sin glæde på, ja, for den sags skyld også sin vrede. I begge tilfælde trak den

overlæben op, så den viste tænder, og samtidig snøftede den, så det lød, som om den nøs.

Årsdagen for den dag, vi fik Basse, fejrede vi som dens fødselsdag, og den fik gaver i form af ekstra gode kødben og småkager. Når vi havde fest i skolen, blev Basse ikke glemt, men fik altid på sådanne dage ekstraforplejning. Juleaften måtte den ind i kredsen om juletræet. Det fandt den sig også troligt i. Indtil stjerneasterne blev tændt, så trak den overlæben op til tegn på, at nu brød den sig ikke om at være med mere, og skyndte sig så ud i sin lune krog ved komfuret i køkkenet.

Vi havde Basse i mange år, og det var en sorg for os alle, da den døde. Vi begravede den i haven og rejste en mindesten på dens grav. Min bror huggede i stenen indskriften »Minde over Basse«, og i mange år derefter blev der hver sommer plantet blomster på dens grav.

Basses efterfølger, en smuk hyrdehund ved navn Tyrk, fik vi også på en lidt usædvanlig måde. Den havde først tilhørt stenhuggeren, der murede mit hønsehus, og når jeg fortæller om min barndoms hunde, må jeg også omtale den forbindelse, stenhugger Walberg havde med mit hjem.

Jeg så ham første gang en aften, da jeg sammen med mine søskende og nogle kammerater legede ude på skolepladsen. Pludselig hørte vi en harmonikas skingre toner ledsaget af en dyb mandsstemmes sang — lyden kom nærmere og nærmere, og da vi kunne opfatte, at ordene blev sunget på svensk, blev vi interesserede og løb ned til vejen for at se, hvem manden var. Det var en høj, kraftig mand klædt i hvidt murertøj. Vi kendte ham ikke, men da han trakerede med bolcher af et stort kræmmerhus og talte venligt til os, syntes vi straks godt om ham og trak ham med op på pladsen, hvor han sang og spillede en mængde svenske viser for os. Far kom ud og talte med ham, og han fortalte, at han for kort tid siden var kommet til sognet. Han havde lejet sig ind i stampemøllen, og han ville nu se, om han kunne få beskæftigelse ved tilfældigt arbejde.

Siden kom han ofte i mit hjem. Far hjalp ham til en del arbejde ved skolen og hos naboerne. I skolens have opstillede han en smuk stengrotte af store natursten, og flagstangsstøtten på skolens græsplæne, en fint tilhugget granit-søjle, vidner endnu om hans dygtighed som stenhugger. Han arbejdede med størst interesse, når hans værktøj var mejsel og pikhammer, men også som murer og havemand virkede han med stor dygtighed.

Af mange i sognet blev han betragtet som »en fremmed fugl«, der ikke hørte til her, og som man ikke ønskede at pleje omgang med. Hos os blev han altid behandlet som alle andre, der havde deres gang i skolen. Han fik sine måltider ved samme bord som vi andre og blev aldrig overset af nogen.

Som de fleste af sine landsmænd var han i besiddelse af et belevent og stiligt væsen, og skønt han af og til kiggede lidt dybt i flasken, opførte han sig altid i mit hjem som en høflig og dannet mand. Når han arbejdede hos os, spurgte jeg ham ofte ud om de oplevelser, han havde haft, før han kom til Hylke, og jeg fik efterhånden hele hans livshistorie.

Han havde ført en meget omskiftelig tilværelse. Han var født i Skåne, hvor hans far var hestedoktor (dyrlæge) ved prinshusarerne i Malmø. 16 år gammel blev han efter faderens vilje sendt til Malmø, hvor han efter endt rekruttid hos prinshusarerne skulle uddannes til dyrlæge, men han var inderlig ked

af soldaterlivet, og efter tre års tjeneste stak han af til Bornholm. Her gik han i stenhuggerlære hos en italiensk mester, der samme år sammen med syv andre italienere var kommet til klippeøen for at lære stenhuggerne der at bruge mejsel. Efter at han var blevet udlært og gennem strejken i 85 eller 86 havde været med til at skaffe stenhuggerne bedre løn- og arbejdsforhold, rejste han til København og fik arbejde i et stort stenhuggerfirma, der bl. a. udførte stenhuggerarbejdet ved den russiske kirke og ved kunstinuseet. Senere havde han arbejdet ved det store hofdeanlæg ved Thyborøn og ved havneanlægget på Anholt, var en tid mestersvend i Ålborg, og efter nogle år som stenhugger ved baneanlæg var han omsider havnet i Hylke.

I nogle år blev han boende i stampemøllen, men købte så en stump jord ved Hylke station og byggede her et træskur »Mysunde«, opkaldt efter hans barndomshjem i Skåne. Det bestod kun af et rum, men Walberg stillede ikke store fordringer — her havde han både værksted, køkken, soveværelse og stue. Ved vintertid var der ikke hyggeligt i »Mysunde«. Om dagen kunne det nogenlunde gå — Walberg fyrede op i komfuret, lagde en sæk over og sad så her og pillede med et eller andet husflidsarbejde — men om natten, når frosten bed, og vinterstormene peb om skuret, trængte kulden ind mellem brædderne, så væggene om morgenen ofte var dækket af et tykt lag rim.

Da Walberg havde døjet kulden et par vintre, købte han ved Lyngvejen, som fra Brørup mølle slynger sig ned mellem bakkerne mod Skanderborg sø, en forfalden hytte, som han snart ved sin flid fik omdannet til et smukt bindingsværkshus. Han førte her en ensom tilværelse, og måske var det på grund af mangel på selskab, at han købte hunden Tyrk. Den var en lille hvalp, da han fik den, men under hans nænsomme pleje voksede den til en velvoksen og i alle måder smuk og velopdragen hund.

Der udviklede sig mellem stenhuggeren og Tyrk et venskab, som man sjældent ser mage til mellem mennesker og dyr, og det var synligt for alle, der så dem sammen, at de betød uendelig meget for hinanden, og at det ville volde dem stor sorg, om de skulle skilles. Den fulgte ham i hælene, når han vandrede ud på arbejde med murske og kalkkost, og den lå stille i hans nærhed, når han sprængte sten i grusgraven eller var på arbejde i byens haver. Tålmodigt lå den og ventede på ham den lange arbejdsdag til ende, og når det blev fyraften, sprang den gøende af glæde omkring ham og fulgte ham derefter stiltfærdigt den lange vej ud til huset ved Lyngvejen. Lukkede frost og sne af for udendørsarbejde, hyggede Walberg og Tyrk sig i hans fattigt udstyrede stue, og mens han sad med tællekniven og forarbejdede smukke naturstole, som han senere let fik afsat i omegnens landsbyer, lå Tyrk ved kakkellovnen og så på sin herre med et hengivent udtryk i sine smukke brune hundøjne.

Da Walberg i en snes år havde opholdt sig i Hylke, havde han en sommer det uheld, at han faldt ned fra et stillads, og siden kunne han ikke rigtig komme til kræfter igen. I vinteren derefter måtte han i flere måneder ligge til sengs, og han troede selv, at han ikke kom op mere.

»Det er snart forbi med mig«, sagde han til lægen.

»Sludder, gamle ven«, sagde denne, »ukrudt forgår ikke så let«.

Walberg kom da også på benene igen, og arbejdslysten vendte tilbage. Vel kunne han ikke mere håndtere stenhuggerværktøjet, men murskeen og kalk-

kosten magtede han endnu, og i årene derefter gjorde han sig stadig nyttig som skolens havemand.

Mine forældre tog altid med venlighed imod ham, når han kom hos os, og far hjalp ham flere gange med et eller andet, han ikke selv kunne ordne. Da han lå syg, kneb det for ham at skaffe sig det nødvendige til livets ophold, og han viste altid stor taknemlighed, når vi kom ud til ham med lidt fødevarer og brugt tøj.

Den venlighed og hjælpsomhed, han mødte i mit hjem, gjorde, at han følte stor hengivenhed for os alle i skolen, og det gav han på en gribende måde udtryk for, da han en dag kom og forærede os Tyrk.

Han havde sikkert længe tænkt på, hvorledes han skulle vise os sin taknemlighed, og det har utvivlsomt kostet ham lange overvejelser, før han besluttede at give os det bedste, han ejede, sin trofaste ven Tyrk. Vi følte, at det måtte være et stort offer for ham at skille sig af med hunden, og vi afslog først at tage mod gaven, men stenhuggerens beslutning stod fast, og det endte med, at mine forældre lod sig overtale til at tage mod den dejlige hund.

Den dag, Walberg afleverede Tyrk, arbejdede han hjemme i skolehaven, og Tyrk lå som sædvanlig og ventede på, at det skulle blive fyraften. Da denne så indtraf, og Walberg var færdig til at gå hjem, sprang den, som den plejede, med logrende hale omkring ham, men da han løftede sin hånd frem mod den og sagde: »Læg sig, du bliver hos Karen« — Karen var min yngste søster, som den ofte legede med — forstod den ham, lagde sig lydigt ned og så med bedrøvede øjne efter sin herre, der uden at vende sig om en eneste gang med raske skridt gik ind gennem landsbyen på vej mod hjemmet, hvor han nu igen skulle være helt ene. Han har sikkert gået med tårer i øjnene — vi, der så hundens sorg, havde det i hvert fald.

Hver gang stenhuggeren kom i mit hjem eller gik forbi, sprang Tyrk efter ham og var vild af glæde over gensynet, men så snart han sagde: »God hund, gå så hen til Karen«, adlød den ham straks.

Selv om den sikkert længe blev ved med at længes efter ham, følte den sig dog efter en tids forløb hjemme hos os, og der opstod et inderligt venskab mellem den og os. Den var meget klog, og da stenhuggeren havde givet den en fin dressur, kunne den udføre mange forskellige kunster. »Give pote« og »ligge død« var småting for den, og når der kom gæster hjemme, var vi stolte over at vise Tyrk frem og lade den optræde for dem. Sagde vi til den »Hent fars sko«, gik den straks ud i gangen, hvor de havde deres plads, og kom med dem i munden en efter en. Viste vi den en eller anden ting, gemte den et sted i haven og sagde: »Find pungen«, eller hvad det nu var, søgte den ivrigt omkring i haven og kom så lidt efter sejrstolt med den fundne ting og lagde den ned for vore fødder. Stod vi buk for den, sprang den med elegance over ryggen af os, ligesom den i stor højde kunne springe gennem et tøndebånd, som blev holdt op foran den.

Da vi havde haft Tyrk nogle år, blev den pludselig en dag syg. Den lå stille hen og ville hverken æde eller drikke. Når vi gik hen til den og strøg den over dens glatte pels, logrede den lidt med halen, og da stenhuggeren, der også kom og så til den, talte til den, var det tydeligt, at den kendte hans stemme. Den gjorde forsøg på at løfte hovedet lidt, men den havde ikke kræfter til det, dens hoved sank ned, og den lå igen som i en døs. Så blev dyrlægen tilkaldt, og en indsprøjtning befriede den for flere lidelser.

Den fik sin grav i haven ved siden af Basse, og hver sommer blev også dens grav smykket med blomster.

MINDER FRA VERDENSKRIGEN 1914-18

Når jeg tænker tilbage på min barndomstid, er der en dag, jeg mindes tydeligere end alle de andre dage. Dens dato står for mig som skrevet med store, røde typer på et hvidt ark papir. Det er datoen den 1. august 1914.

Den danner ligesom et skel mellem to forskellige tidsperioder. Årene før havde været en rolig og fredfyldt tid, hvor der ikke var indtruffet større urovækkende begivenheder, der kunne opskræmme sindene — en tid, der ikke senere er vendt tilbage, men som man må håbe, verden atter kan komme til at opleve. Den dag gik det op for mig, at en verdenskrig også kunne komme til at berøre Danmark, at den også kunne blive en ulykke for vort land, for min hjemstavn og mit hjem.

Jeg havde nok læst i aviserne om mordet i Serajevo og havde hørt mine forældre tale om, at der var fare for en krig mellem stormagterne, men det havde jeg ikke tænkt videre over. Det var jo så langt fra Danmark, og jeg havde ikke forstået, at det også kunne få skæbnsvangre følger her.

Over 50 år er gået hen siden da, men de begivenheder, der indtraf i de første augustdage 1914, har brændt sig så fast ind i min bevidsthed, så jeg husker dem, som var de sket i går. Lørdag den 1. august står uudslettelig i min erindring som en dag særpræget fra alle andre dage, en dag med en atmosfære over sig som umiddelbart før et voldsomt tordenvejr bryder løs, og man må regne med, at lynet kan slå ned i ens eget hjem når som helst.

Min mor rejste til Horsens om eftermiddagen. Jeg var med hende på stationen. Der var mange, som skulle med toget, og de talte alle om krigen. En gårdejer, som vi kendte, fortalte, at han skulle til Berlin for at besøge en søn, som boede der. Da min mor et par timer senere kom hjem, var han med det samme tog tilbage. I Horsens havde han fået at vide, at grænsen var blevet lukket. Det var for mig det første tegn på, at nu var det alvor.

Om aftenen var jeg med mine forældre på besøg hos en familie ved Hylke station. De voksne talte hele aftenen om krigen, som nu var en kendsgerning. Kunne Danmark holdes udenfor? Det var det store spændende spørgsmål. Vi børn gik ude på vejen. Folk stod i klynger og drøftede situationen. Rygterne svirrede fra klynge til klynge, som bier der sværmer: En tysk flåde lå i Øresund, kejser Wilhelm var dræbt, Danmark havde fået et ultimatum fra Tyskland, Danmark mobiliserede o. s. v. Ekstratog kom forbi med indkaldt mandskab, og et par biler kom gennem stationsbyen på vej til sognefogden med indkaldelsesordrer.

Da vi kom hjem, stod mine søstre nede ved vejen og græd. De havde hørt, at Danmark kom med i krigen, og var bange for, at far så blev indkaldt. Vor nabo løb frem og tilbage på vejen med et jagtgevær. Spændingen og de mange rygter var gået ham på nerverne. Han ville værne sit hjem mod fjenden, sagde han. Han var ikke i seng i flere nætter, men gik uden for sin gård med jagtgeværet, parat til at skyde, dersom fjender nærmede sig gården.

Vi fik heller ikke megen søvn natten til søndag. Blev der mobiliseret, skulle far også møde. Han gjorde alt parat, så han straks kunne komme af sted,

dersom ordren kom i løbet af natten. Vi kunne mærke, at far og mor var urolige. Det smittede os, så vi lå vågne til langt ud på natten.

Om søndagen blev jeg meget forbavset over, at far som sædvanlig gik i kirke. Jeg troede, at man var så optaget af krigen, at gudstjeneste og skolegang holdt op foreløbig. Jeg gik ned til vejen, der førte forbi skolen. En bil kom susende ude fra stationsbyen. Den holdt ud for mig, og en mand i militæruniform spurgte om vej til sognefogden. Jeg sprang op på trinbrættet og kørte med ind i byen. Jeg var meget beæret over henvendelsen og følte det i øjeblikket, som om det var mig, der stod for indkaldelserne.

Da jeg gik hjem, mødte jeg præstens pige. Hun gik og græd. Hun havde fået bud om, at to af hendes brødre var indkaldt, og var sikker på, at de nu kom med i krigen. Lidt efter mødte jeg smeden. Han mente, Danmark allerede var kommet med. »Nu kører togene ikke mere«, erklærede han. Jeg gjorde ham opmærksom på, at der kom et tog bag kirken. »Ja«, svarede han, »de skal jo da hjem«.

Søndag og de følgende dage gik vi i spænding om, hvorledes begivenhederne ville udvikle sig. Aviserne kom med store overskrifter og bragte bud om, hvorledes situationen forværredes i Europa: Omkring det store sammenbrud — forspillet er endt, tæppet ruller op for et verdensdrama — tyskerne går over den franske grænse — England har endnu ikke bestemt sig — det tegner sig til en mægtig brand — tysk ultimatum til Belgien — uhyggelig stilhed før stormen — nu flammer bålet — England har erklæret Tyskland krig.

Ugerne gik, og vi faldt til ro igen. Danmark kom ikke med i første omgang; forhåbentlig ville det nu lykkes at holde vort fædreland uden for krigen. Dens følger mærkede vi jo snart, men hvad betød det mod at blive inddraget i den.

Alle var enige om, at krigen kun ville vare et par måneder. Med det materiel, stormagterne rådede over, kunne en krig ikke vare længere, var den almindelige mening, men også dette håb brast snart. Måned gik efter måned — krigen blev ved. Vi indrettede os da på at leve under de vanskelige forhold, så godt som det nu var muligt.

Det var utroligt, hvad man fandt på for at få erstatning for de varer, der ikke kunne indføres: brændt korn for kaffe, tørrede kirsebærblade og humle for tobak og carbid i stedet for petroleum. Jeg husker, at vi aften efter aften vinteren igennem sad omkring bordet ved en stinkende carbidlampe og vænede os til det sparsomme lys, så vi efterhånden syntes, det var meget godt. Det værste ved lampen var, at den oste længe efter, at den var slukket, men så fandt vi på at slukke den ude og gå i seng ved et stearinlys.

På grund af rationeringen måtte man på mange områder indskrænke forbruget. For os kneb det især med sigtemel. Jeg husker, at vi en sommerferie fik besøg af en lærer og et par af hans børn. Jeg mindes det så tydeligt, fordi vort sigtebrød ved denne lejlighed slap op. De fremmede børn faldt over det som ulve over lam, og vi søskende, der hver fik en skive sigtebrød om dagen, var ondskabsfulde nok til at skumle om, at de nok var taget ud på cykletur, fordi deres brødkort var sluppet op. Efter at de var rejst, måtte vi i længere tid nøjes med rugbrød, men det hjalp ikke, at vi klagede. Var vi utilfredse med et eller andet, sagde far og mor blot: »Tænk på de belgiske børn«.

Endnu et par år efter, at krigen var begyndt, var min ældste søster ængstelig for, at Danmark skulle komme med. I foråret 1917 fik hun plads i København

og skrev således til mig: »Soldater kommer i store regimenter forbi hver dag. Du skulle bare høre, hvor kanonerne tordner. Det kan ryste under en, når det rigtig går løs. Det lyder grimt, man skulle næsten tro, det var krig. Vil du love at skrive til mig, så snart du tror, der er udsigt til, at Danmark kommer med, for så vil jeg hjem, inden bælteerne bliver spærret, men det var ikke at håbe. Du kan tro, det er dyrt, alt hvad man skal købe herovre. Lys har vi da frem for jer, men ellers er det det samme med alt det andet. Her vil det nok knibe med brændsel.«

Ud over rationering og avisernes meddelelser mærkede vi ikke meget til, at der var krig i Europa. Dog indtraf enkelte begivenheder, der fik os til at tænke på, at krigen rasede ikke langt borte fra vore grænser.

En tid efter krigens udbrud fik vi i Hylke — til stor glæde for os drenge — indkvartering af en befalingsmand og en snes menige. De skulle holde vagt ved jernbanebroen over Skanderborg sø. Det var indkaldt mandskab, mænd på op mod de tredive. De fleste af dem var landmænd, der selv havde ejendom, og de længtes efter at komme hjem til bedriften. De havde det jo ellers godt. Flere dage om ugen havde de helt fri og hjælp da deres kvarterværter med markarbejde. En enkelt gang havde de lidt gymnastik og eksercits, men det foregik under meget utvungne former. Jeg husker, at kaptajnen, eller hvad han nu var, en formiddag, da delingen stillede til øvelse, mødte iført et par røde morgensko.

Medens soldaterne var indkvarterede i Hylke, skete der noget, der opskræmte sindene i den lille landsby. En nat blev der på »Gåsholm«, en gård midt i byen, stjålet en snes æg, et par brød og noget smør. Et par nætter senere var det galt på Eskegård. Atter var det fødevarer, der forsvandt. Kældervinduet var slået itu — ellers intet spor af tyven. Så kom turen til mejeriet og præstegården, og nu tog rygterne fat. Det var selvfølgelig stortyven Peter Reimer, der nu drev sit spil her. Længe havde han jo huseret i egnen omkring Silkeborg. Det var ikke godt at vide, hvad den karl kunne finde på. Rygterne om hans bedrifter vesterude var vel nok overdrevne, men slemt var det nu at have ham løbende rundt i byen om natten. Men hvor holdt stortyven sig skjult? Flere mente, at han havde sit tilhold i skovene ved Skanderborg sø — Jens Post havde således en tidlig morgenstund set ham på vej ned mod søen.

Imidlertid fortsatte tyverierne. Byen og den nærmeste omegn blev gennemløbet af politi fra Skanderborg og Horsens, men uden resultat. Tyvejagten blev til en hel klapjagt. En afdeling soldater fra Viborg og delingen fra Hylke blev stillet til rådighed for politiet, og i de følgende dage blev alle skovene omkring Skanderborg gennemløbet.

En dag først i august kom turen til plantagen ved jagtslottet, der tilhørte Fuldbro mølle. Nu var alle andre smuthuller afsøgt, så her måtte Peter Reimer være, hvis han ikke forstod den kunst at gøre sig usynlig. Også jeg var blevet grebet af spændingen ved den store tyvejagt, og sammen med mange andre fra omegnen stillede jeg som »klapper«. Vi dannede kæde omkring plantagen og rykkede nærmere ind mod jagtslottet — hvert træ, hver busk blev omhyggeligt undersøgt, og hvert øjeblik ventede vi at se stortyven springe frem. Snart var kæden tæt sluttet om plantagens centrum, en samling buskede bjergfyr i nærheden af jagtslottet. Nogle harer og et par ræve, der sprang omkring mellem buskene, vidnede om, at undersøgelsen havde været særdeles effektiv.

Pludselig lød et højt råb: »Her har vi fyrens hule«. Det kom fra en betjent, der stod ved en bunke fyrregrene, som var dynget op mellem to store bjergfyr. Før nogen af os fik tid til at komme nærmere til hulen, blev et par grene bøjet til side, og tyven tumlede frem. To betjente stod parat med håndjern, men dem blev der ingen brug for. »Pardon! Pardon!«. Det var et råb fra en skrækslagen mand. Med armene løftet over hovedet faldt han på knæ foran betjenten, og det stod klart for os alle, at det ikke var stortyven. Nu så vi også, at manden var i en forrevent uniformsjakke, og vi forstod så meget af hans snak, at han var russer. Han var flygtet fra en fangelejr i Tyskland, og i den tro, at han endnu befandt sig i fjendeland, havde han skjult sig i plantagen — det var ham, der havde begået alle tyverierne i Hylke.

Så var tyvejagten forbi. Russeren blev ført til Horsens, og senere blev han interneteret. Peter Reimer var stadig på fri fod, og endnu en tid lang pudsede han på andre egne politiet.

I de krigsramte lande led befolkningen stor nød. Da krigen sluttede, åbnede mange danske hjem sig for børn fra de lande, hvor nøden var størst. I mit hjem fik vi en lille Wienerpige.

Hvor havde vi ondt af den lille Grethe Djengel den aften, hun ankom. Hun var kun 7 år gammel, og hun længtes efter sine forældre, som kun et barn kan længes. Hun ville hjem til mama og papa. Hun græd hele den aften, og ingen kunne trøste hende.

Min yngste søster, der var på samme alder som Grethe, tog hende ved hånden og prøvede at gøre sig forståelig for hende. Hun havde set, at Grethe havde chokolade i sin taske og forsøgte at gøre hende opmærksom på det ved at sige: »Unter chokolat, unter chokolat«, men heller ikke det trøstede den lille pige. Da Basse så hendes sorg, gik den hen og slikkede hendes hånd. Dette kærtegn forstod hun bedre end alle vore venlige ord. Hun kravlede med hunden ind under bordet, lagde sit hoved ind til dens lådne pels og faldt så i søvn. Basse blev således hendes første ven i Danmark.

Snart fandt hun sig imidlertid til rette under de nye forhold. Hun lærte forbavsende hurtigt at tale dansk, og hun og min søster legede dagen igennem og kom til at holde af hinanden, som om de var søskende. 3—4 måneder var hun hos os, og det var med sorg, vi tog afsked med hende. Mange år er gået siden. Grethe er forlængst gift og har nu en voksen søn, men hun har ikke glemt den sommer, hun var i Danmark. Vi har gennem alle årene haft forbindelse med hende. I 1927 besøgte min far hende i hendes hjem i Wien og var med til hendes konfirmation.

Under den sidste verdenskrig, da befolkningen i Wien atter led nød, kneb det for Grethe at skaffe fødemidler til drengen, og mine søskende og jeg sendte derfor nogle Røde Kors pakker ned til hende. Sin taknemlighed herover viste hun på en rørende måde. Hvert år til jul sendte hun sine »kære plejesøskende« en kærlig hilsen, og ved flere lejligheder har hun betænkt os med smågaver. En af disse, en lille negerfigur i bronze, står på mit skrivebord, og når jeg ser på den, tænker jeg ofte på den tid, da Grethe var plejebarn i mit hjem.

Krigen sluttede, men følgerne af den varede længe ved. En krig slår dybe sår. De står friske og blødende et helt slægtled, og arrene læges først efter århundreder.

EN VINTER PÅ ELBÆK EFTERSKOLE

Den 1. november 1916, da klokken på Elbæk Efterskole ringede til tegn på, at nu begyndte vinterens første time, stod jeg i skolestuen sammen med 30—40 drenge og piger, der denne vinter skulle være elever på efterskolen, og hørte på forstander Kristjan Jensens velkomsttale.

Elbæk Efterskole 1916—17

I frikvarteret derefter var der ikke megen snak. Vi så på hinanden, vekslede et par ord med sidekammeraten, men følte os endnu for fremmede over for hinanden, til at vi kunne gå rundt og tale sammen. Længere op ad dagen gik snakken dog lystigt, og i løbet af nogle dage var vi rystet sammen, så vi syntes, vi havde kendt hinanden længe.

Omtrent en snes af eleverne boede på skolen. De andre gik eller cyklede hver dag fra og til skolen. I den første tid boede jeg også hjemme, men dels var det noget besværligt — jeg skulle op ved femtiden hver morgen og kom først hjem ved sekstiden om aftenen — og dels opdagede jeg, at jeg kunne få mere ud af opholdet ved at bo på skolen. Da jeg spurgte mine forældre, om jeg måtte flytte over på skolen, fik jeg straks lov dertil. Der var imidlertid ikke plads til flere på efterskolen, og jeg kom sammen med to andre til at bo på højskolen tæt ved.

Vi havde ikke megen tid til vor egen rådighed. Undervisningen begyndte hver dag klokken 8 og sluttede først kl. 15.30, afbrudt af en middagspause på en timestid. Vi blev undervist af Kristjan Jensen og en lærerinde, dog havde også fru Dagmar Jensen og højskoleforstander Elbek enkelte timer.

Efter skoletid gik vi for det meste en lang tur i omegnen. Når vi havde spist til aften, opholdt vi os i skolestuen, læste lektier, regnede opgaver, skrev stil — vi havde en hjemmestil i hver uge — og når vi havde det fra hånden, gik tiden med sang, samtale eller læsning. Kl. 21.30 var vi inde hos forstanderen til aftensang, og kl. 22 skulle vi være i seng. Af og til tilbragte vi hele aftenen inde hos forstanderens, hvor vi legede, sang, eller Kristjan Jensen læste op for os.

Det forekommer mig, at vi i den alder, vi var i, havde stor gavn af at få vore skolekundskaber opriskede og få dem levendegjort påny, men havde vi ikke nået mere, ville det dog efter min mening have været for lidt. Det måtte også på den tid være efterskolens opgave at undervise i de fag, der ikke var med i landsbyskolens fagrække, særlig fag, der kunne give anledning til at opøve eleverne i selvarbejde. Elbæk Efterskole havde også taget denne opgave op, idet vi blev undervist i sundhedslære, aritmetik, tegning, sløjd og for pigernes vedkommende i syning.

I regning blev der drevet individuel undervisning: vi fulgte ikke ad, men regnede opgaver af den sværhedsgrad, der passede for den enkeltes evner. Nogle repeterede de almindelige regningsarter, andre fortsatte i det afsnit, hvortil de var nået i folkeskolen. Flere af os nåede langt ind i den del af Bertelsens regnebog, der på den tid af flere seminarier blev brugt i forberedelsesklassen, og vi fik stor færdighed i at løse vanskelige ikklædte opgaver. I aritmetik blev gennemgået så meget, som fordredes til seminariernes optagelsesprøve; for dem af os, der senere fik undervisning i aritmetik, var det af stor betydning, at vi havde lært begyndelsesgrundene.

Kristjan Jensen var i besiddelse af udprægede evner til at undervise og omgås unge. Han havde aldrig vanskeligheder med at interessere os i sine fag. Hans timer var aldrig kedelige, da han var velforberedt og havde tilrettelagt stoffet, så vi kunne tilegne os det. I historie lagde han særlig vægt på at fremhæve de personer og de træk, der kunne fremelske hjemstavns- og fædrelandskærlighed. I gymnastik og sundhedslære lagde han os betydningen af en sund sjæl i et sundt legeme på sinde. Gennem hele hans undervisning gik som en rød tråd de ord: »Det er lige meget, hvilket arbejde I tager op, men udfør det, så I føler glæden ved at yde det bedst mulige, så vil I føle, at det er livets store lykke og livets belønning til sine trofaste«. Hans stilfærdige, venlige måde at tale til os på, hans retfærdige afgørelse af enhver forseelse, hans interesse for alle elever, hans omsorg for, at vi kom til at føle os som hjemme, gjorde, at vi holdt af ham og nødtigt gjorde ham imod. Gennem oplæsning, foredrag og det, vi selv læste i vor fritid, fik vi større kendskab til litteraturen, end vi hidtil havde haft. Fortællinger, romaner og digte, som vi tidligere lod uanset, lærte vi nu at værdsætte, fordi vi fik hjælp til at forstå deres indhold.

Kristjan Jensen var på den tid meget benyttet som foredragsholder og som leder af skytteforeningernes månedskursus i gymnastik. Mest kendt var han dog som folkelig forfatter. Den vinter, da jeg var på efterskolen, udarbejdede han bogen: »Fire uger. Da han var tyve år«. Af denne bog læste han uddrag for os, ligesom han læste for os af sine almuefortællinger. Dengang forstod vi ikke, som en anmelder skrev, at dygtigere og menneskeligere bondelivsskildrer ejer Danmark ikke, men optaget var vi af fortællingerne i »Jenle folk« og »Mellem jul og slet«.

Fru Jensen gjorde os bekendt med forfattere som Goldschmidt og J. P. Jacobsen. Særlig husker jeg novellen »Fru Fønss«, som hun læste så gribende, at det rørte os dybt.

Vi fik også indblik i livet på en højskole. Nogle gange var vi med til fest på højskolen og på den nyopførte håndværkerskole. En aften i hver uge afholdtes der på højskolen et møde, hvori flere af os deltog. Her blev talt af forstander Elbek eller af fremmede foredragsholdere, mest højskolefolk. Jeg husker især Elbeks foredrag om malerkunst. Han kunne tale om et maleri, f. eks. Erik Henningsens »Sat ud«, så han rev tilhørerne med sig og fik dem til at se det samme, som han så, og billedet fik derved for os et liv og et indhold, som det ikke før havde haft.

Af stor betydning for os var også samværet med jævnaldrende fra forskellige egne af landet. De fleste af os var fra egnen omkring Skanderborg og Horsens, Bjerger herred var rigt repræsenteret, men der var også mange fra Løgstøregnen. Vi lærte af hinanden om livsforhold og skikke i de forskellige egne. Vi fortalte hinanden om, hvorledes landbrugsarbejdet foregik til de forskellige årstider, om hvorledes højtiderne blev fejret, og om livet i skolen, vi havde gået i. Enhver holdt på sin hjemegn som den bedste. Vi førte lange diskussioner herom. De argumenter, der blev fremført, var ikke lige velbegrundede, og de udtalelser, der faldt, ikke lige velovervejede. Det gjalt blot om at skære modparten i diskussionen ned, så man selv kunne få det sidste ord. Ofte blev vi så ivrige, at vi kom i heftigt skænderi, men uvenner blev vi aldrig.

Tiden var på mange måder som den tid, vi oplevede under den sidste verdenskrig, selv om vi i 1914—18 havde krigen mere på afstand, end vi havde det i 1940—45. Mange fødevarer var oppe i høj pris og var rationerede, så det må have været en vanskelig opgave at lede så stor en husholdning som efterskolens. Det er jo ikke så let at sammensætte en sund og afvekslende kost, når der også skal tages hensyn til det økonomiske, og det er i høj grad nødvendigt på en skole. Vi var i den alder, hvor man er god til at tage fra ved et bord, så der skulle meget til hver dag. For kost, logi og undervisning betalte vi kun 37 kroner månedlig, så man forstår ikke, at det — selv om man tager statstilskuddet i betragtning — kunne gå rundt.

Så vidt jeg mindes, talte vi ikke så meget om krigen. Jeg husker kun een aften, vi var optaget af dette spørgsmål. Det var en aften i marts lige efter spisetid. Kristjan Jensen kom ind til os med avisen, pegede på forsidens store overskrift, idet han sagde: »Der er udbrudt revolution i Rusland«. Den aften kappedes vi om at få fat på avisen, og hele aftenen talte vi om, hvad der mon nu ville ske.

Vi lærte den vinter i højere grad end hidtil at tage hensyn til andre og at række andre en hjælpende hånd, når der var brug for det. Den, der vil være sig selv nok, bliver ikke afholdt på en skole. Vi rettede på hverandres fejl og dårlige vaner, ofte på en hårdhændet, men altid virksom måde. Ingen brød sig om at få det skudsmål, at han var en dårlig kammerat, og det fik den, der f. eks. altid forsynede sig med de bedste stykker smørbrød ved aftensbordet, den, der sladrede om andre, eller den, der nok tog mod andres tjenester, men aldrig selv gjorde gengæld.

Vi lærte også at stå på egne ben og at kunne klare os i en snæver vending. Jeg husker således, at en af mine kammerater, en stor, stærk fyr, en dag for

sjov tog fat i min buksebag og løftede mig med det resultat, at bukserne revnede. Jeg havde kun det ene par med på skolen, så reparerer skulle de jo. Jeg lånte tråd og nål hos en af pigerne og gik ind på mit værelse, hvor jeg langt om længe fik flængen rimpet sammen. Fint blev det ikke, men hovedsagen var, at jeg kunne bruge bukserne, og at de holdt, til jeg om lørdagen kunne komme hjem og få et andet par på.

En anden dag sprang elastikken i min matrosbluse. Jeg havde hjemme set, at mor trak elastikken igennem løbegangen med en stoppenål, og det var gået nok så nemt. Jeg lånte en stoppenål og troede, at det snart var ordnet, men jeg fik andet at vide. Jeg stak nemlig spidsen ind først, og den gik gennem tøjet gang efter gang. Jeg blev ved i flere timer, det måtte jo kunne lade sig gøre, men det blev langt over midnat, og mine kammerater sov for længst, da jeg endelig fik elastikken trukket igennem.

Af betydning for os var det også, at vi den vinter havde det arbejde, vi ellers havde været beskæftiget ved, på afstand, så vi bedre kunne bedømme, om vi ville fortsætte med det eller vælge et andet. Før jeg kom på efterskole, havde jeg nogle år arbejdet ved landbruget, og det havde været min mening, at jeg senere ville i købmandslære, men da jeg havde været en tid på skolen, fik jeg mere og mere lyst til at læse videre, til at trænge ind i de problemer, vi var blevet optaget af, og før vinteren var gået, havde jeg bestemt, at jeg ville på seminariet, så snart jeg kunne blive optaget.

Vi foretog af og til udflugter i omegnen, og det gik ikke altid helt stille af. Nogle dage før jul tog en del af os til Horsens for at købe julegaver til Kristjan Jensen og lærerinden. Vi var i højt humør ved tanken om, at vi nu snart skulle hjem på juleferie. Den ene ville overgå den anden med lystige påfund. Vi tog med fra en lille station på Horsens-Odder banen og kom med et tog, hvis langsomhed der er lavet mange vittigheder om. Da vi kørte ind gennem Horsens, gik det så langsomt, at vi blev enige om at springe af. Det gjorde vi, og vi løb så ved siden af toget, ja, kom endog foran det og stod på perronen, da toget kom ind. Togføreren gav os en ordentlig overhaling, men det forøgede blot morskaben yderligere. I Horsens skulle der findes på noget endnu morsommere. En fandt så på, at vi skulle gå rundt i forretninger og spørge, om det var der vi havde glemt en paraply. Vi kom meget alvorlige og høflige og spurgte, men når ekspedienten begyndte at lede omkring i lokalet, kunne vi ikke bevare alvoren længere, men for leende ud ad døren.

Ja, vi havde mange muntre timer sammen på skolen, mange morsomme oplevelser, som man den dag i dag kan more sig over at tænke tilbage på. Vi fandt på mange løjer — undertiden var de måske for kåde, men det var aldrig tilsigtet, at de skulle være ondsksfulde.

TRE ÅR PÅ SILKEBORG SEMINARIUM 1918-21

Da efterskoleopholdet sluttede, begyndte jeg at gå til forberedelse hos min far. Vi anskaffede de bøger, der blev benyttet i Silkeborg Seminariums forberedelsesklasse, og under min fars vejledning gennemgik jeg det stof, der skulle læres, for at man kunne gøre sig håb om at bestå optagelsesprøven, ligesom jeg nogle timer om ugen fulgte undervisningen i skolen eller selv underviste. Dog fik jeg også tid til at tage roe- og høstarbejde på en gård for at tjene lidt til hjælp til seminarieopholdet.

Silkeborg Seminarium på Skolegade

Efter påskeferien 1918 begyndte jeg på seminariet, idet jeg da blev optaget i forberedelsesklassen, og fik således størstedelen af det stof, jeg havde gennemgået hjemme, repeteret her.

Min far var med mig i Silkeborg, og da forstander Vinther var udrejst, gik vi ud til seminarielærer Ludvig Mortensen for at få forskellige oplysninger. Jeg havde gået i matrostøj lige til den dag, jeg skulle til Silkeborg, og jeg følte mig meget utilpas i jakketøj. Jeg var meget lille af min alder og har sikkert set ud som en konfirmand. Ludvig Mortensen bemærkede da også i samtalens løb: »Ja, De ser noget grøn ud, men det går jo over med alderen«.

Da jeg dagen efter gik hen på seminariet, følte jeg mig så lille, at jeg kunne være krøbet ned i et musehul. Jeg blev stående ude i gangen, til Ludvig Mortensen kom og viste mig ind i »Præp«, som forberedelsesklassen blev kaldt. Det varede ikke mange dage, før jeg blev kendt med flere i klassen, men den første ugestid vovede jeg mig ikke ud i skolegården, hvor seminariets ca. 200 elever i frikvartererne spadserede frem og tilbage, og det varede længe, før jeg turde tale til eleverne i ældste klasse, som jeg så op til som højere væsener.

Der var stor forskel på eleverne i »Præp«. Nogle var som jeg ikke fyldt 18 år, men flere var en halv snes år ældre. Der var også stor forskel på den uddannelse, vi havde fået. En del havde fået real- eller præmilinæreksamen, en enkelt var student, mange havde været beskæftiget ved landbrug eller håndværk og havde, før de kom i forberedelsesklassen, ikke andre skolekunderskaber end dem, de havde tilegnet sig i folkeskolen.

Tiden før optagelsesprøven gik hurtigt, og jo nærmere vi kom den, jo mere spændte blev vi på udfaldet. Jeg husker, at sommeren var meget kold og regn-

fuld, og da jeg ingen kakkellovn havde på mit værelse, måtte jeg for at holde varmen gå i seng, og lå så der de sidste dage før prøven og repeterede.

Dagen før prøven begyndte, fik jeg en slem forskrækkelse. Hjemme havde jeg ikke gjort noget videre ved sang og violinspil, og da min stemme var i overgang, sagde forberedelsesklassens sanglærer til mig, at jeg kunne blive fri for prøven i sang og musik. Jeg troede så, den hellige grav var vel forvaret, og undlod at følge sangtimerne. Imidlertid viste det sig, at en anden af seminarielærerne, Aage Emborg, seminariets sanglærer, skulle lede optagelsesprøven i dette fag. Jeg gik derfor hen til ham og fortalte ham, at jeg var blevet fritaget for at gå op i sang og violinspil, men det kunne der ikke være tale om — jeg skulle høres som alle de andre. Dog måtte jeg på grund af forholdene selv vælge, hvilken sang eller salme jeg ville høres i. Jeg valgte »Du Herre Krist«, og en hel eftermiddag sang og spillede jeg den gang på gang, til jeg udi egen indbildning kunne den så nogenlunde.

Da jeg kom ind i klasseværelset, hvor sangprøven foregik, var der fuldt af seminarieelever, særlig fra 3. klasse, der tog denne prøve som en festforestilling. Jeg følte mig ilde til mode over at skulle optræde for så stort et auditorium, og det blev endnu værre, end jeg havde forestillet mig det.

Så snart jeg kom op på de høje toner, knækkede stemmen over, og jeg måtte begynde forfra mange gange. Jeg blev mere og mere forfjamsket — »3. klasserne« lo højt, sanglæreren lo med, selv censor lo, så han lå ind over bordet og var helt rød i ansigtet af latter. Da jeg skulle spille, gik det endnu værre. Buen tog et par strenge ad gangen og frembragte nogle underlig skurrende toner. Der skulle vist god vilje til at høre, at det var »Du Herre Krist«, jeg spillede. Det var ingen god begyndelse, men det gik heldigvis bedre i andre fag.

Det første af de mundtlige fag, jeg blev hørt i, var religion. Da jeg kom op til det grønne bord, så censor på mig og bemærkede: »De hører ikke til de store«. Jeg trak opgaven »Pinsedag«, og censor sagde smilende: »Ja, det skal der en stor ånd til at fortælle om, men det kan De jo godt have, selv om De er lille af vækst«. Det gik da også godt. Jeg tror, det var det fag, jeg klarede bedst. I matematik brugte jeg nogle forkerte udtryk, men klarede mig ellers ret godt, og censor erklærede: »Ja, han skal nok blive god, når han bliver dresseret«. Naturhistorie var jeg ikke så heldig med. Hjemme havde vi ingen naturhistorisk samling, og jeg havde lært stoffet efter bogen, som jeg lærte historie og religion. Jeg kom op i græshoppen og fit et eksemplar i et glas stukket ud. Jeg begyndte at fortælle efter bogen, men det var galt. Jeg skulle se på dyret og beskrive det. Til alt uheld var det et defekt eksemplar med kun fire ben og behæftet med andre mangler. Jeg fortalte uden at blinke, at græshoppen har fire ben, og inden jeg var færdig, havde jeg fået den udstyret med andre ejendommelige egenskaber.

Jeg var meget spændt på resultatet, da jeg sammen med mine kammerater efter prøvens afslutning gik ned i klasseværelse nr. 4, hvor forstanderen ville meddele, hvem der var optaget. Jeg syntes, det varede umådelig længe, før mit navn kom — mon jeg skulle være dumpet? Sang og musik var jo helt elendigt, naturhistorie mindre godt, og en slem brøler vidste jeg, at jeg havde i diktaten. — Dog, endelig kom mit navn, og lykkelig var jeg. 3 eller 4 dumpede — alle vi andre bestod prøven og fik lov at fortsætte på seminariet.

Efter sommerferien begyndte vi så i 1. klasse og følte os mere jævnbyrdige med de ældre klasser, ja, kunne endog til tider tillade os at smile med en vis overlegenhed ad de nye »præpper«.

De tre seminarieår gik hurtigt — når man tænker tilbage på tiden alt for hurtigt. Det var en lykkelig tid i en alder, hvor man var modtagelig for nye indtryk og for lærernes påvirkning, en munter tid sammen med gode kammerater, fri for ansvar ud over ansvar for egne handlinger, fri for bekymringer ud over dem, der uvægerligt meldte sig en tid før eksamen.

Vi havde nok at bestille. Som regel var vi ca. 6 timer daglig på seminariet, og vi havde meget hjemmearbejde med lektielæsning, sang- og musikøvelser og opgaver i regning, matematik og stil.

Uddannelsen er jo nu på mange områder helt anderledes end i min seminarietid. Uddannelsestiden er blevet forøget med et år, der er sket omfattende ændringer i undervisningsformen, og undervisning i sprog og valg af liniefag er indført. Alt i alt synes jeg dog, vi fik en god uddannelse.

Forstander Vinther var ikke alene selv en ualmindelig dygtig lærer, som det er blevet fremhævet ved flere lejligheder en af vort århundredes største skolemænd, men han var meget nøjeregnende med valget af medarbejdere, og seminariet havde derfor lærere, der ved deres dygtighed og personlighed forstod at interessere os for arbejdet, og som gennem deres fag fik stor indflydelse på eleverne. Ludvig Mortensen underviste i geografi, Ludvig Jensen i sproglære, stil, tegning og pædagogik, K. Knudsen i historie og regning, H. Jepsen i matematik, fysik og naturhistorie, K. P. Knudsen i gymnastik, Aa. Emborg i sang og skrivning og forstander Vinther i religion og litteraturkundskab. Alle er de nu døde, men mindet om dem vil blandt deres gamle elever blive bevaret i taknemlighed for det, de gav os gennem deres undervisning.

I de fleste mundtlige fag fik vi lektier for og blev hørt i lektierne som andre skoleelever. Lektieoverhøringen var dog ikke særlig fremtrædende i forstander Vinthers timer. I hans timer følte vi det vel nok stærkest, at vi lærte ikke alene for skolen, men for livet.

Vi havde ikke som på enkelte seminarier frihed til at gå og komme, som vi ville. Pjækkeri, udeblivelse fra timerne uden grund, tåltes ikke. Der blev ført protokol over forsømmelser, og forsømte en elev uden lovlig grund, blev det påtalt på en bestemt måde, der ikke fristede til gentagelse.

Selv om der som regel gik en del af aftenen med til at gøre det daglige arbejde færdigt, fik vi dog også tid til at dyrke kammeratlivet. Så godt som alle eleverne boede omkring i byen — på seminariet var der kun en halv snes elevværelser — og spiste på byens pensionater. Det var i dyrtiden under og efter første verdenskrig, så et seminaricophold kostede mange penge. I den dyreste tid var kost og logi oppe i 125 kr. om måneden, og flere pådrog sig en læsegæld på over 6000 kr.

Ud på aftenen, når vi havde fået arbejdet fra hånden, besøgte vi ofte hinanden omkring på værelserne. Vi var en tre-fire stykker i den bydel, hvor jeg boede, som fandt på hver aften at besøge en kammerat, der holdt sig selv ved tør kost, og ønske ham til lykke med fødselsdagen. Meningen var jo så, at han skulle give kaffe. Det gik godt en tid, men så blev han ked af det og erklærede, at dersom han skulle fylde år hver aften, skulle vi selv tage brød med. Det var jo et billigt forlangende, som vi gerne gik ind på.

Vi havde en elevforening, der om vinteren en aften om ugen, som oftest lørdag aften, arrangerede møder på seminariet, hvor vi så samledes til diskussioner, oplæsning, foredrag, dialektaftener m. m. Undertiden gav seminariets orkester og sangor koncert i gymnastiksalen. En eller to gange om vinteren blev »Skørsilden« læst op. Det var en revu over det daglige livs begivenheder. I en vittig form blev årets oplevelser genopfrisket. Flere dage i forvejen blev der indsamlet bidrag, hvorefter en af eleverne valgt censorkomite udvalgte det bedste og bearbejdede stoffet til en håndskrevet bog, der efter oplæsningen blev solgt ved auktion.

En af årets største fester var fastelavnsfesten, der begyndte med, at nogle af eleverne opførte et skuespil, og sluttede med dans.

De fleste af seminarieeleverne var medlemmer af højskoleforeningen og musikforeningen og fulgte disse foreningers møder og koncerter. En dag om efteråret havde vi en sammenkomst med gedveditterne, skiftevis i Gedved og Silkeborg. Der blev spillet fodbold og håndbold om eftermiddagen og danset om aftenen.

Vi havde også et elevblad, »Maal og Mærke«. I sidste klasse var jeg med i redaktionen, der også fungerede som ekspedition, idet vi sendte bladene ud og opkrævede kontingent hos såvel seminariets elever som hos gamle elever, der holdt bladet. I »Maal og Mærke« blev der skrevet om begivenheder på seminariet, gamle elever skrev om deres oplevelser, og undertiden fik vi seminarielærerne til at give et bidrag. Forstander Vinther skrev således hvert år til jul en artikel, som regel om et par af efterårets nye bøger. »Maal og Mærke« var som elevforeningen et bindeled mellem seminariet og gamle elever.

Efter vinteren med de muntre sammenkomster og fester som lyspunkter i det daglige arbejde fulgte den travle tid med repetition og eksamen. Skriftlig eksamen begyndte først i maj og strakte sig over 3—4 dage. Kort tid efter fik vi læseferie, og så fulgte en slidsom tid med at få stoffet givet den sidste omgang. Selve eksamenstiden var en spændende og afvekslende tid.

Hvorledes eksamen i de forskellige fag i enkeltheder formede sig, erindrer jeg ikke, men enkelte episoder mindes jeg dog endnu.

I geografi havde vi professor Dahlberg til censor. Han var en ældre mand, der stærkt plaget af gigt gjorde et gammelt indtryk. Han havde blandt eleverne ord for at være en streng censor. Jeg husker, at han, da jeg skulle eksamineres, tegnede nogle øer på et stykke papir, som han stak over til mig. Jeg kunne straks se, det var Færøerne, og da jeg havde sagt det, fik jeg opgaven »Færøernes jordbundsforhold«. Det vidste jeg ikke meget om og gav mig til at fortælle om næringsveje og folkeliv, men Dahlberg brummede lidt i skægget og bemærkede, at det lå uden for opgaven. Det gav ikke meget, men heldigvis fik vi to opgaver, og den anden »Asiens østkyst« klarede jeg bedre, så karakteren blev mg.

I historie gik det noget lignende. Her var dr. Moltesen censor. Jeg trak opgaverne »Ministerier i Danmark 1860—70« og »Kejsere i Rusland af den slesvigholstenske slægt«. Den første kørte jeg slemt rundt i, men den anden kunne jeg, så resultatet blev som i geografi.

Sang og musik var i hele min seminarietid min svage side. Det var min skræk, når jeg skulle høres i en salme. Jeg blev altid så febrilsk, at jeg ikke

havde luft nok og måtte holde op flere gange for at trække vejret. I violinspil var jeg på det dårligste hold. Vi nåede ikke stort videre end til at spille de sange og salmer, vi skulle opgive til eksamen. Dårlige fingre forekom ofte på dette hold.

Den dag, jeg skulle prøves i sang og violinspil, skulle jeg også på session, og jeg fik derfor lov at komme op dagen før. Da min tur kom, blev professor Nebelong, der var censor, underrettet om, hvorfor jeg mødte til prøven en dag for tidligt. Professoren så lidt på mig og sagde så: »De bliver kasseret«. Hertil svarede jeg, at det ville jeg ikke være ked af, men det skulle jeg ikke have sagt. Professoren rystede misbilligende på hovedet og bemærkede, at det var ikke pænt sagt. Det var ikke nogen god begyndelse, da jeg havde hørt, at man skulle passe på ikke at irritere ham, men kunne man gøre et godt indtryk på ham, hjalp det på karakteren. Jeg klarede mig imidlertid langt over forventning, fik endogså så stor en karakter, at jeg kunne forestå kirkesang. Men nogle timer senere skulle jeg op i sangpraktik. Jeg skulle lære en klasse småbørn sangen »Stork, stork, langeben«, og det gik langt fra godt. Jeg spillede løs, og børnene sang med, for de kunne den i forvejen. Professoren råbte: »Læg violinen og slå takt, mand«. Jeg fægtede i luften med buen, og børnene sang, men ikke til min takt. Det varede ikke længe, før professoren med ordene »Hold op, hold op og gå ned« afbrød forestillingen. Det trak hovedkarakteren i sang ned til g+, men det var lige til kirkesang, og jeg var godt tilfreds.

I de år, jeg var elev på seminariet, rasede »den spanske syge« flere gange som en voldsom epidemi. Mange af byens indbyggere døde af den frygtelige sygdom, blandt dem en af mine kammerater. Mange skoler måtte lukke på grund af sygdommen, og da en stor del af seminariets elever en sommer blev angrebet af den på samme tid, måtte seminariet også et par uger indstille undervisningen.

I den sidste tid på seminariet længtes de fleste af os sikkert efter at komme ud til arbejdet i skolen. Dog tænker jeg, at det gik flere af dem, som det gik mig. Når man efter dagens arbejde med børnene i skolen sad i sin ensomhed, længtes man efter det muntre samvær med kammeraterne, og man forstod nu rigtig for alvor, at årene på seminariet havde været en rig og lykkelig tid.

SEMINARIEFORSTANDER P. J. M. VINTHER

Mit barndomshjem var et udpræget grundtvigsk præget hjem. Min far tog som omtalt stærk del i det folkelige arbejde, og der kom mange kendte folkelige talere i mit hjem. Vi børn kom tidligt med til møder i skolen og i forsamlingshuset. Et møde fra mine første drengeår husker jeg tydeligt.

En lille bred mand med et stort, tilbagestrøget hår, et par levende øjne, der på en gang udstrålede alvor og humor, stort overskæg og fipskæg, en skinnende hvid flip med en mægtig kunstnersløjfe, stod på talerstolen og talte gribende og følsomt om den norske digter Wergeland, beherskede sit emne med en sådan fuldkommenhed og var så levende med i det, at hele forsamlingen — selv jeg en tiårs dreng — glemte alt andet og lyttede betaget.

Han talte om Wergelands store kærlighed til naturen, til fugle og til blomster, om hvorledes han gik rundt til husmændene og fik dem til at anlægge haver, altid med frø i lommerne, så han kunne strø dem ud, hvor der var grobund for dem, talte om Wergelands på en måde så triste liv, om hans

lange sygeleje, måske den skønneste tid i hans liv, hvor han så at sige digtede sig ud af livet, citerede ordret en mængde strofer af Wergelands digte og sluttede med det gribende digt: »Til min gyldenlak«:

Gyldenlak, før du din glans har tabt,
da er jeg det, hvoraf alt er skabt,
ja, før du mister din kronens guld,
da er jeg muld.

Det var mit første møde med seminarieførstander Vinther. Ikke anede jeg dengang, at han skulle komme til at betyde så meget for mig, som han gjorde.

Næst efter min far er seminarieførstander P. J. M. Vinther den mand, der har betydet mest for mig med hensyn til den åndelige udvikling, jeg fik i min ungdom. Jeg anser det som en stor lykke, at jeg havde ham som lærer i tre år, og når jeg nu forsøger at tegne et billede af denne fine personlighed, af denne dygtige skolemand — vel en af vort århundredes største — vil jeg inderlig håbe, at jeg kan gøre det på en sådan måde, at det kan blive mindet om ham værdigt.

Det er imidlertid slet ikke så let at give en skildring af hans liv og virke, for de naturlige kilder, som man søger i et sådant tilfælde, vedkommendes egne personlige optegnelser, dagbøger og udtalelser, er lukkede af den simple grund, at der ingen er, og når man har kendt Vinther, finder man det ganske naturligt.

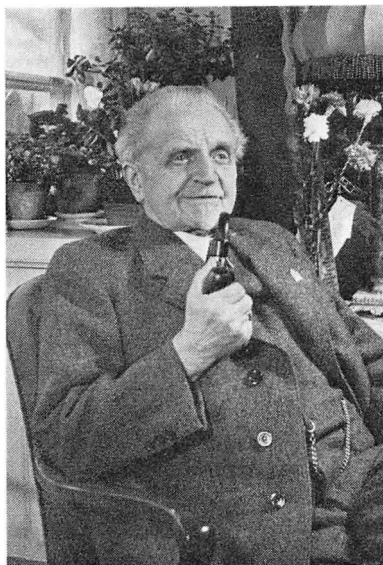
Han var fri for al selvoptagethed og var til det sidste så stærkt optaget af sit arbejde og sin medleven i tidens vigtigste spørgsmål, at han aldrig nåede frem til dage, hvor han havde tid til at tænke på at samle og nedskrive sine livserindringer. Han måtte altid se videre frem, det interesserede ham langt mere end at se tilbage på tiden, der var gået.

Når man i korte rids vil forsøge at skildre Vinthers liv og virke, må man derfor gå andre veje end de sædvanlige. Man må gennem det indtryk, han gjorde på en selv, og gennem det indtryk, han gjorde på andre, sine medarbejdere og sine elever, og de, der ellers har stået ham nær, og som har meddelt disse indtryk til en større kreds — således forfatteren Chr. Demuth og seminarielærer Aage Emborg i artikler i Silkeborg Seminariums Samfunds årsskrifter 1946 og 1947 — søge at genkalde hans personlighed, de karaktertræk, der var mest fremtrædende hos ham, det, der lå ham stærkest på sinde at bibringe andre, det, der bevirkede, at han kunne skabe det særprægede liv i sin skole på en sådan måde, at vi, der var elever på skolen, kom til at holde af den og af ham.

Vinther blev født i Kalhave i Hornborg sogn den 24. februar 1863. Hans far var husmand og vejmand. Hvor meget forældrene har betydet for ham, skal jeg ikke kunne sige, for det har jeg aldrig hørt ham omtale, ud over at han har nævnt, at faderens beretninger om sin deltagelse i treårskrigen greb ham stærkt. Derimod talte han ikke så sjældent om sine bedsteforældre, så man kan vel gå ud fra, at de har haft stor indflydelse på ham i hans barndom.

Han fik i sin barndom stærke folkelige og nationale indtryk. Allerede som dreng var han levende interesseret i litteratur og historie, og heldigvis var der mennesker, der sørgede for, at han kunne få lov at pleje og udvikle disse interesser. Hos sin lærer lånte han Snorre, Saxo, Barfoeds fortællinger af fædrelandets historie, Fabricius og andre historikere. En gammel dame lånte

ham den ældre litteraturs bøger, så han var godt kendt med den allerede i sine drengår. Hun fortalte ham om sit møde med Grundtvig i Vartov og om Birkedal i Ryslinge. Hun havde været med ved Grundtvigs begravelse, og hendes oplevelse ved denne lejlighed blev Vinthers på så levende en måde, at når han senere fortalte sine elever derom, var det for os, som om han selv havde været med.

P. J. M. Vinther

Han voksede op i en folkelig og kristelig henseende levende egn — de stærke jydere hjemsted — og kom som barn jævnlig med i kirke og til møder. Han fortalte os engang om, hvorledes han ved et sådant møde havde hørt Birkedal, og han sagde så: »Det var, da jeg var en stor slubre knægt«. Det morede vi os lidt over, for vi havde vanskeligt ved at forestille os Vinther, den lille mand, som en stor knægt.

Efter sin konfirmation var han et år i Kørup præstegård hos pastor Th. Mygind, hvor han deltog i praktisk arbejde og fortsatte sin læsning. Derefter kom han 15 år gammel på Staby højskole. Her fik han uddannelse som vinter-skolelærer, og 16 år gammel fik han plads som vinterlærer ved Finderup skole i Hanning sogn ved Skjern. Her skulle han undervise ca. 60 elever i alderen 7—14 år i een klasse. Ingen undervisning havde de fået om sommeren, store lømler var der imellem, ofte havde de skiftet lærer, så disciplinen var dårlig. Den første skoledag lod et par stykker af de store drenge deres vand i blækhuse. Det skulle synes umulig for en 16 års dreng, der tilmed var lille af vækst, at få ro og orden i en sådan flok og opnå et godt resultat af sit arbejde. Men det lykkedes for Vinther, og det skyldes sikkert de egenskaber, han bevarede usvækket op igennem årene: hans medfødte fortælleevne, hans smittende humør, hans evne til uden at miste sin autoritet at være kammerat med sine elever og hans egen optagethed af stoffet, han underviste i.

Efter at Vinther havde virket et halvt år ved Finderup skole, blev han den følgende vinter ansat ved Lillelund friskole i Ulfborg sogn, og her blev han i tre år. I disse år lærte han etatsråd Tangs datter, enkefru Valeur på Nørre Vosborg, at kende. Hun skaffede ham adgang til Vosborgs arkiv og store bibliotek, og han samlede sig her et stort fond af kundskaber, som han delagtiggjorde andre i gennem det arbejde, han optog ved at afholde møder omkring i sognet, hvor der var et stærkt åndeligt liv. Gennem disse møder, hvor han talte, udvikledes hans meddelelsesevne, og spiren blev lagt til den virksomhed, han senere kom til at øve som en af den grundtvigske lejrs betydeligste ordførere.

I 1881 blev Vinther optaget på lærerseminariet i København. Her blev der drevet et frit studium, der passede godt ind i den form, hvorunder Vinther hidtil havde erhvervet sig viden. Han nøjedes ikke med at følge seminariets undervisning, men tog levende del i de åndelige rørelser i hovedstaden.

Han søgte ind i de grundtvigske kredse, hvor han af mænd som Morten Pontoppidan, Hjørlande, og Skat Rørdam, Helligåndskirken, blev yderligere styrket i det grundtvigske livssyn, og han fik af dem en sådan påvirkning, at han senere bidrog til at holde den grundtvigske retning borte fra altfor yderliggående ensidighed.

Også mænd som Harald Holm og Sofus Høgsbro fik betydning for hans udvikling. Han hørte Caspar Paludan-Müllers og A. D. Jørgensens historiske forelæsninger, og særlig den sidste gav ham historien på en sådan måde, at hans kærlighed til alt dansk styrkedes, og der opstod i hans sind en stærk trang til at være med i arbejdet på at støtte danskhedens sag i den sønderjyske landsdel. Vi, der var elever på Silkeborg Seminarium i de sidste år af den første verdenskrig og i årene indtil genforeningen, mærkede ofte, hvor stærkt han følte for vore landsmænd sønden å i de for dem så trange krigsår.

Vinther knæb sig også en plads i Georg Brandes' tætfyldte auditorium under dennes sidste forelæsninger om »Hovedstrømninger i det nittende århundredes litteratur« og var levende optaget af brydningerne mellem den gamle og den nye litteratur. Brandes stod ham vel nok fjernt, men han lærte dog adskilligt af ham og kunne senere levendegøre hans stof på en særegen måde.

I 1884 tog han lærereksamen og vendte så tilbage til Lillelund friskole, hvor han derefter var lærer i to år. I slutningen af hans lærertid her var han på en rejse til Norge, og han oplevede den så stærkt, at han gennem hele sit liv omfattede det stolte norske folk og norsk litteratur med en levende interesse og kærlighed. Et af hans kærester emner i litteraturen var norsk digtning, særlig Wergeland og Bjørnson.

I 1886 indtraf et afgørende vendepunkt i Vinthers liv. Realskolebestyrer Kr. Johansen oprettede Silkeborg Friseminarium og knyttede straks Vinther dertil som lærer i dansk og litteratur. Det sidste fag underviste han i til få dage før sin død, altså omtrent 60 år.

I 1890, i en alder af 27 år, overtog han selv seminariet, en meget krævende opgave for en mand i så ung en alder, men Vinther var allerede i den alder i åndelig henseende en moden mand, så han kom ikke til kort over for opgaven.

I årene 1886—1890 var Vinther også lærer ved realskolen »Kornmod«. Her havde min far ham som lærer omkring 1888, og far har ofte fortalt om, hvor afholdt Vinther var, og hvorledes han kunne få de store knægte til at lytte

til hans gennemgang af dansk litteratur. Min far kom fra en landsbyskole ind i realskolen, og i den første tid følte han sig meget underlegen over for de rapmundede bydrengene. En dag spurgte Vinther ham om et eller andet i dansk grammatik, som han ikke kunne svare på. Vinther skændte lidt, de andre morede sig, og far græd, men da Vinther så det, gik han ned ved siden af far og strøg ham blidt over håret uden at sige noget. »Siden den tid«, fortalte far, »kunne jeg være gået gennem ild og vand for Vinther«.

En anden af Vinthers elever i realskolen på den tid, J. Hassing Jørgensen, senere trafikminister, skildrer Vinthers entré i klassen således: »Men nu kom Vinther ind i klassen, ikke meget spændende. Han var en ganske lille mand, ikke større end os og kun ti år ældre. Han havde et mægtigt, lyst hår, strøget lige tilbage, et par lyse, meget blå øjne, meget smukke og meget levende øjne, som beherskede hele personen, og han var rød og hvid i huden som en landsbypige. Så stod han oppe på katederet og holdt et foredrag om Oehlsenschläger og den danske litteraturs guldalder. Ind imellem tog han fra pulten en bog og læste et stykke op til illustration af, hvad han havde sagt, så for hånden op gennem den store manke, og en gang imellem hævdede han sig op på tærerne for bedre at beherske tilhørerne, som han iøvrigt beherskede med sine levende øjne, og vi lyttede, som vi aldrig før havde lyttet, åndeløse og betagne. Fra den tid var dansk litteratur ikke et fag, vi skulle lære«.

Således kom jeg også til at kende Vinther, da jeg i foråret 1918 blev hans elev. I de år, jeg gik på seminariet, var han en mand sidst i halvtredserne, men han virkede stadig meget ungdommelig, sprudlende af liv og veloplagthed. Og således kendte hans elever ham til det sidste. Ja, han kom jo nok til at se ældre ud med tiden, men hans form var den samme: indlevelsen i emnet forenet med en smittende evne til at få tilhørerne med sig i sin indlevelse.

Han var — som Chr. Demuth har udtrykt det — en kunstner, livskunstner. Han havde kunstnerens fornemste evne, indlevelsessevnen. Han var i besiddelse af en omfattende viden. Han kunne citere kritikere og filosoffer ordret i lange perioder, kunne gengive prosastykker, digte og scener af dramaer med stor sikkerhed, men det, som gav det stærke indtryk, var hans egen medleven i emnet. Han var den person, han citerede, i lige så fuldt mål, som den virkelige skuespiller er det på scenen. Han nøjedes ikke med som på realskolen at løfte sig op på tærerne, nej, han kravlede undertiden helt op på katederet eller skubbede sig på sin stol ned gennem klassen.

På grund af denne stærke indlevelsessevne kunne der have været fare for, at han var blevet stående for længe ved enkelte emner, der havde hans særlige interesse, men således gik det ikke for Vinther. Han glemte aldrig, at han skulle gennem sit stof, at han skulle bibringe sine elever et vist fond af kundskaber. Før hver time var forbi, hvad enten det var religion eller litteratur, stod hans klare oversigt på tavlen, og hovedpunkterne i emnet stod fæstnet på en så overskuelig måde, at det blev et mønster for hans elever livet igennem.

Han gav os stoffet i foredragsform og ved at give os hjælp til selvstudium, og hans ypperlige oversigter blev gennem vore notater det hjælpemiddel, der gjorde, at vi ikke havde svært ved at tilegne os stoffet. Det var aldrig derfra og dertil i hans timer, det var ikke skoletimer i den forstand, men det var rige stunder, hvor vi fik noget af værdi for hele livet. Han gjorde den nordiske

litteratur levende for os og åbnede vore øjne for den rigdom, der findes i litteraturen. Hans livsglæde og lyse livssyn gav han også stærkt udtryk for i religionstimerne, hvor han levende og varmt gennemgik bibelen og kirkehistorien med den livsanskuelse som en rød tråd gennem det hele, at liv uden tro er intet liv.

Der var ikke langt mellem alvor og humor i Vinthers sind, men de to sindstemninger var hos ham inderligt forbundet. De var til stede i hele hans væsen, i hans tale, i hans blik. Hans blik indebar dyb alvor, men det var ikke streng alvor, for der var altid sammen med alvoren et blink af humor i hans øjne. Han kunne le, så det klukkede i ham, og lidt efter kunne han blive grebet, ja, dybt bevæget, så hurtigt skiftede stemningerne i hans sind.

Derfor kunne det ske, som seminarielærer Aage Emborg nævnedes det i sin tale ved elevstævnet 1946, at Vinther midt i morgenandagten, når han læste et eller andet, pludselig stod og smålo og derefter fortalte en eller anden munter oplevelse. Det skæmmede aldrig hans tale, men hvem kunne gøre ham det efter?

Vinther var mild og venlig i sin væremåde over for eleverne, og han gjorde sit yderste for at lære hver enkelt af den store flok at kende. I frikvartererne, når vi gik på skolepladsen, kom han ofte derud og talte snart med en, snart med en anden. Var der en elev, som var tillukket, og som han derfor ikke rigtig kunne komme i kontakt med, søgte han på en eller anden måde at komme på talefod med ham.

Således fortalte Vinther os engang om en elev, der altid holdt sig for sig selv og ikke kunne falde til blandt lærere og kammeraterne. Så gik Vinther en dag op til ham på hans værelse. Alle væggene i værelset var overhængt med udklip af billedkunst. Det var denne elevs store interesse. Vinther talte længe med ham om hans kunstinteresse. Fra den dag af var de venner, og den skal, eleven havde omgivet sig med, var brudt.

Ja, Vinther blev vor ven, uden at han derved mistede noget af sin autoritet. Han huskede sine elever, om der så gik mange år imellem han så os. Traf vi ham efter seminarietiden i toget, når han var på foredragsrejse, kom han ind og satte sig hos os, og så gik talen — afbrudt af Vinthers klukkende latter — om de svundne dage på seminariet og om kammeraterne.

Da han et par år før sin død talte ved et møde i Brande, hilste jeg på ham, og i samtalens løb spurgte han pludselig: »Har De kaniner endnu?« og lo så på sin hjertelige måde. Det var et 35 år gammelt minde fra den tid, han kom i mit barndomshjem, der dukkede frem i hans sind.

Vinther var et ordensmenneske, og han kunne blive ilter, når han blev vidne til uorden og sløseri. Dersom han havde givet tilladelse til bal i gymnastiksalen og ordre til at lukke klokken tolv, tålte han ikke, at dansen fortsatte ud over dette klokkeslet. Så stod Vinther i døren, og så var det om at få lukket og slukket i en fart. Når han kom stiltfærdig, men bestemt, og sagde til en elev: »De kan lige komme op i middagsstunden«, var vedkommende ikke stor karl.

Vinther kunne også i klassen blive ilter og vred over forstyrrelser og uorden, men havde han irettesat en elev, var det glemt, når timen var forbi. Så kunne han komme i frikvarteret og glatte ud med et par venlige ord.

Jeg pådrog mig også i en time hans vrede. Vi havde bibelfortolkning, og

jeg skulle forklare et stykke af et af brevene. Det gik strygende, for jeg havde mine notater fra dagen før, da Vinther havde gennemgået stykket, men pludselig siger Vinther: »Vil De så læse videre«. Jeg havde ikke fået bladet op på det pågældende sted i bibelen, men havde blot benyttet notaterne. I min forfjamskelse slog jeg op på et forkert sted og læste: »I skulle gøre alle ting uden knurren og betænkeligheder«. Da for Vinther op og råbte: »Hvordan kan De gennemgå et stykke, mand, som De ikke har fundet i bogen?«. Jeg fremkom med en efter min mening brugbar undskyldning, men jeg kom ikke til at læse videre den dag.

Vinthers grundige gennemgang af stoffet gjorde, at vi følte os trygge ved at gå op til eksamen i hans fag. Han var en glimrende eksaminator, og også ved eksamen var han fuld af liv og humør. Jeg husker, da vi var til eksamen i religion. En af mine kammerater, en vendelbo, fik opgaven »Palmesøndag« og fortalte om uddrivelsen af templet: »Mit hus skal være et bedehus, men I har gjort det til et kræmmerhus«. Da lo Vinther, så det rystede i ham, og ville høre det en gang mere, og vi, der overværede eksaminationen, lo, så vi måtte gå ud af klassen.

Vinther følte med sine elever, når det gik dem dårligt. En anden af mine kammerater blev i litteratur eksamineret i Carsten Hauch og kunne ikke fortælle andet om ham, end at han skød sig selv i Neapel. Han fik tg, og da Vinther kom ud og meddelte resultatet, lagde han sin hånd på hans skulder og sagde: »Det var da trist for Dem, Lohse«, men da denne svarede: »Åh skidt, jeg kunne have tålt et mdl.«, sagde Vinther leende: »Ja, så har det jo ingen nød«.

Vinther var ikke blot den fødte lærer og en glimrende pædagog over for voksne, men også over for børn. Jeg husker flere af de timer, hvor Vinther underviste en klasse børn, eller hvor vi underviste, og Vinther så vejledede os. Særlig godt husker jeg en time, hvor jeg skulle gennemgå digtet »Nissefrieri« af Chr. Richardt. Jeg gjorde det vist ganske godt teoretisk set, men noget mat faldt det ud. Så tog Vinther fat. Han agerede den unge Viderik, der kommer og frier til Far Nis' datter, og den gamle nisse, der lover de unge en stor medgift. Vinther lo som Viderik, vi lo, og børnene lo. De glemte alt andet, sad med store øjne og så på Vinthers fagter og mimik. Jeg er sikker på, at personerne stod så levende for dem, at de aldrig siden glemte det morsomme digt.

Ja, Vinther forstod at tale til børn og blive ven med børn. Han var selv et barn i sin store livsglæde. Alt, hvad der var liv, betog ham. Chr. Demuth fortæller herom, at han en dag kom ind i Vinthers arbejdsværelse, hvor Vinther sad og skrev. En kattekillling løb frem og tilbage på skrivebordet og snappede efter penneskafte med sin pote. Vinther morede sig over den og nænnede ikke at jage den bort. Sådan var han over for alt levende, der ytrede glæde over livet.

For Vinther var viden ikke kundskab, men liv, og han var klar over, at oplysning i sig selv er en kold og død ting, dersom den ikke bliver til oplevelse, og det, han ville bringe sine elever, var oplevelse samt orientering. Han virkede aldrig agitatorisk, men han virkede orienterende. Han gav os en orientering om livet.

Seminarielærer Aage Emborg har udtrykt det således: »Når Vinther den første dag i skoleåret stod på talerstolen i gymnastiksalen og talte, særlig henvendt til de nye elever, talte om det arbejde, de nu skulle begynde på, om de betydningsfulde ungdomsår, de skulle leve her, talte om deres ansvar over for deres hjem og om den gerning, de styrede hen imod, så var det orientering. Når han kort efter stod derude på »Bjerget« og talte om egnen her, om Blicher eller om Bjørnsøns besøg, så var også dette orientering. Når han ved en novemberfest eller en anden lejlighed talte om sin skole, dens tilblivelse, dens data, dens linie og mål, så var det orientering, og når han i sine timer eller i foredrag lod personer og begivenheder eller litteraturens kærnesprog, dem han var en uforlignelig mester til at finde og at anvende, tale så direkte som muligt til hans tilhørere, så var det altsammen orientering — orientering om livet.«

De to ting, Vinther således gav os, oplevelse og orientering, sammen med hans lyse og lykkelige tro på, at der ligger noget godt gemt i hvert eneste af de unges sind, og at det er væksten, det drejer sig om, var det, der gav Silkeborg Seminarium dets særprægede ansigt. Det blev, som Chr. Demuth har karakteriseret det, en mellemtung mellem en grundtvigsk højskole og et folkeligt universitet.

»Vi arbejdede ikke blot med eksamen for øje«, skrev Demuth i sin artikel om Vinther. »Eksamen hængte ikke som nogen truende sky over eleverne året igennem. For de fleste var den en fest, en slags olympiade, hvor man fik lov at yde sit bedste. Men årets arbejde gav en anelse om, hvad et studium var. Den elev, der kunne sin lektie, men intet andet derudover, var ikke højt anskrevet på Vinthers seminarium. Der måtte mere til. Seminarisme trivedes dårligt der, selv om der naturligvis var spirer til den. Jo længere vi nåede frem mod afslutningen, des bedre var vi klar over, hvor meget vi ikke vidste. Derfor gik man ikke i stå, når eksamen var forbi.«

Vinther lagde os stærkt på sinde, at man i lærergerningen skal vogte sig for at gå i stå. Han hæftede sig ikke så meget ved elevernes viden som ved deres lyst og evne til udvikling. Derfor forekom disse vendinger: »Jeg er vis på, at han hører til dem, der ikke går i stå, men fortsætter med at tilegne sig, hvad der har værdi for gerningen« ofte i de vidnesbyrd, han gav sine elever.

Vinther var ikke ene om at præge seminariets ansigt. Han skrev i seminariets jubilæumsskrift 1936: »Silkeborg Seminarium er ikke blevet til ved enkeltmands virke, men ved manges arbejde og gode vilje, ved enighed mellem os i åndelig henseende, men under frihedens mangfoldighed i arbejdet.«

De samme synspunkter udtrykker Chr. Demuth på følgende måde: »Han var det selvfølgelig midtpunkt i sin skole. Men han var klar over, at han ikke alene kunne løse den opgave, han forlangte løst. Han var derfor meget nøjeregnende med, hvem han fik som medarbejdere. Han led ikke af den underlegenhedsfølelse, som man nu og da kan skimte hos ledere af et større arbejde, den følelse, som giver sig udslag i nervøsitet for, at ens medarbejdere skulle gå hen og overflyve en selv. Det bedste var ikke for godt for den børneopdragelse, som skulle ske gennem folkeskolen, altså var det bedste nødvendigt for at gøre de unge skikkede til deres vigtige gerning. Derfor blev Silkeborg Seminarium udrustet med en lærerstab af en særlig kvalitet, stærke,

særprægede personligheder iblandt. De fik lov at udfolde sig frit, men Vinther evnede at få alle disse karaktertræk til at danne et hele.«

Aage Emborg omtalte i sin tale ved elevstævnet 1946 et karikaturbillede af nogle af seminariets lærere, tegnet af en elev o. 1921. Det var tegnet til »Skærsilden«, og det gjorde så stor lykke, at det kom på postkort og blev sendt over hele landet. På billedet er seks af seminariets lærere fremstillet som et danseorkester med Vinther som dirigent. Lærerne sidder tre til højre og tre til venstre, den ene bag den anden hver med sit instrument, og højt over dette orkester, næsten svævende, står Vinther. Han slår så drabeligt med dirigentstokken, at han næppe rører jorden med en tå.

Efter omtalen af billedet stillede Emborg spørgsmålet: »Hvad har kunstneren villet sige med dette billede, og hvorfor gjorde det så formidabel lykke«, og han besvarede det således: »Ja, hvis billedet, hvad jeg ikke tror, skal udtrykke, at Vinther ønskede at tvinge sine musikere til at danse efter hans pibe, så er det forkert, men skal det udtrykke, at det var Vinther, der gav tonen an, at han var musikkens cantus firmus, hvortil vi andre hver især skulle føje vort kontrapunkt, så er det rigtigt. Det gode cantus firmus må være rummeligt, det må være af den art, at det giver de bedste muligheder for den frieste udfoldelse af de forskellige kontrapunkter, uden at harmonien derved forstyrres. Sådan var det netop. Og Vinthers cantus firmus sang den enkle, men stærke melodi, han havde lært af Grundtvig, at kun ånd og ikke bogstav kan skabe liv.«

Emborg nævnedes i samme forbindelse noget andet, der var karakteristisk for seminariet, nemlig udtrykket »de lyse stunder«. Dette udtryk hørtes ofte på seminariet, og det klang af glæde og taknemlighed, men det klang tillige af vemod og længsel. Det er ikke tilfældigt, at Silkeborg Seminariums Samfunds sanghefter fra side til side synger om sol og lys, om vår og sommer, om lyslængsel og lysvæld og om de lyse stunder.

Seminariet voksede under Vinthers dygtige ledelse — udvidelse fulgte på udvidelse. Ledelsen af dette og den store øvelsesskole kunne nok give sin mand nok, men Vinther tog sig meget mere arbejde på og kunne overkomme det utrolige.

Som seminarieforstander gik han straks ind for en videre udvikling af seminarieundervisningen. Han skrev en pjece derom til regering og rigsdag, og det førte til, at han sammen med professorerne Kroman og Hans Olrik blev sendt på studierejse til Sverige og Finland for at sætte sig ind i seminarieordningen der. Beretningen derom blev forløber for seminarieloven af 1894 med tre års læsetid og øvelsesskoler ved seminarierne.

Så sent som i 1930 var det ham, der som formand for et underudvalg fik forhandlingerne til at glide, så seminariekommissionen kunne nå frem til et forslag om en fireårig læseplan, en plan, der var præget af Vinthers frie syn på undervisningen.

Skønt Vinther var forstander for en eksamensskole, var han ingen beundrer af eksamensvæsenet eller -uvæsenet. Derfor ville han også holde adgangen til seminarierne åben for »manden bag ploven«, således at forstå, at de unge, der har været beskæftiget ved praktisk arbejde i nogle år, kan gå ind i seminariets første klasse uden real- eller studentereksamen, blot de har erhvervet sig de kundskaber, de skal være i besiddelse af for at kunne bestå optagelsesprøven.

Vinther drev et omfangsrigt folkeligt arbejde — var ofte ude som ordfører ved skole- og folkemøder. Hans positive stillingtagen til dagens spørgsmål, særlig litterære, pædagogiske og kristelige, hans faste forankring i det grundtvigske livssyn og de varme og ægte følelser, ofte krydret med lune, der bar hans foredrag, skaffede ham en talrig og trofast tilhørerskare.

I det foreningsliv, der voksede frem af det grundtvigske kirke- og skoleliv, var han en ivrig deltager. Han var medstifter og en tid formand for Silkeborg valgmenighed, i mange år var han formand for Silkeborg Højskoleforening og i 16 år formand for Dansk Skoleforening.

Han drev også et stort litterært arbejde, skrev talrige artikler i blade og tidsskrifter og udgav sammen med Ryge Jensen »Ledetråd gennem det gl. testamente«, »Uddrag af det gl. testamente« og »Det gl. testamente for børn og unge«.

Det var uforståeligt, at han kunne overkomme så meget. Måske den omtalte samhørighed mellem alvor og humor har bidraget til at holde ham frisk til det sidste. Kun sjældent blev han træt, og blev han det en enkelt gang, skulle der ikke lang hvile til, før han kunne tage fat på ny.

Lærer Emborg fortæller således, at Vinther og han et år efter eksamen skulle have over 60 eksamensbeviser færdige. Vinther skulle underskrive og Emborg lakke. Vinther var træt efter en lang arbejdsdag, og arbejdet med beviserne syntes ham uoverkommeligt. Emborg så hen på ham og opdagede, at han sad og prentede P. J. M. Vidnesbyrd. Emborg spurgte, om han havde fået navneforandring, og da han så på det skrevne, slog han en vældig latter op. Nu var trætheden som blæst bort, og under munter spøg blev arbejdet snart fuldført.

Da Vinther i 1933 blev 70 år, overdrog han seminariet til en af seminarie-lærerne, cand. theol. Herluf Jensen, men han fortsatte ved seminariet som lærer i litteratur.

Tyskernes overtagelse af seminariet var et hårdt slag for Vinther. Chr. Demuth nævner, at Vinther i et julebrev 1943 gav udtryk for, at han ikke kunne få i sit hoved, at den port, han var vandret ind og ud ad i to menneskealdre, nu var lukket for ham, men han nærede ikke tvivl om, at der er så megen retfærdighed til, at et folk, der misbruger sine muligheder i så høj grad, som det tyske folk gjorde det, må nå sin grænse engang.

Han opnåede ikke at se porten, bag hvilken han havde øvet sin manddomsgerning, blive åbnet, men han døde dog alligevel som en lykkelig mand, for han havde levet sit liv helt ud i tro på et liv efter dette.

Demuths artikel om Vinther slutter med ordene: »Der er grund til at tro, at han har været så stor en igangsætter, at hans livslange virke for skole og folk vil sætte sig spor et langt stykke frem i tiden«.

Denne udtalelse kan vist alle, der har kendt Vinther, tilslutte sig.

»For alle gode tanker, de kan slet ikke dø, før endnu bedre tanker er spiret af deres frø«. Vinthers gode tanker og hans lyse livssyn vil blive stående som et eksempel for alle os, der har været hans elever, og for alle, der har lyttet til hans magtfulde tale.

AF ODDER POSTKONTORS HISTORIE

VED THORKILD ANDERSEN

Midt i det frodige Hads herred ligger Odder by omtrent midtvejs mellem Århus og Horsens. Den er nutidens centrum i Hads herred og har været det i de sidste 100 år, og det er nu en stor og driftig handelsby med omkring 6000 indbyggere og med en bymæssig bebyggelse med købstadspræg.

Den har en moderne bys faciliteter: sygehus, apotek, pengeinstitutter, elværk, jernbane o.s.v.

Den har naturligvis også et posthus, og det er om posthuset, der her skal fortælles.

Før 1850 var byen kun lille. Den havde da omkring 900 indbyggere og bestod af kun én gade, hvis forløb man dog i store træk kan følge også i dag. Byen lå lidt borte fra de store hovedruter mellem de østjyske købstæder, men dog beliggende ved den gamle Hads herreds landevej, der mellem Århus og Horsens forbandt en række betydelige gårde og store godser, heriblandt Rathlousdal, Vilhelmsborg, Moesgård og Marselisborg.

Stedet var kendt for sine vandmøller, hvis nødvendighed for herredets landbrugere førte mange folk til byen. Og netop her i herredets naturlige centrum boede de mange dygtige håndværkere, som gårdene altid havde brug for.

Og så var der jo, ikke at forglemme, de samlende foreteelser: gæstgivergård, apotek, købmandsgårde og kornopkøbere samt de halvårige markeder. Jo, der var noget at komme til bys efter.

Ved den dengang meget vandrige Odder Å med det ret betydelige fald lå der 3 vandmøller ikke langt fra hinanden. Den midterste af disse, kaldet Sandager Mølle, var byens absolutte midtpunkt, og her lå også den gamle gæstgivergård, som efter mange gode såvel som dårlige tider i 1850 var blevet overtaget og istandsat af gæstgiver Harald Holck. Og det er her, posthusets historie begynder.

Før 1843 fandtes der overhovedet ikke posthuse i landdistrikterne og følgelig heller ikke i Odder; men fra begyndelsen af 1850'erne har vi en lille smule kendskab til de postale forhold.

Postgangen indtil dette tidspunkt var ret så sparsom og oplysninger herom ligeledes. Men det står dog klart, at det ikke var almindeligt for jævne mennesker at skrive breve, og dyrt var det også at sende dem, så mængden af breve har været meget lille. Vi ved også, at den postale forbindelse med omverdenen ikke var særlig hyppig. Den opretholdtes af Ole Post, som en gang om ugen gik de tre mil til Århus, hvor han på posthuset fik udleveret de postsager, der skulle til Odder, og vi må gå ud fra, at han ved samme lejlighed medbragte posten fra Odder til omverdenen. Men om nogen betalte ham for det eller ej, ved vi ikke.

Den post, som han bragte til byen, blev så (formentlig dagen efter) afleveret i den gamle skole i Sortegade (Nørregade) og gennem skolebørnene afleveret til rette modtager. Det var en langsom postgang, men lod sig altså praktisere. Senere fik man dog 2 ugentlige forbindelser til Århus.

I løbet af 1850erne voksede Odder stærkt, dels ved tilflytning af flere håndværkere og småhandlende, dels ved oprettelse af offentlige institutioner, således herredskontor og senere tinghus i 1856-57. Ikke mindst disse institutioner bevirkede, at postmængden voksede betydeligt, så der snart blev basis for et regulært brevsamlingssted. Dette blev oprettet 1. marts 1862 og fik lokaler i gæstgivergården eller kroen, som den nu hed, efter at den var blevet genopført efter en totalbrand i 1860. Kromanden hed stadig Harald Holck, og han var selvskreven som brevsamler i tråd med postvæsenets daværende praksis: kun at anvende kendte og agtværdige borgere til et sådant hverv, fortrinsvis købmænd, skoleholdere og kromænd.

Det ældste brev, som jeg indtil nu har set med tilknytning til Odder, er afsendt fra Grenaae 22.12.1860 og adresseret til cand. med. chir. Strandgaard, praktiserende læge, Odder pr. Aarhus.

Det står ganske fast, at dette brev er bragt til Odder pr. gående bud, men man kan så overlade til sin fantasi at forestille sig, om brevet derefter er afleveret til børnene i skolen, eller det — mod en passende drikkeskilling — er bragt direkte til lægen.

Men nu i 1862 havde man så et brevsamlingssted, hvor man kunne købe frimærker, og hvor man kunne afhente og aflevere sin post, men postgangen blev ikke hurtigere af den grund. Der var stadig kun gående postforbindelse med Århus 2 gange om ugen, i 1869 dog 3 gange hver uge.

En betydelig ændring i forholdene skete i 1870.

Den 1. oktober 1870 blev brevsamlingsstedet nemlig ophøjet til postekspedition og fik for første gang poststempler, dels et nummerstempel med tallet 117, dels et almindeligt poststempel med bynavn og dato. Der findes et brev dateret 7. november 1870 — altså godt en måned senere — i hvilket daværende købmand Julius Raupach bestiller en række varer hos et firma i Fredericia, og der findes flere bevarede breve fra 1872-73.

Nok så vigtigt for beboerne i Odder var det, at der fra 1. oktober 1870 indsattes en diligence til Århus. Postvæsenet tog sig dengang ikke blot af transporten af breve, aviser og pakker, men i lige så høj grad af transporten af rejsende. Så nu kunne man gå til posthuset og blive indskrevet til diligen-
cen kl. 7 om morgenen og være tilbage i Odder kl. 9 om aftenen. Fremskridtet var begyndt.

Det betød også ophør af den gående post til Århus. Nu afgik og ankom posten daglig til kroen, som ydermere året efter i 1871 fik en diligenceforbindelse til Horsens. Hermed var Odder ligestillet med købstæderne i postmæssig henseende og kunne påny fastslå sin stilling som herredets centrum.

Posthistorisk må det næste mærkeår blive 1877, selv om vi ikke bør glemme eller forbigå, at telegrafens forbindelse til Odder ført igennem i 1875.

Men i januar 1877 kom postfuldmægtig K. M. T. Dohn fra Randers til Odder, hvor gæstgiver Holck havde opgivet postarbejdet til fordel for kornhandelen, og Dohn overtog hans stilling fra 1. februar 1877. Han begyndte sin Odder-tid i de gamle og utidssvarende lokaler i kroen, men allerede i maj måned samme

år flyttede såvel postfamilien som hele postkontoret, vognpark og telegraf til en ny ejendom længere østpå i den nuværende Rosensgade 29, og her havde post- og telegrafvæsenet til huse i en halv snes år.

I 1884 åbnedes banestrækningen Århus—Odder—Hou, og den afløste diligencen til Århus, medens diligencen til Horsens fortsatte uforandret; og da nu toget gjorde 3 ture om dagen imod diligencens ene, var det trafikmæssigt

Stationsbygningen i Odder med postkontoret til venstre. Foto fra o. 1905 i Det Historiske Arkiv for Odder og Omegn

et vældigt fremskridt, som også postbefordringen fik gavn af. I stationsbygningen blev efter nogen ventetid indrettet lokaler til både post og telegraf, og Dohn og hans familie flyttede ind i lejligheden ovenover.

Fra 1. oktober 1889 blev postekspeditionen udvidet til at være postkontor, og fra samme dato blev Dohn udnævnt til postmester, byens første. Han virkede i Odder til 1905, da han meget imod sine ønsker måtte søge embede i Ribe for at kunne opnå en højere pension.

Om postmesterfamiliens tid i Odder har Thorvald Madsen skrevet udførligt i sin bog: Skildringer af Hads Herreds historie.

Efter postmester Dohns bortrejse til Ribe hentedes fra Skagen postkontor Bernhardt A. Schrøder, som blev postmester fra 1. juli 1905. Også han tiltrådte arbejdet i et kontor, som udviklingen havde gjort alt for lille. I egnarkivet i Odder opbevares et par fotografier fra disse år af banegården og pladsen foran. Man ser her, at indgangsdøren da var anbragt i den nordre endevæg med en udvendig postkasse hængende lige til højre for døren.

Men det blev i Schrøders embedstid, at den hårdt tiltrængte udvidelse af postkontoret fandt sted. I 1909 øgedes banegården med en gevækst til benefice

for postkontoret, som jo nok har fundet den funktionsmæssig udmærket; men den fremstod uden smålig hensyntagen til stilmæssig lighed med den oprindelige bygning. Først i 1960'erne blev den igen udvidet til sin nuværende skikkelse.

Postmester Schrøder forlod Odder 30. september 1913 for at overtage en større stilling i Næstved.

Knud Michael Theodor Dohn (1847—1939), postmester i Odder 1889—1905

Han efterfulgtes af postkontrollør Niels Houmann, der udnævntes til postmester fra 1. november 1913. Han fungerede indtil sin død 24. juni 1924. Han omtales som en pligtopfyldende og samvittighedsfuld embedsmand, der var vellidt af alle; men det spores ikke, at han på noget felt deltog i byens udvikling.

Postmester Gerhard Grove Haurbach overtog embedet fra 1. september 1924 og ledede det dygtigt, til han ved pensionsalderens indtræden i 1934 flyttede til Århus.

Men nu er vi inde i en tid, som først bliver historie om andre hundrede år.

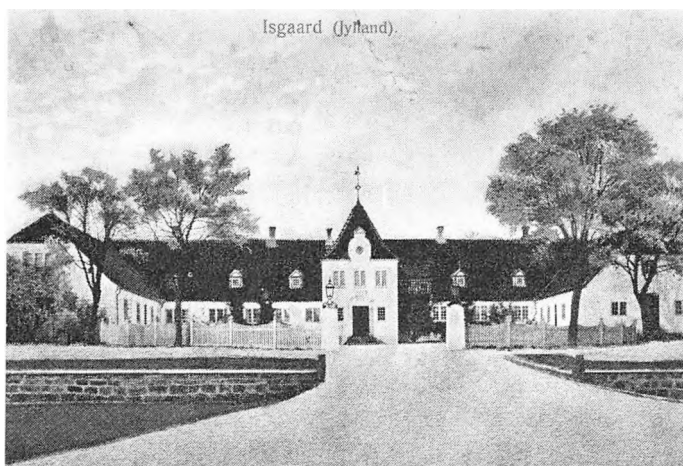

TVED SOGN I MOLSLANDET

AF CARL A. LAURSEN

Tved kirkesogn var indtil april 1970 det samme som Tved kommune. Efter den tid er sognet ikke mere selvstændig kommune. Ved den landsomfattende sammenlægning af de mindre kommuner blev det indlemmet i det, man nu kalder Ebeltoft storkommune.

Vi kender udtrykket: Hvor Jyllands næse drypper. De tre næsser, Syddjurslands langstrakte, bugtede og snørklede kyster. Her i øst, snært på Århus rager

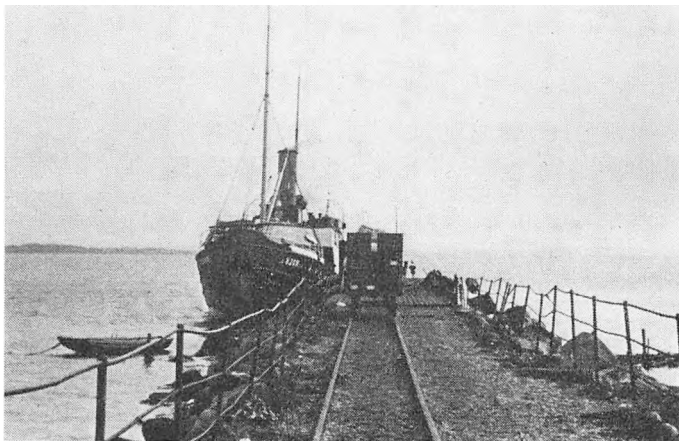

Isgård. Postkort fra o. 1910

Tved sogn ud i bugten. Den er det vestlige næs: Mulnæs! Men det navn hører man så at sige aldrig. Det er kun i gamle beskrivelser, det nævnes. Hvorimod Helgenæs, der lidt længere mod øst fra en lille smal forbindelse med det egentlige fastland breder sig ud i Kattegat, altid i daglig tale bærer sit navn, uden tilføjelse af sogn og kommune. Djurslands yderste næs mod øst er Hassensnæs. Her ligger købstaden Ebeltoft. Næssets gamle navn bruges heller ikke her mere. Her er tale om byen og dens område.

Tved sogn er det, man regner for det rigtige gamle Mols. Det er kun en lille del af Mols herred. Men hører man lidt efter omtalen af det hos folk i

områderne der omkring, er man snart klar over denne vurdering. Helgenæs udgør omtrent det samme område i herredet. Men her taler man om molboerne, mens man peger over mod Tved sogn. Ovre hos molboerne, siger man. Ved festlige lejligheder på Tvednæsset råber man hurra tre gange, som det sig hør og bør, og derpå det lange molbohyl. Det er et fjerde hurra, så langt som man kan trække det. Det samme gør man også ved festlige lejligheder på

Århusbugtens Dampskibsselskabs damper »Mols« ved Knebel bro

Helgenæs. Men så er det ikke noget molbohyl? Kommer man uforvarende til at udfordre det, bliver man omgående tilrettevist af et enigt folk, der nu samstemmigt giver et lignende hurra: Men denne gang er det suset fra Sletterhage. Og uden den helt store fantasi kan man heri høre de grumme bølgeslag fra de svare havdybder, der omgiver Helgenæs med Sletterhage fyrtårn.

Er man om bord, når københavnerdamperen (som man siger) med kurs mod Århus står forbi Sletterhage, vil man opleve, at den står meget snært på land. Her er den meget dybe sejlrende. Herpå ser man straks over til Molshoved. Det er Tved sogns yderste punkt i vest, man skuer her. Isgård skov og de store bakker nordvestover er mest iøjnefaldende. Molshoveds klinger står stejle og høje helt ud til vandkanten. Når stormene går og bølgerne slår mod kysten med djærveste kno (som en af vore store digtere skrev), så dratter der store dele af klinerne i havet. Havet slikker sand og ler bort og lader kun stenene tilbage. Herovre: Inde i bakkerne ligger den gamle herregård Isgård skjult i skovtykningen. Men drejer man blikket nord-nordøstover, ser man den tætte sommerhusbebyggelse ved Tved-Thorup strand. Og Mols Bjerger i baggrunden. Molshovedets klinger fortsætter hovedet rundt. Og nu dukker et andet udsyn frem, Skødshovedbroen. Ved pladsen et hotel og her omkring et langt ud i mange retninger en vidtstrakt sommerhusbebyggelse. Den rækker et par km langs kysten ud til Skødshovedgården, det næs, der herfra lukker lidt for udsynet ind i Kaløvig.

Århus toner tydeligt frem. Domkirketårnet og alt det øvrige, der rager op. I trediverne sluttede Århusbugtens Dampskibsselskab sin ret omfattende virk-

somhed. Tre-fire ret store passager- og kreaturdampere gik i fast fart til Samsø, Kongsgård på Helgenæs, Særbæk ved Begtrup, Kalø og ind i den lille lune, men dybe Knebel Vig, til broen ved foden af de vældige Skjellerup Bjerge. Men for at komme herind til Knebel og til Kaløbroen måtte man over det sagnomspundne Koraldyb og passere det forannævnte næs med Skødshovedgården.

Kongeparret med følge på Knebel bro. Foto fra o. 1920

Herfra gik i gamle dage en livlig sejlads på Århus, passager- og fragtsejlads. Sådan også fra Landborupstranden, omtrent fra samme sted, hvor nu Skødshovedbroen ligger. Den såkaldte Skødshovedbro ligger nemlig ikke på Skødshoved. Den ligger i byskellet mellem Blåkær og Landborup. Den er bygget for den vestlige del af Tved sogn. Og disse herliggende landsbyer har efter alt at dømme villet have den midt imellem sig. Tved kommune havde andel i Knebelbroen sammen med de to kommuner på modsat side af sogneskillet. En tur til Århus med bugtens dampere varede halvanden time. Fra Skødshovedbroen kunne det klares på den halve tid. Da last- og rutebiler for alvor begyndte at gøre sig gældende, gik det ud over dampskibsselskabet. Og i trediveerne ebbede det langsomt ud. Det var som nævnt ret store både, der kunne rumme mange kreaturer. De kunne også tage ca. 500 passagerer på en tur, selv om reglerne foreskrev et lidt mindre tal.

I tyverne var det ikke sjældent, at kongeskibet Dannebrog med skummende hjul stod ind i Knebel Vig. Skibet stod helt ind til Skjellerupstranden. Af en eller anden grund lagde det ikke til ved broen, men ankrede op lige derved. Kongefamilien besøgte Mols Bjerge, i hvilke man blev kørt rundt i hestevogn. En af de Knebel bønder eller til tider bønder fra Tved besørgede kørselen. Langt tidligere, mens kongen var kronprins, var det også en tilbagevendende

begivenhed med besøg ved Knebelbro, og herpå en lang køretur ud gennem Mols Bjerge.

En halv km vest for broen begynder Thorup bymark i Tved sogn. Og her svinger vejen næsten samtidig opad mod Thorup by. Det er Ebeltoftvejen. Her ved svinget ligger bygningerne med det gamle kendte navn Thorup Pakhus. Den største del er hvilehjem nu. Men her var, før Knebelbro var en kendsgerning, ladeplads og pakhus. Navnet Pakhuset høres endnu i daglig

Thorup Pakhus Gæstgiveri. Postkort fra o. 1905

tale. Her var forhen gæstgiveri, senere afholdshotel. En stor gæstestald, som lå langt ud i vejen, er også borte nu. Her afholdtes kreaturmarkeder gennem mange år. Men med tyverne var det slut.

Molslandet er rigt på kæmpehøje. Og her i Thorup marker ser man et par prægtige dysser. De står på skråningerne, 3—400 m fra stranden, den ene lige på modsat side af Tved sogneskel, den anden inde på Thorup Mark. Den sidste er den største og har været stærkt truet af ødelæggelse. Det ses, hvis man kravler op på dens overliggersten. Den er af ret anseelig højde. Men her viser der sig et borehul, hvis dybde og fine cirkel tydeligt røber, at det er gjort af menneskehænder.

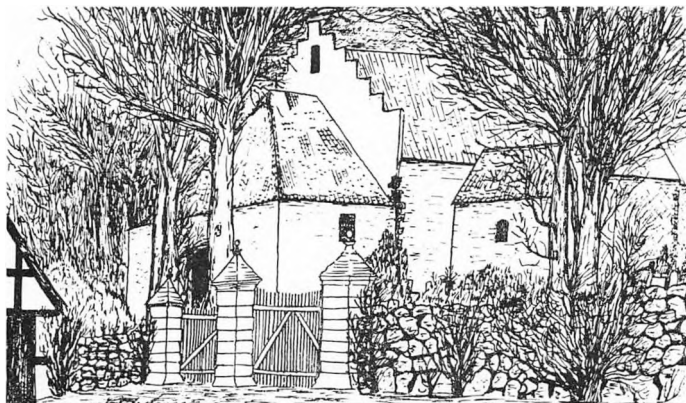
Det er ikke den eneste dysse, man har prøvet på at sprænge bort. Går man lidt længere op i marken, kan man se Begtrup Vig på modsat side af sognet. Samsø og Tunø toner frem i nogenlunde klart vejr.

Tidligere, når folk længere inde fra landet kom her til egnen, var der adskillige, der spurgte sig for og søgte forklaring, hvorfor de store skibe sådan fløj oppe i luften? Hvad de havde set, var de store skibe, der sejlede til og fra Århus. Dem man i det noget fjerne Kattegat kunne skimte, gav ganske rigtigt øjet det indtryk, at de svævede i luften. Det var ikke bare en enkelt dag, man kunne opleve, at himmel og hav sådan tonede sammen i det fjerne.

Tved kirke ligger ved Knebel Vig. I enkelte gamle beretninger kan man træffe på et udtryk som Tved Vig. Man hører det aldrig brugt i nutid. Når

stormene går, slår vigens bølger op ad den løvtræbevoksede banke, på hvilken kirken og den gamle velholdte præstegård ligger. Præstegårdsladen lukker kirkegårdens vestlige side. Ellers er den omgivet af et mægtigt kampestedige.

Kirken er opført i ellevehundredtallet. Dens størrelse som landsbykirke er anselig. Den er hvidkalket og tækket med bly. Og den er uden tårn. I vest er et stort teglhængt kapel tilbygget kirken. Man gav under den tyske besæt-

Tved kirke. Efter tegning af forfatteren

telse kirken en grundig restaurering. Et stort udgravningsarbejde blev gennemført, hvorved man fik anlagt nye gulve i det oprindelige plan. De store støbejernsvinduer blev fornyede, og vinduer med blyindfattede ruder pryder nu bygningen, der samtidig fik andre og langt mere pragtfulde døre i sværg med tilsvarende beslag. Under udgravningsarbejdet stødte man på en gammel krypt, der havde rummet Sandbergernes sarkofager, den gamle adelslægt på Quelstrup, der ejede herregården og kirken indtil 1692. Slægten Gersdorff (Isgård) oprettede det forannævnte gravkapel. Her er trappe og indgangsport i vest. Det store rum er stuvede fuldt af pragtfulde sarkofager, der bærer løse som faste metalplader med indgraveret tekst.

Inde i kirken: På dens vægge og hvælvinger blev sammen med den store istandsættelse de gamle kalkmalerier draget frem for dagens lys igen. Der kom fagfolk til, der klarede de dele. Også den gamle prædikestol fik en nænsom behandling. Personbilleder i dens fyldinger kom frem og blev malet op igen. Efter alt det, der dengang blev udført i Tved kirke, fik man det indtryk, at det store, smukke kirkerum blev større og kønner.

Præstegården er en meget smuk og gammel gård, der er trælænget. Indtil omkring det sidste århundredskifte var der fire længer. Og den var en helt lukket gård. Den havde tidligere et jordtilliggende på ca. 80 tdr. land, i de senere tider ca. 30. Indtil 1962 drev den residerende provst selv landbruget. Stuelængen fik i 1929 en større restaurering, og først i tresserne blev der igen udført større arbejder for vedligeholdelsen af den gamle velholdte præstebolig.

Om Knebel Vig står der i en gammel beretning, at langt inde i Århusbugtens skød findes der en lille vig omgivet af mægtige volde. Den har et ganske smalt sejlindløb, men selv de allerstørste skibe kan stå derind. Beretningen passer sikkert ganske godt efter den tid. Men hvad skibene angår, svarer det næppe til nutid. Man angiver 11 favne vand.

Øhoved (tidl. Egehoved) kalder man den lange tange med det høje hoved, der rager ud fra Tved sogn og sammen med Rolsøhagen fra modsat side danner det smalle sejlindløb. Ved hovedet ligger en gård. Ellers ligger langt den største part af tangen i græsferner. I voldsomme sydveststorme sætter havet ofte store dele af tangen under vand. Og gården med område ligger en lille stund som ø.

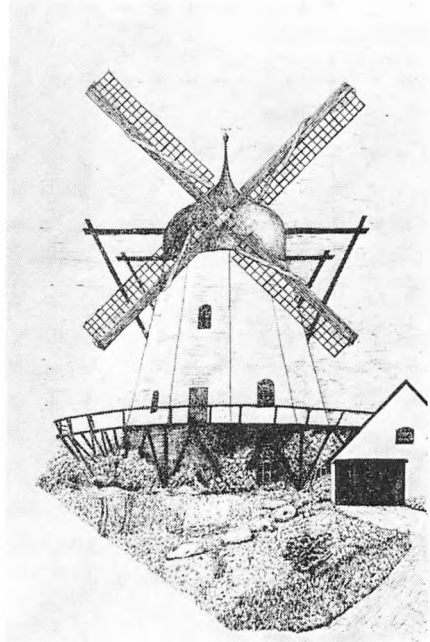
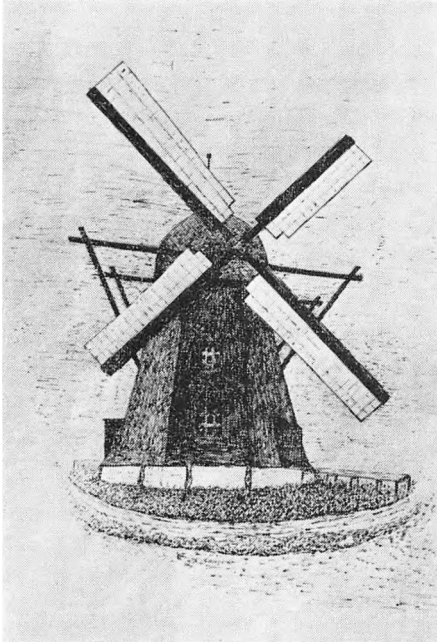
Fra kirken fører tre veje ud i sognet. Den ene op til det nærliggende Tved, hvis gårde og huse titter frem mellem høje træer. Trafikken gennem den gamle landsbybygd med den bugtede gade er her som mange andre steder blevet en ganske anden. Den meget store sommerhusbebyggelse ved sognets vidtstrakte kyster har for alvor gjort sig gældende. Mod vest fører vejen til Dejret. Det er sognets største landsby. Herfra videre ud til Skødshovedområderne. Mod vest fører vejen fra Tved ud over de mange små byer: Tillerup, Blåvær, Landborup og Bjødstrup, videre omkring til de samme områder. Den store sommerhusbebyggelse i sognet på både vest- og nordkyst passerer man, hvilken vej man så vælger. Af sognets 8 landsbyer er Eg og Bjødstrup de eneste, der ikke har sommerhusbebyggelse. Hvad man så synes om denne nye forteelse, der nu dominerer billedet af kystområderne, er en anden sag. Om dette kapitel kan man nok træffe på mange meninger af vidt forskellig art.

De fleste af de mange fiskepladser langs kysterne eksisterer endnu. Men med både og grejer i øvrigt er det blevet anderledes, når man da tænker på fiskeriet som levevej. For ellers må man sige, at her har fundet en stor udvikling sted: Lystfiskeriet blomstrer voldsomt op. Og navnlig fra sommerhusområdernes kyster tøffer små motorbåde livligt ud. Men synet af bundgarn ude på dybere vand og åluser nær stranden er stadig en kendsgerning.

Sognets vindmøller er nu borte alle. Når man forhen så ud over næsset fra Skjellerup bjerge, knejsede de stout i landskabet alle fire. Yderst i vest: Den stråtekte Quelstrup mølle, der endelig faldt ned omkring 1940. Dejret mølle på Alhøjen, der brændte i 1933. Blåvær mølle, af hvilken kun kælderens har stået tilbage i mands minde. Og til sidst Tved-Thorup mølle, der knejsede på Thorups højeste banke i midten af byjorden. Den brød man ned i 1939, da der ikke mere var søgning til den. Den var en af de helt store vindmøller, der med alentyk mur var bygget helt til hatten. Havde tidens tand skullet nedbryde den, måtte den have haft flere hundrede år til at klare det. Man søgte ved nedbrydning og salg at få lidt ud af den. Om det lykkedes, forlød der aldrig noget om.

Den faste skibsfart, som man her i sognet havde på Århus, sluttede med tresserne. For få år tilbage var der stadig passagerfart om sommeren mellem Skødshovedbroen og Århus. Mirabådene hed selskabet, der med 3—4 mindre motorskibe færgede passagerer over bugten. Men biltrafikken fra og til sommerhusområderne ved Skødshoved var stor, og den blev hurtigt større, så også Mirabådene indstilledes. Men sejladsen over Århusbugten er stadig stor. Nu er det hovedsagelig hurtigbåde og sportssejlere. Der er stor lystsejlad til

broerne. De to øvrige langt inde i Århusbugtens skød er også velholdte. Men Tved sogn: det vestlige næs, der ligger Århus nærmest, har kun Skødshovedbroen på sit område. Her er kun en halv snes km over bugten. Her har gennem tiderne været mange slags trafik over til Århus: i tidligere tider med små sejlbåde fra Kjeldshoved og fra Landborupkysten, før dampskibsselskabet satte

Dejret mølle og Tved-Thorup mølle. Tegninger af forfatteren

ind, og Skødshovedbroen blev til; fra Sønderhoved på selve Skødshovednæsset. Og når isen lagde sig tykt over bugten, kørte man over med hestekøretøjer med kartofler.

I årene kort efter sidste verdenskrig indstilledes den sidste faste fragtsejlsads fra og til broen. Tre motorbåde, hvis skippere for det meste var bønder i Dejret, holdt længe ud og forhandlede herfra korn og foderstoffer, bygningsmaterialer og lignende. Men en efter en indstillede handelen og sejlsadsen. Der kom ingen nye skippere. Og bådene blev solgt. Landevejstrafikken havde vundet det sidste slag.

EN MORDSAG FRA HOVEDGÅRD I 1680

AF HERDIS THERKELSEN

I våbenhuset ved Ørridslev kirke findes en ligsten over herredsfoged Christen Mortensen Frost og hustru Karen Laersdatter. De skænkede prædikestolen til kirken 1619. Deres navne står på himlen over prædikestolen. Christen Frosts navn figurerer også i en tekst, der er skrevet i hvælvingen lige modsat indgangen i kirken. I teksten mindes Kalmarkrigen 1611-13 og forskellige personer, som levede samtidig. Foruden herredsfoged Christen Frost i Hoved er også præsten hr. Jørgen nævnt.

En søn af Christen Frost, Laurits Frost, fik gården i Hoved efter ham. Denne havde igen en søn, Christen Lauritsen Frost, som er den ene hovedperson i efterfølgende beretning.

Præsten hr. Jørgen var provst Jørgen Madsen i Kattrup præstegård. Hans svigersøn Oluf Nielsen blev hans efterfølger som præst i Kattrup-Tolstrup-Ørridslev pastorat. Han havde igen en søn, Jørgen Olufsen, som er den anden hovedperson i denne sag. Jørgen Olufsen fik den ene af de to gårde i Hoved, Laurits Frost havde den anden. Disse gårdes beliggenhed er nord og nordøst for stationsbyen Hovedgård. I tidligere tid var der 15 tdr. hartkorn til hver af gårdene. Jørgen Olufsen var gift med Anne Sophie Jonasdatter, en datter af herredsfoged Jonas Hansen i Elling. Man får indtryk af, at Jørgen Olufsen var en fremtrædende person. Han optrådte ofte på tinge enten som tingfører eller tingskriver.

Christen Lauritsen Frost havde en uven, corporal Jørgen Bøttel. De to mødtes hos Michel Pedersen i Grumstrup langfredag aften 1680. De kom i klammeri, som endte med en duel, hvori Christen Frost dræbte Jørgen Bøttel. Christen Frost blev taget til fange og ført til Skanderborg Slot. Derefter bliver hans sag ført på flere tingdage. En hel række vidneudsagn belyser de nærmere omstændigheder ved denne sørgelige hændelse.

Om Michel Pedersen i Grumstrup holdt lidt smugkro, er ikke let at afgøre. I hvert fald var det et sted, hvor godtfolk kom og fik sig en pot øl. Det var i hans hus og gård, dramaet udspilledes. Hans vidneudsagn er følgende: Langfredag mod aften kom corporal Jørgen Bøttel i hans hus og »sat« sig for hans bordende, og Christen Bhi i Testrup sad og der i huset samme tid. Så lidet derefter kom Christen Frost ind og sat sig udi en stol neden ved bordet hos Christen Bhi og gav dem hånden, og samme tid bød han også corporalen sin hånd, og corporalen ville ikke række ham sin hånd igen. Så bød Christen Frost ham hånden anden og tredje gang og bad corporalen, at han for den død og

pines skyld, som Kristus havde lidt for dem i dag, at han ville tilgive ham (giffue ham til), om han enten med ord eller gerning nogen sinde havde fortørnet ham.

Så sprang corporalen op fra bordet og »begierede en hoog degen« af Anders Olufsen eller Jens Andersen Rytter, hvortil de svarede, de havde ingen hos sig. Så sprang corporalen ud og fordrede Christen Frost og sagde, at han ville bruge den, han havde.

Så kom de ud på Anders Andersens toft, midlertid kom Michel Pedersen også ud, da var corporalen af sin kjortel. Da så han, at corporalen overfaldt Christen Frost med sin dragne degen og slog ham på hovedet, og Christen Frost ikke da havde nogen degen i hånd. Så måtte Christen Frost underløbe corporalens kårde (i det følgende står flere gange i flæng degen og kårde; jeg har fået oplyst, at det skulle være den tyske og danske betegnelse for det samme våben), og de kom om med hverandre ned på jorden. Så tog de to ryttere corporalen fra Christen Frost, og Michel Pedersen tog Christen Frost og stod med ham i sine arme, og da havde Christen Frost ingen kårde, men den lå på jorden. I det samme kom corporalen løs fra rytterne og søgte Christen Frost på livet med sin blotte degen, som Michel Pedersen stod og holdt ham i sine arme, og idet stødte Christen Frost sig løs og fik sin kårde og »værget« sig med; men hvorledes han fik den, det er ham uvitterligt.

Så vidt Michel Pedersens forklaring.

Den ene af rytterne, Jens Andersen, forklarer, at »jeg med en af mine kammerater, Anders Olufsen, i Michel Pedersens hus var indgangen at drikke en pot øl. Da samme tid sad corporal Jørgen Bøttel og Christen Frost der ved bordet og havde klammersord imellem dem selv, da bad vi dem, de skulle give dem tilfreds. Hvorom deres klammeri er kommen, er mig ubevidst. Da hørte jeg, Christen Frost sagde: »Vi vil forliges,« og corporalen svarede, at han var skældt så ilde på sin ære, at han ikke kunne. Dertil svarede Christen Frost: »Så vil vi os med degen forliges.« Sprang de så op tillige fra bordet, og Christen Frost gik ud ad døren, og corporalen spurgte os, om ingen havde en god degen. Så svarede vi, at ingen havde en degen hos sig. Fulgtes de så sammen for porten. Snart havde corporalen klædt sig af kjortelen og tillige draget sin degen. Christen Frost havde »kast« sin degen ned fra sig og ville klæde sig af og tillige drage sin degen. Da gik corporalen til ham og slog ham med sin degen, da løb Christen Frost ham under degen og slog ham neder til jorden, og Christen Frost lå på ham, hvorover vi begge ryttere og Michel Pedersen løb til og skilte dennem fra hverandre og holdt dem. Da sagde corporalen: »Lad mig løs, jeg vil intet ondt gøre hannem.« Da de rev sig løs, kom de med deres blotte degen mod hverandre, og efter nogle stød bekom corporalen straks den skade. Den tid, Christen Frost han det mærkte, ville han straks undløbe, men vi bekom ham straks igen fat. Og blev corporalen så i Michel Pedersens hus indbragt, hvorefter han af samme stød ved 11 slet mod midnat døde.«

Flere vidner fortæller med små afvigelser det samme. Rytterne, der stod vagt for corporal Jørgen Bøttel uden for Michel Pedersens dør, vidner, at de så, da Christen Frosts kårde lå på jorden, at det var Christen Knudsen Bhi i Testrup, som tog kården op og trak den ud; men om han eller en anden leverede den til Christen Frost, ved de ej.

Anders Andersen i nabogården fortæller, at han på langfredag gik ude i sin gård, da hørte han noget buldre og larme i Michel Pedersens gård, så gik han

til sin port at ville se derud, hvad på færde var, og den tid han kom til porten var der en vogn »skøt« for, så han ikke kunne få den op, men så »keg« han igennem et hul i porten og så . . .

Den ene af rytterne, som holdt Jørgen Bøttel, sagde, at de ikke turde holde på ham, fordi han var deres corporal.

Amtsskriver Just Hansen fremlægger et tingsvidne af 30. april 1680, hvoraf klarligen ses, hvorledes Christen Frost langfredag aften haver stukket corporal Jørgen Bøttel, at han lidet derefter døde, og efter flere vidneudsagn ses klarligen, at Christen Frost har søgt klammeri, idet han gik ind i stuen til den, han vidste var hans uven.

Fire Grumstrupmænd vidner, at »de tredje påskedag var udi Michel Pedersens hus i Grumstrup og der synet corporal Jørgen Bøttel, som da fandtes der i huset liggendes død på et bord, hans dødelige skade, og da befandtes imellem hans højre øje og pandebenet over øjet samme dødelige sår.«

Christen Lauritsen Frost har åbenbart været meget afholdt, for nu, da han er fange på Skanderborg Slot, udfoldes der store bestræbelser for at redde hans liv. Hans fætter, byskriver i Horsens Erik Ottesen, går i spidsen for at samle vidnesbyrd om Christen Frost.

Erik Ottesen fremlægger på tinge et underskrevet sognevidne lydende ord efter andet som følger: »Såsom Christen Frost af Hoved haver i dag den 25 aprilis ved hans bud været sognevidne udi Vedslet kirke af menigheden begierendes, om hans forhold imod hver mand og hans levnedforhold af hans ungdom op til denne dag, da er det os underskrevne som hans næste naboer og udi daglig omgiengelse udi Guds sandhed fuldt vitterlig, at han er fød og håren udi Hoved af ærlige forældre, og han selv midlertid han haver været hjemme hos hans forældre, haver han skikket og forholdt sig ærligen, fredeligen og vel imod hver mand, både udi samkvem med sine naboer og andre. Så ingen andet hannem kan sandfærdigen påsige end al ærlighed og det som en ærlig karl vel egner og anstår. Hvilket vinde vi samt den ganske menighed både mænd og kvinder hannem da gav og vil være gestændig, hvor fornøden gøres. Og såvidt os bevidst og kan høre og spørge om den ulykkelige hændelse med den corporal Jørgen Bøttel, da haver Christen Frost højeligen været nød til at værge sig og er sked af nødværge og våde. At dette således udi al sandhed er, testerer vi med vores egne hænder, vores navne og navnes bogstaver her undertegnet.« (Navnene).

Erik Ottesen skaffer også et herredsvidne, hvor 24 navngivne herredsmænd og mange menige herredsmænd, »så mange som i dag til stede er«, giver Christen Frost den bedste omtale.

Ligeledes fremlægges på tinge Christen Frosts soldaterpapirer, hvor han får det bedste skudsmål for halvandet års tjeneste. Det er dateret København den 6. september anno 1670. Et lignende dokument underskrevet af Kay de La Mare, Bidstrup den 12. aprilis 1678, fortæller, at Christen Frost har tjent ham i 3 år som corporal til hans fulde tilfredshed.

I amtsskriver Just Hansens opsættelse eller oversigt over sagen hedder det: »Efterdi Christen Frost først havde tilsagt bemeldte corporal Jørgen Bøttel at forliges med en kårde, de og på begge sider med vred hu og Christen Frost først er udgangen af huset i den mening at ville slås, corporalen derefter stukken til døde, Christen Frost på frisk gerning greben — sætter derfor på hans Kongl. May.s vores allernådigste herre og konges vegne i retten, om

forne Christen Frost for hans begangne drab ikke bør at lide liv for liv og straffes på hans hals herpå, af Kongl. May.s herredsfoged er retmæssig dom begærende.«

Peder Nielsen fra Overby vidner, at han onsdag før skærtorsdag var kommet udi Michel Rasmussens hus i Ballebo, og straks efter samme dag kom corporal Jørgen Böttel derind i huset til ham. De havde talt et par ord med hverandre, da spurgte forne corporal ham, om han kendte Christen Lauritsen Frost af Hoved, hvortil Peder Nielsen svarede ja. Da sagde corporalen, at han og Christen Frost nogen tid tilforn havde været tilsammen mellem Horsens og Bygholm, og dersom samme tid ikke da havde været hos Elias Trompeters broder Zakarias (Elias og Zakarias var sønner af herredsfoged Jonas Hansen i Elling og brødre til Jørgen Olufsens hustru), som det forhindrede, skulle han have givet Christen Frost så meget den gang, at han aldrig skulle have krævet mere, og det skulle endnu stå ham for, hvor han ham kunne betræffe enten i hus eller udenfor, eller de først kom sammen, da skulle han få sin rest. Dertil svarede amtsskriver Just Hansen, at det vidne er sket på en død mand, som intet kan svare for sig.

Velagt Zakarias Jonassen fra Elling fortalte om samme hændelse, at han med Christen Frost af Hoved var udi Bygholm Mølle fredagen den 5. marts sidst afvigte. Da kom corporal Jørgen Böttel ind i stuen i møllen og overfaldt og overskældte Christen Frost uden nogen ham tilgIVEN årsag med mange slemme og ufine ord og iblandt andet skieldt ham for en dansk hundsvott og drog sin degen ud i stuen og søgte Christen Frost med den. Han blev forhindret af folk, som derhos var, at han ham ikke gjorde skade. Så sprang han straks ud ad døren og »stigede« til sin hest, tog så en af sine pistoler og ville have »skødt« Christen Frost ind ad vinduet, som han stod i stuen, dog skuddet blev hannem og her forhindret, så det gik af i vejret. Da sagde corporalen til Christen Frost: »Kan jeg ikke træffe dig her, så skal jeg dog træffe dig et andet sted, så du skal ikke være sikker på dit liv, hvor jeg din danske hund kan antræffe.«

Endelig fremlægges en landstingsvarselsseddel af dato 5. maj, som da stævne og varsel gav alle Jørgen Böttels frænder, enten de findes inden- eller udenlands, de umyndige med deres lavværge, som Christen Lauritsen Frost af Hoved selv eller ved sin fuldmægtig agter at lade forhverve og tage beskrevet til Skanderup Birketing og Voer Herredsting på fredag, Nim Birketing og Stensballegårds Birketing på lørdag, Hads Herredsting og Hatting Herredsting på mandag og Nim Herredsting onsdag »førstkommendes«.

»Samme dokumenter er i dag for retten læst og påskreven. Efter slig kæreoplysning formoder Christen Frost, at noksom kan ses, at han haver gjort i nødværge til at frelse sit eget liv, som han endog vil formode videre kan gøres beviselig. Da efter tiltaltes gensvar og denne sags lejlighed og som af indlagte vidners anledning og disse vidtløftige omstændigheder synes vel dette indmeldte drab ikke at være gjort med råd eller fortsæt, men mere at være sket af nødværge til livs og æres frelse. Men som samme vidner ikke udi alt stemmer overens, så de i nogle poster findes stridige, vidste jeg mig ikke at turde understå herudi at kende, men vil have sagen til min gunstige overdommers kendelse henfunden til vitterlighed.«

Så hører man i tingbogen ikke mere om denne sag. Den er nok gået til Viborg Landsting. Desværre er Viborg Landstings dombøger for netop disse

år gået tabt. Måske sagen er gået Christen Frost imod, og han har med døden for øje villet rense sin samvittighed, eller måske opholdet som fange på Skanderborg Slot har givet ham tid til eftertanke.

Noget ganske overraskende hænder.

På Voer Herredsting fredagen den 4. juni 1680 var indkaldt Jørgen Olufsen i Hoved. På tinget fremlægges en bekendelse af Christen Frost gående ud på, at han sammen med Jørgen Olufsen i den sidste uge af august 1678 havde myrdet to omrejsende kræmmere i Hoved Skov for vindings skyld.

Amtsskriver Just Hansen med flere øvrighedspersoner havde forinden været i Hoved Skov, mens de myrdedes lig blev fundet og opgravet. Tingbogen beretter herom: »at de efter amtsskriverens anvisning og udi hans egen nærværelse »siunte« en dødning-rad, som blev opgravet af en mose kaldet Raffen Sig lidet efter solens undergang den 28. maj, desligeste siuntes en dødning, som den 29. maj blev optaget i bemeldte Just Hansens egen nærværelse af en mose kaldet Sønder Kiers Tykning. Den første dødning var ganske fortæret undtagen brystet og hvis (hvad) deri kunne ligge, hjerte, lever og lunge. På halsbenet sad noget kød så og bag på rygbenene noget kød, på den venstre side en fingerbred fra rygbenet imellem den ottende og niende ribben lod sig anse ligesom en »kulle« enten var indgangen eller udgangen og medtagen en liden stykke af den niende ribben. Derefter begav de dennem til den dødning, som blev optagen af Sønder Kier. Hovedet var ganske indviklet i klæder, dog kødet af ansigtet fortæret, men havde på hovedet en lang sort hår og havde en trøje på af hvid »nopet« tøj, som var u-forrådnet, og på benene var tre par strømper, det ene par af »trå«, det andet af »leret«, og den tredje og »uderste« var engelske strømper med kanoner (et frynset overslag) ved. Hovedet med ganske corpus indtil lænderne var udi et stykke, lårene og benene med fødderne var og udi et stykke og kødet ufortæret undtagen ansigtet som sagt er. Hvilket de således som forskrevet står for et fuld syn efter recessen afhjemlet og var gestændig, og stod den fangne navnlig Christen Frost med forne synsmænd og amtsskriveren til vedermålsting, der dette syn gik beskrevet.»

»Hertil da haver svaret og bekendt forne fange Christen Frost, at han »kiende« sig skyldig for den ene, og Jørgen Olufsen, som boede i Hoved, for den anden, og Jørgen Olufsen skød først på den ene, som ikke strax døde »på stæden«, og så skød Christen Frost til den anden, den blev strax død »på stæden«, og den som Jørgen Olufsen skød til, som var den største af dennem, den så Christen Frost, at han løb fra vognen, som de kørte på, og ind i boeskerne (buskene) neder til en mose, som kaldes Sønder Kier, der så han, at han lå død. Så var de begge »tou«, både Christen Frost og Jørgen Olufsen, lige gode om at begrave dennem.»

»Så tilspurgte amtsskriveren Christen Frost, hvad han fik til bytte på forne mennesker, efter de var døde, hvortil han svarede, at han til sin part fik ni slettedaler og et stykke taft som var fjorten eller sexten alen. Hvilket »solde« han Jørgen Olufsen sin part af, og fik han noget andet småtøj som »kniffuer, kamb, handsker« og deslige, som kom hannem ingen nytte til, men gik lige som det kom. Og foruden dette tøj, som de fik, var der en temmelig stor kramkiste, som blev »bortstollen« for dennem imidlertid de var henne at begrave de døde, som han noksom tænker, det bedste tøj var udi. Ydermere tilspurgte amtsskriveren hannem, om der var nogen flere, som enten haver været udi

råd eller dåd eller medvidner med dennem udi samme gerning. Hvortil han svarede: »Nej, slet ingen i nogen måder, men Jørgen Olufsen kom til hannem i sin faders smedje og bragte hannem tillige med sig til samme gerning.«

Fredag den 25. juni 1680 er Christen Frost igen til vedermålsting på Voer Herredsting. Efter den omstændelige indledning, enhver sag begynder med, så fremstod amtsskriver Just Hansen og tilspurgte fangen om den dag, det mord skete ved Hoved, om ikke hans fader den dag lod beslå en vogn udi hans smedje sammesteds, og hvad folk og smed som samme dag var udi smedjen. Hvortil Christen Frost svarede, at Eskild Smed af Grumstrup var der og beslog en vogn, og hans faders tjenestefolk Las Madsen, Jens Nielsen og Henrik Nielsen var hos og hjalp til at beslå vognen. Ydermere tilspurgte amtsskriveren forne Eskild Smed, om han ikke ved Skt. Olufsdags tider ungefær for to år var udi Hoved smedje og der beslog en vogn for Laurits Frost. Hertil svarede smeden, at han smedede næsten al hans grovarbejde, og den vogn som nu omtales var den sidste vogn, som han beslog for ham af ny. Om morgenen tidlig han gik fra Grumstrup til Hoved, da fulgtes Christen Frost med ham til smedjen og lukkede smedjedøren op med en nøgle for ham, og så gik de ind i smedjen. Imidlertid han stod og arbejdede på vognen, da kom der to fremmede karle til smedjen med en hest, som de begærede af ham, at han ville skære for fibel (en byld ved hestens øre), og de havde tilforn bud til ham, at han skulle have kommen ned til »kroucret« til dem, men der han ikke havde stunder, så kom de til ham, som sagt er. Og imidlertid han stod og arbejdede, hørte han vel, at folkene talte om, at de hørte skud i skoven, hvilket han ved ed bekræftede.

Nok fremstod Las Madsen af Hoved og vidnede ved ed og oprakte fingre efter recessen, at samme dag han var i Hoved smedje og hjalp til at beslå den vogn med Eskild Smed, da kom der en høj smal karl med sort hår ind i smedjen til Eskild Smed og begærede, at han ville gå ud med ham og tage ham fibel af en hest. Så gik han ud med ham, men om der var flere med, det ved han ej. Imidlertid hentede Henrik Nielsen en halv pot brændevin, som de drak tilsammen, dem som var udi smedjen. Og efter den første halve pot brændevin var udrukken, blev endda hentet en, som blev »stående«. Straks efter gik Christen Frost og Jørgen Olufsen ud af smedjen. Så lidt efter hørte de tvende skud gik af på én tid, såsom det fast havde været ét. Videre var ham ej bevidst.

Derefter vidnede Henrik Nielsen, at han samme dag var udi Hoved smedje, og han hentede det brændevin, som omtalt er, da var Jørgen Olufsen og Christen Frost derinde. Noget efter de var udgangen, hørte han skud ude ved adelvejen, ligesom det var ét skud, om der var flere, ved han ej. Det var ham og bekendt, at den karl var ved smedjen og lod den hest skære for fibel, og det var efter han var borte, skuddet blev hørt.

Derefter vidner den anden tjenestekarl Jens Nielsen, han kan kun bekræfte det, Henrik Nielsen lige har sagt, undtagen »brændevinet«, det hentede han ej, men Henrik alene hentede det.

Rasmus Michelsen fra Ingerslev vidnede, at som nu sidst udi høst næst afvigte var to år, da han og Hans Rasmussen fra Ingerslev udi Hoved kro bedede, eftersom de samme tid var kommen fra Horsens og havde været i rejse med deres husbonde, da var der på samme tid i kroen tvende fremmede kræmmere, som havde deres kramkister der. De solgte en del lærred, knapper

og andet der udi huset. De var nylig ankommen fra Hoved smedje og havde ladet en af deres heste skære for fibel, det var en brun hest, og den blødtc endda en del, efter den var spændt for deres vogn. Da sagde Christen Frost, som var hos samme tid, at forne kræmmere var tvende »spadere og skielme«, det var ingen synd at gå i vejen for dem og lade puste ad dem.

Derefter bekræftede fangen Christen Frost, at som det var vidnet, således var det også passeret. Hvorefter amtsskriveren var tingsvidne »begierendes« af Mads Olufsen på sin broder Jørgen Olufsens vegne i hans fraværelse. Mads Olufsen var præst i Torrild, en anden broder Niels Olufsen var præst i Sønder Vissing. Hvor Jørgen Olufsen var, eller hvad han eventuelt tilstod, melder tingbogen intet om. Hans sag er måske straks gået til Viborg Landsting. Større forbrydelser dømtes vist ikke på herredstingene. Dommen over Christen Frost findes heller ikke. Viborg Landstings dombøger er for disse år gået tabt. Men hører man ikke mere til de store forbrydere, så belyses sagens enkeltheder omkring forbrydelsen af endnu nogle vidneudsagn.

For retten fremlægges således et tingsvidne udstedt 19. juli 1680, hvori Mads Lauritsen og Niels Juel af Grumstrup vidner, at det dennem i Guds sandhed fuld vitterlig er, at som nu tilstundende augusti måned i den sidste uge bliver to år, var de opgangen til Hoved at søge efter deres bæster, om de der var indtaget, og som de kom uden for Laurits Frosts smedje, der Eskild Smed af Grumstrup samme dag beslog en vogn, kom Jørgen Olufsen ud af smedjen og gik lige ned til sin gård med en dørklinke i sin hånd. De fulgtes så efter ham for at erfare, om han deres bæster havde indtaget. Der de kom efter hannem i hans gård, var der tvende fremmede mænd, som havde med hannem at bestille, hvorefter de måtte »opvarte« og ikke kunne bekomme deres bæster ud før noget efter solens undergang, og ikke imidlertid var Jørgen Olufsen af sin gård, som kunne være ungefær klokken syv eller otte og til forne tid, da de deres bæster bekom.

Om samme dag vidner tre af Jørgen Olufsens tjenestekarle, at da gik deres husbonde Jørgen Olufsen op til Laurits Frostes smedje at lade skyde en dørklinke, lidet efter de havde ædt deres davre. Kort tid efter kom der tvende fremmede mænd at ville tale med hannem. Så kom han straks gangendes med samme dørklinke i sin hånd. Da fulgte Mads Lauritsen af Grumstrup og Niels Juel efter ham til gården og ville have deres bæster ud, som var indtaget, og de bekom dem ikke ud før noget efter solens nedgang, da de fremmede mænd skiltes fra hannem, og des imidlertid, fra den tid deres husbonde Jørgen Olufsen kom fra smedjen og til før omrørte tid, var han ikke af sin gård.

Laurits Frosts to karle Henrik Nielsen og Las Madsen har haft et vist kendskab til begivenhederne omkring mordet i Hoved Skov. I et tingsvidne fra Skanderborg Birketing vidner Henrik Jensen, underskriver på Skanderborg Slot, at den tid der har været holdt registrering efter Laurits Frost forleden sommer (1680), da fulgtes Las Madsen, som da tjente i Hoved hos salig Laurits Frost, med ham til Grumstrup igennem skoven på vejen fra Hoved, da spurgte Las Madsen ham, om han syntes, han kunne komme i nogen skade for de dødes heste, som han solgte på Rye Marked. Den 24. februar 1681 var en hel del øvrigheds personer med amtsskriver Just Hansen i amtstuen på Skanderborg Slot for at holde forhør. Las Madsen fremstod da for retten og blev tilspurgt, om han intet vidste om dette mord, hvortil han svarede: »Nej, han vidste intet.« Dernæst blev han spurgt, om han ikke på Rye Marked år

1678, som var samme år noget efter, de tvende kræmmere havde været i kroen og i smedjen, solgte tvende bæster for godt køb. Hertil svarede han: »Hvem der har godt indkøb, de kan og give køb«. Han havde solgt mange bæster for hans husbonde i Rye.

† Dernæst blev Henrik Nielsen indkaldt for at høre hans bekendelse om, hvordan det var gået til med de tvende døde mennesker, som forleden år i pinseugen blev opgravet i Hoved Skov. Så beretter Henrik Nielsen, at han den dag den vogn blev beslagen, da gik han noget efter, de havde fået middagsmåltid, ud i skoven for at se til øgene. Og som han ved Raffen Sig indgik i den østre side straks ved det sted, som den første ihjelslagne blev opgravet, da så han, en død karl lå under nogen elleris i den bæk, som løber af Raffen Sig, og en sort hat lå ved hovedet. Så gik han derfra til smedjen igen. Ungefær tre dage derefter, da red han ud i skoven og så efter øgene, da fandt han i nogle »busker« ved den nordre side af adelvejen, som løber fra Horsens til Års (Århus), at der stod en kramkiste i noget bøgepur, hvilken han oplukte og så, hvad der var, som var røde og hvide perler, som var trukket på tråde. Så gemte han den i et hult træ, hvor den stod til efter Michelsdag. Imidlertid var han nogle gange ude at se til den. Siden åbenbarede han det for en skibskarls af Christen Frosts frændskab ved navn Niels Frost, som nylig var kommen af hans rejse til Horsens. Så gik Niels Frost med Henrik Nielsen ud i skoven, hvor han viste ham kisten. Så købte Niels Frost kramkisten og skulle give Henrik Nielsen seks slettedaler. Henrik Nielsen vidste ikke, hvor de døde var begravet, førend Kiersten Jensdatter, som den tid tjente i gård med ham, fortalte, at Christen Frost havde sagt, at der lå to døde begravet i Raffen Sig og Sønder Kiers Tykning, som Christen Frost med Jørgen Olufsen havde slået ihjel.

Skibskarlen Niels Frost, en fætter til Christen Frost, som her kommer ind i billedet, blev siden anholdt i København og eksamineret af amtsskriver på Skanderborg Slot Just Hansen, hvor da følgende kom frem: Niels Frost bekendte, at han som nu forleden forår var to år, var i Hoved i Ørridslev sogn og Skanderborg amt og lå om natten i Hoved kro. Da sagde Las Madsen, som tjente bemeldte Laurits Frost, at han havde noget kramtøj at sælge, og spurgte han Niels Frost, om han ikke ville købe noget, hvortil Niels Frost skal have sagt ikke at have penge at købe for. Den samme tid havde Niels Frost spurgt ham, hvor han det havde bekommen, hvilket han ej ville sige.

Fjorten dage derefter kom Niels Frost atter til kroen, hvor da hans faster Inger Frostes, som boede i kroen, lånte ham en vogn til Horsens. Las Madsen kørte for ham. Så kørte de til Års til Niels Allesens gård og gik ind i hans stue. Las Madsen viste dennem ud, så mange som i stuen var, lukte så op sin kiste, som han der havde stående, og tog så op en liden kramkiste med adskilligt småkram udi, såsom elfenbenskamme, forgyldt lak, små sakse, fælder og rageknive, 6 par briller og nogle rader sorte og røde stene, hvilket han lagde ud på bordet og satte pris derpå for 20 rigsdaler, og som Niels Frost da undskyldte sig ligesom tilforn, at han ingen penge havde, da bad Las Madsen, at han ikkun skulle tage det og sælge det og skille dennem af dermed. Når han havde gjort det i penge, så kunne han levere Las Madsen pengene. Derpå slog Las Madsen kramkisten i stykker og kastede den til ilden. Niels Frost tog godset til sig, og så kørte Las Madsen for ham til Horsens. Niels Frost beretter også, at som han spurgte Las Madsen, hvor han samme gods havde bekommen,

da sagde han, det gik ingen an, men Henrik Nielsen alene, som også tjente Laurits Frost, og han havde det til fælles.

Hvorefter Niels Frost rejste over til Landskrone og sammesteds forhandlede godset til adskillige for ungefær 12 slettedaler. Noget havde han foræret bort, og endnu findes i hans skrin i Christian Simonsens skibsrum 6 rageknive, 2 par briller, 2 stykker lak og en saks. Fremdeles bekendte han at have solgt i Landskrone tre små dusin kamme af elfenben. Siden bliver Niels Frosts skrin indhentet og af ham selv lukket op. Da befandtes der 7 rageknive, 3 par briller, deraf 2 med foderaler, 2 stykker forgyldt lak, hvilket han selv beretter at være af ovenbemeldte gods.

Så vidt Niels Frosts bekendelse. Hvad hans dom bliver, ses ikke i Voer herreds tingbog, man får kun at vide, at han sidder anholden i det blå tårn i København. Las Madsens dom ses heller ikke, måske fordi han er bortrømt.

Henrik Nielsen Allesen (han er formentlig søn af den omtalte Niels Allesen i Århus) får af den høje ret sin sag gennemgået og vurderet: »Det kunne synes, som Henrik Nielsen har været medvider i forne mord og med al billighed derfor kunne søges ... og om Henrik Nielsen for slig medfart ikke bør at gå i fængsel på Bremerholm hans livstid. Men i sin bekendelse undskylder misdæderen Christen Frost hannem og alle undtagen Jørgen Olufsen. Men Christen Frost siger også, at en kramkiste i samme morderiske forretning blev dem frastjålet. Så synes det at have været den samme kiste, Henrik Nielsen har fundet og den ikke lovlig har oplyst, men hemmelig haver solgt sådan rar funden gods, og som loven siger: »Hvo som hitter gods og det ej lovlig oplyser, han være tyv derfor«, hvilke lovens ord Henrik Nielsen ej haver efterlevet, det synes mere af ungdoms vanvittighed end af forsæt. Ikke desto mindre ved jeg ej forne Henrik Nielsen imod loven og amtsskriverens hårde irettesættelse at kunne befri, men for samme hans forseelse bør at lide i jern og fængsel på Bremerholm et år, såfremt den høje øvrighed ham ej nådigt vil benåde.«

Desværre findes dommen over morderne ikke, men de er uden tvivl blevet dømt til døden. Endnu 4. februar 1681 sidder Christen Frost som fange på Skanderborg Slot. Portneren på slottet Jørgen Pedersen vidner, at han har stillet uret i porten hos fangen Christen Frost, siden han kom der at sidde, og han har hørt på alle de stævninger og varsler, som er blevet givet imidlertid på Jørgen Olufsens vegne og har ladet dem antegne i skriverstuen. 16 navngivne indsiddere og husmænd fra Vrold vidner, at de har været sat til at vogte over fangen Christen Frost siden nogle dage før Skt. Hansdag næst afvigte, og de har skiftedes til to og to dag og nat at vogte over ham. De vidner i øvrigt det samme som portneren Jørgen Pedersen, at ingen har været der og tale Jørgen Olufsens sag.

Dette kunne tyde på, at Jørgen Olufsens sag enten har været håbløs, eller han har manglet venner til at tale sin sag. Det indtryk, man får af ham fra tingbogen, er at han har været temmelig grisk. Han stævnes således i en sag fra januar 1680, fordi hans karle har hentet en bøgekævla i Niels Brønds lund, som støder op til Hoved Skov. De er grebet på fersk gerning. Jørgen Olufsen undskylder sig med, at han var på rejse til Viborg Landsting, så det kunne han ikke have noget at gøre med.

Jørgen Olufsen var også indblandet i en strid om et jordstykke, som Niels Grøn i Borup testamenterede til Jørgen Olufsens morfar, præsten Jørgen Mad-

sen i Katstrup. Da der i Katstrup kommer en ny præst, Jens Krabbe, efter Jørgen Olufsens stedfader Jens Jensen Holmbo, bemægtiger Jørgen Olufsen sig det omtalte jordstykke uden at betale nogen afgift af det i to år. Jens Krabbe mener, jordstykket tilhører præstegården, og han vinder sin sag i september 1681. På det tidspunkt kan man ikke se Niels Grøns gavebrev, for Jørgen Olufsens bo er netop blevet registreret og samme brev der taget under forsegling. Jørgen Olufsens hustru møder med lavværge, så han må selv være død.

Man kan tænke sig, at disse voldsomme begivenheder, hvis hovedpersoner var så kendte skikkelser på egnen, ligesom har kastet deres slagskygge gennem de følgende generationer. Beretningen er blevet genfortalt utallige gange og for hver gang mere dramatisk. Fjeren er blevet til fem høns eller mange flere. Ca. 125 år efter boede den holstenske greve Carl Christian von Baudissin med familie på Store Hovedgård. Hans datter Asta Heiberg skriver i sine erindringer (Århus Stifts Årbøger 1959): »Gården havde en ond fortid... Overalt i de omliggende marker blev fundet menneskeskeletter.«

Hovedkilde: Voer herreds tingbog 1678-82. Landsarkivet i Viborg.

J. C. PEDERSEN

Den 24. juli 1972 døde distriktsbestyrer ved Det danske Hedeselskab Jens Christian Pedersen, Århus, 79 år gammel. Han var født 30. oktober 1893 på »Lundbakkegård« på Ravnholt Mark i Tiset sogn som søn af gårdejer Mads Pedersen og hustru Ane Knudsen Pedersen. Slægten var helt igennem fra Østjylland, og det gjaldt også hans hustru Thora Amalie Mortensen Overgaard, der var født i Ingerslev ligeledes i Tiset sogn. De blev gift 1918 i Tiset kirke. Hun døde allerede i 1948 i Århus. Ægteparret efterlader en datter Anna Margit, der er gift med franskmænden Jean-Pierre Perrier.

J. C. Pedersen er opvokset på landet sammen med en stor søskendeflok, som alle forblev landboere. Kun han »skejede ud«, som han selv udtrykte det. Men hele sit liv følte han sig nær tilknyttet egn og erhverv og ikke mindst den danske landmand.

Han har gået i Battrup skole og været elev på Ask og Testrup højskoler. 1913-14 gik han på ungdomsskolen »Kornmod« i Silkeborg, hvorfra han i 1914 tog præliminæreksamen. I 1915 deltog han i et regnskabskursus på Malling Landbrugsskole og et havebrugskursus på Borris Husmandsskole. Endelig kom han på Landbohøjskolen i København, hvorfra han i 1917 blev landbrugskandidat.

J. C. Pedersen supplerede sin faglige og almindelige uddannelse med rejser. Gennem årene foretog han mange studierejser og deltog i talrige kongresser i udlandet. På denne måde har han besøgt følgende lande: Norge, Sverige, Finland, England, Holland, Belgien, Luxembourg, Frankrig, Spanien, Schweiz,

Italien, Jugoslavien, Østrig, Tjekkoslovakiet, Vest- og Østtyskland samt Rusland. Ikke sært at han ofte optrådte som lokal rejseleder og tilrettelægger af ture her i landet for gæster fra disse lande. Det drejede sig ofte om landmænd, og flere gange skete det i samarbejde med Det danske Selskab.

Efter endt eksamen i 1917 blev han ansat som assistent ved Det danske Hedeselskabs distriktskontor i Ålborg indtil 1921, hvorefter han forflyttedes til et nyoprettet distriktskontor i Århus omfattende Århus amt, dele af Skanderborg og Randers amter samt Samsø. Dette kontor ledede han fra 1922 med titel af distriktsbestyrer, indtil han i 1963 tog sin afsked efter mere end 46 års ansættelse.

I J. C. Pedersens tid udviklede århuskontoret sig fra ganske beskedne forhold til at omfatte flere kontorlokaler med mange ansatte. Arbejdsvilkårene var nok ikke altid de bedste, men J. C. Pedersen tog fat på opgaverne med godt humør. Han var en god arbejdsleder for Hedeselskabet og sine medarbejdere. Det er ikke uden grund, at han efterhånden blev mest kendt under sit nom de guerre »Hede-Pedersen«.

Foruden sit omfattende arbejde på distriktskontoret har han været Hedeselskabets forretningsfører for Århus by og omegn 1928-48 og sagkyndigt medlem af og sekretær for Grundforbedringsudvalget for Århus Amtskreds 1933-64. Det var også på hans initiativ, at Hedeselskabets første afdeling for landbrugsbyggeri oprettedes i 1947.

Af andet arbejde kan nævnes, at han i 1928 var med til at stifte Århusegnens Landbrugskandidatforening (nu Agronomforeningen) og i flere år sad i denne forenings bestyrelse. Han var også i sin tid Århusegnens Oplandsamvirkes æresgæst, og han modtog i 1959 dettes hæderstegn. I 1962 blev han R. af D., og i 1963 udnævntes han til æresmedlem af Byggekonsulentforeningen vedrørende landbrugsbyggeri.

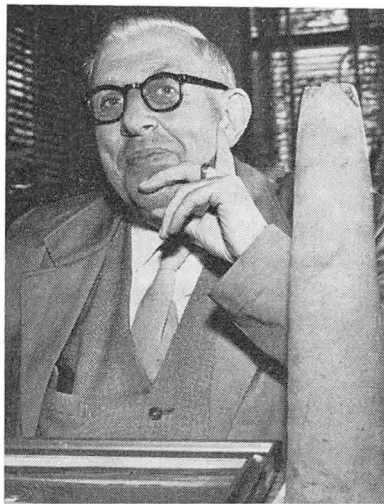
Hans tilknytning til Østjysk Hjemstavnsforening skete allerede i 1937, da han blev valgt til at revidere foreningens regnskab. Dette arbejde påtog han sig til 1954, da han valgtes ind i bestyrelsen. Siden 1958 har han tillige været foreningens næstformand. Østjysk Hjemstavnsforening skylder ham stor tak for mange års udmærket arbejde og for gode initiativer. Han havde en levende interesse for og forståelse af sin hjemegns historie.

J. C. Pedersens indsats omfattede først og fremmest ledelsen af Hedeselskabets distriktskontor i Århus, hvor det navnlig var mose- og engkultivering, der optog ham. Der er gennem årene gennemført mange og store landvindingsopgaver i hans tid. Men også på andre områder har han været egnen en værdifuld mand. Han var altid god at gæste, og hans rådgivning og vejledning i næsten alle landbrugsspørgsmål har haft betydning i store dele af Østjylland. Han var af den mening, at den frodighed, der blev skabt ved kultiveringsarbejde, til enhver tid var smukkere end sumpede områder og oversvømmede enge.

J. C. Pedersens interesse for historie var ikke alene omfattende, men også dybtgående, men næsten altid i lokalt perspektiv. Ikke mindst slægtshistorie og arkæologi havde hans store interesse. I de sidste år indskrev han sig som historiestuderende ved Århus Universitet med arkæologi som fag.

Foruden bidrag til Hedeselskabets Tidsskrift og andre faglige publikationer har han skrevet følgende 6 artikler i »Østjysk Hjemstavn«: Dræning igennem

hundrede år (1955), 175-årsdagen for stavnsbåndets løsning (1963), Kommune­lærer Valdemar Sigfred Knudsen (1963), Krigen 1864 og krigsdeltagerne fra Tiset sogn (1964), Tiset sogns skoler før og efter skoleloven af 1814 (1964) og Tiset sogns sognefogder gennem 175 år (1966).

J. C. Pedersen har haft en lykkelig tilværelse. Han elskede at tale med mennesker og at færdes i det østjyske landskab. Selv var han et venligt og energisk menneske, der altid virkede inspirerende og optimistisk. Han havde en bramfri og tålmodig måde at omgås venner og bekendte på. Alle vil mindes ham som en travl og glad mand, som vi satte pris på.

Åge Bredsted.

NOGLE DØDSFALD I ØSTJYLLAND 1971

1. Den 10. februar døde fhv. overlærer *Alfred Jensby*, Trige, 81 år gammel. Han var lærersøn fra Jannerup i Thy, voksede op i Hjorthede, Viborg amt, og tog i 1910 som 20-årig lærereksamen fra Odense Seminarium. 1911 blev han andenlærer i Katstrup ved Kolt, 1920 blev han førstelærer og kirkesanger i Trige, og denne stilling beholdt han, til han 1955 tog sin afsked. A. Jensby har på flere områder gjort en betydelig indsats for sin egn. Allerede 1920 blev han formand (direktør) for Trige-Ølsted Sparekasse, og han fortsatte som filialbestyrer, da denne i 1938 blev filial af Landbosparekassen, og endnu i 1970, da den gik op i Sparekassen Østjylland. I 3 perioder, 1929-37 og 1946-50, var han medlem af Trige-Ølsted sogneråd, valgt på en upolitisk liste (selv tilhørte han Retsforbundet). I de 2 første perioder virkede han som kommune­kasserer, i den sidste som næstformand. Han var tillige medlem af menigheds-

rådet, værgerådet og den lokale foredragsforening. Endvidere gik han med interesse op i Østjysk Hjemstavnsforenings arbejde, og fra stiftelsen i 1936 til sin død var han foreningens revisor.

2. Den 6. april døde professor *O. Strange Petersen*, Århus, 65 år gammel. Han var født i København som søn af en maskinmester, blev student fra Ordrup Gymnasium 1924 og cand. polit. fra Københavns Universitet 1930. Samme år blev han medarbejder ved Institut for Historie og Samfundsøkonomi i København. 1936 kom han til Århus Universitet som undervisningsassistent, 1948 blev han ansat som docent og 1953 som professor i statistik og leder af Statistisk Institut. Under besættelsen var han leder af Frit Danmarks Århusgruppe og medlem af Frihedsrådets lokalkomité for Århus. 1945 blev han medlem af modstandsbevægelsens Jyllandsledelse og af frihedsbevægelsens samråd. Senere har han deltaget i det offentlige liv som formand for Oplandssamvirket 1954-67 og som medlem af Århus byråd i perioden 1958-62, hvor han var ordfører for den konservative gruppe og 2. viceborgmester.

3. Den 6. maj døde amtsforvalter *C. E. Rosman*, Århus, 72 år gammel. Han var født i København som søn af vognmand Jens Oluf Rasmussen, blev student fra Efterslægtsselskabets Skole 1916 og cand. jur. fra Københavns Universitet 1922. Samme år blev han ansat som sekretær i Overformynderiet og 1926 i Skattedepartementet, hvor han efterhånden avancerede til kontorchef. 1944 blev han udnævnt til amtsforvalter for Århus Amtsstuedistrikt og forblev i denne stilling, til han i 1967 tog sin afsked. Amtsforsvalter Rosman var anset som en dygtig administrator og en elskværdig embedsmand. Blandt hans tilidshverv kan nævnes, at han har været formand for Amtsforsvalterforeningen i Danmark.

4. Den 6. maj døde børnelæge og fhv. stabslæge *G. R. Ulrich*, Århus, 77 år gammel. Han var født i København som søn af overlæge i hæren Chr. Ulrich, blev student fra Henrik Madsens Skole og cand. med. 1919. Efter en grundig uddannelse på en række københavnske hospitaler opnåede han 1928 anerkendelse som specialist i pædiatri, hvorefter han nedsatte sig som praktiserende børnelæge i Århus. I dette arbejde vandt han stor anerkendelse for sin faglige dygtighed og sin evne til at vinde børnenes og forældrenes tillid. Da Århus i 1930 fik landets første børneplejestation, blev han dens leder, til institutionen i 1938 afløstes af en sundhedsplejerske-ordning. Som skolelæge i Risskov virkede han fra 1938 til 1963. Endvidere trådte han i faderens spor som overlæge i hæren 1930-52 og stabslæge 1952-58.

5. Den 3. juli døde proprietær *Johannes Overgaard*, Stautrup, 83 år gammel. Han var født på Overgården i Stautrup som søn af gårdejer Ove Nielsen. Efter ophold på Askov Højskole og Malling Landbrugsskole overtog han 1913 fødegården og drev den til 1968, idet han fortsatte det af faderen påbegyndte opdræt af sortbroget dansk malkekvæg. Inden for dette område har han nået resultater af landsomfattende betydning, og han har gennem årene fået mange medaljer for sin besætning. På Bellahøj-udstillingen i 1938 modtog han således Det Kgl. Danske Landhusholdningsselskabs store sølvbæger. Han interesserede sig også for hesteavl og har solgt adskillige værdifulde hingste af jysk race. Gennem 37 år var han formand for kvægavlsforeningen »Jydens håb«, men også på andre områder er han gået op i organisationsarbejdet. Han har således

været distriktsforstander inden for Jysk Brandforsikring samt medlem af forretningsudvalget for Den Folkelige Forsamlingsbygning i Århus.

6. Den 9. juli døde sognepræst *P. Østergaard Poulsen*, Todbjerg, 60 år gammel. Han var lærersøn, født i Ålborg, og student fra Ålborg Katedralskole 1929. I sin studietid var han formand for det teologiske studenterråd ved Københavns Universitet. Han blev cand. theol. 1936 og samme år kaldskapellan i Ansager. 1941 udnævntes han til sognepræst i Todbjerg-Mejlby og virkede her som en anset prædikant til sin død. Fra 1960 var han undervisningsassistent i kirkehistorie ved Århus Universitet. Blandt hans lokale tillidshverv kan nævnes, at han har været formand for børneværnet, skolekommissionen og Todbjerg-Mejlby Kommunebibliotek.

7. Den 20. juli døde pastor emeritus *Asbjørn Fog*, Studstrup, 69 år gammel. Han var født i Bredsten, men flyttede allerede som barn til Risskov. Faderen var kontorassistent, og selv blev han først uddannet til trafikassistent ved DSB. Han følte imidlertid kald til at blive missionær, og i 1923 tog han missionseksamen fra Københavns Universitet. Efter et par år som KFUM-sekretær i Hillerød blev han 1926 udsendt af Sudanmissionen til det nordlige Nigeria, og her arbejdede han indtil 1940, da han var på besøg hjemme, og besættelsen tvang ham til at blive. Han benyttede tiden til at studere teologi ved Århus Universitetet, hvor han tog embedseksamen 1945, og samtidig fungerede han som præst i Risskov, mens sognepræst Carl Bay var interneret i Frøslev. Efter krigen vendte Fog tilbage til Nigeria som skoleforstander, men 1949 udnævntes han til sognepræst i Stubbekøbing, og 1951 overtog han embedet i Risskov, hvor han virkede, til han 1969 tog sin afsked. I det stærkt voksende forstadsogn var han en meget aktiv og initiativrig præst, interesseret i børne- og ungdomsarbejde og en meget anvendt foredragsholder. Efter sin afsked virkede han som bistandspræst i Hjortshøj og Egå.

8. Den 10. september døde fhv. førstelærer *N. C. Spandet*, Horsens, 79 år gammel. Han var født på Alrø som søn af gårdejer Niels Spandet. Navnet stammer fra Spandet i Sønderjylland (Hviding herred), men i 1742 blev Laurits Nielsen Spandet præst på Alrø, og 1787-1817 beklædte hans søn Niels Lauritsen Spandet det samme embede. Niels Spandet købte en gård på øen til sin søn, og denne gård har siden været i slægtens eje. N. C. Spandet tog realeksamen fra Horsens Statsskole 1910 og lærereksamen fra Jelling Seminarium 1914. Efter nogle års virke forskellige steder, bl. a. i Vestbirk og Ørting, blev han 1923 førstelærer i Store Jydevad i Tønder amt. Han var stærkt sønderjysk interesseret og forblev i denne stilling, til han i 1957 tog sin afsked og flyttede til Horsens. Som pensionist har han flittigt dyrket sine historiske interesser, der særlig har samlet sig om hans fødeø. I en række artikler i Østjysk Hjemstavn har han bl. a. skildret Alrø præstegård og dens beboere, skolevæsenet og den sociale forsg på øen.

K.E.

PERSONREGISTER

- Allesen, Niels, Århus, 147—48.
 Andersdatter, Kirsten, gift med Søren Knudsen, 18—20.
 Andersen, Anders, Grumstrup, 141.
 Andersen, Jens, rytter, 141.
 Andersen, Rasmus, Tulstrup, 31.
 Andersen, Søren, skolemester, Skejby, 9.
 Anna Sophie, dronning, 49, 51—54.
 Arntzen, Ole, sognepræst, Sønder Vissing, 31.
 Bak, N. P. J., sognepræst, Røgen, 71.
 Basse, Maren, gift med Jens Lassen, 63.
 Basse, Søren, gårdejer, Blegind, 68.
 Baudissin, Carl Christian von, greve, 149.
 Bauning, Anton, lærer, Terp, 47.
 Bay, Carl, sognepræst, Risskov, 153.
 Bech-Olsen, Magnus, bryder, cirkusdirektør, 59.
 Benzon, Jacob, stiftamtmand, 14.
 Bhi, Christen Knudsen, Testrup, 140—41.
 Bielke, Beate Dorothea, Kærbygård, 14.
 Bjerre, sognepræst, Skydebjerg, 75.
 Bjørnbak, Lars, politiker, 68.
 Bjørnson, Bjørnstjerne, digter, 67, 122.
 Blicher, Niels, sognepræst, Randlev, 30.
 Blicher, St. St., digter, 30.
 Bloch, H. C., sognepræst, Hasle, 41.
 Bojsen, L. P., seminarieforsøger, Gjedved, 43, 69—70.
 Bollerup, E., stadsingeniør, Vejle, 78.
 Bollerup, J. T., sognepræst, Hylke, 78, 80—81.
 Bornemann, Johannes, birkedommer, forvalter, Clausholm, 49, 52.
 Brammer, G. P., biskop, 32—34, 37—38.
 Brandes, Georg, kritiker, 122.
 Brix, C. C., skolemand, politiker, 71.
 Brücker, V., valgmenighedspræst, Agård, 68.
 Bundgaard Lassen, Tage, skoleinspektør, Brande, 84—128.
 Byskov, J., seminarieforsøger, Gjedved, 70, 75.
 Bækgaard, Jens M. P., førstelærer, Lisbjerg, 43—46.
 Böttel, Jørgen, korporal, 140—43.
 Baagø, Christoffer, højskolemand, 68.
 Christensen, P. J., sognerådsformand, Hylke, 81.
 Christian X, konge, 135.
 Cramer, H. C., skrive- og regnemester, Århus, 15.
 Dahlberg, P., geograf, 118.
 Damgaard, P., lærer, Trige, 42.
 Danneskiold-Samsøe, Frederik, greve, 14, 16.
 Demuth, Chr., forfatter, 120, 123, 125—26, 128.
 Djengel, Grethe, wienerbarn, 110.
 Dohn, K. M. T., postmester, 130—32.
 Eeg, Morten, sognepræst, Søllinge, 52.
 Elbek, Johannes, højskoleforstander, Elbæk, 75, 111, 113.
 Elgaard, Ras, graver, Lisbjerg, 45.
 Elmquist, A. F., redaktør, 33.
 Emborg, Aage, seminarielærer, Silkeborg, 116—17, 120, 124, 126—28.
 Engelstoft, Laurids, historiker, 7.
 Estrup, J. B. S., politiker, 68.
 Fischer, Anders, skolemester, Århus, 15.
 Fog, Asbjørn, sognepræst, Risskov, 153.
 Frederik IV, konge, 9, 52, 78.
 Frederik VI, konge, 27—28.
 Frengel, Poul, urmager, Studstrup, 18.
 Frost, Christen Lauritsen, Hoved, 140—48.
 Frost, Christen Mortensen, herredsfoged, Hoved, 140.
 Frost, Laurits, Hoved, 140, 145—46, 148.
 Frost, Niels, skibskar, 147—48.
 Gieding, Anders, herredsfoged, 17—18.
 Goldschmidt, M. A., forfatter, 113.
 Grøn, Niels, Borup, 148—49.
 Gulov, Peder, skolemester, Århus, 15.
 Gydesen, P. E., andenlærer, Lisbjerg, 45.
 Guldencrone, F. J. C., stiftamtmand, 21, 24.
 Hansen, Jonas, herredsfoged, Elling, 140, 143.
 Hansen, Just, amtskriver, Skanderborg, 142—47.
 Hansen, Magdalene, gift med Peder Jensen, 43.
 Hansen, Rasmus, Lisbjerg, 11, 20—21.
 Hassing-Jørgensen, J., trafikminister, 123.
 Hauch, Carsten, digter, 125.
 Haubach, Gerhard Grove, postmester, Odder, 132.
 Hedegaard, Søren Kristensen, lærer, Hylke, 74.
 Heiberg, Asta, Slesvig, 149.
 Hjulmand, Niels Jensen, Galt, 34.
 Holck, Harald, gæstgiver, Odder, 129—30.
 Holm, Anders Jensen, Lisbjerg, 33.
 Holm, Harald, politiker, 122.
 Holm, Jens, Lisbjerg, 27.
 Holm, N. F. S., sognepræst, Fruering, 75.
 Holm, P. A., skolemand, 38.
 Holm, R. J., forstander, Vejle, 38, 72.
 Holm, Rasmus, Lisbjerg, 20—21.
 Holmbo, Jens Jensen, sognepræst, Katstrup, 149.
 Houmann, Niels, postmester, Odder, 132.
 Hovgaard, K. N., lærer, Tåning, 67.
 Huitfeldt, Matthias Vilhelm, stiftamtmand, 49.
 Hygom, Peder, biskop, 14.
 Høgsbro, Sofus, højskoleforstander, politiker, 122.

- Høst, Christen, provst, Vitten, 14.
 Haar, Andreas, landinspektør, 20.
 Ibsen, C. M., seminarielærer, Jelling, 72.
 Ingerslev, H. P., rådmænd, 18—19.
 Isachsen, Niels, degn, Hasle, 9.
 Jacobsen, J. P., forfatter, 113.
 Jensby, Alfred, overlærer, Trige, 151—52.
 Jensdatter, Mette, gift med Søren Wiils, 17.
 Jensen, Albert, seminarielærer, Jelling, 72.
 Jensen, Dagmar, gift med Kristjan Jensen, 111, 113.
 Jensen, Henrik, underskriver, Skanderborg, 146.
 Jensen, Henry, lærer, Skejby, 47.
 Jensen, Herluf, seminarieforstander, Silkeborg, 128.
 Jensen, J. K. K., lærer, Hårby, 67.
 Jensen, Kristjan, forstander, Elbæk Efter-skole, 111—14.
 Jensen, Ludvig, seminarielærer, Silkeborg, 117.
 Jensen, Niels, gårdejer, Lisbjerg, 27.
 Jensen, Peder, gårdejer, Lisbjerg, 20—21, 26.
 Jensen, Peder, gårdejer, Ølholm, 43.
 Jensen, Peder, lærer, Kasted, 24.
 Jensen, Rasmus, gårdejer, Lisbjerg, 35.
 Jeppesen, J. seminarielærer, Gjedved, 70.
 Jepsen, H., seminarielærer, Silkeborg, 117.
 Johansdatter, Dorthe, gift med Søren Knudsen, 18.
 Johansen, Kr., realskolebestyrer, Silkeborg, 122.
 Johansen, Søren, lærer, Lisbjerg, 34—36, 39.
 Jonasdatter, Anne Sophie, gift med Jørgen Olufsen, 140, 143.
 Jonassen, Elias, trompeter, 143.
 Jonassen, Zakarias, Elling, 143.
 Juel, Niels, Grumstrup, 146.
 Justsen, Jens, Lisbjerg, 21.
 Jørgensen, A. D., historiker, 122.
 Kierkegaard, W., seminarielærer, Jelling, 72.
 Kiærulff, Peder, sognepræst, Hasle, 16.
 Knoblock, Johann, sadelmager, Voldum, 50.
 Knudsen, K., seminarielærer, Silkeborg, 117.
 Knudsen, K. P., seminarielærer, Silkeborg, 117.
 Knudsen, Regnar, lektor, 6—7.
 Knudsen, Søren, skoleholder, Lisbjerg, 17—24.
 Kofod, A. B., lærer, Elsted, 33.
 Krabbe, Jens, sognepræst, Kattrup, 149.
 Krag-Juel-Vind-Frijs, C. E., greve, 30.
 Kristensen, Martin, seminarielærer, Gjedved, 70—71.
 Kristjansen, K. M., seminarielærer, Jelling, 72.
 Kroman, K., filosof, 127.
 Larsdatter, Karen, gift med Christen Mortensen Frost, 140.
 Larsen, Mette Kirstine, gift med J. M. Bækgaard, 43—46.
 Lasdatter, Maren, gift med Georg Marius Petersen, 25—26.
 Lassen, Christen, Lisbjerg, 10, 17.
 Lassen, Jens, lærer, Tebstrup, 63, 65.
 Lassen, Las, lærer, Toustrup, 63.
 Lassen, Viggo Christian, lærer, Hylke, 63—87, 97, 100, 102, 104, 110, 114—15.
 Lauesgaard, J. P., lærer, Yding, 67.
 Lauridsen, Erich, herredsskriver, Lisbjerg, 16.
 Lauritsen, Mads, Grumstrup, 146.
 Laursen, Jens, Lisbjerg, 21.
 Laursen, Peder, Lisbjerg, 27.
 Lund, Christen Johansen, degn, Hasle, 17.
 Madsdatter, Maren, gift med Hans Nielsen Skrædder, 52, 54.
 Madsdatter, Mette, gift med Mads Nielsen Steensgaard, 36—37.
 Madsen, Frands, Lisbjerg, 20—21.
 Madsen, Ib, skrædder, Tranebjerg, 52, 54.
 Madsen, Jens Kristian, seminarieforstander, Jelling, 71.
 Madsen, Jørgen, provst, Kattrup, 140, 148—49.
 Madsen, Las, Hoved, 145—48.
 Madsen, Rasmus, forrider, Clausholm, 49—54.
 Madsen, Thorvald, Odder, 131.
 Maslinikoff, Vera, fyrstinde, 56—58, 60—61.
 Meiner, Nielsine Margrethe Elisabeth, gift med Niels Madsen Steensgaard, 37, 42—43.
 Meldgaard, Anders Jensen, lærer, Bjedstrup, 67, 73.
 Meulengracht, H. G., provst, Hasle, 17.
 Michelsen, Rasmus, Ingerslev, 145.
 Møllerup, Niels Nielsen, gdr., Lisbjerg, 35.
 Moltesen, L., historiker, 118.
 Morslet, Christian, skolemester, Århus, 15.
 Mortensdatter, Maren, gift med Søren Knudsen, 20.
 Mortensen, Ludvig, seminarielærer, Silkeborg, 115, 117.
 Munch, Axel, realskolebest., Ryomgård, 43.
 Munch, C. S. T., lærer, Nørre Vinge, 43.
 Munch, Erik, realskolelærer, Ryomgård, 43.
 Muncheboe, J. H., provst, Skjoldeløv, 16.
 Mygind, B. J., sognepræst, Hasle, 9.
 Mygind, Th., provst, Tamdrup, 121.
 Møller, Ejler, seminarieforstander, Odense, 72—73.
 Møller, Henrik, sognepræst, Hasle, 20—22, 27.
 Møller, Niels Rasmussen, lærer, Virring, 67.
 Nielsdatter, Ane Katrine, gift med Søren Johansen, 34—35.
 Nielsen, Grønvald, højskoleforstander, Vestbirk, 75.
 Nielsen, Henrik, Hoved, 145—48.
 Nielsen, Jens, Hoved, 145.
 Nielsen, Johan, skoleholder, Kolt, 34.
 Nielsen, Michel, Brabrand, 18.
 Nielsen, Niels, hospitalsforstander, Århus, 11.
 Nielsen, Niels, Møllerupgård, 14.

- Nielsen, Oluf, sognepræst, Kattrup, 140.
 Nielsen, Ove, gårdejer, Stautrup, 152.
 Nielsen, Peder, Overby, 143.
 Nielsen, Peder, Terp, 18—19.
 Nielsen, Rasmus, højskoleforstander, Særslev, 30, 43—44.
 Nikolaj II, czar, 56.
 Nørregaard, Jens, højskoleforstander, Testrup, 38, 68.
 Ooksen, Johannes, biskop, 9.
 Offeresen, Anders, Lisbjerg, 10, 18.
 Olesen, Niels, væver, Lisbjerg, 47.
 Olesen, Ole, Kærbygård, 14.
 Olrik, Hans, historiker, 127.
 Olufsen, Anders, rytter, 141.
 Olufsen, Jørgen, Hoved, 140, 143—49.
 Olufsen, Mads, sognepræst, Torrild, 146.
 Olufsen, Niels, sognepræst, Sønder Vissing, 146.
 Ottesen, Erik, byskriver, Horsens, 142.
 Ottosen, Johan, historiker, 74.
 Ottosen, Knud, lærer, Hylke, 74.
 Ottosen, M., lektor, Haderslev, 74.
 Overgaard, Johannes, proprietær, Stautrup, 152—53.
 Overgaard, Thora Amalie Mortensen, gift med J. C. Pedersen, 149.
 Paludan-Müller, Caspar, historiker, 122.
 Panch, Johan, skoleholder, Lisbjerg, 15—16.
 Panch, Laurids Johansen, Skejby, 16.
 Pedersdatter, Marie Kirstine, gift med Niels Wissing, 31.
 Pedersen, Anna, gift med Viggo Lassen, 73—84, 87.
 Pedersen, Daniel, opsynsmand, Silkeborg, 73.
 Pedersen, J. C., distriktsbestyrer, 149—51.
 Pedersen, Jørgen, portner, Skanderborg, 148.
 Pedersen, Mads, gårdejer, Ravnholt, 149.
 Pedersen, Michel, Grumstrup, 140—42.
 Pedersen, Niels, Halling, 50.
 Pedersen-Bjerregaard, J., fjerkræavler, redaktør, 102.
 Petersen, Georg Marius, lærer, Lisbjerg, 20, 22—30.
 Petersen, Juliane, datter af Georg Marius Petersen, 28.
 Petersen, Lars Peter, murer, Lisbjerg, 25—26, 29.
 Petersen, Sophie Francischa, gift med Ludvig Wilhelm Steckhahn, 25.
 Pontoppidan, Morten, højskoleforstander, Hjørunde, 122.
 Rahbek, Helge, skoleinspektør, Lisbjerg, 46—48.
 Rahbek, Mads, købmand, Borris, 46.
 Rasmusdatter, Maren, gift med Niels Wissing, 31—33.
 Rasmussen, Anders, Halling, 50.
 Rasmussen, Hans, Ingerslev, 145.
 Rasmussen, Niels, landstingsmand, Terp, 38.
 Rasmussen, Ole, skoleholder, Lisbjerg, 16.
 Rasmussen, Søren, Lisbjerg, 17.
 Reenberg, F., major, Ristrup, 14.
 Reimer, Peter, tyv, 109—10.
 Rensborg, Jens Jensen, skoleholder, Lisbjerg, 16.
 Richardt, Chr., digter, 125.
 Rosenberg, Holger, journalist, 75.
 Rosenberg, P. A., forfatter, 75.
 Rosenstand, Otto, valgmenighedspræst, 68.
 Rosman, C. E., amtsforvalter, 152.
 Rørdam, Th. Skat, biskop, 122.
 Sauter, Emil, skolemand, 38.
 Schack, Agnete Brockenhuus, grevinde, 56—61.
 Schive, Niels, sognepræst, Voldum, 51—52.
 Schmidt, Christen, skolemester, Aarhus, 15.
 Schrøder, Bernhardt A., postmester, Odder, 131—32.
 Secher, Anne Marie Mørch, Kærbygård, 21.
 Secher, Edel, Kærbygård, 24.
 Secher, Jørgen Mørch, Kærbygård, 24.
 Secher, Jørgen Mørch, Skårupgård, 24.
 Secher, Margrethe, Hjortshøjlund, 24.
 Secher, Niels, Skårupgård, 24.
 Secher, Ole A., amtsprovst, 24—25.
 Siegumfeldt, M. A., sognepræst, Hasle, 42.
 Skrædder, Hans Nielsen, Søllinge, 52, 54.
 Skytte, Knud, forfatter, 38.
 Smed, Johan, Halling, 50.
 Solgaard Petersen, P., lærer, Sattrup, 67.
 Spandet, Laurits Nielsen, sognepræst, Alrø, 153.
 Spandet, N. C., fhv. førstelærer, Horsens, 153.
 Spandet, Niels, gårdejer, Alrø, 153.
 Spandet, Niels Lauritsen, sognepræst, Alrø, 153.
 Steckhahn, Christopher, musiker og rottefænger, 26.
 Steckhahn, Ludvig Wilhelm, Lisbjerg, 26.
 Steensgaard, Anna Jensine, datter af Niels Madsen Steensgaard, 43.
 Steensgaard, Carl, lærer, Elsted, 43.
 Steensgaard, Christian, lærer, Skejby, 39, 43.
 Steensgaard, Ditlev, sognepræst, Ørslev, 36, 38, 42—44.
 Steensgaard, Gerda, datter af Ditlev Steensgaard, 36, 39.
 Steensgaard, Ingeborg Christine, gift med C. S. T. Munch, 43.
 Steensgaard, Jens Roll, lærer, Nørbæk, 42—43.
 Steensgaard, Lars Winslev, søn af Niels Madsen Steensgaard, 43.
 Steensgaard, Mads Nielsen, husmand, Bodum, 36—37.
 Steensgaard, Mette Caroline, gift med C. S. T. Munch, 43.
 Steensgaard, Niels, lærer, Sønder Onsild, 37.
 Steensgaard, Niels Madsen, lærer, Lisbjerg, 36—43.
 Strandgaard, Julius, læge, Odder, 130.

- Strange Petersen, O., professor, 152.
 Stub, Asta, gift med Helge Rahbek, 46—47.
 Stæhr, Andreas, forvalter, Marselisborg, 14.
 Svendsen, H. J. M., seminarieforstander, Jelling, 71.
 Sørensdatter, Ane, gift med Rasmus Andersen, 33.
 Sørensen, J., lærer, Svenstrup, 33.
 Sørensen, Joh. P., opfinder, 65.
 Sørensen, Knud, Hørslevbol, 18.
 Sørensen, Knud, skoleholder, Elsted, 17.
 Sørensen, Martin, seminarielærer, Jelling, 72.
 Sørensen, Morten, væver, Lisbjerg, 20.
 Sørensen, Niels, Lisbjerg, 21.
 Sørensen, Peder, Lisbjerg, 10, 27.
 Sørensen, Sophus, seminarieforstander, biskop, 71—72.
 Tang, Christine Lorentze, gift med Henrik Stampe Valeur, 122.
 Teilmann, Jørgen, valgmenighedspræst, Bering, 68.
 Thygesen, Chr., sognepræst, Hasle, 26.
 Thyregod, C. A., forfatter, 38.
 Ulrich, G. R., børnelæge, 152.
 Valeur, Henrik Stampe, Nørre Vosborg, 122.
 Wergeland, Henrik, digter, 119—20, 122.
 Werlin, Christian, sognepræst, Hasle, 28, 32.
 Vester, Lars, Stokkemærke, 25—26.
 Wiils, Søren Jørgensen, skoleholder, Lisbjerg, 17.
 Wilhelm II, kejser, 107.
 Wind, Claus, Halling, 50.
 Vinther, C. P., lærer, Torrild, 67.
 Vinther, P. J. M., seminarieforstander, Silkeborg, 75, 115, 117—28.
 Wissing, Niels Rasmussen, lærer, Lisbjerg, 30—34.
 Wissing, Ole Waldemar, lærer, Resen, 31.
 Wissing, Rasmus, skoleholder, Halling, 30.
 Wærn, Laurs, skolemester, Århus, 15.
 Østergaard, N. P., redaktør, 8.
 Østergaard Poulsen, P., sognepræst, Todbjerg, 153.

REDAKTIONSSKIFTE

Med denne årbogs udgang fratræder vore mangeårige årbogsredaktører, fhv. stadsbibliotekar Åge Bredsted, fhv. amtsrådsmedlem Knud Thorup og afdelingsbibliotekar Kjeld Elkjær.

Trods kraftig opfordring har de ikke ønsket at fortsætte, hvad dybt beklages. De har siden de 1958 overtog posten som redaktører betydet meget for foreningens liv og virke ved at skabe en årbog, som ikke alene er falden i medlemmernes smag, men også en bog som — trods sin egenart — altid har været blandt de bedste af de mange historiske årbøger fra hele landet. De har forstået at vælge stof, som — så vidt muligt — dækker læsekredsens forskellige egne, og ikke mindst den præcision — midt i november — den altid er udkommen med igennem de mange år, har gjort, at den hvert år er ventet med længsel.

Det er årbogen, der først og fremmest er fundamentet for foreningens trivsel, ikke mindst for de mange medlemmer, som bor spredt omkring i landet.

Tak for jeres udmærkede indsats!

Rasmus Bendixen.

Den nye redaktion består af gdr. P. Damgaard Andersen, Hørret, stud mag. Karen Haugstrup Jensen, Århus, viceskoleinsp. Arne Gammelgaard, Hammel, museumsinsp. Erna Lorentzen, Hasle (ansvarshavende redaktør) og som økonomisk rådgiver skoleinsp. Ejlif Salomonsen.

De nye redaktører ønskes lykke med arbejdet.

R. B.

ØSTJYSK HJEMSTAVNSFORENING

Virksomheden fra 1. oktober 1971 til 30. september 1972.

Den ordinære generalforsamling afholdtes d. 27. november 1971 med deltagelse af ca. 80 medlemmer. Formanden Rasmus Bendixen aflagde beretning, og kassereren, E. Salomonsen, gennemgik regnskabet og kommenterede Fødselsdagsfonden. Alt godkendtes. Skovejer P. Madsen Pedersen, Kolind, ønskede at udtræde af bestyrelsen, hvorefter gårdejer Peter Damgaard Andersen, Hørret, indtrådte. Efter A. Jensbys død valgtes til revisor Jens Thinggaard. Alle øvrige genvalgtes.

Efter generalforsamlingen fulgte et fremragende foredrag med lysbilleder af skovrider, dr. agro. Kjeld Ladefoged. Titlen var »Østjyllands skove«.

På bestyrelsesmødet d. 11. december konstituerede bestyrelsen sig, og alt forblev som tidligere endnu et år.

Den 11. marts besøgte 48 af foreningens medlemmer Vejlby landbrugsskole og fik en fortræffelig rundvisning og foredrag af forstander Niels Elmose. Bagefter var skolen vært ved kaffebordet.

Der var møde d. 8. april på hotel »Ansgar«, hvor sognepræst Henning Hall, Randlev, med baggrund i sin bog »Skår« fortalte: »Hvordan en sognehistorie blev til«. Foredraget ledsagedes af lysbilleder. Her var 65 deltagere.

Heldagsudflugten, Kr. Himmelfartsdag d. 11. maj, gik til Matrups, hvor gods-ejer S. T. Westenholz fortalte om gårdens historie, og han og fru'en viste deltagerne rundt. Efter besøg i Tyrsting kirke spistes middag i Rask Mølle, og turen gik videre til Klovvborg kirke og Vrads Sande, hvor K. Gunhøj, Brædstrup, bidrog med oplysninger. Der var 175 deltagere.

Lige så stort et antal var mødt til turen på Grundlovsdag. Den gik til Constantinsborg, hvor godsejerfamilien Pontoppidan havde åbnet dørene. I parken holdt godsejer Pontoppidan foredrag om godsets historie, og der blev budt på øl og sodavand. Under kaffebordet på »Tre Ege« glædede medlemmer af Folkedanserforeningen for Århus og Omegn os med deres dans.

Søndag d. 27. august var der tur til Djursland og Mols, hvor kaffen blev indtaget på hotel »Hvide Hus« i Ebeltoft. På Rugård viste godsejer Chr. Mourier-Petersen rundt, og i Hyllested kirke fortalte sognepræst S. Mejndor om dens historie. Omkring 200 deltog.

Som et resultat af det samarbejde, der er indledt mellem de tre lokalhistoriske foreninger i Århus amt, deltog godt 30 medlemmer i et møde på kulturhuset i Randers d. 6. sept., hvor konsulent Aage Lauritsen, V. Skerninge, veloplagt fortalte om sine iagttagelser i Hedeby og på Danevirke, hvor han var en fortrinlig leder på en weekendtur d. 23.-24. sept., hvori vi også deltog. Historisk Samfund for Randers amt stod for de to fortræffelige arrangementer.

Efter en afgang på 107 og en tilgang på 92 i 1971/72 har foreningen i dag ca. 1465 medlemmer og er hermed den tredjestørste af de ca. 35 foreninger, der er tilsluttet Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger, der i år holdt årsmøde i Halmstad, hvor vi var repræsenteret ved kassereren.

Østjysk Hjemstavnsforening takker tilskudsgivere og annoncører for en værdifuld støtte, og bestyrelsen sender sin bedste hilsen til alle medlemmer og opfordrer samtidig til at virke for øget tilgang af medlemmer.

Erna Lorenzen
sekretær

I N D T Æ G T

Kontingent 1970/71	30,00	
1971/72 (1472 medlemmer)	27.526,40	27.556,40
Tilskud: Kulturministeriet	2.700,00	
Århus amt	500,00	
Århus kommune	1.375,00	
Hørning kommune	50,00	4.625,00
Garantikapital tilbagebetalt	1.650,00	
Provision af garantikapital	6.600,00	8.250,00
Renter (262,91 ÷ 40,60)		222,31
Salg af årbøger m.m.		1.907,80
Annoncer i årbog 1971		1.100,00
		43.661,51

U D G I F T

Årbog 1971: trykning, 1800 eksempl. ekspedition	23.816,65	
redaktion	1.207,50	
forfatterhonorarer	2.000,00	
særtryk	3.080,00	
	112,93	30.217,08
Register: trykning	2.000,00	
redaktion	250,00	2.250,00
annoncer og salg	712,00	1.538,00
Møder og udflugter	3.273,94	
÷ deltagerafgift	1.040,00	2.233,94
Agitation		93,15
Kontingent til Sammensl. af lok. Foren.		808,95
Repræsentation		195,10
Bestyrelsen, incl. kassererhonorar		732,35
Addressograph, porto, papir m.m.		1.563,74
		37.382,31
Driftsoverskud		6.279,20
		43.661,51

R E G N S K A B F O R F Ø D S E L S D A G S F O N D

Overført til fonden d. 1/11 1971	1.087,44	
Indgået 1971/72	2.332,00	3.419,44

S T A T U S p r . 30 . s e p t . 1972

	A k t i v e r		P a s s i v e r
Bankbeholdning	13.368,07	Fødselsdagsfond	3.419,44
Girobeholdning	363,56	Gæld	21,41
		Kapitalkonto	10.290,78
	13.731,63		13.731,63

Viby, d. 2/10 1972.

E. Salomonsen kasserer

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Østjysk Hjemstavn	5
Af professor <i>Peter Skautrup.</i>	
2. Lisbjerg skole gennem 200 år	9
Af fhv. gårdejer <i>Rasmus Bendixen.</i>	
3. Forrideren fra Clausholm	49
Af museumsinspektør <i>Erna Lorenzen.</i>	
4. Dreng i Silkeborg 1914-20 II	55
Af forfatteren <i>C. M. Poulsen.</i>	
5. Den guderne er vred på III	63
Af fhv. skoleinspektør <i>T. Bundgaard Lassen.</i>	
6. Af Odder postkontors historie	129
Af bankfuldmægtig <i>Thorkild Andersen.</i>	
7. Tved sogn i Molslandet	133
Af gårdejer <i>Carl A. Laursen.</i>	
8. En mordsag fra Hovedgård i 1080	140
Af fru <i>Herdis Therkelsen.</i>	
9. J. C. Pedersen	149
10. Nogle dødsfald i Østjylland 1971	151
11. Personregister	154
12. Østjysk Hjemstavnsforening	157

ANDELSBANKEN

SKANDERBORG ODDER AARHUS

Indmeldelse i Østjysk Hjemstavnsforening

Alle henvendelser vedrørende medlemskab rettes til kassereren, skoleinspektør E. Salomonsen, Vestergårdsskolen, 8260 Viby J. Tlf. 06 - 14 10 60, postgiro 3 29 10.

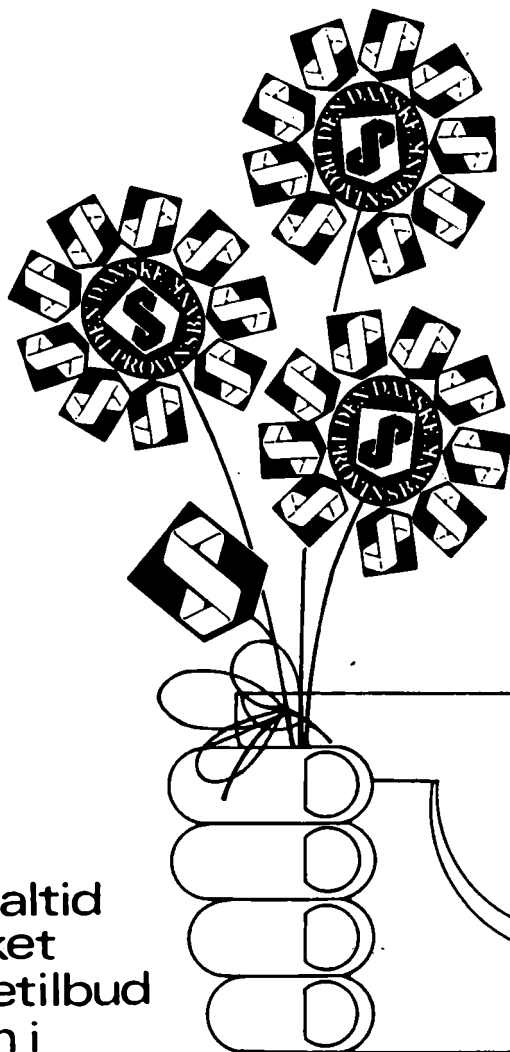
Samme sted fås Østjysk Hjemstavn 1949-67 for 5 kr. pr. stk. og flg. årgange for 10 kr. Årgang 1972 dog 21 kr.

Indholdsfortegnelse 1.-25. årg. og 26.-35. årg. gratis.

Rasmus Nielsen, Lillering: En mindebog. 48 s. 2 kr.

Th. Madsen: Træk af Rodstensejes og Odder sognekirkes historie. 143 s. 10 kr.

Til priserne lægges forsendelsesomkostninger.

Der er altid
en buket
servicetilbud
til Dem i

 PROVINSBANKEN